Coperta : EUSTAŢIU GREGORIAN
OANA MANOLESCU
MUNŢII SÎNT AI NOŞTRI
roman
SCRISUL ROMANESC Craiova, 1988
în memoria părinţilor mei, Clementina şi Ion Manolescu
PROLOG
Cu mai bine de nouăzeci de ani înainte de a începe povestea noastră, Mihai Viteazul a întărit dreptul de proprietate asupra pămîntului acestui ţinut unor moşneni al căror conducător de obşte era Ion Sgîndăr, ca mulţumire pentru vitejia de care dăduseră dovadă în lupte. Acest pămînt era cuprins între Culmea Padeş la răsărit, satul Tarniţa la miazăzi, Cracul Muntelui la apus şi Culmea Mărăşeşti la miazănoapte. Urmau apoi munţi pe care-şi păşteau turmele în voie păstorii tuturor satelor de pe ambele versante ce coboară spre apa Cernei.
Acest Sgîndăr a avut doi băieţi: Ionaşcu şi Gheorghe şi din Ionaşcu se trag Ion şi Patru Sgîndăr, iar Patru a avut trei fete. Cea mai mare a luat ca zestre jumătate din dreptul părintesc şi s-a măritat după Ion Hoater la Mărăşeşti. A doua s-a căsătorit cu Trandafir din Padeş şi cea mai mică, Măria, cu Miladin, fiul lui Arsenie şi fratele lui Poz-nan Căpitan, vestit staroste al ocnelor de aramă în timpul lui Matei Basarab. Milco Băiaşul, nepot al lui Patru Sgîndăr şi văr bun cu copiii lui Ion Hoater, s-a căsătorit cu Mara, fiica unui gospodar din Ercea, cu care a avut patru băieţi.
Aceştia sînt oamenii: olteni ai muntelui cu care s-au contopit slrbi veniţi să lucreze la ocnele de aramă, oameni ce au vieţuit în acea vreme pe acest pămînt.
Un petec de pămînt faţă de imensitatea ţării... Presărate pe el, cîteva stele, a căror licărire a luminat în acel sfîrşit de veac şaptesprezece : omenia lui Hîrgot, dîrzenia lui Glogoveanu, bunătatea Cernăia-nului şi cel mai puternic şi vestit om al ţinutului, Milco Băiaşul. Nu a fost mai bogat decît alţii şi nu a ţinut la averi, căci făcea aşa ca de cele ale lui să profite cit mai mulţi. Avea partea lui de la aramă şi hanul cu bune desfaceri, dar banii starostelui s-au dus totdeauna şi pentru lucruri folositoare altora. A respectat totdeauna omul şi voinţa lui întru dreptate.
...Dar de toate acestea nu ştiau călătorii veniţi de aiurea. Satele sînt risipite la ore de mers. Bariera dealurilor împădurite coboară ca o perdea a tăcerii peste aceste locuri sărace în bucate. Un anotimp ploios transformă potecile în rîuri de mocirlă roşie, cîteva luni de arşiţă pustiesc ţinutul tăcut şi mai aproape de cer decît de lume.
„Angulus ridet...
«*
PARTEA INTÎI
♦ Acest colţ de pămînt îmi surîde (Lat. în
I. SECETA
Al doilea val de secetă cumplită asprise pămîntul. După ce o vară înainte lăcustele au prăpădit ce mai scăpase din arşiţa soarelui, ploile şi zăpada, puţine, n-au putut astîmpăra praful şi setea. Iar cînd un an mai tîrziu, în primăvara anului 1693, cerul a rămas de sticlă săptămînă după săptămînă, clopotele de la schit n-au mai încetat să bată. Oamenii veneau la slujbă din satele vecine, veneau de la distanţe mari pe jos sau pe caii mici de munte, pleeîndu-şi frunţile spre pămînt în nesfîrşite mătănii. Dumnezeu nu se îndura de ei. li pe-depsea pentru păcate trecute sau viitoare, îi năucea cu doi ani de secetă şi-şi luase mîna de pe locurile lor şi aşa sărace în pămînt şi bogate în piatră. De la Strehaia sau Cerneţi, desagii legănaţi pe spinarea cailor tot goi se întorceau. Pămîntul plesnise. In aer era numai praf. . Meiul scăpat cu un an înainte fusese pus în pămînt acum cu nădejde, dar ploile tot nu veneau, cerui rămî-nea senin şi nici o înnegurare nu se ivea dinspre Pietrele Cloşanilor. Într-acolo se îndreptau cu dorinţă şi teamă ochii mijiţi ai oamenilor. De-acolo, dinspre munţii Cernei venea de obicei ploaia, de acolo porniseră multe prăpăduri altă dată ; numai acum, nimic !
Oamenii îşi luau lumea în cap. Blestemau şi blestemele lor aduceau alte zile de secetă. Aşa spunea Tudora lui Manole Gugiu şi Tudora ştia ce spune. In casa mare a proprietarului

de la Lătu-roasa nu era lipsă. Coşarele erau pline. Vinul — în butii cu cercuri noi — luase calea Craiovei şi-a muntelui spre Cornereva şi căruţele lui Gugiu se hurducaseră greu pe coaste, încărcate cu bucate. Pungile se înmulţeau, pungi pline ca şi obrazul lui roşu de om tînăr încă şi bine hrănit.
Rar, se-auzea scîrţîitul cumpenei la bunarul din colţul casei. Secase mult apa şi aici, dar tot clipocea întunecată şi tot mai oglindea cerul. în rest, ţipenie. Oamenii curţii erau plecaţi la muncă. Lîngă cuhnie, ţiganca roabă care vedea de păsări îşi prefirase fustele pe scara de piatră din spatele casei şi-şi odihnea tălpile negre şi crăpate.
Femeia de la cuhnie culegea păstăile de fasole în poală şi clătina din cap uitîndu-se la varza care nu mai creştea odată. Cum n-o uzi, cum gata ! Boierului varză să-i dai, călită şi cu smîntînă groasă deasupra. Ce neam de român o fi, Doamne iartă-mă ! Şi miere pe plăcinta cu brînză dulce...
Tudora lui Gugiu ieşi în pridvorul larg şi strînse ochii de atîta lumină. Culme după culme, dealurile îmbrăcate în viţă de vie sau păduri unduiau înaintea ochilor. Meiului nu-i mergea bine nici anul acesta, iar frunzele prunilor se îngălbeniseră de tot. Dar iarna tot o vor trece, ei şi oamenii lor.
Femeia din grădină îşi privi stăpîna, aşa cum stătea, subţire şi dreaptă, cu ochii aproape închişi în pridvorul larg al casei, acoperit cu viţă de vie. înaltă, slabă, cu faţa albă şi părul cînepiu, îşi strîngea buzele şi aşa

subţiri şi-şi înălţase faţa ovală cu nas drept şi pometi uşor proeminenţi deasupra cărora se închiseseră ochii de un albastru cenuşiu. Se ţinea ca de obicei, puţin ţeapănă. Nici un muşchi nu-i tresărea pe faţă, părea că nu vede, dar degetele subţiri strîngeau lemnul pălimaru-lui. Tudora se străduia din răsputeri să nu plîngă. Cobori încet treptele cu fustele măturînd praful şi ocoli casa ; mergea în neştire şi fu cît pe-aci să dea peste ţiganca ce picotea în umbră.
— Aolio !
Tudora zîmbi fără să vrea. Lovise piciorul bătrînei cu papucul şi acum se simţea datoare parcă să se aşeze alături.
Fruntea încreţită a bătrînei strălucea parcă a zîmbet.
— D'apoi, domniţa mea, parcă te-ar dure ceva-şilea.
— N-am, Mărie, nimic. Cîte ouă avem astăzi ?
— Ia, coşul cela l-am umplut. Sînt în cămări, la răcoare.
— Unde ţi-s copiii, babă Mărie ?
— în lumea largă şi robi îs. Da' din mila lui boiar Manole trăiesc şi io...
Roaba îşi privi stăpâna cu ochi ipătrunzători, ghicind parcă ce este în sufletul ei. Boierul nu... nu era ca toţi românii. Venise din alte locuri şi ceva era străin în el, deşi era de atîţia ani în ţară. De buna lui gospodărire depindeau în anii aceştia răi toţi, de frica lui tremurau toţi. Domniţa e de-a lor, dar s-a dat după dînsul şi i s-a supus, cum îi stă bine femeii. Dar parcă nu era asta...
— Doamnă, dă la baba palma icia...
Mîna Tudorei se întinse sigură în cea neagră cu degete zgîrcite şi unghii încovoiate ale bătrînei. „Dacă o fi să aflu ce-i cu Manole, să aflu !"
Măria privea palma. Degetul negru se plimba ne-astîmpărat pe dîrele subţiri ale mîinii ca de fată. Şi în gînd, spuse : „N-ai casă, jupîniţă, cu boiar Manole. Nu faci casă şi pace. Viaţa domniei tale se întoarce spre alte drumuri. N-ai bucurie de copii cu el. Singură o să mergi pe poteci pietroase şi casa ţi se sparge. Ai suflet de vînzător rău, da' vânzător de nevoie..."
— Mărie ! Spune... !
— Nu-i bine de văzut acu', că-i soare. Parcă nici vederea nu mi-i bună azi. Altă dată, doamnă Tudoră, altă dată... Şi mă năduşe ceva-n ehiept...
Tudora se înşelă de văitatul din ce în ce mai stins al bătrînei. „Eu oi muri, da' casa asta n-o s-o mai vadă ăi tineri de aci". Şi clipi din ochii lăcrimoşi, lacrimi ce-şi înşelaseră stăpîna.
Nunta Tudorei avusese Ioc cu trei toamne înainte, dar ei, fiicei celei mai mari a lui Hoater, i se părea că trecuseră de trei ori cîte trei. După semne, bănuia că va fi stearpă. Nu crezuse ; altfel ar fi plecat să se călugărească, să nu rămînă de rîs în sat, căci ce rost ar mai avea să

fie numai nevastă ? Şi ce erau grijile ei de fată de atunci faţă de cele de acum ? Şi peste toate, acel ghimpe al neliniştii ce-i rănea mereu cugetul ; şi rana se adîncise de cînd cu seceta.
Nelinişţea Tudorei era ca o mare apă vijelioasă, ascunsă între pereţi înalţi cum numai Cerna sus, la Cheile Corcoaiei, putea fi. Spumega, se-nvîrtoşa, gemea, venea năvalnic, urla, acoperind cu spume colţii pietrelor din vad. Şi rodea. Rodea cu tenacitate stînca solidă, rodea viaţa Tudorei Gugiu, fără ca oamenii din jur să-şi dea
11
seama. Căci înaintea încheierii zapisului de zestre, Tu-dora auzise fără să vrea tocmeala tatălui ei cu Manole. Fusese ca un vis urîL
Mara lui Luca din Ercea, sora ei de suflet, plecase foarte de tînără după Milco Băiaşul, vărul lor, şi ea trebuise să se îngrijească mai departe de gospodăria lor şi de cei trei fraţi. Cînd se măritase, Mara primise cureaua ei de pămînt care ieşise din obşte şi partea lui Hoater se micşorase mult. Tudora avea lucruri frumoase şi podoabe, dar Gugiu strîmbase din nasul lui cărnos — el voia mereu pămînt !
Cînd Tudora — care încremenise în odaia vecină — se dezmeticise înţelegînd despre ce este vorba, Hoater, tatăl său, tocmai glăsuia încet, înmuindu-şi glasul de muntean :
— Pămîntul e pentru băieţi. Şi să ştii domnia ta, fiindcă văd că eşti străin sau faci pe străinul de obiceiuri, că pămîntul e al obştii şi în obştea noastră vei intra şi domnia ta. De ai vrea, facem zapisul şi jură-mîntul, după datină, la biserică...
— Da' ce-am ? Da' ce-oi avea ? ! îl stăpînesc singur. Eu voi să mă ridic ; şi dau... despăgubire...
— Şi dac-ar fi aşa, băieţii trebuie să aibă partea lor.
— Cu Milco, de ce te-ai îndurat ?
— Mi-e nepot şi Mara mi-e fată de suflet ; ce, ţi-e de dealul Cornetului ?
4
Hoater se frămînta.
— Şi eu sînt acu' „ai noştri". Şi-oi face pămîntul să rodească cum nu gîndeşti. Ce scoateţi voi din el ? !
— Pămîntul nostru sînt munţii şi munţii noştri rodesc. Dau destul ca să trăim în pace...
12
— Vai de capul vostru ! izbucni Manole. Cum să nu ştie ce bogăţie avea sub nas şi nu o putea lua numai pentru că tăcutul lui viitor socru se încăpăţîna să nu înstrăineze din pajiştile grase de la munte ? !
Hoater se îndreptă din spate :
— Vai de acea însoţire unde nu este unire. Şi ceea ce omului i-ajunge, aceea se-nţelege, este averea cea mai mare ; iar prisosul, e lăcomie. Io aşa am crescut-o pe Tudora...
— Păi dacă nu ţi-ar fi fata frumoasă...
— Ce te tot negustoreşti, boier Gugiu ? Îs fete cîte vrei. Văz că nu ne-nţelegem...
— Facem aşa, ne-nvoim, bade Ioane, tată Hoater 1 Pe ce munţi mergi ?
— Pietrele Albe, Cracu' Iu' Mioc,... da' ce, vrei să-i ştii pe toţi ? îs ai tuturora.
— Să ştii că eu pun mîna într-o zi pe locurile voastre. Ţi-o spun acu' î O să-mi fii socru şi n-oi fi în pagubă. Da' Sgîndării, neamurile voastre din Brebina, ce au ? Olanul ? Olănelul ? Hoatere, Hoatere, o să vină timpul ăla să te rogi de mine. Şi ceilalţi. Aud că păstrezi hrisoavele moşiilor...
Hoater mărise ochii la vorbele astea. Apoi se hotărî :
— Aşa-i. La mine-s, ale mărăşeştilor şi ale băieşi-lor, că doar femeia mi-a fost Sgîndăr, neam din care se trag şi băieşeni atîţia... Şi ne-a-ntărit Mihai Vodă — odihnească-se în pace ! — pămîntu'... acu' vreo nouăzeci de ani. E hîrtie cu pecete...
Manole Gugiu tresărise. Spera să tragă spuza pe turta lui, să nu fi ajuns mîna vreunui domnitor aici ; dar chiar Mihai Vodă...
Nu mai pomeni de aramă, de lemnul valoros al pădurilor, de bogăţia turmelor şi de piatra de var ; de tot
13
ceea ce glia înălţimilor dădea din belşug acestor munteni încăpăţînaţi. Nu era nici pe

departe de aruncat ceea ce Tudora aducea în lăzile ei de zestre să umple conacul încăpător de la Lăturoasa, dar Gugiu nu mai urmări de atunci decît să stăpînească în viitor mai mult decît îi dăduse Hoater aici ; Ion Hoater, care n-a vrut să bage-n obşte un hapsîn...
Răbufnirile de furie ale lui Manole erau ieşite din ciuda ce-1 cuprindea adeseori la acest gînd. Şi Tudora, martoră neştiută a vorbelor de atunci, nu-şi putea da încă seama. Bărbatul ei îşi ascundea bine gândul. Căuta o pricină şi nu se ivea.
Şi totuşi, neliniştea creştea în ea ori de cîte ori, de vreo doi ani încoace, trimetea ajutor tatălui ei — şi prin el, moşnenilor din Mărăşeşti.
Spata războiului nu mai bătea. Suveica nu mai alerga. Tudora rămase iar cu mîinile în poală şi ochii rătăcind în gol. Scoarţa roşie cu spice, păsări şi flori după moda oltenească nu-i mai reţinea atenţia. încet, ca dintr-o depărtare, se abătu peste liniştea din jur jelania unui glas de femeie. Tudora asculta — a cîta oară ? — plînsul roabei Măria, încet, nesupărător, ca un cîntec continuu şi monoton. Aflase cu timpul despre ce era vorba, căci lucrurile se petrecuseră înaintea venirii ei aici. Era neobişnuită să aibă robi, ca toţi ai ei, şi nu ştia să le poruncească. Dar la curtea lor lumea asculta de glasul ei blînd pentru că stăpîna muncea alături de ei si tot tristă era în ultima vreme. *
Dacă Tudora ar fi căutat mai cu de-amănuntul în sufletul lui Manole, poate c-ar fi văzut singură începutul de nemulţumire surdă care îl stăpînea. Bărbatul avea
14
o fire curioasă — dar ce bărbat nu are ? gîndea ea —, era repezit dar puţin la vorbă, sigur în faptă. Gugiu rîdea rar, iar în ultimii ani grija menţinerii avutului, deşi în plină prosperitate, a şters orice urmă de veselie pînă şi în casa lui. Tudora nu ducea o viaţă veselă alături de el. Nici o nevastă nu avea o viaţă veselă în anii aceştia cumpliţi cînd peste sărăcia pămîntului se abătuse urgia secetei. Cădea în genunchi dimineaţa şi seara înaintea icoanelor, rugîndu-se pentru ai ei toţi ; toţi, căci cei de la Mărăşeşti nu aveau cum să trăiască acum bine.
Dacă lîngă bărbatul ei ar fi trăit o femeie ale cărei cîntece să umple casa, dacă mîngîierile cu care l-ar fi copleşit şi-ar fi făcut loc în încăperea lor podită cu scîn-dură, dacă patul larg şi tare, cu lada de zestre acoperită cu scoarţe, ar fi auzit şoaptele de dragoste, fierbinţi în răcoarea nopţii, Manole ar fi devenit o simplă jucărie în mîinile femeii lui.
Dar Tudora se temuse de el cînd se cununase cu ochii plecaţi şi cînd susurul Brebinei din vale fusese mai tare decît răspunsul ei la biserică. Se temuse de el cînd o adusese la Lăturoasa — mîndria lui — departe de casa unde învăţase, cu demnitate, în lipsa mamei, să fie stăpînă.
Mai mult ca oricînd, în această a doua vară de suferinţă, Tudora era umbra fetişcanei de la Mărăşeşti. Nicicînd plinătatea cămărilor de la conac n-o zăpăciseră mai mult, nicicînd nu umblase neştiind parcă unde pune piciorul, ca acum. Ca un ciocan, întrebarea necuvîn-tată îi izbea auzul şi inima : „Din ce trăiesc ai mei, în munte ?"
Tresări. Manole venea acasă ; apăru în faţa treptelor pridvorului, gras, voinic, roşu la faţă, cu buzele
15
pline ivindu-se prin barba creaţă. Avea nasul cărnos şi coroiat şi ochii bulbucaţi, mîini voinice. Era de statură mai mult înaltă. Năduşit, îi aduse vestea să grijască de cele necesare pentru că va veni în curînd kir Costan-dachi Tragopol şi are de gînd să-1 facă să mai pună ceva bănişori jos.
— Ce zici ? Să-i vînd rachia de anul trecut. O să i-o vînd ca veche, de cîţiva ani, căci are o tărie...
Fructe îndulcite în soarele arzînd al celeilalte veri.
— Numai s-apropii o feştilă aprinsă de gură şi arzi ca torţa !
— Manole, nu ziceai că mai aştepţi şi-o vinzi peste Dunăre, la anul ?
— Măi femeie ! Iarna să nu te coprinză fără pînză, fără brînză ! Şi îmi lipseşte un om de încredere... Bun ar fi fost unul din feciorii Măriei... Erau credincioşi...
— Nu-1 ai pe Ion ?
— Vătaful ? Nu ! Are treburile lui aci. Da' o să-i spun să mai întrebe şi el....
Lui Gugiu îi trebuia de asemenea un om umblat şi dacă mehedinţenii umblau pînă departe, credincioşi lui nu găsea... îşi dădea foarte clar seama de asta. Odată plănuise să-1 atragă pe

Dochici de la Baia, cel mai bun prieten al lui Miîco Băiaşul, la curţile lui. îşi privi nevasta : nu părea a se omorî cu firea după el. Se răsuci pe scaun spre femeia care se apropiase. Ii prinse mijlocul cu mîna şi strînse ; o atrase lîngă el ; cu cealaltă îi pipăi pîntecele. Ei ? întrebară ochii lui. "
Tudora îşi feri privirea, dar obrazul i se îmbujora. De ce nu aştepta pînă seara ? dar se lăsă atrasă de bărbat. Mîinile lui îmbrăţişau acum cu toată puterea şoldurile femeii şi cu gura încerca să-i muşte din pîntec. Gîfîia.
16
Apoi, cum atâtea în jilţ cu nevasta care nu se împotrivea lîngă el, mîna cărnoasă coborî de-a lungul piciorului şi, cu un gest brusc, îi ridică fustele. Tudora icni, încercînd să scape ; putea intra oricine, dar căldura din trupul înfierbîntat de soarele de-afară şi de dorinţă al lui Manole i se transmise şi ei şi simţi furnicături prin piele. Capul lui se înfunda în fuste şi simţi buzele bărbatului, calde şi umede, pe pieliţa pulpei. Era cald piciorul aici sus şi tremurul lui interior, uşor, i se transmise şi bărbatului. O săruta cu poftă, zgomotos, în timp ce inconştient mîinile ei îi coborau de-a lungul spatelui. Se ridică gîfîind şi Manole o cuprinse aşa, pe jumătate aplecată şi dezvelită, ducînd-o spre pat. Urmă o îmbrăţişare lungă, odihnitoare, dar buzele nu li se desprindeau şi mîinile lui pătimaşe continuau să-i dezgolească, să-i frămînte şi să-i înfioare tot corpul, ca niciodată pînă atunci. Ameţea. îl simţi şi o cuprinseră fiori vecini cu nebunia. Se înlănţuiră mai strîns şi abia atunci ea îşi dădu seama că, fiind în post, săvîrşea un mare păcat.
II. NEHOTĂRÎRI
Milco Băiaşul era localnic. Moşul său din partea mamei, Ion Sgîndăr, fusese şi el unul din dăruiţii acestor locuri de către Mihai Viteazul. Două sute stînjeni de pămînt cuprindea actul de proprietate, păstrat cu mare grijă la Hoater din Mărăşeşti. Cînd era mic, Milco zărise pergamentul gălbui cu pecetea domnească ce-i
17
luase ochii. Mai tîrziu îl citise frumos, sub privirea înlăcrimată a mamei Măria, prea mîndră de singurul ei copil, isteţ nevoie mare.
Tînărul Milco se dovedise mai tîrziu vioi şi inteligent, iar cu vremea, prea cumpătat ca să nu-i meargă bine negustoria. Mai mult, acum era staroste.
Serile acestei veri erau nespus de calde. In urma amurgului prăfos în care se stingea, dincolo de dealul Cornet, un soare aproape vînăt, se întuneca brusc. Dealurile luau repede lumina care mai stăruia un timp pe creste şi tot pe ele o zăreai dimineaţa cu mult timp înaainte de răsăritul soarelui.
într-una din aceste seri, Milco se trase într-o cămară al cărei perete se proptea în deal şi aprinse o luminare de seu. Privirea îi colindă un timp pe bîrnele peretului, apoi i se înfipse în flacăra tremurătoare. Starostele băiaşilor era pe atunci, la cei douăzeci şi şapte de ani, un bărbat în plină putere., Cu părul şi barba bălaie, de statură uriaşă, cu trăsături regulate şi ochi mari, frumoşi, albaştri, Milco era un bărbat după care multe fete şi neveste s-ar fi dat în vînt, dacă le-ar fi arătat o singură dată măcar că le doreşte. Dar n-o făcea.
Se ghemui pe scaunul pe care stătea, adunîndu-şi cu greu gîndurile. Cu doi ani în urmă hotărîse ceva. Jurase alături de Mara, nevasta lui, care plîngea în hohote, să ridice întru pomenirea primului lor născut care murise, o biserică de zid în Baia. Adevărat era, oamenii Băii şi cei din împrejurimi nu mai aveau loc în bisericuţa de lemn de pe deal ; lume era destulă aici la munte; nu rară, ca la şes.
lt
Hotărîrea lor găsise aliat în Cornea Brăiloiu, mare paharnic pe atunci. Cu doi ani în urmă, Măria Sa Brîn-coveanu trecuse prin ţinut întovărăşit de boierii săi şi Milco îşi adînci capul în palme, văzînd parcă aevea tot ce se petrecuse atunci.
...Pămîntul bătătorit din faţa hanului, măturat şi udat cu grijă, se arăta astfel într-o dimineaţă rece de toamnă. De cu seară mulţimea de oameni sosită aici aprinsese focuri, vorbind cu glas scăzut. Nici pe departe nu se-arătase soarele, dar la han era mare mişcare. în dreapta, pe malul pîrîului se înjunghiau şi se despicau vitele. Mugetele lor erau acoperite acum de zeci de glasuri, însutite parcă în dimineaţa clară. Şi oamenii soseau întruna. Patru femei azvîrleau mereu cu apă şi, din cînd în cînd, năduşite, duceau caucul la gură. începea

să se ridice fum aromitor..., se frigeau boii şi berbecii, la ţest trebăluiau femeile. Milco nu se zărea. Primul lui ajutor, Dochici, cerceta butiile cu vin în pivniţa hanului. Ieşi de acolo dîrdîind ; privi spre cer — va fi cald astăzi !
Nici stăpîna casei nu se zărea ; se gătea în cămările ei — astăzi sosea Brîncoveanu !
Sub umbrarul ridicat în curtea hanului, după acest ospăţ, Băiaşul îl rugase pe Domn, în numele tuturor, să le înlesnească ridicarea unei biserici de zid în locul celei de lemn de la poalele Cornetului, devenită neîncăpătoare. Măria Sa îi arătase gazdei sale un zîmbet mulţumit, poftindu-1 întîi să-i spună povestea aramei din acest ţinut.
— Sînt urme vechi de lucru cu arama, Măria Ta. Dinainte de romani. Duceau carele cu lemnul pentru ars pe şine de lemn... care-s drumuri de-ale noastre de azi, din munte. După ce scoteau lemnul din păduri, îl

strîngeau într-o opritură de apă şi-1 lăsau să plece la vale, pe scocuri. îşi opreau ce trebuia, căci priponeau o poartă de lemn în apă. Restul pleca pe apa Motrului, către Jiu şi Dunăre...
Se scotea aramă şi pe timpul lui Vladislav întîiul, că-şi bătea monedă cu ea. Pe-atunci a venit Nicodim, călugărul cărturar. Şi bunul Mircea a bătut monedă din arama de aici şi i-a dat zeciuială din ea lui Ciop Hanos, întîiul staroste de băiaşi. Mărite Doamne, se închină Milco spre Brîncoveanu continuîndu-şi povestea, cam acu' o jumătate de veac şi mai bine, a venit un sîrb, Ia vînat, prin aceste locuri. E plin de vulpi şi lupi aici. Numai că sîrbul muncise la Rogotina şi, găsind o grămadă de piatră neagră pe culmea dinspre Ponoare, a ştiut îndată că aici e aramă. Cum, necum, a ajuns vorba la Măria Sa B'asarab şi a luat sîrbul ocnele pe seama lui, să le înceapă iar...
— Odată a ars la ocne zece ani. Se spune că a fost patriarhul cel mare, Macarie al Antiohiei, de a binecu-vîntat ocnele şi pe oameni.
— A fost, întări boierul Cornea Brăiloiu. A fost cu cărturarul Paul din Alep.
Brîncoveanu se întoarse spre cel ce vorbise despre foc :
— Cum te cheamă, cinstite băiaş ?
— Măria Ta, mă cheamă Iovan al lui Lazăr, spuse acesta cu îndrăzneală ; şi aceştia-s oamenii noştri : Costa, Zoi ca, Vlaicu, Comin, Necula, Stoian... *
— Vătafe Milco, se adresă domnitorul către staroste. Ai numai sîrbi aici ?
— Măria Ta, meşterii sî.nt, să zic, sîrbi după moşii lor. Da' de mult sînt amestecaţi cu ai locului. Vorbesc neaoş româneşte, muncesc aici şi-s vrednici foarte.

— Ştim şi noi că sînteţi vrednici, răspunsese Brîn-coveanu. Niciodată n-au mers treburile aici mai bine ca acum. Aţi cerut biserică de zid, o s-o facem ; iată, dumnealui Cornea paharnic va da moşie şi noi, podoabe ; o ridici în unire cu domnia sa, aşa să vă-nţelegeţi !
— Aşa o să fie, Măria Ta !
...Toate astea îi trecură lui Milco lămurit acum prin faţa ochilor, ca şi cum nu ar fi trecut aproape doi ani de atunci.
Cu două toamne înainte, Constantin Brîncoveanu plecase de sub poala muntelui, de la Cladova, şi, tre-cînd prin Vîrciorova, poposea la Baia de Aramă. Clopotele bisericilor îi anunţau venirea. Bătuse vesel în dimineaţa aceea şi clopotul de la bisericuţa de lemn de sub poalele Cornetului, dovedită din nou neîncăpătoare. Şi bătuseră apoi solemn peste capetele descoperite ale unor oameni — stane de piatră — şi bătuseră apoi trist în zarva şi pulberea plecării. La marginea de răsărit a Glogovei, cei ce-1 întovărăşeau pe Constantin Voievod se închinaseră de plecare, căci aici veniseră în mare număr întru întîmpinare mulţime de gorjeni.
El, Brîncoveanu, înălţînd rugă pentru scăparea ţării, găsise sub poalele Cornetului loc prielnic şi oameni de cinste şi hotărîse aici ridicarea unui locaş sfînt pe cheltuiala lui Cornea şi Milco. Un an mai tîrziu, Milco se înţelesese cu Brăiloiu. Primul va da Cornetul. Paharnicul, cu moşii în Mehedinţi, stătuse atunci pe gînduri. Era secetă. Nu fiindcă anul greu îl făcuse să se codească, dar roiuri de griji se abăteau peste înţeleptul şi priceputul sfetnic oltean.
Abia se întorsese de la Viena, unde Brîncoveanu îl trimisese ca sol. Negociase acolo în

numele domnului său şi nu ştia unde şi pentru cît timp îl va duce iarăşi
21
sinuoasa potecă a însărcinărilor sale. Nu, nu ştia încă ce moşie va da paharnicul — Apa Neagră ? Ploştina ? dar Milco, în nesiguranţa sa, nu începuse încă lucrul pentru biserică. Era cuvînt domnesc. De ce nu se ho-tărîse anul trecut ? !
Starostele îşi înălţă fruntea din mîini.
Şase sute de mii de ocale de aramă pe an ! Dar ce aramă ! Plăcută şi frumoasă ca aurul curat ! Se prăpădesc negustorii după ea ! Pleacă la turci, la Trepizonda, la şahul perşilor. Scoate din ea zeciuiala pentru domnitor şi călugării de la Tismana, scoate, Milco, cîştigul tău, şi, ce rămîne, se înghesuie negustorii s-o cumpere. In toată Ţara Românească nu mai găseşti aramă ca asta ! Nici o apă fumurie în trupul ei, nici o vînă străină care să-i brăzdeze faţa ; ceară curată, nu alta ! Şi străluceşte ca soarele !
Eh, dar şi pînă s-o faci aşa... îţi vine de multe ori să te lipseşti, deşi asta e meseria noastră din tată-n fiu şi alta n-am mai pomenit. Băiaşii îşi iau de neveste fiice de ciobani, aşa cum a făcut şi tata, şi ciobanii fac nuntă cu băieşiţe, dar toţi rămîn aici, la poalele dealurilor pe care pădurile încep să se usuce din cauza fumului de la topitorii, sau să piară cu totul.
E scumpă arama ? îl întrebase atunci unul din boieri. Cum să nu fie scumpă ? Tăiatul lemnelor, făcutul cărbunilor, plata băiaşilor, dusul la loc de desfacere... de ! Ocne am vrut, ocne să am.;, şi bătaie de cap ! E meserie grea, dar tare frumoasă. Are tainele ei, pe care nu i le ştim decît noi, ăştia de aici. Pentru cine vrea să muncească cinstit şi cu folos, hotar nu este. Munca şi oamenii de-o fac sînt la fel peste tot...
22
Milco izbi cu pumnul în masă şi flacăra luminării tremură. Observă că se sfîrşea şi că lăsase miros greu. Şi ca o culme — al doilea an de secetă •— doar n-or fi nouă în şir, ca buboaiele ! în acest an, 1693, Băiaşul nu mai dăduse de Cornea. îl luase şi pe el valul de amărăciune, dar luptase din răsputeri. La hanul lui se putea încă mînca. Zgura cuptoarelor se aduna mai departe în grămezi şi Milco, omul al cărui cuvînt era ascultat şi atîrna greu în judecăţi, Milco, omul de încredere de aici din ţinut al Băniei, se simţi deodată ca un copil rătăcit în pădure.
Ei, Doamne ! Dar şi un copil isteţ de muntean se descurcă. Nu vine nici un moşneag cu barbă albă să-i ceară pîinea din săcui ca să-1 scoată la lumină. Vătaful nu credea în poveşti. El îşi dă şi aşa pîinea singur — îşi ajută moşnenii din Mărăşeşti şi va da şi Cornetul, dar cum va putea ridica ochii în faţa Brîncoveanului ? Şi au trecut doi ani ! Şi satele pleacă peste munte !
Dar un copil în pădure are atîtea semne după care să iasă la lumină... El, ţintuit aici de treburile starostiei ocnelor, n-are decît să strige, bunăoară :
— Dochici !
Era limpede acum. Se va lipsi greu de el atîta timp cît îl va şti plecat, dar munteanul negricios şi iute putea s-o scoată la capăt în treburi de-astea. Pe cine altul ar fi putut trimite acum la Craiova ? Dar unde era Bră-iloiu ? Milco nu se putea lipsi de nimeni din jurul lui şi grijile erau gîrlă. Mai multe decît apă... Dar va ieşi din întunecimea şi strînsoarea pădurii.
Cu pas uşor şi iute, Dochici păşi pragul :
— Da, vătafe ?
— Intîi adu o luminare de ceară. Avem a vorbi.
n
Cîte zile ar fi putut lipsi Dochici ? Trebuia adusă întîi sarea ; apoi venea iar rîndul zaherelei ; şi arama... Vremurile se anunţau tulburi. Şi-apoi — Milco se sperie de gînd — să fi trebuit acum să recruteze oameni pentru oştire şi n-ar fi avut de unde. Mai bine să nu se gîndească...
Luminarea adusă de Dochici nu mai scotea fum şi sta dreaptă, lipită de colţul mesei. Milco se sculă să închidă uşa.
— Eu zic să te însori, omule !
— De-asta m-ai chemat ? Faţa brună şi osoasă a lui Dochici se încreţi a zîmbet şi mirare. în miez de noapte ?
— Ce noapte ? Abia s-a înserat !;

— S-o crezi ! Acu' eîntară cocoşii. Cei doi se porniră pe rîs.
— Tu nu cînţi noaptea ? Milco adăugă : N-ai cui.
— Eeee, n-am...
Se tutuiau. Crescuţi aici, cu pulberea aramei în nări, cei doi se cunoşteau de cînd, copii fiind, omorau viperele cu bîta pe malul apei. Norocul întinsese mîna lui Milco. Ajuns staroste al băiaşilor, primul pe care-1 chemase la hanul abia deschis fusese Dochici. Venise c-un căţel sub suman — mai tîrziu îl chemau „Ursu" pentru că sărise în beregata fiarei care îndrăznise într-o iarnă pînă la han.
— Să nu-mi spui mie Dochici — era vorba lui preferată — dacă am să mă însor.
— Acu', îi şi greu...
— De ce-i greu ?
— Nu mai sînt fete, spuse Milco. Te duci în Banat după ele.

— M-oi duce... dacă trebuie. Dochici ridică din umeri, zîmbind viclean.
— îhî, te duci, dar la Craiova !
— Alea-s boieroaice, replică Dochici, căruia îi era teamă de fapt de orice fată.
— Ai vrea... Milco deveni serios. Te duci la Cornea paharnic.
— Cu cine mă duc ?
— Pleci singur.
Să nu fi fost urgia asta, ar fi plecat el, Băiaşul, lă-sîndu-1 pe Dochici în loc, cum de atîtea ori o mai făcuse. Vorbeau scurt şi starostele plecă să se odihnească. Oricît îşi încorda auzul — după socoteala lui trebuia să fie al doilea cîntat — nu auzi nimic. Şi deodată, în acea noapte de păcură, Milco nu se mai simţi deloc singur.
Pîraiele se umflă tare cînd ploile vin puhoi. Pe vreme de secetă însă, prin albia lor uscată, pe ogaşe, te poţi duce la Baia. Te aşteaptă hanul lui Milco cu acoperişul de şindrilă nouă strălucind în soare — parcă de o veşnicie de două veri încoa' ! — şi-o ulcică aburită cu vin rece. Dacă în curtea hanului te întinzi în vorba molcomă a muntenilor, poţi să întingi şi mămăliga de mei în zeama rămasă după ce ai aruncat oasele peştelui sărat. Mai bei o ulcea, două, cine te grăbeşte ?
Ce să faci altminteri ? Ce să munceşti ? Cum s-ar zice, decît să munceşti degeaba, mai bine să şezi degeaba. Hanul starostelui Milco avea mîncare. Şi uriaşul bălai era îngăduitor la plata datoriilor.

Pe urină cauţi caucul să bei apă rece ce vine din izvorul de la poalele Cornetului şi apa se prelinge pe cămaşa îmbibată de praf. „Aaaaali ! Mulţumescu-ţi ţie, Doamne !" Şi întorci privirea spre răsărit. Nici pic de nor. Dealul, dincolo de care e Gărdăneasa, e galben. Galben urît şi murdar. Pîrîul e secat şi el. Bulba abia îşi trage, bolborosind uşurel, firul apei spre răsărit, grăbindu-se la întîlnirea cu Brebina şi Motru.
Oamenii mijesc ochii. Pe podeţul de lemn tropăie copitele calului ce poartă un nou călător. Se ţine bine, nu 1-a muiat căldura. Coboară greoi omul şi „Aha !" e Manole Gugiu, boierul rudă cu Milco. Uite pe cineva care are treabă chiar şi pe o vreme păcătoasă ca asta.
Hanul lui Milco e aşezat spre nord, înfipt în poalele dealului ; la han se adunase multă lume.
— Să nu-mi zici mie Argintaru dacă-n Izverna mai e picior de om. îs casele goale.
— Şi să nu-mi spui mie Dochici dacă nu s-or umple iar !
Omul de casă al lui Milco intrase vesel sub umbrar. Ştia să asculte şi aflase multe de la oamenii care se perindaseră pe aici.
Adevărat e, satele se goleau. Aşa ar fi trebuit, ei mai toţi stăteau vara în munte la stîni sau la conace, dar acolo nu se mai putea trăi. Nu e mai grea boală decît punga goală. Piereau de foame laolaltă cu turmele lor. Se înfricoşau de pustietate şi de un Dumnezeu pe care nu-1 mai înţelegeau. Se strm^eau mai aproape unii de alţii, poposeau la hanuri, plecau, se întorceau, colindau podişul şi treceau munţii prin trecători, în Ardeal sau Banat.
Argintaru fusese la Nadanova. De aici, peste Cremenea, intrase în satul acela de oameni mai înstăriţi

\

Dar Izverna era pustie. Banatul, neatins de secetă, sugea parcă oamenii într-acolo. Strălucea calcarul muntelui Pregleda. Godeanu — sat mic — era şi el pustiu.
Uimirea lui Dochici fusese mare auzind că Obîrşia Cloşani şi Mărăşeştii îşi ţineau oamenii. O parte erau la conac. Inima lui Dochici tresăltase de mîndrie. Muntenii lui aspri şi dîrzi ! Muntenii lui isteţi — păcăleau seceta ! Trăiau din te miri ce, dar nu-şi părăseau satele şi munţii.
La biserica din Cerneţi preotul vorbise de o minune, spuneau călătorii. O minune după care o să se întoarcă faţa Celui de sus spre ei. In sinea lui, Dochici considera că minunea se şi petrecea sub ochii lor ; oamenii care nu se dădeau bătuţi sub această arsură, sînt ei înşişi o minune. Tăcu însă.
— Ia povesteşte, bade Dochici, ce mai spune lumea de Cerneţi ?
Auzise şi Argintaru de predicile popii. Rîsese puţin înainte de asta. încă doi, trei oameni se foiră pe locurile lor.
— Ia zi, care-i minunea ?
— A fost pe-acilea un negustor de sare. Zicea că o să vie întîi nenorocire mare.
— Mai mare ca asta ? ! Nedumeriţi, cei cîţiva rămaseră cu gurile căscate.
— Şi după asta om avea toţi ce mînca. Da' trebuie să ascultăm de popă şi să facem ce spune el.
— Ce să facem ? !
întrebarea îi scăpase lui Paulescu din Mărăşeşti. Era cel mai grăbit din cei de faţă să „facă ceva". Avea o fată, mîndră, mîndră, Măndiţa, pe care acuşi o s-o

facă mireasă. Şi fata nu visa pe oricine. Ţintea sus. Dar, cu ce zestre s-o mărite? Avuseseră ceva, se dusese pe bucate.
— Aruncă binele tău în dreapta şi în stînga şi la nevoie o să-1 găseşti ! cîntă Argintaru pe nas, imitînd pe dascălul din strană.
— Să daţi pentru slujbe şi acatiste, luminări, şi la săraci...
— Iote ! Acu' toţi sîntem săraci !
— Unii nu-s...
Semen arătă cu capul spre uşa scundă şi largă a hanului pe care tocmai ieşea Gugiu. Milco îl întovărăşea şi fruntea lui Milco se adunase în cute.
— Ei, să trăieşti ! Vin aici săptămîna viitoare. Ma-nole Gugiu se opri. Ceva îl frămînta pe Băiaş şi nu ştia ce. „O duce-o greu şi nu-mi spune. Nici nu-mi cere. Al dracului om !"
— Nu vorbi, de ce vorbeşti ? Paulescu se întoarse spre Semen. O ţine pe Tudora lui Hoater şi...
— O ţine bine, de-aia s-a uscat !
— Cine, mă ? Boier Gugiu ? !
Oamenii izbucniră în hohote, căci boierul de la Lă-turoasa, sat ce aparţinea comunei Crainici, era bine împlinit.
Dochici se sculă şi bătu din palme. Apăru ţiganul de la grajduri, cu calul ţesălat frumos. Manole Gugiu încalecă. Porţile se deschiseră şi părăsi hanul tot atît de neaşteptat precum venise.
Milco rămase privind gînditor în urma lui. De ce se tot abate pe aici ? Eh ! ridică din umeri ; ce a fost a trecut, ce-o fi o mai veni. Şi se îndreptă spre cei adunaţi, să ciocnească cu ei.

III. DORINŢE
Vasile lăsă din mînă lopata cu care punea cărbune în cuptor. Era un tînăr scund şi slăbuţ, dar ai cărui umeri laţi şi mişcări încete îi dădeau un aer de maturitate. Puse lopata jos şi-şi privi palmele pe care bătături vechi se întăriseră mai mult.
— Necula, se adresă el omului care lucra alături, acu' nu mai punem piatră în cuptor ?
— Nu, răspunse cel întrebat. Apoi strigă : Mă, Lazăre ! Lazăre ! Vezi ce faci cu focu' ! Adormişi ?
— Las' că merge, se-auzi din duduiala focului. Merge !
Vasile privi spre cuptor. Ochii săi vioi sub fruntea îngustă scrutau straturile de cărbuni şi piatră neagră ce se uneau, încet, încet, într-o masă roşie şi fierbinte. O pală de vînt aduse

spre el fum înecăcios ; oamenii se feriră în lături tuşind.
— La o parte, mă !
Soseau căruţele cu minereu şi băiaşii săriră la descărcat.
— Trage mai aproape, nu vezi ?
— Ohoo ! Hoo !
Totul intra în şurile aşezate în panta dealului, cu acoperişul înclinat, în mijlocul cărora tronau, pe şase socluri de piatră, cuptoarele. în spatele fiecărui cuptor era o pereche de suflători foarte mari, asemănătoare celor folosite de fauri, puse în mişcare de apă. Erau în aşa fel aşezate, încât în spatele fiecăreia se afla un scoc cu apă curgătoare. Apa venea vîjîind de
29
sus şi mişca o roată şi roata punea în mişcare bîrna groasă în mijlocul căreia foile suflătoare erau ridicate şi lăsate, suflînd cu mare putere în foc.
Oamenii puneau fără oprire în foc pămîntul din care se scotea arama, şi cărbuni, iar focurile erau cu mare grijă întreţinute, ziua şi noaptea, pînă ce arama topită pleca de la sine, şuviţă aurie şi dogoritoare, într-o groapă săpată în pămînt.
Vasile ura acum toate acestea, pe cît îl atrăseseră cu nici un an în urmă, cînd lăsase conacul de pe culmea Cernei şi stîna lor din Cracul lui Mioc pentru această muncă unde putea cîştiga un ban, muncă pe care de patruzeci de ani oamenii se obişnuiseră s-o numească „La Ocne". Odată cu carele de minereu sosise şi starostele lor, Milco. Meşterul sîrb Iovan îi arătă spre unul din cuptoare.
— Al cîtelea ? întrebă din ochi Milco.
— Al cincelea rînd ; mai avem o dată.
Starostele încuviinţă, dînd mulţumit din cap. Metalul topit era răcit, spart în bucăţi mici şi aşezat în straturi printre care se puneau lemne de salcie şi plop. I se dădea foc din patru părţi şi ardea necontenit. Milco mărise timpul de topire ; de şase ori făceau lucrul acesta, după care metalul era adus din nou în cuptor. Curgea apoi ca apa.
Vasile se apropie cu sfială de staroste :
— Acu', pe seară, oprim o ţîră lucrul, boier Milco. Da' io aş vrea să-1 opresc de tot.
4
— Eşti Vasile din Mărăşeşti ? Milco privea în jos spre el, cu prietenie.
■— Da, se bucură băiatul. Io-s Vasile al lui llie al lui Mihoc. Boier Milco... mi-e tare greu să mai stau acilea. Am aşa, o tuse şi mă-neacă mereu în piept.
30
Mă trec pe urmă toate apele. Mă gîndesc că aerul curat e răsuflarea cea mai bună ; pe-acela l-aş alege dacă voi viaţă îndelungată...
Milco înţelegea. Cîte unul mai slab tuşea aşa şi se topea din picioare. Vasile ăsta era roşu ca fraga în obraz cînd venise prima oară la Malareca. „Nu va rezista", îşi spusese. Unii rămîn, alţii nu. Şi în munte acum, e tot rău. Dar răul cu rău se vindecă.
— Bine, Vasile, te-ntorci la oi; şi sănătate lui moş Ilie.
Băiaşul se depărta şi flăcăul rămase cu braţele atîrnînd, privindu-i spatele lat. Apoi deodată îşi umflă pieptul rotind privirea în jurul său.
Ocna se afla în vîrful muntelui şi tot locul din împrejurimi era acoperit cu piatră albă sub care stătea pămînt roşu. In susul şi în josul puţurilor băiaşii coborau uneltele şi arcau pământul de aramă cu ajutorul roţilor şi frînghiilor trase de cai împrejur ; iar în adînc se săpa continuu, ziua şi noaptea, la lumina torţelor.
Vasile răsuflă deodată uşurat. El lucra la cuptoare, dar scăpase de toate astea acum. Privi încă o dată spre staroste, cu vină parcă, şi se duse să-şi ia traista. Acasă !
Dochici trecu călare pe lîngă el, urcînd din vale. Ii zîmbi băiaşului şi se grăbi să ajungă lîngă Milco. Ii spuse ceva, gesticulînd cu mîinile lui lungi şi subţiri, apoi starostele încalecă la rîndul lui şi porni spre Baia. Se întuneca repede, dar mîine el, Vasile, va vedea din Mărăşeşti apunînd soarele.
— E supărat starostele, rosti deodată cineva lîngă el. Era Iovan. îşi spălase faţa şi mîinile şi acum îi
străluceau picături de apă în barbă.

Bl
— E supărat pe secetă, spuse Vlaicu, cel mai în vîrstă dintre băiaşi. Ridică ochii spre cerul pe care licărea o stea mică. Nu-i de-a bună, mormăi el.
De mult nu mai fusese atît de frig dimineaţa la începutul lui august, înaintea hramului celui mare al Sfintei Măria mari. Dochici se culcase tîrziu. Primise cărţile de la staroste, îndrumări şi sfatul de întoarcere grabnică : „Cine ştie, la venire poate te-nsori" şi iar rîseseră de glumă. Dar gîndul acesta începuse să pună stăpînire pe Dochici.
— Ai pe cineva, Miîco ?
— Şi dacă n-am ?
— Păi, să-mi găseşti !
— Tu nu eşti în stare ? Vino repede, Dochici, şi te-aşteaptă aici mireasa. Milco vorbise serios, căci se gîndise în cele din urmă la cineva.
— Viu, da' dacă zici să fac şi un ocol...
— Rămîne aşa, faci un ocol prin Cerneţi. Asta-i cartea pentru Căpitan. Ar putea fi Brăiloiu şi acolo. Pe urmă, o-ntinzi la Craiova. Dă, Doamne, să nu fie în altă parte...
— Mai ştii...
Căzuse şi Milco pe gînduri.
— Eu voi să ştiu una : ce moşie dă pentru biserică, să facă bunătate să-mi scrie şi restul îi treaba mea. Pe urmă, vezi de urma aramei pornită spre Me-hadia cu oamenii domniei. Şi la Craiova... "
— Ştiu. Cat să dau de negustorii de sare şi ceară.
— Aşa, vezi. Indeamnă-i încoace. Vezi ce-i spui Paharnicului şi cu vorba, adăugă Milco. Apasă şi tu pe necazurile noastre de aici, deşi i le-am scris în carte. Piere lumea.
32
.— Prietene, darea domnească e dare.
— Ştiu. Da' nu ştiu ce^om face apoi. Oamenii nu capătă un ban pe vite aşa slabe, cîte le-au rămas.
— O să zică de păduri...
— N-am hotărît să nu tăiem pe crăpătul ăsta ? Uscam pămîntu] de tot !
Ca întotdeauna, tăcutul Dochici devenea deosebit de vorbăreţ la drum. Cîteodată se întovărăşea cu oameni. Dar de cele mai multe ori vorbea cu calul său şi crengile pomilor sub care mergea aplecîndu-şi trupul deşirat, îi aprobau parcă spusele, mişcîndu-se puţin după trecerea lui.
— Auzi, Turbatule, se adresă el de data asta căluţului vioi, dar blînd de-1 călăreau toţi pruncii Băii, auzi Turbatule, trebuie să învîrtesc de şapte ori limba în gură înainte de-a vorbi, ca înţelepţii, dacă stau în faţa lui boier Cornea. Milco ţine mult acum să scape obştea. Recrutează el oşti, adună zaherele pentru oştire, are mare han de desfacere, vinde sare,, peşte, iască, ceară, seu şi luminări. Şi mai este des chemat la sfaturi şi judecăţi. Dar negustorii, măi Turbatule. nu mai calcă prin Baia de cînd au văzut că n-au ce cumpăra. De aramă nu te atingi, venitul ei acoperă domnescul şi oamenii nu mai au pe ce schimba. Nu mai e păstrăvul cel argintiu, nici caşul, nici brînza, nici lînurile cele pufoase... pier vitele, dispare peştele, dar lemnul nu-1 tăiem, deşi ar fi adus ceva cîştig... ce s-o mai putea. Milco e învăţat şi învăţătura aduce bani. Dar e tare greu, Turbatule, pentru toţi. Auzişi ? Ia grăbeşte-te o ţîră !
Prefirînd cu mintea lui isteaţă cele vorbite cu Milco şi adăugind şi altele, pregătindu-şi vorba înmuiată de muntean să facă aşa cum i-a spus starostele,
33
2 — Munţii sînt ai noştri — cd. 53
Uochici intra călare în Cerneţi, ţinîndu-se mîndru şi drept în şa, cum îi stă bine mîinii drepte a lui boier Milco, cunoscut om al Băniei.
Îşi pipăi în sîn semnul dat în dimineaţa plecării de jupîniţa Mara, o cruce mică de lemn peste care era înfăşurat un fir de arnici roşu, tot în cruce şi legat în cîrpe ; semn de întoarcere grabnică şi cu cîş-tig, căci ştii cînd pleci la drum dar nu ştii cînd şi cum te-ntorci. Şi înainte de a se înfăţişa la Căpitănie, descăleca în faţa bisericii celei mari, clădire frumoasă cu turn puternic. Zidită cu numai douăzeci de ani înainte de Grigorie Ghica Vodă

cel Vechi, ea fusese închinată Sfintei Troiţe.
Lume din toate părţile se foia prin Cerneţi, cel mai mic, cel mai sărac şi cel mai puţin împodobit dintre Scaunele judeţelor oltene. Dar aici era Căpitănia şi una din vămile ţării şi mai încolo se zărea în ruine mînăstirea veche de trei sute de ani.
Erau multe care cu mărfuri sosite de la Vodiţa şi Dochici se gîndi să caute şi-aici pe negustorii lor. Deocamdată, pipăindu-şi încă o dată banii în chimir şi mai strîngînd gura desagilor luaţi la drum aşa lung, păşi cu mersul lui iute, uşor şi săltăreţ în biserică, inspirînd cu plăcere aerul rece şi afumat ce stăpînea înăuntru.
în genunchi, pierdu firul slujbei, gîndind că viaţa puţine bucurii i-a dat. Ce-a ştiut el pînă acum ? Privise cu lăcomie turmele de porci — marea bogăţie a Olteniei — în drumul lor spre graniţă şi poposite în Cerneţi. Mamă, maimă, ce bine-ar prinde sus la noi cîte-un grăsun de-ăsta la iarnă ! — dar greu ar fi ridicat ochii asupra unei fete sau neveste. O ruşine înnăscută, de bărbat trăit printre bărbaţi, mereu pe

drumuri la ocne, la Căpitănie sau întovărăşind carele cu mărfuri. Simţea cîteodată în aşternut o fierbinţeală pe care cu greu o potolea, dar firea lui de singuratic nu-1 lăsa să îndrăznească mai mult.
în răcoarea bisericii, Dochici continua gîndul şi-şi făcea automat cruce, cînd îi vedea pe ceilalţi. Habar n-avea ce se slujeşte şi nici ce zi era. încercă să-şi facă socoteala unor întimplătoare păcate ; dar ştia că nu avea. Fugise ca de dracu1 de zîmbetele şi fîţîielile femeii lui Buzerin de cîte ori o văzuse. Punea umărul la toate treburile starostiei. Ca şi stăpînul său, punga lui fusese de cele mai multe ori şi a altora. Veghiase ca negustoriile să nu se facă cu înşelăciune şi fusese cu Milco în peţitorii. Era iubit în casele localnicilor şi, ca şi starostele, respectat pînă şi în casa ca un palat a lui Cornea Brăiloiu de la Craiova. împăcase, ca şi Milco, certuri.
Boier Brăiloiu ! De nu-i la Craiova, va porni spre Vădeni, la casele de-acolo ale paharnicului. De va fi nevoie, va ajunge şi la Scaunul ţării, căci Cornea era mîna dreaptă a domnului şi sta pe lîngă Măria Sa. îl găseşte el!
Credea cu toată fiinţa, ca şi Milco, în revenirea unor zile mai bune odată cu înălţarea bisericii; paharnicul îi va da oare şi ajutor în bani? Brusc, îşi pipăi pistolul lung, turcesc şi custura de la brîu în vederea unor imaginari hoţi care-1 vor ataca la marginea unor păduri. Cu imaginaţia aprinsă şi privirea sclipind sub pleoapele uşor coborîte — doar era în lăcaş sfînt ! — Dochici înfiripă o poveste pe care s-o spună la întoarcere. Să-i lase să fiarbă ascultîndu-1 cum s-a însoţit cu alţi călăreţi care s-au dovedit apoi a fi lotri get-beget şi care nu i-au dat înapoi banii

decît atunci cînd, legat fiind, le-a spus pentru ce sînt : pentru o biserică albă cu ziduri late, aşa cum o zărea în faţa ochilor, ridicîndu-se mîndră, trup din trupul dealului Cornet.
Abia cînd sgrîncenele lui Milco se vor încrunta, el, Dochici, va rîde, în timp ce, înmînînd banii Brăi-ioiului, va povesti că a trimis lotri la Lăturoasa, ru-gînd să n-o atingă pe stăpîna de acolo, vara vestitului Milco, dar că în rest... Va rîde Milco şi va zîmbi jupî-niţa Mara şi vorba se va duce ; ştia că, orice ar fi spus despre Gugiu, acesta n-ar fi aflat. Nu avea prieteni sau oameni apropiaţi printre localnici. Şi mai simţea că Milco nu va avea niciodată nevoie de el.
îi merse bine în ziua aceea. Găsi oamenii de care avea nevoie, vorbi cu negustorii care veneau altădată regulat la Baia şi îi făcu să creadă că băieşenii nu-i aşteaptă decît pe ei. Restul îl lăsă în seama Starostelui, omul cel mai ascultat din Strehaia pînă la Cerna. Pe urmă, intrînd sub umbrarul hanului retras de la drum, bău, ca niciodată," pînă noaptea tîrziu.
Cînd omul îşi pierde drumul, e bucuros să găsească măcar cărarea. Dochici se trezi a doua zi tocmai spre chindie, cu capul umflat şi greu. Avea limba cleioasă. Sări în picioare din maldărul de fîn în care dormise şi căscă straşnic ; îşi zise că aşa ca în casa ta nici în palat domnesc nu te poţi odihni ; apoi îşi aduse aminte de ceva şi începu să caute înfrigurat. Dar „banii erau la locul lor. Alergă afară şi-şi găsi calul cu traista de ovăz legată de gît, alungind cu coada muştele.

Ce făcuse ? A, da ! Mîncase şi băuse straşnic, ca un găman — el, ruşinosul, cu doi. negustori cunoscuţi. Nici ei, nici oamenii cu care mai vorbise aseară nu
30
l-ar fi scotocit în chimir. Aceştia purtau cioareci strimţi pe picior şi suman cu găitane, port get beget de munte si muntenii sînt oameni cu frica lui Dumnezeu. Dar unde-s talerii... că nu-s toţi cîţi ar trebui... A, mai făcuse şi o faptă bună, dar Dochici amintindu-şi înghiţi în sec. îl văzuse pe Florea, ţiganul rob ce fusese vîndut de Manole Gugiu, întovărăşind o mare turmă de porci. Striga şi înjura de mama focului, aţinîn-du-se la rîmători să nu se risipească în zarva cea mare a tîrgului. Era praf, lume, gălăgie şi conducătorul turmei îl pierdu pe Florea din vedere. Lui Dochici i se strînse inima amintindu-şi ce făcuse Manole. li vîrî repede în palma mare, murdară şi asudată, un taler şi nu-i păru rău.
— Ţi-o prinde bine ; maică-ta, Măria, e sănătoasă. Stătu o clipă pe gînduri şi întrebă : Unde eşti ?
— La Calafat. Tot a Iu' boier Tragopol.
— Şi frate-tău, Costea ?
— Tot acolo-i. încarcă la şlep.
— Na şi pentru el ! şi-i mai împinse bani în palmă.
— Bogdaproste, bogdaproste, bolborosi Florea din pulbere, strîngînd în pumn monedele lucitoare. Dar Dochici îi văzuse sclipindu-i ochii deodată ciudat şi în praful drumului rămase doar urma tălpilor mari ale ţiganului. Apoi reintrase în han.
Banii ! Las' că n-o fi foc ! Meritau Florea şi Costea, cei doi vlăjgani robi, ţigani înalţi ca brazii şi foarte vrednici la curtea lui Gugiu. Jucau muşchii sub pielea lor brună şi albul ochilor în orbite. Erau băieţi veseli cei doi feciori ai Măriei, ţiganca roabă de la Lăturoasa, îşi aminti Dochici. Robi din neam în neam. Şi unii din cei care n-ar fi vrut să fie. Asta n-o mai. ştia bătrîna Măria, căci altfel le-ar fi vorbit în nu
3?
prea îndepărtata lor copilărie. I-ar fi învăţat să-şi primească soarta aşa cum le-a fost dată, să nu atragă mînia peste capetele lor acoperite cu păr negru şi creţ.
Florea şi Costea — gemenii robi ! Dacă stai să te gîndeşti bine, puteai face o bună parte din munca de la curte numai cu ei.
Cînd Manole Gugiu, încă foarte tînăr, cu banii luaţi fără voie de la negustorul Hagi Preda cumpărase pămînturile de aici, o luase şi pe Măria, cu cei trei copii. Lătăreţu, tatăl lor, pierise în pădure omorît de ditamai copacul. Ţiganca se îmbolnăvise de supărare ; zăcea aşa, cu cei doi puradei pe lîngă ea şi cu al treilea ţinîndu-se de fuste. Trei guri în plus de hrănit, de care Cernăianu din Comăneşti se hotărî să scape. Şi cum cu vecinul proaspăt sosit în acele locuri ţinea să fie în bune legături, vîndu pe cîţiva taleri lui Gugiu primii săi robi.
De atunci trecuseră cîţiva ani. Mărgică fu luată de boier în casă, iar ce doi băietani ajunseră robii cărora toţi, cînd aveau vreo treabă, le porunceau. Dădeau grelele porţi la o parte parcă cu degetul mic ; unde duceau trei oameni copacul, ei luau cîte unul în spinare. Şi odată, cînd calul preferat al boierului zăcea fără scăpare şi acesta se gîndea să-i ceară vătafului Ion să-i ia viaţa, Florea şi Costea puseră mîna şi-1 coborîră într-o seară în Comăneşti, fără să spună nimănui o vorbă. Era acolo o bătrînă doftoroaie pe care-o ţineau minte din copilăria lor — o lecuise pe Măria. Şi baba puse animalul pe picioare în cîteva ore.
Mare zarvă dimineaţa la curte. înarmaţi, oamenii lui Gugiu se pregăteau să plece în hăituiala, căci dispariţia celor doi ţigani şi a calului te făcea să gîndeşti că fugiseră. Nu e de descris în cuvinte ce i-ar fi aş-
38

teptat pe cei doi şi Măria se tîrîse prin praful curţii sărutînd poalele hainei lui Gugiu şi cerînd iertare. Şi cît de miraţi fuseseră toţi văzîndu-i apărînd cu calul teafăr ! Şi cît se bucurase Manole ! Pe atunci boierul izbutise să primească cartea de boierie şi chefurile se ţineau lanţ la Lăturoasa.
La unul din ele apăruse într-o zi Tragopol, negustor de cereale de la Dunăre. Gras, cu pielea întinsă, brun, cu ochii mici fugind pe de lături şi vocea rea, cu degetele grase şi scurte

încărcate de inele, îl văzu pe Costea, care lucra la grajduri.
— Moi, da' rău o duţeţi pe-aţi, grăi el mieros. Ţiganul nu răspunse. Nu era de el să judece viaţa
de la curte. Apoi ştiind că-i vorbeşte un om cu vază, se întoarse şi rămase, tot tăcut, în faţa lui Tragopol.
— O ducem cum putem, boiarule, şi vru s-apuce iar furcoiul cu care lucra.
Lui Costandachi Tragopol nu-i scăpă jocul muşchilor pe pieptul de David al ţiganului şi cîntări, timp de cîteva clipe, puterea acestuia la încărcarea sacilor pe şlep. Făcea cît trei ! îşi îndreptă fesul ce începea să alunece şi cu paşi repezi urcă treptele casei.
— Ţţţ, ţinstite Manolachi, ai aţi un bărbat ca bradul !
— Am doi se lăudă Gugiu şi imediat îi păru rău de ce spusese.
Kir Costandachi i-ar fi cumpărat. Murea să-i cumpere. Ce, dacă dă cît dă pe ei ! Boiernaşii ăştia de ţară sînt proşti şi neumblaţi prin lume. Pe atunci nu ştia cine era Manole. „Moi, doamne, ţe chilipir !" Şi porni direct la atac :
— Cît teri pe ei, kir Manolachi ?

— Eu ?! Gugiu sări de pe scaun şi se aşeză. „Cît" era vorba care-1 potoli ca prin farmec. Şi tîrgul se făcuse pe şaptezeci de taleri.
De atunci, gîndea Dochici cu amărăciune, tînguie-lile Măriei creşteau sau scădeau, după cum urechea lui Gugiu era mai departe sau mai aproape de ea. Uneori blestema. Dar cine mai ştia ce avea roaba asta bătrînă care n-o privea decît pe stăpînă în ochi ?
...Dochici era nespus de mulţumit. Se trezise în fin, cu trupul cald al unei fetişcane care adăpa vitele, alături. Bun ! O făcuse şi pe-asta. Nu era nici nevastă, nici logodnică, nici promisă cuiva, parcă aşa-i spusese.
Şi-acum, la Bănie !
Găsi tovarăşi de drum şi, cît fu ziua de lungă, călărind alături de ei spre cîmpie, pe drum sau pe malul apelor, tăind vaduri şi lunci, vorbi.
Mergeau spre răsărit. Albia Jiului li se alăturase de cîtva timp. La patru zile după plecarea din Baia, Dochici se apropia de Craiova, mai încrezător şi stînd mai mîndru pe cal ca niciodată. Satele se iţeau la poalele dealurilor acum, dar acestea se retrăgeau de la drumul mai larg, mai bătătorit ; întîlniră, în vreo două rînduri, rădvane purtîndu-şi stăpînii pe drumul Gor-jului, spre conacele boiereşti de la munte, în strigătele şi loviturile de bici ale vizitiilor, înconjuraţi de oameni de credinţă înarmaţi pînă-n dinţi.
Şi apoi, casele deveniră cocioabe şi bordeie, iar fumurile deasupra lor se ridicau parcă din pămînt. Dar cei ce formau acum un grup erau oameni ce nu se uimiră de mizeria din ce în ce mai vizibilă a cătunelor întîlnite, a oamenilor pămîntii la faţă şi a secetei ce ardea şi aici. Ci se mirară de limbuţia munteanului cu care se întovărăşiseră, de puterea lui Milco Băiaşul, de

urgisirile lui Manole Gugiu, de popasul BrîncoveanU-lui la han, de munca grea la ocne şi topitorie, de bunătatea jintiţei închegate din care se ospătară cu toţii şi de frumuseţea şi cuminţenia fetelor de la munte pe care, după spusele lui Dochici, numai Maica Domnului le întrecea. De-aia a şi rămas neînsurat — glumi el mai departe.
— O să te-aştepte mireasa-n vîrf de deal cînd te-i întoarce, glumi unul din călători. Nu-i bine să rămîi singur ; cînd vei aluneca, n-are cin' te ridica !
— Chiar aşa ! pun ochii pe o fată bună şi gata ! îşi hotărî Dochici pentru prima dată în viaţa lui viitorul, cu glas tare. Cu toate că... şovăi el, n-a pierdut nimenea norocul, să-1 găsesc io.
Şi mai aflară oamenii aceştia, străini de viaţa de la munte, ceva : anume că firea munteanului e iute şi blîndă, vioaie, singuratică şi petrecăreaţă, îngîndurată şi veselă. Aspră şi bună. Dîrză şi miloasă. Colţoasă şi dreaptă. Dreaptă, ca drumul acesta alb şi lat care-i aducea, în sfîrşit, la Craiova.
Din Padeş pînă-n Godeanu şi din Călugăreni la Ponoare, cum să nu fi rămas fete de măritat ? Treaba lui de-alde Dochici dacă s-o gîndi la asta. Trebuia s-o facă mai de mult. El, Mihai Hoater, nu stă cu ochii după fete. Are şaptesprezece ani şi ştie ce vrea. Taică-său ar

trebui să afle — da' de la cine ?! — că el nu-şi va pune pirostriile pe cap. Are doi fraţi mai mari, fie, s-o facă ei.
Foarte înalt pentru vîrsta lui şi subţire ca paiul pe care-1 mesteca acum în dinţi, flăcăul se răsturnă pe
41
spate, privind cerul. Era un băiat cu pielea albă şi păr negru, mlădios ; nasul subţire şi puţin în vînt era aşezat pe o faţă veşnic zîmbitoare, iar privirea foarte vioaie îi atrăsese porecla de „veveriţa" ; Se mişca vioi şi repezit, dar de această dată stătea nemişcat, gîndin-du-se că va cobori în sat. Nu mai e nimic de făcut la conac. O să-şi mîne vitele slabe acasă, să nu dea ursul peste ele, să nu i se întîmple ca prietenului său Samfir. Parc-au înnebunit şi dihăniile astea ! şi o să plece. Largă-i lumea şi el n-o ştie deloc. Ce-o fi peste crestele munţilor ? Oraşe mari, poate şi, mai ales, mîn-care ! I se făcu din nou brusc foame şi se întoarse pe burtă, tîrîndu-se puţin să-şi pună capul la adăpost de soarele care frigea. Sub umbra arborilor uscaţi măcar era răcoare.
Pe unde-o umbla taică-său, Hoater ? Mihai îşi fră-mîntă cîtva timp mintea, să găsească o lămurire pentru gîndul lui de ducă. Taica plecase de cîteva zile. Cei doi fraţi mai mari erau duşi din primăvară, unul la Padeş, altul peste munţi, să mai agonisească ceva. Vedeau că se anunţă al doilea prăpăd.
Mihai rămăsese cu tatăl său la conac ; dar în sat, ca şi ceilalţi munteni, coborau rar ; în cîte-o duminică şi la sărbătorile mari. Numai Tudora, sora lui, mînca bine la Lăturoasa şi deodată gîndul mezinului se întoarse spre posibilitatea unei călătorii acolo, după merinde ; şi ar putea merge şi el. Dacă se mai descurcaseră de bine, de rău, pînă acum, asta se datora vărului Milco — dar nici el nu mai avea — precuim şi adevăratului talent al lui Ion Hoater de a nimeri la curtea lui Gugiu exact cînd acesta era plecat. Altfel „umflatul", cum îl poreclise Mihai, nu ţi-ar fi dat un pumn de mei pentru mămăligă.
42
Slavă Domnului că obştea e liberă şi că pietroaiele astea mişunînd de vipere nu ni le pofteşte nimeni! Dacă plouă şi dă iar colţul ierbii, lucrurile s-or îndrepta de la sine.
Abia atunci ar putea pleca. I s-ar întoarce fraţii şi ar avea cine să vadă de fineţe şi vite. Ce ştia el ? Că la răsărit sînt Baia de Aramă şi Padeşul, la miazănoapte Călugărenii şi Cloşanii, la apus munţii Cernei şi la miazăzi Ponoarele. Atîta umblase. Minai se ridică, cuprins de nerăbdare, în capul oaselor. Sub cerul de sticlă, munţii păreau învăluiţi într-o pulbere de ceaţă albastră. Ieşi de sub umbra pădurii şi imediat îl prinse căldura năucitoare din jur.
— Ehehei ! Auuuuuăăă ! !
Glasul, deşi îl auzise bine, răsuna înăbuşit, parcă de căldură. Era glas de femeie ; cine-o fi ? îşi umflă pieptul 3
— Iiuuhuu ! Care-i acolo ?
— Iiuuhuuu ! răsunară văile şi tulpanul alb al unei femei începu să se zărească cînd ici, cînd colo.
Curînd, fata Paulescului ajunse destul de aproape de el ca să nu-şi mai forţeze glasul — avea parcă pulbere în gură.
Brusc, se bucură că nu mai e singur, deşi singurătatea făcea parte din felul lor de viaţă.
— Hai încoa', ce stai ?
— Ie mai răcoare acolo ?
— Ic. Vezi unde pui piciorul.
Cu sprinteneală şi siguranţă, opinca fetei se lipi de stei şi din cîteva salturi fu sus.
— Te văzui de pe cracu' ălalt, da' nu ştiui că eşti matale... zise plecîndu-şi capul, cum stă bine unei fete,
43
dar şi pentru a-şi ascunde zîmbetul, apoi se aplecă să ia un pai de pe jos. „I-o fi foame", gîndi Minai şi izbucni în rîs.- . . ; . ■ .'.
— Ce rîzi ?
— la, aşa...
— Mai e ceva fin de strîns ?
— La noi nu mai e de mult. De unde ? Mihai se aşează lîngă fată. Nu te dă Paulescu ?

— Cui să mă dea ? Se suci brusc spre el. Ochii
negri şi nespus de vioi ai Măndiţei îl sfredeliră. Repetă, încet, dar apăsat : Cui să mă dea, bade Mihai ?
— Eee ! Unuia, io ştiu ? Unuia cu stare.
Fata-şi îndreptă umerii, privind visătoare prin pulberea de lumină din jurul lor. Poate... poate neamului unuia cu stare. Şi rîse scurt.
Mihai nu-i urmări ultimele cuvinte, şi aşa tulburat de apropierea ei. Rosti :
— E păcat de-o frumuseţe ca a ta.
Era mai mult scundă, mlădioasă, cu faţa albă şi păr negru, lung, prins în cozi. Avea nasul fin, uşor coroiat şi buze pline, sprîncene arcuite frumos. Abia acum privise spre ea cu atenţie.
Sînt lucruri pe care de mic le vezi, le foloseşti zi de zi, sau aşezate în acelaşi loc, de atîţia ani. Şi deodată descoperi cu cîtă migală a fost lucrat caucul de apă şi cit e de rece şi de proaspătă unda din care te-apleci să bei. Descoperi pe cămaşa ta de duminică gingăşia amicilor cusute şi te duci aşa, mai fălos, la horă. îţi dai seama.că sus, pe Pietrele Cloşani, aerul este mai limpede decît la Baia sau colţul de stîncă pe care stai e cioplit măiestru parcă de o mînă nevăzută. Şi că nicăieri, nu e mai frumos- ca în munţii noştri, iar vraja a

I
tot ce te înconjoară coboară peste tine. Nu te mai poţi dezlipi de locurile tale şi de tot ce te ţine aici.
Cu puţin timp înainte, ce n-ar fi dat să aibă aripi
care să-1 ducă peste vîrfuri sau la cîmpie, unde lumea
e sigur mai veselă ca aici. Ce n-ar fi dat să nu mai
I simtă sub talpa opincii colbul secetei care nu se mai
f isprăvea... în urmă i-ar fi părut rău, desigur, că şi-a
[lăsat delniţa de izbelişte şi că Hoater cu greu ar fi
făcut faţă să muncească. I-ar fi părut rău că privirea nu
mai întîlneşte bariera munţilor cu Vîrful lui Stan —
Vîru' Nalt, atît de familiar — şi că mijlocul subţire
strîns în brăciri al fetei care odihneşte lîngă el nu-1
' va mai întîlni nicăierea...
Unde-ar mai găsi prieteni ca Ilie Samfir ? Auzise că oamenii din şesul Olteniei taie gîtul calului ca să-i ia clopotul, de răi ce sînt... Şi cei de acolo nu mai sînt liberi, ca ei, şi prădăciunile la drumul mare s-au înmulţit.
Tudora şi fraţii sînt duşi. Numai el creşte aici, ca fagii aceştia subţiri şi drepţi şi deodată cuprinse cu mîna umerii Măndiţei, atrăgînd-o spre el.
— Eşti frumoasă, auzi ? Eşti frumoasă, Smarando. şopti înăbuşit. Fata nu se mişcă. Părea că cerul bine-cuvînta începutul lor de îmbrăţişare şi că pămîntul arid va înverzi iar.
Amîndouă braţele îi cuprinseră umerii. Ea ţinea ochii închişi şi buzele roşii şi uşor crăpate se între-deschiseseră. Aşteptase de un an cuvintele astea ! De un an se gîndea la Mihai al Hoaterilor, căci, afară de mîndreţea de flăcău ce părea că devine pe zi ce trece, era şi cumnatul lui Gugiu şi al vajnicului Băiaş. în casa primului, cu slugi şi cămări pline, va putea intra

ca rudă şi cine ştie dacă la gît nu-şi va putea reface şi salba de galbeni împuţinată în ultimul timp. Şi cîn'd 1-a zărit...
Nu mai era nimic de spus în tăcerea ce-i înconjura. Mihai nu se întrebă nici o clipă ce se întîm-plase cu el. Era prea destul că niciodată nu simţise, val după val, cald, ameţeala ce-1 cuprindea şi-i era teamă s-o privească. Simţea sub cămaşă sinul împlinit şi tare. O clipă, zări deasupra frunţii luciul părului ca abanosul şi niîna Smarandei încercând să-i mîngîie faţa. Nu luase nicicând pînă acum mîna unei fete şi nu intrase decît în „hore de băieţi". Nu înţelegea, dar simţea un curaj nemaipomenit în îmbrăţişarea tare şi ştiu acum că nimeni nu-1 va ţintui vreodată cu fruntea în ţărînă.
Un strigăt de biruinţă vru să iasă dintre buzele umezite, deasupra cărora apărură broboane

de sudoare, dar ele fură pecetluite de celelalte şi toată lumea se rostogoli parcă în hăuri, odată cu ei.

IV. SAVA

în acest timp, Ilie Samfir, prieten mai vîrstnic al lui Mihai Hoater, şi Ilie Tunaru, amîndoi din Mără-şeşti, mergeau pe poteca din pădure ce-i scotea din Valea Găinii spre Boncea şi satul lor de pe valea Brebinei. Veneau de la Baia şi, deşi mergeau încet, Ion Hoater, care se abătuse şi el pe la han, la nepotul

său Milco şi le spusese că, de nu-i prea obosit, îi va ajunge, nu li se vedea pe urme. Cei doi Ilie erau înalţi si slabi. Dar spre deosebire de Tunaru, de pe al cărui obraz smead privirea irupea albastră, Ilie Samfir cu pletele bălaie avea o faţă cu trăsături aspre şi două cute adinei săpate în jurul gurii îl îmbătrîneau, deşi abia trecuse de douăzeci de ani. Amîndoi o apucaseră gospodăreşte la drum şi vorbind, îl căinau pe Dochici, căci auziseră la han că e plecat la drum lung pe un crăpăt ca ăsta.

Apoi Ilie Tunaru se întoarse spre Ilie Samfir şi-1 întrebă dacă acu' ! s-ar ivi ursul, cu ce mînă l-ar „bate".

Samfir zîmbi pe sub mustaţa bălaie :

— Cum cu care ? Cu ce mi-a mai rămas, cu stînga !

Goniţi de arsurile din munţi, urşii atacau şi ziua, coborînd spre dealuri. Samfir era la stînă ; se însera şi dinii porniseră să chelălăie de mama focului şi să latre urît. De după colţ, ursul îi apăruse drept în faţă. Cu mîna în care ţinea ciomagul, Samfir dăduse în el şi fiara furioasă îi apucase mîna care izbea. După aceea s-au întrebat dacă ursul vrusese să muşte chiar mîna sau numai bîta... Atunci era în ajunul lui Sîn' Petru. Inelarul, mijlociul şi arătătorul le dăduse ciobanul ursului ; coborîse în saţ să-1 oblojească bătrîna lui mătuşă. Ştia să facă de toate baba Samfiroaia, numai de gonit pacostea asta a munţilor, nu ştia. Mare noroc că nu turbase...

Apoi fusese degeaba atîta slujbă în sat de hramul Sfîntului Ilie, hramul lor. Şi erau atîţia fini ai acestui sfînt în sat ! Pe drept cuvînt se spune că nu greşeşti dacă strigi oricăruia din Mărăşeşti „Ilie" ! Iţi va răspunde. Aproape toate casele au un Ilie. Dar sfîntul

îşi serbase ziua nepăsător la fumul de tămîie şi rugile lor ce se ridicau spre înalt. Atîtea paparude jucaseră de două veri încoace, udate cu apa puţină a rîurilor nesecate încă ! La Piatra Arsă, Bolborosul tăcuse. Ogaşele dispăreau. Atitea acatiste şi slujbe făcute, atîtea semne ciudate ! Şi Tunaru povesti celuilalt o întîmplare auzită de la un om din Orzeşti. Numai acu' cîteva nopţi, bunăoară, Dan obîrşanul plecase spre Cloşani. Se abătuse însă prin Mărăşeşti cu calul la zăbală, la Samfiroaia, în timp ce Ilie era în munte. A doua zi putuse să-1 ia tămăduit de la bă-trînă. Plecase cînd era încă noapte şi, la marginea pădurii, vrînd s-o apuce spre deal, întîlnise un om. Nu-1 cunoştea în lumina slabă dinaintea zorilor ; înalt, îmbrăcat în alb, cu capul gol şi desculţ, acesta-1 întrebase de drumul spre Mărăşeşti. „M-am rătăcit", spusese, şi Dan cu groază recunoscuse în el pe Ilie Ciochină, pe careJl ştia bine. „Da' aseară era în sat!" îi ţipase gîndul.

„Ciochină nebunul" i se spunea, dar asta era prea de tot. Un om tăcut, coborît şi el de la stînă, odată cu alţii. îl întrebă ce căuta prin pădure. „M-am rătăcit", repetase cu ochi sticloşi deodată. Toate frigurile începutului de dimineaţă puseră stăpînire pe cel întrebat, îşi făcu repede cruce, încalecă şi abia ajuns sus, privi în spate. Nici urmă de om.

Samfir tăcu tot timpul povestirii acesteia care nu se prea deosebea de altele. Cînd vorbi, glasul îi răsună limpede şi tăios :

— Şoarecii fug primii din casa care arde şi la noi mereu vin oameni. O fi fost Dan beat. Mă, Tunare, noi ăştia de-acilea să ne ţinem tari. Nu mai crede şi

tu în toate semnele ; nu ştii vorba ? „Pîntecele gol n-are urechi de ascultat". Să ştii tu de la mine că aci, noi sîntem cremenea.

— Tu n-auzi nimica ? Parcă nu-i pasul lui Hoater. Vine din faţă.

— Aşa-i. E picior de străin.

Urechea e obişnuită cu tăcerea ; de aceea orice zgomot se poate prinde de departe. Ce-i

drept, ecoul există şi el. Se spune : „Zic cei din Mărăşeşti — «Hăi, hăi !» şi răspund cei din Negoieşti «Hăi, hăi, hăi !»".
— O fi!
Peste Boncea cea arsă de soare şi netedă ca palma, acoperită de ferigă uscată şi ridicînd spre cer strigătul acestui pămînt roşu şi însetat, trecea un călător. Nu-1 arătau straiele a fi de prin părţile locului. Şi apoi, la hotarul dintre pădure şi ferigă, pe Culmea Mărăşeşti, el se întîlni cu cei doi munteni.
— Bună ziua !
— Bună să-ţi fie inima şi dumitale. Tunaru îşi săltă puţin desaga pe spate. „îi străin, i-e vorba stîl-cită". Da' dincotro ?
— Din Cladova. Sînt obosit. Apă este ? Şi cu un gest scurt îi arătă plosca.
— Ia şi să-ţi fie de bine.
— Da' n-ai mai fost pe-acilea ?
— Nu.
— Se vede că nu eşti neam de-aci, spuse Samfir, aşezîndu-se. Căldura nu-1 făcea să se simtă bine, după povestea de la Sîn' Petru. Rana se vindecase, dar ti săgeta uneori urît.
— Dar Dumneavoastră ? E rău, am văzut, rosti cu greutate străinul.
49
Cei doi îl îndrumară spre hanul lui Milco Băiaşul din Baia. Apoi coborîră spre sat. Străinul, căruia cei doi moşneni din Mărăşeşti îi auziseră pasul tocmai din ferigile arse ale Boncei, ajungea acum la drum bătut, în plin soare. îi păru rău că părăsise umbra. Cu sete se aplecă spre firicelul de apă ce se vărsa în apa galbenă a Bulbei, sorbind zgomotos. Şi rămase locului. In faţă, urca iar pieptiş un deal împădurit şi apa îi clipocea uşurel la picioare. Se hotărî să urmeze cursul ei, spre Baia, aşa cum îi spuseseră cei doi. Şi dacă l-ar fi întrebat care i-e rostul, n-ar fi putut spune că-şi făcuse încă unul. Şi ori-cît ar fi vrut să ajungă mai repede acolo unde să poată mînca, tăcerea locului său de popas îl ţintui încă jos, unde abia acum observase o ulcică sprijinită de mal; cu ea s-ar fi cuvenit să bea şi să mulţumească sufletului bun ce se gîndise s-o pună acolo.
Fie că fu gîndul lui, fie că fusese rostit în şoaptă, un glas neştiut parcă îi tot şoptea în urechi : „De ce te grăbeşti ? Nu te mai goneşte acum nimeni, Sava ! Nu mai aleargă de mult nimeni pe urmele tale. Nu te mai feri de oameni, sînt aici tot aşa de săraci ca şi tine. Şi buni. Stai, Sava ! Potoleşte-ţi piciorul care n-a mai cunoscut odihna. Aşează-te, şi-aici o să fie ţara ta. Ştie cineva de tine ? Ştie cineva că eşti fugar ? Nu ştie, nimeni nu ştie..."
Aici, la un sfert de ceas cu piciorul de hanul lui Milco, fiecare vălurea a Bulbei are un glas. Stai s-o asculţi. Opreşte-te. O undă răspunde alteia, o undă întreabă pe alta şi ore în şir apa izvorîtă din Zăton şi ieşită pe gura peşterei îţi vorbeşte. Despre orice. Farmecul întregului ţinut îl făcu pe străinul fugar ca
50
mai tîrziu să nu-şi mai dea seama dacă multe le aflase de la oamenii de aici sau de la tot ceea ce-1 înconjura. Totul vorbea aici şi totul tăcea.
în cîmpia Scopjei, de unde fugise fără să privească în urmă, Sava îşi croise drum în zigzaguri, pe deplin convins că printre sîrbii înşişi se află trădători. Dar cîte naţii nu vieţuiau acolo, la sudul Dunării ? Parcă printre greci, albanezi sau bulgari nu erau şi amărîţi ca şi satele lor de sîrbi care se răscuiaseră ? Ce-i drept, praful cîmpiei devenise nămol roşu, roşie şi apa Vardarului de sîngele fraţilor căzuţi. Şi li se alăturaseră cîteva cete de albanezi călări, dar...
între lanţurile tari şi viaţa liberă, o preferase pe ultima. Familia îi pierise. Pierise satul. Pierise în urmă şi ţinutul natal, pentru totdeauna poate. Alţii aveau cai sau căruţe. El avea piciorul şi credinţa fermă că i s-a şters definitiv urma.
De cînd intrase în Valahia, locurile, tare frumoase, erau pustii. întîlnise oameni puţini, bruni şi sprinteni, cu faţa ascuţită şi vorba — cît se înţelesese cu ei — prietenoasă. Dar, nici picior de turc. Drumurile lui erau însă drumuri de munte. De la Izverna Sava pătrundea, la cîtva timp de la plecarea sa, în Obîrşia Cloşani. Scurtase calea mai apoi şi ia<tă-l obosit şi plin de praf, aici, pe malul Bulbei.
Locurile îi plăceau. Bănuia că va rămîne, încer-cînd să uite căpşorul fetiţei lui rămas în

pulberea din faţa casei; şi ceva mai departe, corpul mic, zgîrcit şi mutilat.
Asfinţea cînd Sava se sculă de sub umbra pomilor, îşi şterse faţa cu dosul mîinii, deşi lacrimile se uscau repede în căldură. îşi amintise încă o dată de ceea ce fusese familia lui : femeia, tîrîtă în ţipete, nu
51
se ştie încotro şi copila moartă. A, un bordei să fi avut acum, numai al lui să fie ! îi va trebui tărie să-i sece lacrima, dar nu va încerca să-şi stăpînească fierbinţeala urii care-1 copleşea. Acelaşi om îi omorîse copilul şi-i luase femeia şi-1 avea bine întipărit în faţa ochilor. Chiar de-o albi de ani — nu l-ar mai ţine păcatele pînă atunci — Sa va ştia că-l va recunoaşte. Hotărîse să prindă întîi ceva cheag. Să uite şi alţii că a fost unul din însufleţitorii răscoalei. Apoi se va întoarce „acasă" şi urma blestematului de turc o va găsi pînă şi în gaură de şarpe. Şi, pentru a nu ştiu cîta oară, gîndul acesta îl întări, punînd capăt popasului prelungit.
Serile ardeau focuri mari şi băiaşii care nu săpau noaptea se strîngeau în jurul lor. Printre trudiţi, spinarea latăcu piele albă a lui Sava se chircea şi ea spre foc ; n-o acoperise încă pulberea minereului, n-o încovoiase încă munca la puţ. Dar sîrbul ştia că nu va rămîne aici. Roboteala asta pe loc îl scotea din sărite. „Crap repede". Era liber şi vîntul din largul cîmpiilor unde se născuse nu-i mai umplea nările şi nu-i mai zburătăcea pletele. Străbătuse atîta cale ca să scoată arama din adînc ; ar fi vrut altceva... şi oamenii îi vorbiră de Lăturoasa. Ei erau legaţi de gurile lor de ocnă ca şi de pădurile şi înălţimile lor. El putea pleca. Nu-1 întrebase nimenea de nimic.
li întîlnise pe Milco, cu bucurie în suflet că găsise unul al cărui strămoş era sîrb şi Băiaşul, privindu-1 in ochi, îi spusese că la ocne munca e muncă şi că oamenii sînt la fel peste tot. Faţa cu buze strînse şi
52
privirea dreaptă a lui Sava dădură celuilalt răspunsul la întrebarea „De ce a venit". Era năpăstuit de lifta turcească şi Milco îl asigura de linişte. Era fugit şi Milco îl apăra, deci. Bătălia lui era şi bătălia celor de aici, şi a domnului lor. „Un braţ lipsă acolo, uri braţ mai mult la noi — păgînul e păgîn peste tot şi-n oricare ţară-1 loveşti, e bine lovit. Odată şi-odată... Şi-apoi, îşi spusese Milco privind la bărbatul bălai cu ochi albaştri, cu părul şi barba bălaie şi stufoase, cu mîini mari şi zîmbet trist, cel ce se-neacă de mare sărăcie trebuie ajutat la vreme, că vremea deopotrivă pe toţi îi îneacă".
Sava devenise băiaş ca şi alţii şi începea să deprindă bine limba ţării. Ceva mai ştia el. Fusese în ţara lui om umblat şi se frecase de multă lume. Dulce şi curgător, graiul valahilor se asemăna cu graiul celor de la miazăzi de Scopje, munteni ca şi aceştia, păstori iuţi sau buni negustori, dar cinstiţi cum rar se întîlnea în vălmăşagul de popoare ale imperiului, în jurul flăcărilor vorbea unul. Ceilalţi tăceau, aprobau clătinînd capul sau, mişcînd o surcică spre marginea de jar, îi duceau vorba mai departe. într-o seară, vorbind de multe, îl aţîţară pe Sava. Cu inima îl ghiciseră şi-1 iubeau, poate pentru tăcerile lui, sau poate pentru dîrzenia şi amărăciunea săpate pe faţă.
— Numai cu boier Gugiu nu te-ai împăca, măi Savo !
— Cu femeia lui, poate, da !
— Ia nu mai rîdeţi, mormăi bătrînul Vlaicu şi fu iar linişte.
— Cine este Gugiu ?
Şi Sava află cîte ceva din nepreţuirea pe care iro purtau şi din judecata lor aspră.
;.,.. ,-;..■
53
— Acolo nu-i de tine, urmă Vlaicu cînd vorbele, spuse rar, aşa ca să priceapă noul venit, încetară. Te face repede rob, chiar de nu eşti. Rob... liber ! Şi zîmbi.
Dispăreau stelele în lumina focului şi Sava căută în zadar să mai ghicească vreuna în smoala din înalt. Dispăruse arcuirea cerului.
— Ala nu ştie nici de Dumnezeu, spuse un alt băiaş, urmărind privirea sîrbului.
— Da' parcă ponorenii au vrut să ştie ?
— Lasă-i în plata domnului de năpăstuiţi...
Sava întorcea capul cînd spre unul, cînd spre altul, urmărind foarte atent spusele oamenilor

căci, deşi aflase că unii sînt de acelaşi neam cu el, vorbeau numai româneşte şi vorbele de acest fel pe care le auzea îi dădeau de' gîndit. Păi ce, popii lor erau altfel ? Unii da, prăpădiţi de sărăcie sau călugări umblători...
— Boierul Gugiu e popă ?
Hohotul de-rîs care izbucni tremură pînă şi flăcările şi fu clipa cînd, prin naivitatea şi imposibilul întrebării, Sava deveni al lor.
Al naibii îi făcuse să rîdă ! Şi continuară, printre rîsete şi icneli, să descrie pe „popa Gugiu", uitînd cu desăvîrşire că-şi priponise calul şi se apropiase de focurile lor şi Ion, vătaful de la Lăturoasa.
Fu Vlaicu cel care schimbă deodată vorba, între-bînd pe Sava dacă n-a auzit de Nicodim al lor ; doar venea de prin părţile lui. Nu, nu auzise. 4
Povestea pe care-o ştiau cu toţii din copilărie potoli rîsetele şi oamenii se mai strînseră unii lîngă alţii, aşa ca vorba lui Vlaicu să poată fi auzită de toţi.
— Savo, dacă-ţi place să te preumbli prin lume, că văd că aşa faci, întări ultimele cuvinte Vlaicu, ia-o din loc şi cunoaşte ţara asta. Ai ce vedea !
54
— La Lăturoasa e nevoie de un om la grajduri, sg amestecă Ion. Se duseră Florea şi Costea... La cai te pricepi ?
Sava se întoarse să răspundă vătafului, dar acesta urmă repede, gîndindu-se că un străin e mai bun pentru Gugiu decît oricare din localnici :
— Şi dac-ai fi bun negustor, cum ai zis pe-aci c-ai fost la tine-acasă, mergi cu carele boierului să vinzi.
— Unde ? !
— Peste tot, pînă la Dunăre şi poate şi mai încolo...
— Vin !
— Atunci întrebi de mine la curte. O iei pe drumul Negoieştilor, sau scurtezi prin Pistriţa... Craini-cii-s în stînga, Lăturoasa la dreapta. Io-s plecat acu', da' poimîine-s acolo.
— Aşa fac. Moş Vlaicu, spune povestea.
— Vorbirăm şi uitarăm de necazurile secetei. Da' io cred că şi sfîntul Nicodim şi-a amintit de ruşinea păţită pe meleagurile noastre şi-a pus acu o vorbă pe lîngă Sfîntul Ilie. Noi trăim cumva, da' ponorenii crapă ! Aşa-i, Buzerine ?
Băiaşul crescut la Ponoare încuviinţă tăcut din cap.
— Se spune, continuă bătrînul Vlaicu mijindu-şi ochii streşiniţi de sprîncene stufoase, semn de mare bărbăţie la vremea lui, că Nicodim ar fi fost unul de-ai noştri, valah de peste Dunăre şi ruda cneazului La-zăr. Venise aci cu gînduri curate să înalţe o biserică mare, loc de apărare şi învăţătură. Da' vezi că pe-a-tunci trăia pe-acilea o mînă de păcătoşi. în Orzeşti, unde s-a dus întîi, n-au vrut oamenii să-1 primească. Nicodim, desculţ, cu capul gol şi-o haină subţirică pe el, a plecat spre Ponoare. Vezi bine, îi trebuia nu loc
55
umblat; altfel se oprea la Baia. Voia să facă locaşul Domnului în loc pustiu şi apărat, acolo unde pînă şi omul rău, uitîndu-se în jur, îşi deschide inima şi unde fricosul se linişteşte.
A ajuns Nicodim, urcînd dealul, la Ponoare. O fi fost o zi caldă ca asta de fu azi şi şi-o fi răcorit inima la gura peşterii de sub pod. Sau o fi fost în timpul acela rece, nu mai ştiu de la bătrînii mei şi s-o fi încălzit tot acolo ; îs bune peşterile, oricum.
S-a adunat în sat lumea în jurul lui... „Măi omule, i-a zis unul, Cel de sus e aci, cu noi. Da' ia uită-te colea, la pietrele noastre golaşe şi la pămîntul ăsta roşu şi crăpat ! O ţine-o biserică, nu zic ba, da' cum ţinem noi după aceea biserica ? Şi din ce o înzestrăm ?
Nicodim şi-a rotit privirea în jur. Oamenii erau frumos îmbrăcaţi, iar casele bine făcute. A tăcut, fă-cîndu-se că-i crede. Ponorenii aveau vite şi oi frumoase ; creştea înaltă şi grasă iarba pe pămîntul roşu, iar în jur pădurile ţineau lemnul şi vînatul. Voia să facă acolo mînăstirea şi oamenii nu l-au vrut, ba l-au luat şi la goană ; doar călugărul şi cerşetorul sînt tot una. Nici nu l-au miluit, nici nu s-au închinat. Da' cum stătea el acolo cu desaga în care nu mai avea nici un boţ de mămăligă, ce şi-au zis oamenii ? „Dacă satul nost' îi bun de biserică să îngrăşăm popii, ăsta, flămînd, se întoarce. Ia să-1 învăţăm minte să nu-i mai calce talpa pe-aci cît o trăi". Şi i-au pus pe furiş, cu gînduri rele, în desagă, o găină şi cuţitul

lui înfipt în ea.
Slab şi adus de spate şi gînduri, Nicodim a coborî t cu mersul lui liniştit, întorcînd spatele ponorenilor şi adînc mîhnit de necredinţa oamenilor. Şi asta numai pentru că alţi fraţi de-ai lui credeau mai mult în bo-
56
găţia cămărilor decît în bogăţia învăţăturii de bine. îl supărase rău însă minciuna despre sărăcia lor. „Doamne, dă acestor oameni credinţa pe care eu, păcătosul, n-am putut să le-o dau..."
Drumul cobora din Ponoare apoi cotea la dreapta, alăturîndu-se cu aga galbenă a Bulbei. Şi în această vale îngustă, mărginită de apă şi deal împădurit, plină de linişte, se liniştiră şi gîndurile călugărului Nico-dim. Se auzi în urrnă-i tropot de cal. Nicodim se întoarse şi zări un grup de oameni călări în care re^ cunoseu pe ponoreni. Văzîndu-1, se grăbiră să desea-lece şi-1 înconjurară.
— Părinte, ai fost la noi, te-am ascultat şi drept îţi spunem, ne pare rău că nu te-am putut aciui în sat. Sîntem săraci, părintele. Da' nu trebuia să-ţi baţi joc de noi şi sărăcia noastră.
— Ce este, oameni buni ? Privirea senină a lui Nicodim pătrunse pe rînd, pe fiecare.
— Păi... nc-ai furat, izbucni unul mai înfăţoşat. Păcat e de Dumnezeu, dacă cu vorba îl preamăreşti şi cu mâna furi !
— Eu ?! Ce-am luat eu de la voi ?
— Eşti hoţ, na ! la caută în traistă, „sfinţia ta !" Atunci văzu Nicodim ticăloşia pusă la cale. I-au
aşezat în săcui găina şi s-au luat după el, acuzîndu-1 de furt.
— Sîntem săraci şi te-ai bucurat la sărăcia noastră ! Dă-ne găina şi să nu te mai prindem pe aici !
Şi grupul făcu cale întoarsă.
Bulba, da, continua să curgă, nu-şi schimbase mersul undei. Pădurea, de o parte şi de alta, foşnea ca şi pînă acum. în faţă-i, drumul se lungise şi se îngreunase pînă la sfîrşitul vieţii, poate. Nimic nu se
57
schimba în jur şi călugărul cărturar căzu în genunchi, în praful drumului; scurtă i-a fost rugăciunea şi, ri-dicîndu-se, spre cele patru zări porni glasul său ostenit 5
...„Dea Domnul Dumnezeu să fie mereu precum spuneţi voi, muntenii din Ponoare ! Să vă mustre steiul făr' cărare şi pămînt plesnit ! Cînd o fi slănină să n-aveţi făină şi peştele-n apă să fie pierit ! Cimpoiul să-1 aveţi de meşteşug ! Iar satul, creadă-1 alţii părăsit ! Să nu vă găsească cine v-ar căuta, căci fi-veţi tot la moară să măcinaţi furtună şi tot plecaţi departe ca martori de minciună ! Şi să credeţi că trăiţi în belşug ! Cît poate-un om să meargă fără a sta la masă, acolo să-şi aleagă vecinul loc de casă ! Să nu mai ştiţi ce-i rodul ! Să nu ţină nici malul, nici puntea şi nici podul, să nu poată nimenea la voi să se-aciuiască ! Nimic să nu crească, nimic să nu rodească !..."
...Blestemul răsună în valea Bulbei şi întreaga natură îl auzi. îl duse vîntul şi prinse a sufla uscat. îl auziră pomii şi sus, în Ponoare, se chirciră. îl auzi glia şi plesni, istovită. Nicodim, sfîntul cărturar, a ridicat schitul în pădurea de tisă de la Tismana şi şi-a făcut chilia în peştera din srînca de la poalele Cio-f. do vinei. I
De mai bine de trei veacuri, satul Ponoare e subF blestem. Şi de mai bine de trei veacuri, încheie bătrî-nul Vlaicu, se numeşte „Valea Găinii" locul unde po-noorenii, ajungîndu-1 din urmă, l-au batjocorit pe Nicodim...
Sava medita la spusele lui Vlaicu. în valea asta răsunase blestemul lui Nicodim şi tot aici jurase şi el, din nou, răzbunare. Valea asta liniştise gîndurile cărtu-
58
rarului, precum şi pe ale sale, cînd sosise aici, căci îi vorbise apa Bulbei şi pădurea.
„Binecuvîntat fii, ţinut al Băii de Aramă ! şopti sîrbul, căci cei ce vin aici, îşi găsesc liniştea...".

V. MUNŢII SÎNT AI NOŞTRI

— Boier Manole, luminate, prea plecata voastră slugă ! Şi zicînd acestea, Milco se aplecă spre ruda sa.

Faţa rotofeie a lui Gugiu se lăţi de zîmbet.
— Să trăieşti, frate Milco ! Sănătos ? Şi, cu privirea cătînd spre cămări : Jupîniţei Mara cum îi merge ?
In cămara hanului stărui o clipă liniştea. Aşa cum promisese, Manole revenea peste cîtva timp la Baia. Nimeni nu ştia ce-1 mîna mereu într-acolo.
Milco plecă după vin. Privindu-i din spate silueta uriaşă şi dreaptă şi pasul apăsat, Gugiu simţi pentru a nu ştiu cîta oară liniştea şi siguranţa ce se degajau din întreaga făptură a starostelui. Tot ce grăia şi tot ce lucra acesta, era înţelept. Şi-1 ascultau oamenii.
Gîndurile în capul lui Manole alergau de obicei de colo-colo, dar lucrul acesta nu-1 ştia nimeni. încetineala gesturilor şi vorbelor lui cîteodată era pavăza împotriva neliniştii din interior. Făcuse multe rele, dar nu-i păsa. Cînd Lăturoasa fusese de vînzare cu ani în urmă, era tînăr şi poate fără minte, dar avusese în viaţă un singur gînd : s-ajungă stăpînul absolut al ţinutului şi boier cu vază în Divan. Semne, se-arătau : cartea de
59
boierie şi belşugul cămărilor lui erau numai începutul. Pentru Milco avea mai multă teamă decît iubire. Da' cum de nu se duce de rîpă cu pămînturi cu tot ? Arama să trăiască !
— Ce-ai spus, boier Manole ?
Milco revenise şi Gugiu închise gura, privind cu ochi mari. N-avea nimeni voie să-i afle vreun gînd.
— Jupîniţei Tudora cum îi merge ?
— Tudora îi cu gîndurile pă păreţi. Şi păreţii au urechi. Gugiu luă seama şi se îndreptă din şoapta şuierătoare cu care stăruise spre cumnatul său. Cu casa şi oamenii. E multă muncă, să nu ne ducem la vale în vara asta.
— Să dea Dumnezeu ! şi Milco împinse cana pe masă, ciocnind-o.
— Asta din care-i ?
— Tot din ăla vechi.
— Mai ai ?
— Dacă mai vii pe-aci, o mai fi... Manole izbucni în rîs :
— Zi-mi să vin, că nu mă dau în lături !
Se auzi o bufnitură. Jupîniţa Mara ieşi din cămări, făcînd mare gălăgie :
— Ghiorghi ! Milco ! Da' mai astîmpăraţi-vă ! Pun biciul pe voi !
Zgomotele înfundate din dosul uşii deveniseră icnetele de luptă dreaptă a celor doi băieţei ciufuliţi şi transpiraţi ai Băiaşului. Privindu-i, Manole scutură un gînd :
— Ce-aveai în urmă, cînd fusei pe-aci ? Te-ncearcă vreo supărare ? Mie de ce nu-mi spui ?
— Ştii, boierule, de mult mă bate gîndul... Dar nu termină ce-avea de spus. Nu prea avea încredere în
60
Gugiu şi hotărîrea dc-a da Băii biserică de zid cu greu i-ar fi spus-o pînă nu-i pornea rosturile. Prevedea un şir de certuri cu boierul Lăturoasei, deoarece la mijloc era moşia pe care hotărîse s-o închine. Şi totuşi..., ce trebuia să-i pese lui Manole ? Lua din drepturile Tudorei ? Nu lua ! Dar mai ştia starostele că Tudora i-ar fi încurajat. Numai că, hotărîre domnească fiind, Manole ar fi făcut orice să iasă bine, fără să-nstrăineze nimic. Ca un abur de neîncredere cobori între cei doi bărbaţi ce se scrutau din priviri. Şi Băiaşul se hotărî :
— Manole ! Facem aici biserică de zid, întru pomenirea băiatului meu mort ! Pentru băiaşi şi călătorii de aiurea. Adăugă rar şi apăsat : Dăm Cornetul !
Gugiu îşi înghiţi saliva. Era o surpriză pentru el —-gîndise să-1 cumpere — şi avu impresia că Milco îşi ieşise din cumpătare.
— Cum dracu', Doamne iartă-mă, să dai Cornetul ? ! Ţinutul geme de aramă. Şi dac-oi săpa puţuri şi aici, biserica ia tot !
Ochii lui Milco nu plecaseră pe de faţa celuilalt. Va să zică, avusese dreptate. Lui Manole nu-i convenea.
— E hotărîre domnească, boier Gugiu ; încă de-acu' doi ani!
— De-acu' doi ani ? ! Şi de ce-ai tăcut ? Mie de ce nu mi-ai spus ?
— Asta-i, că nu dau de Paharnic.
— De care Paharnic ?

— De Cornea Brăiloiu.
Cel ce întrebase înghiţi a doua oară. Da', naiba s-o ia de treabă, de ce Cornetul ?
— Pentru că acolo o facem.
— Unde ?
61
— Drept acolo ! La schit. Şi mîna starostelui se îndreptă spre pîrîul secat şi poalele dealului. Aştept numai răspuns de la dumnealui boier Brăiloiu ; de-asta l-am trimis pe Dochici la Craiova.
— Aşa-i, nu-1 văzui pe-aci. De ce l-ai trimis ?
— O ridic în unire cu Cornea. Să văd ce moşii dă. Gugiu, aparent, se liniştise. în gîndul lui de viitor
însă, biserica şi puterea ei n-aveau ce căuta pe pămîntul lui. Căci va fi odată, aici, totul al lui ! Inspiră adînc umflîndu-şi pieptul şi trînti cana pe scîndura mesei •
— Şi... mai ai vreo veste în ultimul timp de la boier Cornea ?
— N-am şi de-asta-s frămîntat.
„Şi eu de-asta nu-s", vorbi gîndul celuilalt.
— Bine, bine, ce-ai tu de cîştigat aici ? Şi cînd te-ai găsit ? Acu', pe secetă ? Cînd nu ştie omul ce să mă-nînce, domnia ta îţi mănînci pămîntul ? !
— Dacă-i vorba pe-aşa, nu-i al meu, ci al Sgîn-dărilor şi mi-a fost dat zestre...
— Neamuri cu Tudora ! Tot un drac ! Şi brusc îşi aduse aminte de tăcerile şi înstrăinările femeii lui. Asta e-n stare să-şi dea şi cămaşa de pe ea...
Pe Băiaş îl cam mînca limba şi i-ar fi putut spune mai multe. De unde se pripăşise în neamul ăsta de oameni unul ca Gugiu ? Cu atît mai mult, biserica trebuia pornită pe-o astfel de vreme de lipsă. Şi se întoarse cu o hotărîre :
— îmi dai cuvîntul că te-astîmperi ? !
Grea de înţelesuri, întrebarea căzu între ei. Mult timp după aceea ea 1-a înţepenit pe Manole, tăindu-i orice chef, de cîte ori îşi va aduce aminte de ea. îl judecase greşit pe starostele băiaşilor, acesta-1 ştia cum se ştia pe sine. Nu ridica glasul, nu supăra, vorbea puţin
62
şi cumpătat, dar cuvintele acestea din urmă erau mai tari şi mai colţoase — deci mai primejdioase decît colţul de stîncă ascuns.
„Fereşte-te !" sună clopotul de alarmă. „Fereşte-te să dai pe faţă..." şi Manole ascultă încă o dată de sine.
— Să-1 mai încercăm, ce zici ?
— Să-1 mai încercăm...
Şi iar ciocniră. Se limpezeau apele vorbirii dinainte, deşi fiecare simţea că nu se sfîrşise.
— Dacă vrei pămînt, boier Gugiu, de ce nu mai cumperi ?
De la începutul lui cuptor ştia că foamete e şi mai jos, la cîmpie.
— Dracu' ştie !
— Ce tot ai cu „dracu" ? Nu-1 mai tot chema ! „Nu-i de-ajuns că eşti aici ?" continuă în gînd.
— Acolo-s boieri tari. Şi obştile voastre nu dau pă-mîntul ; parcă n-am încercat ?
Milco tresări puternic, nu credea că ajunsese pînă la asta. Băiaşii lui, care se ţineau tari, cum de nu ştiau ? li ataca şi pe ei. Sau îl încerca ?
— Ce să faci cu pămîntul de aici ? Nici în munte nu plouă, aud că păşunile-s uscate ; şi, ca să schimbe vorba :
— Cînd ţi-au trecut carele în Ardeal, ce făceau alde socru-meu ?
— Hoater ? O duc greu, îi tot trimit vorbă Tudorei. Manole retrăi în tăcere scena de la curtea lui Ion
Hoater, tatăl de suflet al Marei, care alergase să prindă găina ce se zburătăcea între coteţele pustii. Mîncaseră pasărea şi Ion ridicase din umere cînd îl întrebase de păstrăv. Afumat, în cămări nu mai era şi Brebina venea prea puţină ca să-1 aducă. Aveau necazuri şi la stîni-
63

Scăzuse şi Cerna. Ploua din toate părţile cu necazuri, numai cu apă nu ploua. Seceta care dăinuia de doi ani făcea şi alte victime. Şerpii ieşeau la drumul mare. Animalele mureau pe capete şi nu mai ştiai dacă le umflase veninul şarpelui sau alte molime, îl zgîndări Milco din nou :
— Ai fost şi rămîi apucător... nu te văd bine, cumnate.
— Ei, şi ?
— îţi atragi ura tuturor de aci.
— Şi a ta? r:
— O fi şi a mea...
— Ce-ţi pasă ţie ? Ce, eşti de-al lor ?
— Manole, sînt de-al lor ! De-aci sau din altă parte, prin locurile astea nimănui nu i-a trecut prin minte să ia averea altuia !
— Taci, mă ! Adică... neamurilor noastre nu le-o fi mers bine aci ?
— Cum, neamurilor noastre ?
— Păi, cu bunică-tău Arsenie cu tot, nu eşti de pe valea Timocului ? Şi eu...
— Da, ştiu. Se ştie, boier Gugiu, se ştie tot...
— Ei, vezi ? Credeam că s-a uitat. Da' tu de unde le ştii pe toate ? îşi luă seama Manole, căci nu îi plăcea să i se pomenească de prima tinereţe. Şi apoi... ce tot dai ăstora ? !
— Ăştia sînt ai mei. Şi cine vrea să apuce «aici, în munţi, măcar un bolovan de piatră, n-are ce căuta în ţara asta !
— Nu m-oi goni tu !
— Cred c-ar fi bine să te astîmperi ; oamenii n-or să te mai rabde.
— li şi văd ; da' nu ştiu ce ai tu cu mine.

— Am pentru că ştiu c-o s-o păţeşti ; şi mai e vorba şi de Tudora, ea nu e vinovată cu nimic ; îţi baţi joc de viaţa ei. Al naibii o s-o păţeşti !
— Pentru cîţiva munţi...
— Munţii sînt ai noştri ! strigă Milco. Ca prieten poţi sta aici pînă-n veac. Ca duşman, apucător, n-ai ce căuta ! Pămîntul ăsta e al oamenilor de aici, e al lor din creştetul Godeanului pînă la Dunăre şi dincolo de munţi, cît e grai valah !
Se lăsă liniştea. Milco îşi ieşise din fire şi respira greu. Gugiu respira şi el iute, deşi nu mai apucase să scoată un cuvînt.
— Aud că vrei să te lăcomeşti şi la minereu... doar peste trupul meu...
___ ?
— N-ai din ce suge aici. Nu-ţi ajunge Lăturoasa ?
— Nu ! Nu-mi ajunge ! Şi bănui că i-ai asmuţit şi pe băiaşii tăi contra mea... mi-a spus mie vătaful !
Milco se ridică greoi ; păşi spre uşă şi-i aruncă doar :
— Stai aici î
Trecu o vreme. Gugiu îşi frămînta creierul să înţeleagă atitudinea starostelui minerilor. Şi acesta era bogat, oricum. De ce dracu' apără prostimea ? Auzi paşi şi se întoarse, iute ca o pisică. Milco adusese o cîrpă pe care o despături în faţa lui cu grijă ; ieşi la iveală un topor de piatră.
— Ce-i asta ? mai mult întrebă cu ochii decît rosti Manole.
— L-au găsit oamenii pe valea Brebinei. E de pe vremea cînd nici nu era fier.
— Du-te, mă, cu pietroiul ăsta de-aici ! Ce vrei să spui ?

— Că de mii de ani au fost aici oameni ! Nu-i poţi dezrădăcina sau sărăci tu ! Ţara asta e a lor, oriunde oamenii vorbesc româneşte... aşa să ştii !
Manole Gugiu se ridică :
— Ţi-ai dat arama pe faţă, Milco. O să mă lupt şi cu tine !
— Păi, zîmbi celălalt, nu lucrez eu aici la aramă ? Redeveni serios. Cine se înţelege cu românul, poate sta. E străbătută ţara-n lung şi-n lat de venetici. Şi Milco arătă cîrpa în care ţinea ca pe nişte moaşte toporul, continuînd :

— Sînt om umblat. E răbdător românul de-aici ca şi de dincolo de munţi, da' nu ştii în sufletul lui ce poartă. Eu ştiu. Să nu întinzi mîna fără dreptate la pă-mîntul lui, a cîta oară să-ţi spun ? ! Doar nu eşti prost ! Altfel... şi Milco rînji : Te pomeneşti cu un topor de felul ăstuia în cap ! Şi n-o să mai ştii dacă mîna care 1-a aruncat munceşte încă sau putrezeşte şi s-a făcut pămînt!
Ghiorghi intră în încăperea scundă şi largă şi, re-spirînd greu, se aşează pe un butuc lîngă uşă ; răcoarea pămîntului bătătorit îi potolea fuga picioarelor.
— Taică, urlă un cîine sus pe deal ! I-auzi ! Intră Mara, închinîndu-se :
— Omule, nu-i a bine. Nu, stai, nu trimite băieţii ! Milco ! Ghiorghi ! Staţi, staţi că...
— E Ursu, cîinele lui Dochici, da' cînd a scăpat de-aci ? De ce-ai lăsat, femeie, copiii să fugă ? Dar se opri.
Milco cel mic venea mîndru, călărind calul lui Dochici. De stăpîn, nici urmă.
— Unde-i omul ?

— Nu ştiu, am văzut calul. Venea singur încoace.
— Şi cîinele unde urlă ? !
Lui Manole i se zbîrli pielea pe spinare. Doi oameni puseră mîna pe ciomege. Milco alergă să-şi ia flinta şi Mara, cu presimţiri negre în suflet, rămase tremurînd lîngă cumnatul său.
Cînd vipera îşi săltă capul, Dochici îl trase pe-al său între umeri. Nu se putea mişca. Orice tresărire i-ar fi adus moartea ; nici mîna la armă n-o putea duce.
Vipera privea nemişcată şi era încă un noroc că a observat-o. Descălecase, altfel calul l-ar fi scăpat. „Aici, la doi paşi de casă, ce pacoste !"
Pe şira spinării un firicel de sudoare pornea să-1 gîdile. Era cald şi aici pe deal şi poteca şerpuită din vale albea în soare. Ce aproape este poteca şi el nu se poate mişca ! Amorţise. îl dureau ochii privind nemişcat în ochii şarpelui. Ce-o fi, o fi pînă la urmă ! Are custură la el, taie şi gata !... Nu putea s-o ia pe alt drum ? S-ar muta de pe un picior pe altul ; i-era frică şi de cal, să nu mişte, dar animalul, la doi paşi în spate, parcă-1 înţelegea. O clipă înainte s-o fi văzut şi ar fi împuşcat-o din mers.
Dochici obosise. Vru să ofteze, dar din gură îi ieşi un lung şuierat şi în aceeaşi clipă vipera sări. Duse fulgerător mîna la pistol, dar în mîna cu care nu apucă să împuşte simţi înţepătura tare, arzîndă, ca o fulgerare în mînă.
Dochici aruncă arma şi apucă să vadă şarpele fugind prin tufele uscate. „Fir-ar a dracului să fii ! De ce dai, Doamne, lighioane de-astea pe pămînt ?" Continua să

simtâ arsura spre subţioara. Cu custura cresta deasupra rănii şi începu să stoarcă sîngele. Rupse o fîşie din poalele cămăşii şi, proptindu-sc de un trunchi, făcu o legătură strînsă, continuînd să preseze. Ameţeala nu-i trecea însă. „Or fi mai multe... O fi vreun cuib p-aci, m-a bătut sfîntu' !..."
Mîna se umfla, apărea cianoza. Repede, la han ! Repede ! Aproape că se prăvăli pe cal, dar calul nu voia să pornească. Omul îi apucă zăbala şi trase. Ce-o mai fi asta ? Cu mîna grea acum, se închină şi încercă să îndemne din nou pe Turbatu. O stare rea, cu fierbinţeală îi cuprinse corpul şi-1 făcea să tremure, să nu se ţină bine pe picioare. Să strige ? Cine-1 auzea ? îşi dădea seama că avea vocea slabă. „Trăzneasc-o Dumnezeu de căldură s-o trăznească, cîţi şerpi a scos de doi ani încoa' !" Eau ei şi înainte, dar Dochici era omul locului şi se obişnuise cu ei. Omora viperele cu bîta. N-avea ciomag acu', da' la ce-i folosea încă ?
Se îndepărtă cîţiva paşi, încercînd să-şi lămurească gîndul, să nu-1 spună, bolborosit, lui Milco. Cornea Bră-iloiu pleca la Poartă. Nu se întoarce curînd. Dăruieşte moşia Apa Neagră bisericii pe care o va ridica în unire cu Milco. „Cu prietenul meu Milco" adăugase zîmbind Cornea. „E un om mare, gîndi Dochici, mişcîndu-se cînd ici, cînd colo, căci simţea o amorţeală ciudată şi nu voia să ajungă la han ca un împiedicat. Are suflet de vultur valah şi şiretenia vulpii ; aşa ar trgbui să-şi iubească fiecare ţara... şi n-am mai da ălor de-au năvălit..."
Ce ciudat ! îşi simţi capul uşor şi liber, deşi i se împăienjeneau ochii. Cine-1 pusese s-o ia pe-aici ? Dracu' ! Dar repede-şi făcu iar cruce. Mîna i-era grea. Cine-1 împinsese cu cal cu

tot peste deal, cînd drumul
68
nu era totuşi aşa primejdios ? înaintea intrării în Baia cotise spre Dealu' Mare, la stînga, cu gîndul să pice prin spatele hanului. Cum îi spusese străinul ? Că-1 aşteaptă mireasa în vîrf de deal ! Halal mireasă acum ! I-a cobit, blestematul ! Ce-a mai muşcat, era foc de flămândă pesemne...
Dochici văzuse destui păţiţi cu şerpii, ca să-şi dea seama că răul îl simţea mai aprins decît povesteau alţii. Zîmbi strîmb...
Bine că nu 1-a muşcat pe Turbatu... deşi animalelor astea puţin le pasă de vipere. Nu se sperie de ele. încercă să împingă calul, să poată pleca. Dac-ar fi fost Ursu, cîinele lui cu el...
Mai avea puţin de mers — şi-ar fi fost acasă. Oamenii s-ar agita, Jupîniţa Mara i-ar pune numai mîna răcoroasă pe frunte şi i-ar trece. O simţi, dar începu să tremure. Cum, nu se grijise el bine ? Nu se tăiase destul ? Nu strînsese legătura cum trebuia ? Îşi aminti cît de mult vorbise cu cîteva zile înainte şi de tot ce făcuse...
Toate astea se petrecură repede. îi păru deodată grozav de rău că n-are carte pentru Milco. Ce spusese domnia sa, Brăiloiu ? Că va trimite vorbă la Apa Neagră, la moşie... de acolo vor primi şi bani de ajutor pentru biserică... el doar să-i spună starostelui... şi-i trimite sănătate...
...Sub ochii lui Dochici se scrisese acea carte către arendaşul moşiei din Mehedinţi. „Noi, Cornea vel Paharnic..." în care-i ordona treburile de casă şi suma de bani — partea lui la zidire. „Şi să dai dumneata lui Milco Băiaşul, staroste al ocnelor domneşti, sau omului Domniei sale, Dochici, numai cînd vor veni domniile lor acolo..."
69
„Tot pe mine o sâ mâ trîmeata", îşi spusese acesta. Dar, cu graba plecării şi a pregătirilor pentru Poartă, nu fusese timp de scris mai multe cărţi. Nici carte pentru Milco nu aducea. Plecase singur şi periculos era să ducă şi bani. Paharnicul se temuse de lotri care băteau împrejurimile Crai ovei şi omul starostelui îşi amintise atunci, zîmbind cu toată faţa-i brună şi ascuţită de întîmplarea pe care o plăsmuise...
...Că oricum, vorba pentru biserică rămîne aşa cum au spus-o, tot aia... tot aia sau e altă viperă ? !
De pe trunchiul uscat la înălţimea unui stat de om, şarpele se repezi ca fulgerul şi Dochici simţi plesnitura sub tîmplă. Apucă să mai audă nechezatul calului. Căzu în genunchi, apoi pe spate. Trupul subţire şi solzos al celeilalte vipere nu-1 mai văzu, şi nici cerul arzînd.
> •' '
V1

.'-,1 -.> t
, ■* * , t, >'
rs
f I','.'
„Quidquid erit, superando omnis ■fortuna ferendi est..."*
Vergiliu, „Aen", 5, 22
PARTEA A DOUA
i .
,1 '*<
hi.
i .
l. !.
* Orice wMi trebuie Mvins*
(lat.).
r
VI. SFÎRŞIT ŞI ÎNCEPUT DE DRUM
In după-amiaza aceleiaşi zile, două care urcau încet coasta, lăsînd în stînga puţina apă a Motrului. Pe lîngă primul — Ilie Samfir umbla tăcut şi fără chef de vorbă. Pe lîngă al doilea, fluierînd, cu ochii mai mult pe sus decît la drumul din faţă, păşea Mihai Hoater. Plecaseră

spre Lăturoasa cam pe nepusă masă. Moşnenii din Mă-răşeşti nu mai aveau ce împărţi sau lua cu rîndul. Le trebuia mei, meiul pentru zilnica lor mămăligă, s-ada-uge la brînza şi carnea afumată puţină din celarul de la stîni. Boierul Lăturoasei era singurul care, cumpărînd, ar fi avut ce da şi altora. Rămîneau iar datori, dar asta nici nu voia să gîndească Mihai. Veneau acum să ceară ajutor pentru Hoater şi Samfiri.
îşi propunea mezinul ca la întoarcere să ^vorbească cu taică-său, serios, ca între bărbaţi. Trebuia prins în toane bune — numai că Ion de mult nu mai era în apele sale.
Dacă Mihai ar fi ştiut de omul întins pe năsălie de la hanul Băii, poate-ar fi lăsat şi car şi mei şi ar fi alergat cu picioarele lui lungi şi subţiri la Baia. Cel puţin

două ceasuri de mers la pas ar fi avut pînă acolo. Dar cei doi călători habar nu aveau în clipa aceea de obrajii plînşi ai Marei şi de norul ce pornea să se aşeze peste gospodăriile lor.
Samfir trecuse în dreapta carului, ţinînd biciul în stînga. Mihai, în cealaltă parte, murea de neastîmpăr. Nu-şi prea explica totuşi ce are. O surescitare străină de el pînă nu de mult îi pusese stăpînire pe toată fiinţa, în faţă, opincile din piele de vacă ale lui Ilie lăsau o urmă tîrşîită în colb. Mihai călca de sus, sigur de el şi deodată strigă la cel din faţă :
— Ia stai ! Carul continua să meargă. Stai, mă, n-auzi ?
Ilie se întoarse. Foşnise pădurea, foşnise ceva uscat şi scurt, drept lîngă drum.
— Ce naiba-i aici ? Dar Mihai nu se afundă în pădure. Tot Samfir răspunse încet :
— E vreo jivină...
— Eu cred că-i om. 'Ce nu iese ? Care eşti acolo ? Gîndul că tîlharii puteau ajunge pînă aici, îl ţintui ;
gîndi că acum erau carele goale, dar la întoarcere...
— Ai armă ?
— N-am, Mihăiţă. Cine-ar crede... zîmbi Ilie.
— N-a fost sălbăticiune. Tot om.
— Poate. Hai, că ne-apucă noaptea. Şi tot cald îi... O fi boierii' la curte ?
— Da' un' să fie ?
— Păi, tot pe la hanul Balaşului e în ultima vreme.
— Mai bine. îl vede soru-mea mai puţin.
— Ce-ai tu cu el ?
— Da' tu ce-ai ?
— Noi avem multe...

Chipul Măndiţei tremura tot mai departe în faţa lui ■pe drum. Cum o sucea, cum o-nvîrtea, o zărea mereu aievea sau aiurea şi nu înceta să se dumirească cum de habar nu avusese de ea pînă în vara asta şi acum...
li plăcea, se vede bine ! Se lipise de el cu totul şi Mihai simţea cîteodată că plezneşte de mîndrie... Abia aştepta toamna. O să-şi joace mîndreţea de fată în horă şi, dacă se îndreaptă sau nu treburile, el tot o s-o aducă nevastă în casa lor scundă de bîrne.
— Ce-ai spus, llie ?
— Gugiu e om rău, Mihai, şi tu o ştii bine. Hoater cel mic tresări scuturîndu-se ca după un fior.
— Are în el ceva care-ţi spune : „Să te fereşti !" Adică... să te ferească Dumnezeu de boier făcut, nu născut! Şi-şi scutură mîneca lungă a cămăşii de in.
Mihai îl aprobă în totul. Ştia ce gîndea Gugiu, despre căruţele ce-i soseau în faţa porţii. Ştia că le crescuse datoria şi se întreba cum o vor putea plăti cei din obşte, fiecare cit luase, dacă nu s-o îndrepta nimic. Dar visase frumos cu o noapte înainte şi Samfiroaia, bătrîna mătuşă a lui llie, îi tălmăcise visul. O să fie bine ! Numai de n-ar pleca la oaste sau să aibă vreun alt necaz ! Şi în toamnă, nunta ! Era totuşi ceva cu Paulescu, îi spusese Măndiţa că nu se prea-nvoia...
Nu semăna Mihai cu nici unul din fraţii săi. Şi parcă în acest sfîrşit de vară, adunase în el tot sucul vieţii dispărute din pămîntul care se usca.
Drumeagul cobora de-a lungul pîrîului Călugăriţa. Deja se vedeau cele cîteva case risipite

de pe moşia boierului Gernăianu cînd, prin aerul nemişcat, se auziră ţipete scurte, cîntec şi chirăituri. Cînd trecură oga-şul săpat de pîrîu, în faţa ochilor li se arătă spectacolul paparudei. Gopii goi, cu pielea tuciurie, frunze pe cap,
pe umere şi pîntec, strigau, săreau, cîntau, în timp ce femeile, purtînd ulcele cu apă, îi udau. Apa lucea scurt prin aer şi se prăvălea apoi în şiroaie pe ţigănuşii chi-răind de plăcere. Oamenii -— ciopor în jurul lor. Paparudele jucau în faţa caselor Cernăianului şi cei doi moşneni gîndiră că la Mărăşeşti paparuda jucase degeaba.
„Paparudă, rudă Vină de ne udă, Toarnă, toarnă apa Peste toată ceata, Cu găleata, leata, Peste toată gloata. Şi dă Doamne ploaie, Să curgă şiroaie. Frunza să-nverzească, Şi iarba să crească I Paparudă, rudă. Vină de ne udă, Cu găleata rasă Ploile să varsă. Cu găleata plină Ploile să vină. Toarnă apa, toarnă, Ploaia să se-ntoarnă..."
Soarele care cobora spre apus era roşu. Apunea într-un nor de praf, roşu şi el ; căldura nu dispărea şi carele celor doi scîrţîiră din toate încheieturile în faţa porţii.
— Mihăiţă ! Mihăiţă !
Tudora zărise prin ferestrele înguste feţele cunoscute şi se grăbi pe scările cerdacului. înainte de a-i săruta
75
mîna, Mihai simţi îmbrăţişarea pătimaşă a surorii sale şi braţele ei slăbite îşi căutau mai mult sprijinul în umerii ascuţiţi dar puternici, năduşiţi, ai tînărului.
— Poftiţi, poftiţi la răcoare. Margico, vezi de nişte vin rece. Maneo, trage carele sub şopru şi ai grijă de toate...
— Lasă jupîniţă, n-ai grijă...
Oamenii de la curte se bucurau de vizita neaşteptată. Ştiau pentru ce bătuseră atîta cale mărăşestii. Boierul nu era aici. Gugiu era la tîrgul Băii de azi dimineaţă şi dacă nu s-a întors pînă acum, s-o întoarce abia cu stelele în cap. Parcă hăineşte, umblă fără rost şi nu lasă el vinul lui Milco în butoaie. Nu era pentru prima oară, vorba ceea, nici că aceştia veneau aci, nici că ăla bea dincolo.
Mihai spusese cîteva vorbe surorii şi ieşise în cerdac. Lăsase pe Ilie să spună căsul şi cererea lor şi privea acum, cu ochii lui vioi, în jur. Dealurile nu semănau cu cele de acasă. E drept, praful stăruia şi aici pe pomi si pămîntul ars, dar culmile erau unduioase şi cerul mai blînd -parcă dec.ît deasupra satului lor risipit la miazănoapte. Blîndeţea izvora dir> t^t ce-1 înconjura şi ţaţa Tudora nu trebuia să fie străină de asta.
Drumurile lui Mihai spre lume nu trecuseră de Glo-gova, aşezată pe valea Motrului. Mult timp nu-i pasase de ce se petrece în altă parte. Abia din această vară... de cînd cu seceta prelungită şi de cînd o^hii Măndiţei lui Paulescu îi luceau pînă şi în fundul oalei de pămînt la care se-apleca să bea apă, în Mihai se trezise curiozitatea de-a şti ce se petrece în lumea din jurul lui. Acum renunţase să plece şi începuse să-1 judece pe „umflat" cu mai multă asprime.
76
Machea, măcar de-ar fi pace, spunea Hoater, căci seceta nu va dura o veşnicie. Gospodăriile şi obştea lor se vor reface. Păşunile vor înverzi în munţi şi turmele şi-or reveni şi ele. Munţii noştri !
Mihai inspiră adînc şi, sprijinit de pălimar, îşi roti privirea. Ţinutul ăsta, sărac pentru străini, era al lor dacă ştiai să rezişti în vremuri grele. Oamenii de aici, de sub munţi, sau băiaşii munceau greu, e drept, şi viaţa nu era uşoară. Nu apucai să pui multe de-o parte şi o pacoste ca asta aproape te dobora.
Dar toate vor trece ! Rîul va aduce iar păstrăv, vitele vor avea iarbă vara şi fîn iarna, şi laptele va curge iarăşi în şuvoaie albe şi spumoase, ca şi apa Brebinei lor în timp de primăvară.
Venind de după colţul casei, de la cuhnie, Tudora se opri, văzîndu-1. Toate astea vor trece ! Manole va face iarăşi una din obişnuitele lui certuri şi-şi va acuza iar socrul că nu le-a muiat îndeajuns inima celor de la Baia pentru ajutor. Da, e-adevărat, obştile se ajutau între ele. Băieşenii şi cei din Mărăşeşti erau moşneni liberi şi îndîrjirea lor în aceşti ani se ridicase tot aşa semeţ cum se ridicau spre apus crestele Godeanului şi ale munţilor de la Cerna.
Nevasta ştia că-şi vor plăti datoria care creştea în catastifele lui Gugiu, deşi, dacă ar fi fost

după ea, nu le-ar fi luat un ban. Dar ea n-avea aici cuvînt. Ci era de datoria ei să aibă grijă de casă şi oaspeţi.
— Ilie, Mihai, poftim de vă răcoriţi şi ospătaţi.
Fruntea lui Mihai se descreţi :
—■ Ştii... voiam să-ţi spun că eu... cred că... m-am aşezat cu Măndiţa lui Paulescu... o să fac nuntă în toamnă... ■ .,, .,,„..-... ....
77
— Eeee ! Să-ţi fie cu noroc ! Abia o ştia pe Măn-diţa, copilă firavă cînd plecase de acasă. Â ieşit ăst an la horă ?
—- A ieşit... da' hore nu-s... şi nu ştiu ce are taică-său de nu prea vrea...
— Paulescu ? Măi Mihai, tu ai intrat în dîrdora însuratului ; să nu te îngăidărezi de Smaranda, să te ţii numai de ea...
— Zice tat-său că n-are ce să-i dea... că e încă dator la Gugiu... că nu îi poate da acum toată zestrea...
Tudora căzu pe gînduri :
— Şi tu ?
— O iau oricum. Ţaţă Tudora ! Ştii cit ne iubim ? ! Se îndreptă : Ne luăm oricum.
— Mihai ! N-oi face vreo blăstămăţie...
Fratele surise, cu fruntea luminată şi obrazul calm :
— Mă crezi copil ? N-o socresc eu. Da'... ziceai c-ai pus o gîscă la ţest. Unde-i ? !
Sava venise la curtea lui Manole. Se dovedea foarte priceput, foarte tăcut şi, privindu-şi boierul, îşi compunea o faţă pe care se oglindea admiraţie şi supuşenie. Numai aşa îi va putea cîştiga încrederea, deşi se temea să nu-1 pună să facă vreo ticăloşie. Ţinea să se chivernisească. In cîţiva ani. Apoi lumea e largă şi turci sînt peste tot.
Din tot ce văzuse Sava pînă acum în puţinele drumuri de cînd intrase în Ţara Românească, acea casă de pe malul drept al rîului Motru, din Glogova, îl lăsase mut de uimire. Mai era apoi şi Tudora, nevasta boierului, încremenise, văzînd-o. Leită poleită femeia lui bă-
78
laie cu ochi de un cenuşiu albăstrui. Doar mai palidă. Şi tristă. Poate că iubita lui era acum în cer, tot tristă. Poate-i pogorîse în faţă. Se simţise fericit şi nenorocit totodată. Fericit c-o revede, nenorocit c-o va vedea mereu pe Tudora, nu pe femeia lui ; apoi înţelesese că o putere ce-1 depăşea îl trimisese aici, să nu uite nici o clipă de soarta lui.
Pe urmă, cînd spaima şi tristeţea de la început îi mai trecuse, cînd pătrunse mai bine firea lui Gugiu şi a femeii sale, un sentiment de milă care se transformase fără voia lui în dragoste îşi făcuse loc pe nesimţite în inima în care rana se va vindeca. Umbla tot timpul în jurul Tudorei şi trebuia să fii legat la ochi sau nepăsător ca să nu-i înţelegi privirea şi vorbele. Dar nici Gugiu, nici Tudora nu păreau să-şi dea seama de asta.
Sava era însă bărbat şi încă bărbat tînăr. Asemănarea nemaipomenită a Tudorei cu nevasta lui şi prezenţa ei continuă în casă îl înnebunea. Ii venea de multe ori s-o întrebe : „Unde-ai fost pînă acum ? Şi nu plînge, vom mai avea copii !" dar rămînea cu ochii la ea, tăcut, şi atunci Tudora îi zîmbea, aşa cum numai iubita lui îi zîmbise vreodată.
Închise în sine orice privire sau gest, dar îşi puse hotărît în cap că dacă boierul lui o să se poarte tot aşa nepăsător cu ea, o va lua cu el în lume. Simţea cu toată fiinţa lui că femeia lui nu mai trăia, doar o răpiseră turcii sub ochii lui !
Manole-i dăduse ordin să-i îngrijească de arme. Singurul care se pricepea la curte să umble cu puştile şi pistoalele negustorite de Gugiu de prin străinătăţuri. Dar boierul nu le folosea. Avea la el o armă cu cremene, dar nu ştia să fi tras vreodată cu ea. Veşnic curăţat,
79
lustruit şi încărcat, puşcociul cu ţeava scurtata îl întovărăşea în drumurile lui scurte la Baia, cînd era singur. La călătoriile mai lungi umbla cu mare tovărăşie, cu oameni înarmaţi, aşa că n-ar fi avut nevoie să se apere singur.
în această seară, Sava vorbea bucuros cu Ilie Samfir.
— Şi ai văzut un om în pădure ?
-— Eu cred că era un fugar. Nu i-am mai spus lui Mihai; e-ndrăgostit lulea şi nu mai ştie ce spune. Dar era fugar, nu putea fi altceva. Aicea nu-s tâlhari. Şi dac-ar fi fost, n-ar fi fost

unul...
— Şi dac-a fost o iscoadă de tîlhari ?
—■ Se poate... în ţara asta „tîlharii" sînt oameni sărăciţi de boieri... sau fugăriţi de turci...
Sava se întoarse uşor într-o parte ; simţea că acu', acu', Samfir îi va spune că poate şi el... că lumea vorbeşte... Schimbă vorba :
— Ce este fortăreaţa aceea de lîngă Motru ?
— Vorbeşti de casa Glogovenilor ? Ştii că de acolo se poate apăra drumul spre Cloşani şi Cerna ?
— Ia spune ! Sava se aşează mai bine pe scăunel.
— Sînt mai mult de două veacuri de cînd a ridicat Stanciu, soţul domniţei Anca şi cumnat cu Ţepeluş Vodă, această straşnică culă. Ţepeluş a fost bătut de Vlad Călugărul şi, schimbat de haine, s-a furişat la sora lui, Anca, din Glogova. I-a fost atacată ascunzătoarea însă şi într-o seară, după ce băuse cam mult din vinul auriu din via Glogovei de la Ratez, a fost împresurat de mehedinţeni conduşi de Danciu şi Florea. Ţepeluş, tatăl lui Neagoe Basarab, a fost omorît la ieşirea dintr-o galerie secretă ce răspundea tocmai la apa Motrului.
— Isteţ lucru, drumul acela pe sub pămînt!

m
— Te poţi ascunde oricum, zise Samfir, da' dacă e să te găsească.^.
Aşa e, gîndea Sava. O să-1 găsească pe afurisitul acela de turc. „Te-nchinaşi la turc, mai rău te calcă", îşi aminti el o vorbă pe care-o aveau sîrbii, macedonenii, bulgarii şi grecii pe care-i cunoscuse şi printre care trăise pînă nu de mult.
— Ilie, cine au fost toţi aceştia care s-au luptat şi omorît între ei ?
— Au fost români... şi s-au bătut pentru domnie.
— Doamne, ei între ei, chiar aşa ? Bătaie cu turcii, da, omor cu ei, da, pentru libertate ! Dar să te baţi cu unul de-al tău cînd în jurul ţării acesteia stau la pîndă atîtea lifte... gata s-apuce... nu pot să înţeleg !
— Sînt întru totul de părerea ta ! zise Samfir. Spuneai că ai auzit povestea lui Nicodim. Se zice că Cel de sus s-a milostivit în cele din urmă de ponoreni şi le-a dăruit un pod de piatră, să poată ajunge oamenii la el. Punte trainică.
— Nu l-am văzut încă.
— O să-1 vezi. E o minune cum s-a putut face aşa ceva.
— Şi 1-a dăruit chiar Dumnezeu ? întrebă sÎ2'bul cu un zîmbet.
— Ei, vezi bine că era acolo înainte de povestea asta cu călugărul batjocorit. E acolo de cînd lumea ; ca şi peştera.
— De ce n-o fi venind jupînul ?
Sava se canonea cu nişte hamuri. Era priceput, „mană cerească", spunea Gugiu. Le potrivea din custură şi încerca să le lege ceva mai solid. Pieile miroseau încă, un miros înţepător, iute, aspru, care se amesteca cu cel al vinului tare pe care Mărgică îl turnase în ulcelele celor doi.

— Vine dumnealui. Nici nu plecăm pînă nu vine. llie se sculă în picioare şi dădu ulcica pe gît. Flacăra feştilei din perete tremură. Din prag, adăugă :
— O fi pentru ultima oară cînd îi mai cerem ceva. Nu bănuia nici pe departe cit adevăr era în aceste
cuvinte. ,
Ispravnicul de la Cerneţi mormăia suflînd în barbă. Sufla să se răcorească şi să-şi usuce picăturile de sudoare ce se adunau de pe faţă, înmuindu-i şi stricîndu-i minunăţie de barbă pieptănată şi potrivită frumos din custură nu mai tîrziu decît azi dimineaţă.
Era păcat să-1 cheme la isprăvnicie acu', la căderea nopţii. In lumina pîlpîitoare a opaiţului, silabisea pe ■marginea mesei o hîrtie. îl anunţa darea în urmărire a ţiganului Costea, fugit de la dumnealui Kir Costandachi Tragopol, negustor.
Căzu pe gînduri ispravnicul. Grecul se mişca prin ţară de ici-colo şi bănuielile oamenilor cu vază din judeţ nu erau poate numai simple bănuieli. „Lua-l-ar dracu, să-1 ia !" mormăi

pentru sine ispravnicul. Bine-i făcură acu' patru ani de-1 atacară pe lunca Motrului. Se omorîse destul atunci să-i găsească pe făptaşi, dar degeaba. Negustorul călătorea bine întovărăşit şi apărat — pare-se venind de la Lăturoasa de Crainici cu oameni ai lui boier Manole Gugiu, unde fusese cu treburi de negustor. Cumpărase şi doi ţigani. Culmea ! nu fugiseră atunci, ca să aibă el acum bătaie de cap cu toate liftele. Dar îl goliseră de tot ce avea la el şi tîl-harii se răspîndiseră — era o ceaţă ca laptele pe malul Motrului — înainte ca Tragopol să poată scoate un glas măcar. •*'

12

Ispravnicul se foi pe scaun, ştergîndu-şi sudoarea. Va trebui să-1 găsească pe ţiganul voinic — citi iar semnalmentele — să nu se spună că aici el n-are nici o tărie...

Plecase hotărît să-i ceară lui Milco să-i vîndă lui Cornetul. Trebuia să fie acolo aramă şi nu voia s-o aibă decît pentru el. Plecase curios să vadă dacă totuşi starostele nu avea să-i ceară lui bani. Oricum, să facă ceva. Simţea că e momentul pentru lovitura lui — pumn pe care să-1 înghită pe veci gura acestor ţărani-prostime ! care vorbeau puţin şi ca clin carte. Şi clipa aceasta sosi.

în lumina roşie a asfinţitului şi în căldura ce se împuţina, Manole mai mult simţi decît zări o umbră furi-şîndu-se prin pădurea ce ajungea pînă la drum. Atît. O umbră. Nici zgomot de crengi călcate, nici un foşnet. Trase de dîrlogi. Dar dacă — doamne apără ! — e un tîlhar de drumul mare ? Sau o stafie ? Carnea grasă şi albă tremura pe spatele boierului şi pielea se încreţea mereu. îi era frică. Plecase la tîrgul Băii cu soarele în spate şi se întorcea tot aşa.

între timp se întîmplase o mulţime de lucruri. Aproape să se certe cu Milco ; acesta îl mirosise şi îl ţintuise cu cîteva vorbe doar. Apoi... apoi îl aduseseră pe Dochici şi-n faţa morţii ce stăruia pe chipul lui mirat, simţise că i se goleşte capul.

Durerea şi uimirea lui Milco îl lăsară rece. Ursu nu contenea să urle. Plînsetele şi zarva de la han însoţite mereu de urletul cîinelui îl goniră spre casă. Dar îşi purtă calul la pas. Aşa putu să zărească umbra şi îi trecu prin cap că e stafia mortului, pe care femeile tocmai îl snălau plîngînd, cînd plecase. Totuşi, opincile

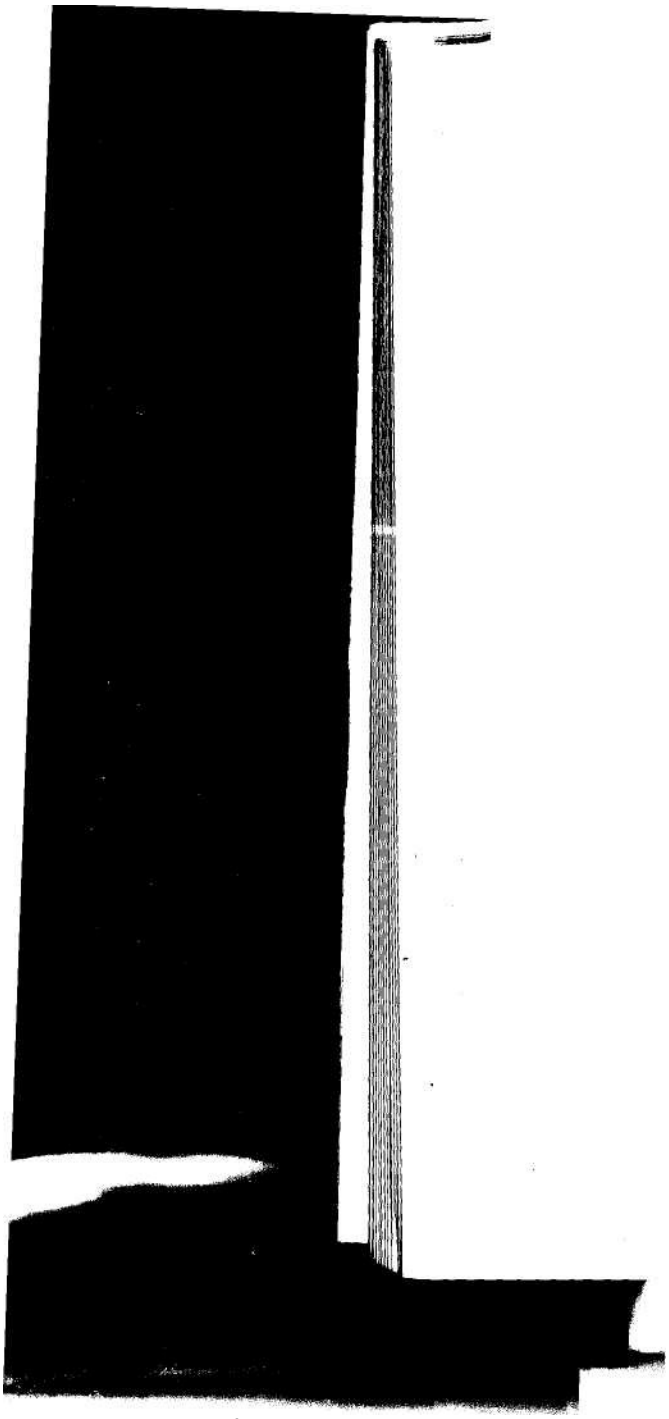

cu nojiţe bine strînse şi hainele curate de dimie ale lui Dochici nu îmbrăcau nici pe departe umbra zărită printre copaci. Scoase arma de pe spate, o pregăti şi ascultă, într-o străfulgerare văzu chipul omului iţindu-se de după un pom şi, negîndindu-se la nimic, ochi. Pe ţeava scurtă a puştii tremură o clipă roşeaţa apusului, dar mîna lui Manole nu a tremurat.

Omorul, pe care Manole Gugiu cu bună ştiinţă îl făptui, avu loc la ieşirea din comuna Negoieşti, lungă cît o zi de post. Mai avea drum pînă acasă. „Tot seara, tot seara ajung ! Mi-e că acu o să ajung noaptea..." Ajunse abia în zori, căci soarta, cu un larg surîs, îl sfătui să coboare, să-şi vadă victima, să-1 vadă pe cel despre care crezuse că-1 va ataca.

Era fostul lui rob, Costea !

De mirare poate, Manole asudă un timp, pînă simţi că-1 ia cu frig. Cum de ajunsese pînă aici ?
Se întoarse la cal, cu gîndul s-o întindă spre Lătu-roasa în cel mai rapid trap. Dar se opri să cugete. Omul nu 'mai era al lui. Şi dac-ar fi fost al lui, ce, n-avea dreptul să-1 omoare ? ! Şi încă cum ! Iscodi în susul şi în josul drumului, dar nimeni nu venea.
„încurcată treabă ! Şi eu ce fac cu mortul ?"
Şi iar se întoarse în pădure. în întunecime, chipul chircit al acestuia aproape nu se cunoştea. ^,,11 împing mai încolo în desiş şi-o să-1 mănînce fiarele. îl duc de aci. îl duc..."
Şi deodată, toată faţa i se lăţi într-un surîs care se transformă în rînjet. Cuim nu se putea mai simplu ! Cine n-are vara minte, iarna nu mîncă plăcinte ! Chicotind încet, se aplecă, dar, strîmbîndu-se, trase de mîna

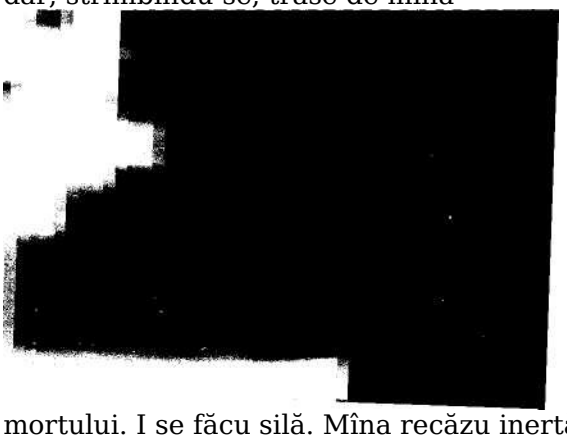

mortului. I se făcu silă. Mîna recăzu inertă şi Gugiu, foarte grăbit, alergă să scoată de la oblîncul şeii un ştergar, cu care apucă mîna din nou.
: 1 Era foarte greu de tras omul ce-şi căpătase liber-
ş | tatea murind. Gîfîind, îl aburcă pe cal ; repede, să nu I \ se rostogolească, îl legă în cruce cu brăcirile lui lungi. \ x Va avea drum cu piciorul de făcut, dar nu-i păsa. Era : ca în friguri. Întoarse cu hotărîre calul spre apus şi
, păşi pe lîngă el cu pas mărunt şi iute, aproape alergînd, ca şi cum singura lui cale ei a numai spre hotarul Mă-; răşeşti.
Şi fapta pe care o puse la cale fu acoperită de întunericul serii de august.
în zori, Sava se grăbi să deschidă porţile unui călăreţ cu faţa pămîntie de oboseală, dar cu o lucire ho-tărîtă în ochi, necunoscută pînă acum.
Erau zorile cenuşii, puţin reci, umede, dar clar se zărea conturul t fiecărui lucru, deşi puţin întunecat. Cîinii îşi simţiră stăpînul şi gudurîndu-se, mai mult scheunau, căscînd somnoroşi. Sava, desculţ, alergase la porţi. Sau nu dormise, sau somnul îi era iepuresc, căci pe întinsul curţii de la Lăturoasa dormeau încă oameni şi dobitoace.
Manole păşi greoi şi apăsat. Ceva ciudat în mers, în mişcări, ca şi în privirea lui, îl puseră pe Sava pe gînduri.
— Bun venit, boierule !
— Savo ! Hai şi-mi toarnă să mă spăl. îs frînt... Şi ai grijă de cal. A dus gre...
Se opri. începu să se spele cu deosebită uşurare. îşi clăti faţa udîndu-şi barba neagră încreţită, îşi spălă

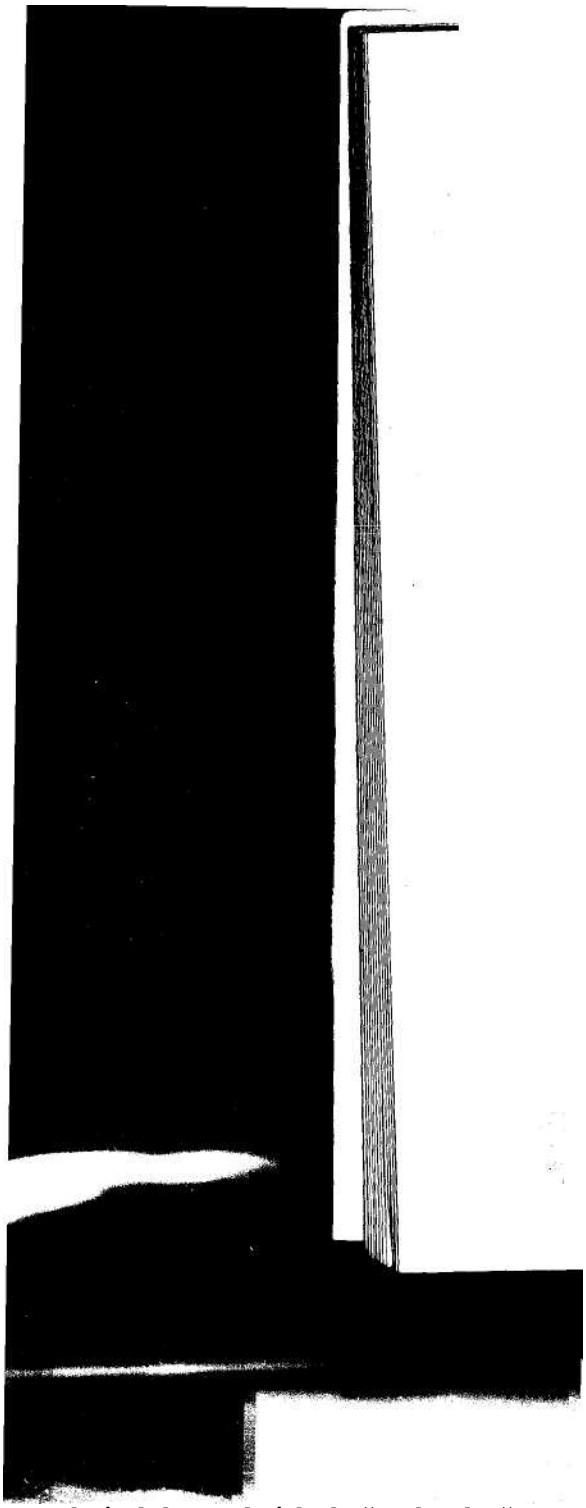

miinile îndelung şl sîrbul zări deodată o pată întunecată şi uscată pe poalele hainei. Cercetă calul.

— E rănit calul, boierule ?

— Ce ?! Ce spui ? N-are nimic, îl fulgeră cu privirea.

— Să scol pe Mărgică să vă dea schimburi curate...

— Nu, nu ; ia mai taci. Mai bine... aş bea ceva. Mi-e gura plină de praf...

Gugiu îşi revenea. Fusese greu pînă ajunsese acasă. Bine că a ieşit Sava întîi. Bău o ulcică

pe nerăsuflate şi urcă scările pridvorului făcînd pe somnorosul. De după viţa ce-1 umbrea în timpul zilei, uşa se închise în urmă-i mai încet decît ar fi trebuit.
Intrînd în casă, Manole se duse întins la cufărul negru şi ghintuit în care-şi ţinea, la mare cinste, cartea de boierie, actele moşiei şi catastifele cu toate vînzările şi cumpărările pe care le făcuse de cînd era aici, zapise, hrisoave şi cărţi primite, precum şi copii ale cărţilor trimise unor negustori.
Aprinse o luminare în cenuşiul odăii reci şi începu să buchisească hîrtie după hîrtie. Deodată, apucă sulul gros cu pecete care-1 punea în rîndul boierilor de neam, parcurgîndu-1 cu ochii, deşi îl ştia pe dinafară :
„Milostiu Boju Io Constantin Basarab Voievod... dă Domnia mea lui Manole Gugiu ot Lăturoasa sud Mehedinţi...". Literele începură să crească, „...să-i fie privi-leghiu spre a fi aşezat la orînduiala boierilor dădeam...". Gugiu trase aer adînc, umflînd pieptul şi înălţînd fruntea.
„...prin care poruncesc să fie scutit de toate cele... şi să scutească toate cele ce scutesc cei ce sînt..."
Să trăieşti. Domnia Ta Brîncoveanu ! Manole strînse cu grijă sulul la piept. în ţara asta, oricît ar avea, va

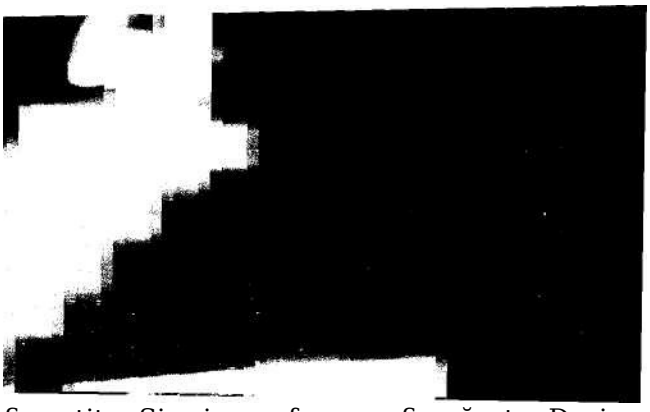
fi scutit... Şi orice ar face, va fi apărat... Deşi şarpele, pînă nu-1 calci pe coadă, nu se-ntoarce să te muşte, aşa li că trebuie să umble cu mare atenţie...
Kir Tragopol se putea văita oricît că i-a dispărut robul... şi că a fost găsit mort pe hotarul Mărăşeştilor, cu capul vînăt îndreptat spre moşia obstei lor... Gugiu nu va recunoaşte. Gugiu nu-şi va aduce aminte că i-a vîndut ţiganii şi nici una din hîrtiile sale nu va arăta acest lucru.
Astăzi, va avea o zi grea. Astăzi va striga mai mult ca de obicei, se va înfuria că moşnenii mărăşeşti i-au omorît robul de care se slujea cel mai mult. Vor trebui să plătească şi vor plăti pînă-i va durea în suflet! Nu va îndrăzni nimeni să spună că Costea nu mai era al lui căci, mai mult rîzînd, oamenii lui se întorseseră atunci, cu patru ani în urmă, vestind jefuirea lui Tragopol, a lui kir Costandachi care tăia mămăliga în două de viteaz ce era.
„•••Şi i-au luat tot ?" „Nimica, nimica nu mai are în pungă, jupîne". „Şi fîrtiile ce avea la el?" „Tot!"
„L-aţi apărat pînă-n pod...". „Dă, boierule..." „A murit, a fugit careva ?" „Nţţ..."
„Cine sare garduri multe, se înţeapă într-un par !" gîndise cu veselie.
Căută în hîrtii una în care să găsească ziua cînd încheiaseră vînzările, căci îi trebuia data. Şi dac-o fi nevoie, va face un fals cum că el, Gugiu ot Lăturoasa, îşi răscumpărase un ţigan de la Kir Costandachi. Dac-o trebui să dovedească cu martori, va aranja el asta.
De ce-a venit noaptea tîrziu ? Ei Doamne, doar a fost la Milco şi Dochici a murit. Va căpăta dreptate, dar n-o va cere domnitorului; n-avea Măria Sa timp de el, acuai. Gîndindu-se la Brîncoveanul cel hărţuit şi

87
mereu pe drumurile ţării, Gugiu îşi umflă pieptul, dar se înecă tuşind ; luminarea scotea fum care umplea cămara mică. Prin băşica de bou prinsă în fereastră pătrundea lumină neclară.
Da, da ! Vor plăti semeţii în pământ, bani sau capete de vită ! O să le ceară mai mult de treizeci şi cinci de taleri, cu cît 1-a vîndut ! Nu se gîndi nici o clipă că va da ochi cu Măria, mama celui ucis. Ci se gîndi că totdeauna cartea de boierie îl va apăra în tot ce va face... dacă ştie el să aranjeze la Divan cu cine trebuie...
...şi în acelaşi timp, în cuhnia din fundul curţii, Sava cerceta uimit arma lui Manole. Avea urme de pulbere pe ea şi nu-i spusese că ar fi vînat ceva. Sîrbul înţelese dintr-o străfulgerare că apa pe care i-o turnase stăpî-nuiui său în pumni, încercase să spele o crimă.
VII. MANOLE CEL LACOM
LA TOATE
— Mă Mihăiţă, mă ! Mă Mihăiţă, mă ! Mă, n-auzi ? Copil nestaşnic ce eşti ! Faci numa' năsărîmbe, da' încoa' nu vii ?
Era o plăcere s-auzi pe Samfiroaia cea gheboşată şi înnegrită de ani, cu glasul ei piţigăiat, strigînd de răsunau dealurile. Mihai o luă la picior fără s-arunce o privire în urmă. Ştia de ce-1 strigă. Casa lor din sat era cea mai apropiată de a ei, din risipirea de case a Mărăşeştilor. Bătrîna îl striga să-i aducă apă. „S-o crezi!
88
De data asta, linge-te pe bot, babo !" şi silueta lui Minai se grăbi s-o cotească pe colnic. îl aştepta Smaranda de ieri la conac şi dacă acu' se întoarce din drum, îi merge rău.
Pe potecuţa ce cobora spre Brebina, bătută mai mult de opinca lui, se sorea de cîtva timp o frumuseţe de şarpe ; îl zărea pe Mihai coborînd cu ulcioarele într-o mînă şi ţapina în alta şi-o tulea în frunziş. Nimeni nu-1 vedea, în calea nimănui nu ieşea, ©ricît de rar ar fi luat ei apă de aci. Doar pe Mihai parcă îl aştepta şi flăcăul, deşi n-ar fi recunoscut nici mort, cobora spre rîu cu un nod în gît. Dar n-ar fi schimbat locul de apă pentru nimic în lume ! Gîndul ascuns era să-1 prindă odată şi-odată şi, după ce i-o smulge cu cîrpa dinţii, să-1 pună în patul „umflatului". Poate crapă de spaimă şi scapă Tudora de el...
Şarpele nu se lăsa prins, deşi îl pîndise cu coalva, o bîtă mare şi groasă, ciobănească. Ce-ar fi să roage pe babă să-i facă ceva să-1 prindă ? Mezinul lui Hoater încetini pasul. Samfiroaia era în stare de prea tmulte... era în stare să-i facă şi lui ceva că n-a vrut să-i aducă apa ei de tămăduiri...
Cînd era copil, se juca adesea împreună cu alţii în ograda lui Samfir, cu cîţiva ani doar mai mare. Samfiroaia era pe atunci o femeie deja bătrînă, sora mai mare a tatălui lui Ilie. Nu fusese măritată niciodată. O poveste încîlcită de dragoste cu un fugar de peste munţi care o părăsise, trecuse pe lîngă urechile fragede ale lui Mihai cum trece apa peste piatră. într-o zi, cînd întărîtaseră dulăii alergînd laolaltă cu ei, cu ochii strălucitori şi ţipînd de răsuna satul, năvăliseră în cămăruţa din fundul ogrăzii în care Samfiroaia îşi făcea veacul.
ar'• ' . îis's4>_ •>> ■:
89
încremeniseră : căldări de aramă, oale, cioburi de străchini, fuioare de lînă şi cîlţi, lăscăi de argint, ulcioare, nuiele de alun, pietre colorate ciudat, o pasăre moartă, lemne, ouă, pămînt, broaşte moarte, un tăbîr-geac — săcui mic şi strimt de făină de turtă, toate stăteau înşirate de-a lungul pereţilor coşcoviţi sau îngrămădite în colţuri, mărindu-le ochii de curiozitate. O căpăţînă de om şi nişte oase lungi îi speriase de moarte, făcîndu-i să iasă ca vîntul, după ce se buluciseră în uşă, care să scape mai întîi. Ilie nimerise însă drept în braţele bătrînei ce se întorcea şi care zărise de departe nelegiuirea : uşa deschisă la perete. O ! Ce scăr-măneală primise prietenul lui ! De atunci, Mihai privea cu teamă şi curiozitate la bătrîna tămăduitoare.
— Mă Mihă'iţă, mă !
Asta-i ! Mihai întoarse cu hotărîre spatele potecii ce-1 ducea la conacul aflat la o jumătate zi mers.

— Da-mi spărsei pieptu' ţipînd după tine... Adu-mi, te rog, apă.
— Mamă Samfiroaia, poţi să-mi prinzi un şarpe ?
— Aoleo, da' ce-ai ?
— E jos unul mare la apă...
— îl văzuşi tu ?
— Nu acu', da' îl ştiu acolo. Numa' acolo stă.
— Io n-am auzit...
— Păi, nu şuieră. 4
— Cum îi ?
— Negru şi lung rău.
— Ala-i duşmanul tău de moarte, să ştii de la mine. A sărit la tine ?
— Asta-mi mai lipsea.
90
— O să sară. Să te păzeşti. De-aia nu vrei să mergi la apă ?
— Ihî...
— Mă, băiatule... Glasul ei se înmuiase şi în privirea ei de bunică fără nepoţi Mihai zări o lumină necunoscută încă. „Crescut Iară mamă..." Bătrîna întinse mîna şi-1 apucă de cămaşă. Da' aud că vrei s-o peţeşti pe Măndiţa ?
Mihai întoarse privirea şi se făcu roşu ca para focului.
— îmi prinzi şarpele ?
— Ia hai cu mine la apă, jos. M-or duce cumva picioarele pînă acolo. Da' nu-i ruşine, Mihăiţă, tare cum eşti, să fac eu treabă de flăcău ? Te ştiam bătătarnic !
în capul potecii se opriră o clipă. Mihai ţinea într-o mînă bîta cu trei vîrfuri ascuţite cu custura, să ţină bine spurcăciunea. Dar poteca era pustie. Coborau, cînd deodată iarba uscată fîşii aspru şi trupul lung, solzos, trecu prin ea. Reptila apăru cu capul ridicat, privi spre ei şi se încolăci în mijlocul potecii, ca şi cum puţin i-ar fi păsat de oameni. îşi mai roti odată capul şi se descolăci, strecurîndu-se pe unde venise.
Mihai simţi pielea de găină şi nu putu să-ntoarcă privirea spre Samfiroaia ; dar bătrîna făcu o cruce largă spre apă şi spre spatele flăcăului.
— Om lua din altă parte. Să nu mai cobori pe-aici cîte zile oi mai avea, să nu-i mai ieşi în cale, că-i de rău...
— Eu voiam să-i scot dinţii !
— Lasă-1 în plata Domnului, că-i mare şi primejdios. Asta are zile mai multe ca tine. Şi du-te sus... la
91

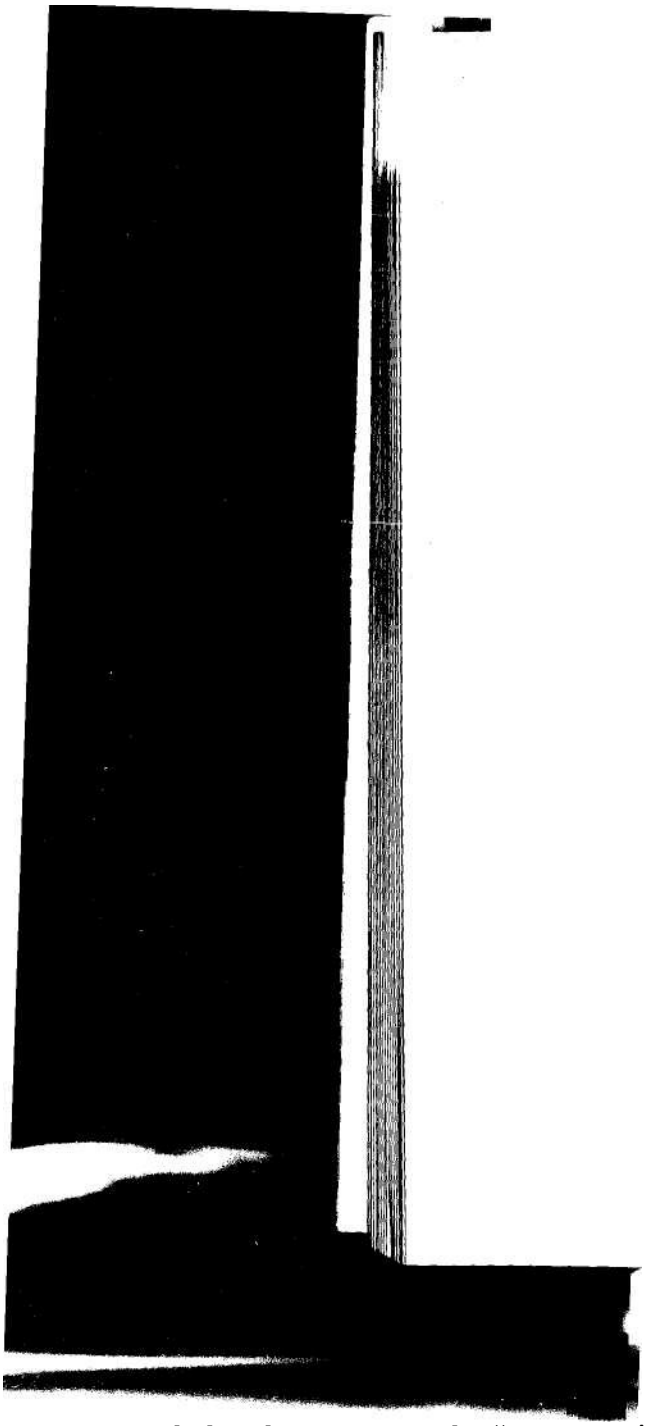

conac. Nu-i da binelui cu ipiciorul, că pe urma îi duci dorul, adăugă zîmbind iar blînd şi cu privirea sclipind a înţelesuri.
De pe blana tare prinsă-n bîrna peretelui pe care Hoater şi Minai dormeau cap la cap, se ridicase vocea tînărului într-o seară, vorbind tatălui său de cumpănirea în care sufletul i se afla. Toată ziua, încercînd să strîngă puţinul fîn de pe coastele fierbinţi ale muntelui, stătuse să înceapă vorba spre Hoater. In jurul lor, risipiţi, moşnenii rămaşi la conace căutau cu îndîrjire să înmulţească hrana de iarnă pentru ce vite le mai rămăseseră.
Dar Ion n-avea timp să-şi privească, nici ureche şi nici inimă să-şi asculte băiatul vorbind de dragostea lui. Hoater strîngea din buze şi se înnegrea la chip de cîte ori îşi amintea de un anumit lucru ; şi ce des îşi amintea în ultimul timp ! „Să nu-mi ceri ajutorul de-i fi vreodată

la ananghie cu adevărat, socrule !" aruncase Manole Gugiu sfîrşitul înţelegerii lor la măritişul Tudorei.
Pe-atunci, cu trei ani în urmă, cămările tuturor erau pline ; sădile cu caş şi putineiuri cu brînză, lînă strînsă în poduri, fînul în căpiţe şi jos, în sat, războaiele băteau iarna ţesătura de casă ; zgomotul lor însemna o parte din viaţa lor asigurată. De cînd pomeneau bătrînii, secetă doi ani la rînd în creierii munţil6r nu rnai fusese. După un an, ceea ce agonisise obştea, se termina în faţa celui de al doilea an de secetă !
Turmele, marea lor bogăţie, se scurgeau prin tre-cătoarea Cloşanilor, sau prin Cerneţi, spre Mehadia şi pe acest drum, iarba pîrjolită de soare usca mai mult botul însetat al vitelor ; se împuţina laptele, dispărea
92
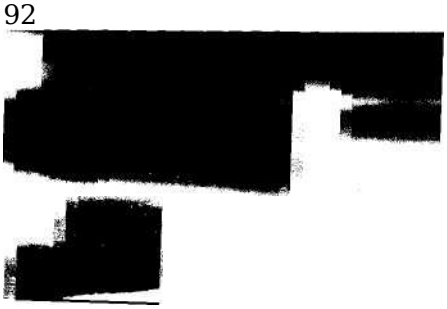
ii
brînza, minunata brîrtzâ de munte, după care se prăpădeau boieroaicele de la şes şi care era unul din deliciile meselor lor îmbelşugate. După achitarea dărilor către domnie, satele, năucite de foame, nu mai aveau în faţă decît drumul pribegiei ; dar iadului, femeii şi pămîntu-lui secetos, îi spuse Ion băiatului său, nu li se pare niciodată destul ; acum nu-i mai ajunge nici lui ginere-miu.
— Ascultă, Minai, se cheamă că acum eşti bărbat... Sau ar trebui să te porţi ca un bărbat, îi vorbi într-un tîrziu Hoater în cămara conacului, slab luminată de foc. A dat iar mare belea pe capul nostru... nici nu ştiu cum...
—• Povestea cu Costea al Măriei de la Lăturoasa ?
— Da ; ginere-miu cere despăgubire în capete de vită... şi de mîine, om începe a le strînge. Tot nu mai aveam eu ce le hrăni.
— Eu cred că n-are ce lua de pe ele... oase şi piele ; dar o păcat ; aşa cum erau, erau ale noastre !
— Pînă-n Sfînta Măria se adună obştea şi hotărîm ce facem. Fuseşi degeaba la el ; vă întorseră̆ţi cu golul.
—■ De ce n-a mai vrut să ne împrumute ? Hoater oftă :
— M-oi duce şi eu pînă la el, zilele astea. Cred că vrea, de fapt, mai mult...
— Munţii ? !
— Da. Hai să dormim Mihai. M-o lumina noaptea mai mult. Acum mi-e sufletul ca tina.
Stăteau în casa lui Ilie Samfir, la sfat, bătrînii satului. Ceaţa înfrigura pielea şi te făcea să te gîndeşti la toamna şi iarna care, apropiindu-se, nu vor ierta. Şi vitele coborau a doua zi din munţi, prin ceaţă, căci
93
numai cu vitele se scoate sărăcia din casă. Turmele coborau spre Mărăşeşti prin ogaşe săpate de ape şi, aşa cum ceaţa nu se ridica să lase vederii seninul, tot aşa nici privirile" oamenilor nu se luminau.
Se sfîrşise. Se vedeau semne de ploaie, dar... dar robul ce era Costea fusese găsit împuşcat în piept, pe hotarul lor, la măgura ce se numeşte Cioaca Mărăşeşti-lor şi care-i despărţea de obştea brebinarilor şi a celor din Bratilov. Aşezat cu capul spre moşia lor, lîngă o piatră de hotărnicie, oamenii ar fi smuls bucuroşi semnul, să-1 dea cu cîţiva coţi mai încolo. Să fi plouat ! Şi semnul unde bucata de stîncă înnegrită, cu cărbuni sub ea, stătea de o veşnicie, s-ar fi şters...
Robul... parcă fusese vîndut. Aşa se înţelegea din jelitul Măriei şi din spusele spăimoase ale Tudorei. De la Divan, cu nespusă repeziciune venise însă carte de poruncă, dînd dreptate lui

Gugiu... şi obştea nu-şi vîra capul în laţul unui proces... Era ruină curată în situaţia de acum.
— Să stăm să judecăm, zise Tunaru ; ce martori are că robul era al lui ?
— Gugiu o să-şi găsească oricînd martori care să jure strîmb ; îi ia de la Ponoare... sau de aiurea... îi plăteşte...
— Zice că dacă îi dăm turmele ne ajută să trecem iarna, aşa-i ? se întoarse Trăilă spre Hoater.. Aşa ţi-a spus ?
— Aşa mi-a zis întîi, se încruntă Ion.
— Ne face rumâni, asta-i, se suci Paulescu. Şi nu se văd la un om ca el semne, cînd o fi să ne răscumpă-răm, să vrea... Sau să fugim ! Nu vedeţi că vrea să ne ia cu hanasîna ?
94
— Trăilă, n-ai un neam în Runc ? Pe-ai lui Pupăză ? Ei cum au făcut ? Că lc-a dat parcă în iarnă hrisov Măria Sa.
— Da, vorbi fără nici o bucurie Trăilă. Era un om scund şi îndesat, cu picioare scurte şi faţa lată. Părul castaniu îi cădea în şuviţe peste obrazul roşu. Avea voce puternică şi gesturi repezi ; din cauza asta, pe ascuns, flăcăii satului îl porecliseră „Fîrţoi". Spunea „Fă-mi !", „Na-ţi !", ,,Dă-mi !" cum spuneau şi alţii, scurt, repezit, gesticulînd cu palmele late. Da, spuse el, băieţii lui Necula Pupăză, alde Radu şi Neagoe, mi-s neamuri. Au fost rumâni la Paharnicul Constantin... i-a iertat, nu zic ba, însă capetele lor făr' de moşie !
— Asta nu se poate î ! ! se repeziră ceilalţi, într-un glas.
— Noi n-o să facem jalbă î N-o să facem niciodată plîngere la Bănie sau la Divan ! Las' să ne zică „afurisiţi" şi „olteni ai dracului"...
— Că sîntem !
— N-o să ne lăsăm pînă n-o să ieşim bine ! zise Hoater.
— Ce s-a dus pe gît de lup nu mai vede soare, mormăi Paulescu.
— Bine ziseşi, îi spuse Tunaru, care-1 auzise. Dar cum ştim noi, ciobanii, aşa o să ne înfruntăm ! Ioane, ce-ai făcut cînd ai fost la Gugiu ?.
— Am fost ieri... n-aş mai fi fost ! într-un fel i-am spus că ne-nvoim.
— Ce i-ai făgăduit ? !
— Făgădui ala e mai rea decît datoria !
— Dar boier Milco Băiaşul ? clipi Samf ir din ochi, nedumerit-
95
— Cu Milco n-am putut să dau ochi, e plecat. Ce-am făcut ? îmi vine să-mi iau fata înapoi ! Paulescu se întoarse spre el :
— Să nu te superi, Ioane, pe mine ; aş vrea să-i fac Măndiţei nuntă să se ducă pomina, dar n-avem acum nici unul cu ce... Să nu te superi dacă om mai amîna încuscrirea.
— Te doare, ai ? Lasă-i, omule, să se ia !
— Cu ce, Lungule, ce le dau ?
— Sînt tineri şi nu-i sperie munca, aruncă Ilie Tunaru din colţul în care stătea. Ce, să nu mai facem nunţi în sat, acuma ? !
— Ce zice părintele ? De ce nu vorbeşti cu el ?
— Fir-ar mama lui să fie azi şi mîine de umflat !
— Doamne, Paule, cu păcat vorbeşti...
— Ziceam de Gugiu...
Vorbele oamenilor se amestecau. Se ridică iar glasul lui Ion şi ceilalţi tăcură.
Se dusese la boierul Lăturoasei. Stătuse în scaunul tare cu spătar înalt şi-şi ascultase ginerele pînă cînd acesta terminase ce avea de spus. Surprins, nemaipomenit de mirat şi în cele din urmă înfuriat, Hoater cu faţa întunecată se ridicase cît era de înalt din jilţ.
— Aşa spui, ginere, dar nu te-ai gîndit că e păcat să te lăcomeşti la averea fraţilor tăi ? Că acuma vine că mi-eşti copil. „N-ai mai fi fost !" îşi zise în gînd, amin-tindu-şi buzele strînse de amărăciunea neştiută a Tudorei. Mai sînt de înzestrat băieţii : trei. Lor ce le rămîne ?
— Nu ştiu !
— Nu ţi-e frică Manole de pedeapsă ? Din totdeauna al nostru e pămîntul ăsta...
— E de la Minai Vodă ; e întărit de el.

96
— Boier Manole, rogu-te, mai păsuieşte-ne. S-arată semne că anul ce vine o să fie bun. Iţi dăm tot atunci. Cu dobîndă cu tot.
— Ce semne se-arată, tată socrule ?
— Uite, Mihai, mezinul meu, a visat mai nopţile trecute o pajişte verde. Era buhaz, iarbă mare, aveau ce paşte vitele. Şi sta el pe pajişte, cînta din fluier şi plîngea. Cînta — da' oi, nicăirea. Şi vine spre el bătrîna lui Ilie Samfir, femeie cu frica lui Dumnezeu. „Ce-ai, copile, zice bătrîna în vis, plîngi că ţi-au plecat oile ? Nu vezi că pajiştea-i verde ? Vin ele". Da' copilu' meu îi răspunde, în vis îi răspunde care vasăzică : „Nu plîng de oi, ci de tăbîrgeac ; nu-1 mai găsesc şi acolo era toată averea mea". „Păi tăgîrţa-i lîngă tine" şi bătrîna îi arătă un sac tare umflat şi larg. „Ai, ai, ai, da' nu era asta ! al meu era un sac mic şi strimt. Asta-i plin !"
Asta înseamnă, ginere-miu, vă averea o să ni se întoarcă cînd pajiştea o fi iar verde.
— Cine crede în vise îşi sminteşte mintea. Hoatere, mor satele de foame, se golesc de oameni ! Cîţi au fugit peste munte, în Ardeal ? ! Cu cine se mai munceşte, ai ?
— S-or întoarce, Manole, şi-au lăsat vetrele aici...
— Da, s-or întoarce sau nu...
— Nu-i cunoşti !...
— Ha ! Ha ! Ha ! Dragomir fuge de bir cu oala plină de ştir ! Nu-i nimic, rămîne cum ţi-am spus ; îmi daţi drepturile de moştenire cu ipotecă şi facem zapis de răscumpărare. îmi întăriţi toate astea cu hîrti-ile voastre de proprietate.
— Ce-a zice Milco ? Şi Sgîndăreştii ? Şi obştea satului şi a Băii ? Nu pot hotărî acum ; nu sînt de capu' meu !
s
97
<ţ — Munţii slnt al noştri — c(J. 5ţ
— Ehe, ce n-a-nvăţat Ioniţă nu mai învaţă Ion. Ce-mi pasă mie că ăştia toţi îşi ţin hîrtiile la tine. Spune-le aşa : vitele sînt pentru rob... Şi, pentru că nu sînt bani, vă dau bucate să nu muriţi de foame. De voie, de nevoie, o să faceţi cum v-am spus. Ajunseşi la vorba mea, tată socrule ! O să ne înţelegem noi !
— Ne legi de pămînt ? Ne rumâneşti ? se holbă Hoater la el. E vorba de o iarnă doar...
— Din moşia asta ai dat şi lui Mara, fiică-ta de suflet, nu-1 iertă Gugiu bătînd cu pumnul în masă.
— Ţi-a adus doar şi Tudora avere, descurcă-te cu ea ! scrîşni Hoater.
— Atunci descurcă-te şi tu ! uriaşe Manole făcînd să salte cănile de lut ars pe masă.
Faţa lui Hoater se înnora mai mult. „Mă sărăceşte pe mine, socrul lui... mai tîrziu poate bunicul copiilor lui... Şi odată cu mine, un sat întreg. I-or plăti. O merge darea numai în mîna lui, aici la Lăturoasa, pînă or putea plăti, care cît va lua, totul. S-a mai auzit de de-astea. Nu rămînem fără munţi."
— O să mă sfătuiesc cu oamenii şi-ţi trimitem vorba, Manole.
Gugiu urmărise dintr-un ochi creţurile frunţii socrului său şi frământarea mîinilor uscate şi noduroase. „Hm ! De vreau a dormi fără tihnă, să dau împrumut, nu ?" Hoater nu ascunsese cît de greu o duc. Deocamdată, un an, el îşi va dubla moşia şi spera să-şi tripleze averea. Devenea foarte bogat ; mai bogat ca mîndrul Hîrgot — lui Gugiu nu-i plăcuse niciodată boierul cu case pe valea dinspre Dealu' Mare.
— Tată ! Să trăieşti ! Margico ! urlă din bojoci, mai adă vin ! Ei, o să vă învoiţi cu mine şi să fie într-un
98
ţ X-T,
ceas bun ! Plătiţi la anul şi gata ! şi făcuse o cruce largă spre icoane.
Cu sentimente amestecate, Hoater îl privise atunci atent, din nou. Ii dori să-i fie tot aşa de mare crucea şi la cimitir şi asta s-o vadă cit mai repede...
Un timp după povestirea lui Ion, fu linişte. Gugiu pusese deci condiţii : pontru mortul „lui", găsit pe moşia lor — capete de vită. Asta le-o ceruse înainte şi, aşa-i legea, se supuneau. Mai multe vite ca în alte cazuri, pentru că era un ţigan de nădejde... Şi dacă s-au supus

hotărîrii domneşti — de ce n-o fi cerut, totuşi, ispravnicului să facă dreptate ? — îi va împrumuta cît vor, să n-aibă lipsă pînă la vară. Vor întări cu hrisoavele lor, ale obştei libere şi vor primi un zapis de răscumpărare. Dar se ştie că din pomul căzut toată lumea taie lemne. Şi dacă n-or putea plăti ? ! Dacă le cere atîta ca să nu poată ei să strîngă într-un an cu dobîndă cu tot ? De ce nu-şi face Gugiu dumicatul cît îi încape în gură ?
A ! Usca-s-ar izvoarele toate şi marea şi stinge-s-ar soarele ca luminarea dac-or lăsa ei astă nevoie să-i apese mai mult decît o trebuinţă ! Şi hotărîrea lor fu rezumată de vorbele lui Lungu :
— O să facem şi pe dracul ghem să ne înapoiem pămîntul !
Pe pămîntul cămării zbură deodată un ghem negru şi Mihai Hoater apăru în cadrul uşii, rînjind. Se descolăcea în faţa lor un şarpe negru şi urît, cu dinţii smulşi dar nici unul din cei de faţă nu se feri. Li se părea că peste timp, spurcăciunea fără apărare din faţa lor era boierul pe care-1 vor înfrunta.
•9
Descăleca agale îtiairttea porţilor ftiârl şi, la hâmâl-tul zăvozilor, un om alergă să le deschidă, zîmbind vesel, fără a se ploconi, căci starostele băiaşilor nu era din cei cu nasul pe sus. Dacă în faţa lui ar fi fost stă-pînul casei şi nu şi-ar fi îndoit spinarea, ar fi fost vai de ea. Dar se trăia bine la curtea Lăturoasei — avea ea grijă Tudora să se trăiască bine — şi poate de aceea oamenii nu plecau şi robii nu fugeau să se facă lotri.
La zîmbetul celui ce-1 ajutase, Milco răspunse în-clinînd capul. Era gînditor şi se frămînta încă ce atitudine să ia. Cine-1 pusese să plece la Cerneţi tocmai acum, cînd Ion îl căutase pentru sfat ? Din spusele Marei înţelesese că Manole grăbeşte treburile sale rele şi plecase imediat spre Lăturoasa.
„Să fiu liniştit. Vin ca şi cum treceam pe aici şi m-am oprit la neamuri. Să văd mai întîi ce spune".
Gugiu nu spuse nimic. îl pofti şi se bucură aparent de vizita neaşteptată.
— Pune, fată, pe masă ce-ai mai bun şi spune-i jupîniţei Tudora să poftească. Ce, ce nu-ţi merge, vere ? Se vede pe faţa dumitale.
— întîi, nu-mi iese din cap că Dochici, dacă nu-1 trimeteam cu grabă, eu, ar fi trăit. Al doilea...
Milco şovăia.
— Al doilea?
— Ar fi că ceri mărăşeştenilor prea mult. Acum n-au de unde şi eu, dacă aş putea, le-aş da, să treacă iarna. Dar acum nu pot. Şi nici Hîrgot, nici Cernăianul nu pot. Tu te-ai chivernisit mai bine, dar nu scoate pielea de pe om !
— Păi dacă-i jupoi de piele, încercă să glumească; celălalt, le rămîn doar oasele I
— Măă!
100
Milco, rar lucru, îşi ieşi brusc din râbdârl, iar Tudora se opri speriată în uşă. în urma ei, ulcelele din mîna Margicăi tremurau.
— Nu uita că mărăşeştenii sînt din obşte cu mine şi hrisoavele o să le vezi la sfîntu-aşteaptă. Unde te duce gîndul ?
— Apucător ce eşti !
— Apucat eşti tu ! scrîşni Manole. Ce te apucase să-1 omori pe Dochici cu grabă ?
Milco albi şi—şi muşcă buza.
— Vere, uiţi că am putere ? Că un singur cuvînt spus unde trebuie, te dă jos ?
— Ceee ! ? Sînt în drepturile mele !
■— Da, eşti şi mai ştii că eu nu pedepsesc oricum. Iubesc omul, cu bunele şi cu relele lui. Cu ţiganul acela, ce-i ? Ai făcut-o de oaie !
— De-asta venişi ? Să mă judeci ? Cine-ţi dă voie, în casa mea ? !
Gugiu se ridicase neobişnuit de sprinten şi înaintase spre Milco. li ura. Văzînd pumnii ridicaţi, Milco sări din scaun, trîntindu-1 cu o smucitură de picior spre cel ce venea cu ochii injectaţi spre el, iar Gugiu se poticni şi se lungi cu o bufnitură pe podeaua bine frecată.
— Ei, lasă, că mi-o plăteşti tu ! şuieră, ridicîndu-se greoi. O să mi-o plătiţi voi.
Milco strigă din uşa pe care o acoperi cu statura sa de uriaş :

— Bănia nu-i departe ! Aştept să văd unde te duce mintea şi-ţi promit c-o să-ţi blestemi ziua cînd ţi-ai pus în cap să strici liniştea din ţinut ! Mort de-aş fi, îţi

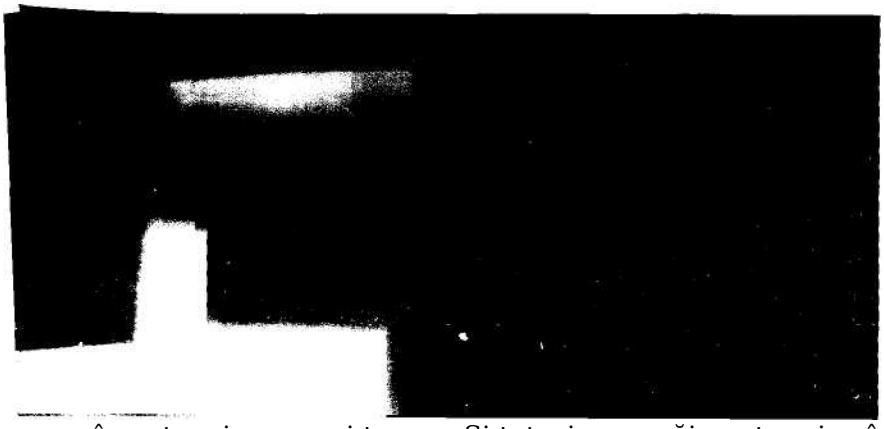
spun că peste mine nu vei trece. „Şi totuşi, mormăi pentru sine în barba bălaie, de ce nu m-am stăpînit ? Ce-i cu mine ?"
...Şi deodată, la două zile înaintea hramului Sfintei Măria mari, Pietrele Cloşani se acoperiră cu nor ; întîi, o pîclă în care soarele a dispărut. Continua să fie cald, dar cel ce s-ar fi aflat pe valea Brebinei atunci, în drum spre Baia şi ar ii privit înapoi, n-ar mai fi văzut munţii Cloşanilor. Dispăreau într-un nor ca tăciunele. Să dispară ! Chiuiturile nu încetară spre apus, strigăte răzleţite, ieşite din piepturi arse de sete. Dar, Doamne ! Norii se prăvăliră peste munţi, fără să lase o picătură de apă.
Era prea cald, înăbuşitor, dar pentru prima oară de atîta timp soarele dispărea şi în această amiază, iar norii tiviţi cu marginile albe ale grindinei întunecară în plină zi totul în jur. Prin crengile uscate nu a adiat nici o clipă vîntul. Vrînd iparcă să le arate că există, ceruţi îşi amintise de atîtea rugi arzătoare şi trimitea atît de tîrziu lui llie poruncă de potop.
îşi vor aminti de el. îşi vor aminti cu obidă ; pentru ce păcate le rămăseseră munţii uscaţi ? ! dar atunci, în strigăte şi rugi de bucurie, nu au luat seama decît la rostogolirea neagră ce trecea peste ei. Oricum, jos, la întretăierea de ape, lunca va înverzi şi-şi vor mîna animalele flămînde într-acolo.
Fuioare de smoală se răsuciră între cer şi pămînt. Şi începu să tune, un tunet şi o lumină continuă, căreia văile îi răspundeau cu veselie şi, pleznit parcă în două, cerul se prăvăli pe pămînt.
Un nuc, un cioban cu cinci oi şi încă doi oameni răzleţiţi fură arşi în această confruntare cu stihia. Dar

dimineaţa lumina vitele la păsunat în vale, o dimineaţă cu ceaţă ca laptele şi cu încolăciri albe ridieîndu-se din rîu. Pluteau aburii pe văile Brebinei şi Bulbei. Se încolăceau şerpi argintii, punctaţi de primele raze de soare. Jos, lîngă apa rece ca gheaţa, se învîrtoşau ridicîndu-se pe lîngă frunzele ruginii.
Şi aşa cum plantele desrădăcinate do vînturi se agaţă ca printr-o minune de stîncă, oamenii se agăţară de munţii lor uscaţi după doi ani de secetă.
Există o dreptate şi toate se plătesc în lumea asta şi le plătesc ei, oameni ai obştilor libere, ce cunoşteau de cele mai multe ori doar schimbul în natură. In tîr-gul Băii, la hanul lui Milco se desfăceau pieile, lîna, căciuli şi cojoace, brînză şi unt, miere şi vînat şi lua calea muntelui înapoi marfa adusă de negustorii altor pămînturi. Se vor întoarce aceste vremuri şi îşi vor plăti şi datoria făcută boierului din Lăturoasa cu numai cîteva zile înainte.
Era încă un semn de întrebare cum îşi vor trece iarna, dar toate, iată, se vor schimba şi singura lor avere li s-o întoarce. Există dreptate pe lumea asta şi ei nu-şi vor mai părăsi ţinutul roşu făcut din stei ascuţit, pămînt subţire, verdele fagilor şi stejarilor, negrul bradului şi smaraldul strălucitor al păşunilor pe care cu atîta casnă le vor fi smuls odinioară pămîntului.
Şi pe acest pămînt al lor se întîlniră într-o zi cei doi. Mihai Hoater se ducea la Baia, căci

vărul său Milco putea să-i dea un sfat ; ajutor le oferise şi acum în urmă n-au mai vrut ai lui să ia. „Las' să deie cine are şi nu foloseşte, unul ca Gugiu... ce gîndesc, ce mă sucesc, numai cu Gugiu pe limbă ? !" Mihai Hoater trecea peste Boncea şi-şi scutura pletele cu încăpăţî-

nare. Se ducea la Milco să-i spună Iui că pleacă. Nu vedea cum l-ar lăsa tata. Şi din cuvîntul lui Ion Hoater, mezinul nu ieşea, orice-ar fi fost.
Cînd zări pe Măndiţa aşezată la umbra unei ferigi mari, cinchită cu fustele sub ea şi cu capul în palme, sări înapoi, uimit că a plecat la Baia fără să-i spună şi lui :
— Ce-i cu tine p-acilea ?
Măndiţa mai că se speriase văzîndu-1, căci nu se-aştepta şi gîndurile ei în clipele acelea erau departe de Mihai. Da, fusese la Baia... şi ce-i cu asta ? !
Mihai se propti în faţa ei :
— Hai înapoi, te rog frumos ; hai înapoi cu mine.
— De ce să merg înapoi ? lasă-mă-n trebile mele.
— Ai adus ceva de vînzare, ai ? şi arătă spre cele două traiste uşurele.
— Eh, aşa, să văd cum merge tîrgul.
— 'Ce nu coboară taică-tău la han ? De ce n-ai luat calul ? Eşti tare mîndră pe cal !
— Pentru unii sînt tot aşa de mîndră şi fără cal, ...o luase gura pe dinainte. Aşa am vrut io.
— Te piteşti de mine ? întrebase rîzînd şi întinse mina s-o apuce de bărbie. Ea se feri. Ia zi, Smarando...
— Poate-aşa..., poate-i în alt fel...
Dar de această dată fruntea fetei rămase sus. Dragostea lor nu se mai ascundea. De cînd privirile tacit înţelegătoare ale sătenilor „îi cununaseră", de cînd Paulescu se înţelesese cu Hoater să facă nunta „cum or ieşi din năcaz" — adică, după toate credinţele, toamna viitoare — Mihai şi Smaranda au muncit şi s-au preum-^ blat în văzul lumii. N-au jucat însă. Pentru că n-au fost hore. Pentru că s-au urnit mai greu oamenii spre

nedeia cea mare de Sînta Măria de la Tismana ; şi s-au dus pentru slujbă, de joc n-au mai avut inimă.
Băieşenii şi mărăşeştii se înghesuiseră în biserica neîncăpătoare la astfel de sărbători încă de cu seară, avînd mare grijă să nu piardă un cuvinţel din slujba pe care o cunoşteau. Pentru că la sfîrşit se citeau acatistele — şi ei dăduseră acatiste, fiecare cap de familie de moşnean. Şi încă nu se ştie ce-or mai fi bolmojit şi femeile călugărului care le-a scris şi le-a adunat rugile. Iar după slujbă, în mijlocul bisericii se întinsese rogojina pe care bolea cîte un bătrîn, adus în hurducăituri de car, cine ştie de unde.
Dar în acel timp biserica se golea şi pe toată valea verde din latura mănăstirii se întindeau pomenile, ca apoi pămîntul tare să sune de cîntecele şi jocurile lor. începea atunci frumuseţea de nedescris a horelor de munteni. Altădată..., altădată jucau fetele din Mărăşeşti şi Cloşani, iar în iile lor cu lucrătură în cocleţi şi alesătură de război, străluceau albul, negrul, roşul şi albastrul florilor şi nu stăteau o clipă picioarele încălţate în opinci şi învelite în obiele de la jumătatea pulpei, obiele în care predominau alb, roşu şi negru. Jucau flăcăii din Tismana şi pe gulerele cămăşilor lor ardeau trandafiri negri, roşii, albaştri şi cenuşii. Se învîrteau încet horele tărnicenilor, îmbrăcaţi în costume albe cu flori negre şi portocalii. Pe cei din Sama-rineşti îi recunoşteai de la o poştă ; costumele lor simple alb cu negru sau alb cu roşu, ca şi cele din Padeş, se deosebeau de cele ale oamenilor din Izverna sau Lupşa, unde galbenul, movul şi roşul deschis înviorau ochiul.
Altădată, în timp ce femeia-i juca de mama focului, Buzerin se cinstea cu alţi cunoscuţi. Din cînd în cînd.

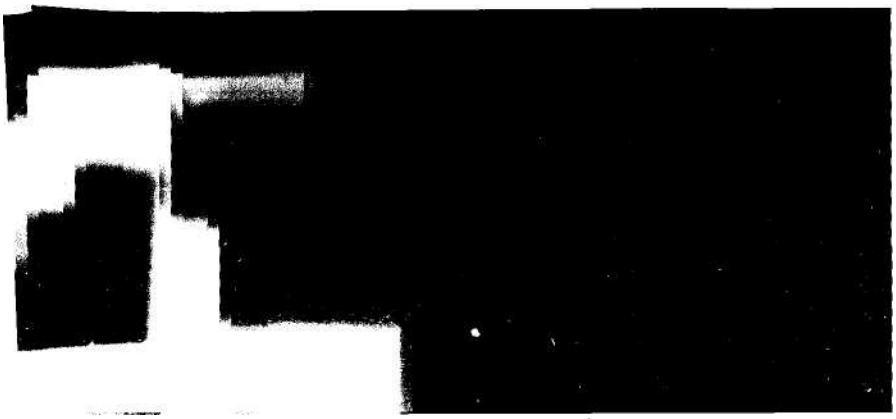

ameţit bine, dacă vedea că cel din capul . sîrbei o lăsa moale, striga din răsputeri : „Foaie verde mărgărit, băieţii s-au muierit ! Cînd vine dumineca iau haina de mîneca şi pleacă din uşă-n uşă sărutînd cîte-o mătuşă 1"
Ceilalţi se prăpădeau de rîs. O luase de nevastă tare grăbit, dar, vorba ceea : pînză şi femeie noaptea să nu-ţi alegi. Toţi ştiau că femeia lui se ţinuse cu ciobanul Luca al lui Hoater şi, după ce plecase acesta, îi intraseră alţii în aşternut. Lazăr al lui Petrea din Mără-şeşti se roşea tot la faţă, iar unul din băieţii lui Comin rîdea strîmb.
Mihai şi Smaranda îşi aminteau acum de toate astea, care fuseseră anul trecut şi în alţi ani. îşi aminteau că altădată, anul trecut sau în alţi ani, Dochici ar fi fost nelipsit din horă. Cit de ruşinos era, strigase mai an : „Frunză verde măr popesc, plecai să mă spovedesc !" şi, pare-se, Iovan îi răspunsese de pe margine : „Dochici cînd s-o spovedi, şapte popi i-or trebui 1 Şapte popi din şapte sate, ca să-1 scape de păcate !", schim-bînd astfel vechiul cîntec în strigătură. Oamenii începuseră să hohotească. Dar sîrba se spărsese de rîs, căci jucătorii se aplecară de mijloc, nu alta, cînd Dochici — ce-1 apucase pe ruşinosul ăsta ? — îi strigase lui Iovan : „Şapte popi şi-un protopop, nici ălora nu le spun tot !"...
Acum Dochici nu mai era, iar cei din Mărăşesti simţiseră mereu aţintite asupra lor privirile celorlalţi. Cum să nu-i vorbească ? ! Moşneni de munte care s-au făcut rumâni ! Cu frunţile încreţite au părăsit strălucirea acelei zile, întorcînd caii şi carele spre apus, spre casă. Spre grijile lor. Nu poate exista Dumnezeu, dacă plouase cînd nu-i mai folosea iecit lui Gugiu...

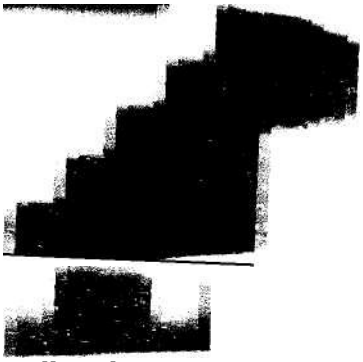

Intllnindu-se, tinerii nu puteau vorbi despre alt~ ceva şi totuşi... era atîta pace aici, pe culmea Boncea. Ochii lui Mihai îşi scrutară iubita, încercînd parcă să-v pătrundă sufletul. Era tare mîndru de ea. Era frumoasă şi sprintenă şi avea ceva... ceva care-1 fermeca mereu şi—1 făcea s-o dorească iar şi iar după ce se despărţeau. Hoater îl observase şi-i spusese odată, în glumă : „Ai să fii sub opinca femeii tale, băiete !a
Poate aşa va fi. Abia aştepta ,,să-i fie sub opincă", dar era o plăcere, să fii supus Mândiţei, copil si femeie? în acelaşi timp, răsărită ca o floare de colţ pe stînca aridă a vremilor prin care treceau. O luă de umeri ;
— Nu te mai întoarce la Baia. Nu te mai întoarce cu mine, că nu mai merg nici eu ! Stai cu mine mai mult, acum. Tot muncă şi necazuri, noi doi n-am mai stat de mult împreună.

Mândiţa tăcea de o vreme. în faţa lor poteca cobora spre sat şi abia se zăreau acoperişurile cîtorva case din Mărăşeşti. Stîna pe lîngă care trecură era părăsită. Au cotit spre stînga, păşind uşor, înţeleşi parcă ; doi nuci umbreau pe culme pămîntul răcit încă de ploaie. Mihai îşi desfăcu haina de dimie şi o aşternu pe jos, iar Mândiţa se lăsă să alunece pe spate. închise ochii şi şopti :

— Nu ştiu de ce... da' mă simt tare ameţită... Aş vrea să dorm.

O privi cu duioşie. Se întinse alături, punîndu-i dreapta sub cap. Fata zîmbi. Simţeau amîndoi că era pace, una din puţinele lor clipe de pace...

Mihai se aplecă deodată şi-o sărută, făcînd-o să tresară. Dar n-o lăsă să-şi vină în fire. Cu stînga o îmbrăţişa, pipăindu-i sînul mic şi tare ca mărul, mîngîindu-1, strîngîndu-1, frămîntmdu-1, ncputîndu-şi dezlipi palma

107

ce începea să transpire de corpul ce i se ghicea, dulce, prin cămaşa de borangic. Trupul tînărului se lipi de al fetei. Şi Mihai îşi pierdu cumpătul ; zvîrcoHrile ei îl aţîţau mai mult.

— Şi ce dacă... gîfîi înfundat, şoptit... acu' ori mai tîrziu...

Se dezmetici deodată. •Mândiţa rămăsese nemişcată, cu lacrimile ca o apă clară pe obraz. Nu deschise ochii, dar spuse greu :

— E păcat, bădie ; toate la vremea lor. Cinstea fetei e ca zăpada ; dacă o dată se topeşte, nu i se mai vede albeaţa. Ar fi păcat. Şi mina lui îndrăzni să-i mîngîie numai fruntea boltită. Se depărta puţin de ea, înfuriat că-1 respinsese încâ odată, cînd el tînjea atita după trupul ei, şi spuse deodată :

— Dac-ai. rămîne singură acilea, ce-ai zice ? Şi se întrebă pentru sine : Ce-ar fi ?

— Cum singură ? Mă întorc acasă — ştiu drumu'.

— Aş vrea să plec, Smarando. Să mă întorc la anu' în ajun de nuntă. Să nu mai ştiu nimic...

Fata se ridică într-un cot :

— Cum asta ? ! strigă, năduşind deodată. Cum aşa ? N-ai ce munci ? Cu cine laşi truda lui Hoater ? Plecaţi toţi ?

Dar Mihai se înflăcărase şi se speriase *în acelaşi timp ; ce ciudat că nu-i spusese întîi de ea... că de ce o lasă... Abia cutezase să-şi judece gîndul şi se mira că-1 spusese cu glas tare. Dar ceva clocea în el. Decît un an cioară, mai bine o zi şoim ! Ura pentru nedreptatea pe care o sufereau — simţea el asta —, nerăbda-

108

t«sa, ceva năvalnic ce-1 depăşise acum îl făcuse să-1 spună drăguţei lui că vrea să plece şi-1 hotărîse în acelaşi timp şi pe el.

— Unde te duci ? şopti, cu sufletul la gură. „Cui mă laşi ?" continuă în gînd.

Abia o auzi.

— Am să mă întorc. Io nu voi a rămîne de batjocură, ca un vultur cu pene tăiate. Am să mă întorc... Voi să mă duc la Domnul nostru Basarab !

— Dumneata ? !

—- Nu vezi că nimeni nu face nimic ? i Jos, în vale, se auzeau trecînd care cu minereu. Nu se mai ridica praf, îl mai potolise ploaia căzută de curînd şi crîmpcie din vorbele căruţaşilor răsunau pînă aici înfundat.

— Voi să mă întorc cu dreptatea, cu slobozenia ; între timp mi s-or întoarce fraţii; or veni cu ceva, că prea-s plecaţi de mult.

Neliniştea o înţepa ca un ac pe Mândiţa. Pleacă Mihai ? Pleacă ? ! Se gîndise mereu că prin căsătoria cu el va intra în familie puternică şi bogată ; i se va spune „Domniţă" şi „Domnia ta", va putea hotărî cu un gest al mîinii şi va purta cele mai frumoase straie. Dacă pleacă Mihai, asta e cu totul altceva ! înainte do 15 august n-ar fi îndrăznit nici cu gîndul !

Măndiţa se străduia să-şi ascundă zîmbetul ochilor printre genele plecate. Pentru întîia oară, acolo, la Tismana, şi-a dat seama de puterea ei de femeie. A fost ca o zguduire lăuntrică şi nu mai are pace de atunci.
Ştia ce-ar spune oricare despre gîndurile ei. Bătaia cu biciul şi pietre ar fi uşoară. Oamenii nu i-ar pedepsi fapta, cit i-ar încrîncena ura trădării ci. „Trădare?!"
10'J
Tresări. Da, poate că asta ar fi fost în mijlocul unor oameni care trăiesc unul pentru celălalt de cînd se ştiu.
Privi spre braţul subţire şi vînos al lui Mihai şi—şî aminti de pieptul lat, gros şi mîna puternică, încărcată cu inele, a boierului de la Lăturoasa. Acolo, la Tismana, Gugiu ieşise din biserică mîndru, gras, rotin-du-şi falnic ochii în jur... şi-i aţintise pe ea, pe Măndiţa. Tntîi, sprîncenele i se ridicaseră a mirare, apoi privirea îi arătase ceva... ceva nedesluşit... Gugiu o poftea. Gugiu o dorea. Sigur aflase cine e, a cui e, de unde e... Atunci plecaseră de la Tismana fără să joace, spre marele necaz al fetei. Dar ochii lui Ma-nole i-au prevestit numai bine. „Te iau !" ca un bici mîngîios ; şi a rămas ţintuită parcă de el. Tudora părea absentă. Dar bărbatul o descoperise pe cealaltă. Mare noroc că Mihai nu simţise nimic ! Poate că Gugiu a uitat. Dar ceva îi spunea Smaran-dei că nu, şi va avea ea grijă să n-o uite. El e stăpînul acum şi nici ca nu ştia bine ce vrea. C« ciudat cuvînt : „stăpînul"... Vorba nu trezea în ea nelinişte sau ură.
Stăpîni aici erau ei, stăpîni pe pămîntul pe care trăiau şi deodată...
Plecase spre hanul Băii cu gîndul de a ieşi în calea boierului Lăturoasei, despre care ştia că-si făcea mereu drum pe acolo. Nu, nu-i va spune nimic lui Mihai. Să se ducă unde i-o pofti inima.
Se ridică dreaptă. Să rămînă nămîntul la-ei şi să fie boier Manole puternic. îi era egal.
— Dar-ă aşa vrei, du-te de cânta dreptate pentru noi toţi. Eu... ce-s eu pe lîngă alte gri ii...
— Smaranda, şopti flăcăul. Nu vreau să ne începem viaţa în nelinişti. De-asta voi să plec.
110
VIII. CĂUTĂRI
Hoater se opuse de la început hotărîrii lui Mihai. îi arătă, pe rînd, cauzele pentru care trebuia să rămînă : să muncească pentru gospodăria lor şi cea viitoare. „Pentru a lui Gugiu", ripostase Mihai. Dacă pleacă el pînă nu-i vin băieţii mai mari de pe unde sînt plecaţi... Are curajul să lase fata singură ? Dacă ia pe altul ? Dacă o fură careva ?
Ciobanul se îndîrji împotriva mezinului său. De ce nu coboară să lucreze la aramă ?
— La ocne ? ! Dumneata, tată, nu ştii cum se lucrează acolo ?
— Ce ? Te sperie munca ? Lucrul are rădăcini amare, dar fructe dulci. Şi să ştii că şi fierul şi piatra tot de mînă se tocesc !
Mihai nu răspunse şi se aplecă să iasă pe uşă, des-chizînd-o. Nu-1 speria munca, peste tot era la fel. Grea sau uşoară ? Le asigura traiul. Meşterii şi lucrătorii erau români şi sîrbi şi ei se înţeleseseră totdeauna bine cu sîrbii. Munceau toţi, aşa că nu se ţinea socoteală că sînt ciobani sau băiaşi. Dar una era să te întinzi cu faţa spre focul dogorind sus, la stînă, cu urechea ciulită la primul semn al dinilor că dă ursul la oi şi alta era să scoţi şi noaptea, la lumina torţelor, piatra cea
neagră de minereu din fundul puţului. Noaptea-i făcută să visezi cu ochii deschişi, în liniştea muntelui, cum scapi viaţa domnitorului punîndu-te pavăză în bătălie, sau cum o ţii pe Măndiţa în braţe. Şi ca-n aceste zile, după ce~l respinsese, nicicînd nu o dorise
lît
mai aprins. Băiaşii nu aveau timp de visat. Deşi... parcă acolo banii se făceau mai repede şi, ce era al lui, era... Milco Băiaşul era om de omenie.
De-asta nu-i răspunse la întrebare, ci doar îi aruncă din uşă :
— Mă duc să mai sparg niscai lemn ; nu-ş ce au astea de nu ard bine în vatră.
Luă toporul de după uşă şi, ieşind, miji ochii.
Peste vadul Brebinei treceau doi călăreţi şi copitele cailor bufniră surd ureînd malul din faţă. Băiatului nu-i venea să creadă. Le veneau oaspeţi — şi erau bine veniţi oricînd ! — căci

oamenii tăiau acum drept spre casa lor în pantă. Lăsă toporul pe prispă şi îşi fîlfîi braţele în aer în semn de salut; cînd alergă să le deschidă poarta, toată faţa îi strălucea de bucurie.
Călătorii care păşiră pragul casei scunde din Mără-şeşti erau, într-adevăr, oaspeţi dragi şi Hoater îi primi cu braţele deschise. Cel vîrstnic, cu părul sur de-a bi-nelea, era tatăl bun al Marei lui Miko. îşi scosese cuşma şi o pusese pe un capăt de bîrnă, cu gestul unui om obişnuit cu casa. Cel tînăr, văr de-al Marei, îşi ţinea încă în mîini căciula.
— Da' pune-o vere, colea, i-o luă Hoater din mîini şi hai de staţi o ţîră ; aţi făcut drum lung.
— Asta, aşa-i, zise gospodarul din Ercea. Frate Ioane, pe aici cum îi ?
— E rău, cum să fie ! Hoater oftă. Om cinsti ceva întîi şi v-oi spune.
— Am grijit de cai, moş Luca, zise Mihai intrînd.
— Vezi de nişte brînză, băiete, zise taică-său, în timp ce clătina o ploseă 6ă mai vadă ce mai e în ea. Luea, ce bine-mi pare c-ai venit încoace. Noi ne mişcăm mai greu ; şi acum...
f ;t-«»o ■•& ,~ms *.v
tta
*«q|

— N-o să spuneţi că voi, muntenii, iuţi' ca pisicile, i| vă mişcaţi greu, deschise pentru prima oară gura tî-
5 nărui. Nu vă deslipiţi de aici ca să nu vă fure... şi rîse.
— Nu-i nimica de rîs, că ne-a şi furat !
Patru bărbaţi luară loc la masa rotundă de lemn, > scundă şi sprijinită în trei picioare, adusă de pe prispă
în casă. Luca privi cu tristeţe în jur. Erau în camera cu soba, cu două paturi acoperite cu scoarţe şi culăzi h la capete. Colţarul de pus sub şaua calului era trîntit
, într-un colţ. Sub fereastra prin care lumina pătrundea
t slab prin ira de oaie, o piele întinsă şi subţiată, se afla
| o măsuţă acoperită cu peşchir alb brodat cu flori roşii.
* Cele două cojoace şi haine de dimie erau aşezate la
picioarele patului. Dincolo, în camera cu focul, pe perete atîrnau colţarii pentru gheaţă şi lîngă vatră lopata de cuptor, cu lemnul ars, se sprijinea cuminte de peretele din bîrne lipit cu pămînt. Copaia în care cinci copii fuseseră legănaţi şi purtaţi în spinare la drumuri lungi, nu mai era. Pămîntul bătătorit era măturat şi udat şi casa asta simplă de moşnenn, cu două cămări şi-o sală, acoperită cu şindrilă, te îmbia la linişte, odihnă şi cugetare. In casa asta fuseseră trei femei — stăpîna care murise de atîta timp şi cele două surori de lapte, 1 Mara şi Tudora, plecate la casele lor. Acum nu se-auzea
glas de femeie şi lipsa gospodinei se cunoştea în toate acele mici amănunte care fac din casă un rai. Cîte-odată, cînd coborau din munte, o vecină îngrijea de casa lor pentru un timp.
— Tu... cînd te însori mă, prichindelule ? glumi Luca. Să-ţi aduci nevastă aici, să vă mai cîrpească şi pe voi, să vă mai îndulcească mîncarea şi vorba... ,;.„„
Chircmdu-se cu genunchii la gură pe scăunelul jos cu trei picioare, pentru că era cel mai înalt dintre ei, Mihai se bucura din suflet de venirea lui Luca şi în acelaşi timp era neliniştit. N-ar fi bătut atîta drum degeaba tatăl bun al dadei Mara.
Căci Hoater o crescuse pe Mara lui Milco de cînd era în postavă şi cele două familii se ţineau de atunci de rude. Ai lui Luca o botezaseră Doehia. Fusese foarte bolnavă ; se învineţea, se îneca şi nici lecuitoarea din Broşteni, nici slujbele n-o putuseră vindeca. Era să moară. „Trece-o pe fereastră, maică", spusese bătrîna neputincioasă în faţa bolii. „Şi-o ajuta-o Dumnezeu..."
O ajutaseră ai lui Hoater, veniţi la nunta unor neamuri la Ercea, lîngă Broşteni. Veselă şi plesnind de sănătate, nevasta lui Hoater, fiica voinică a lui Patru Sgîndăr, o primise în braţe peste prichiciul ferestrei şi o rebotezase Mara. Fetiţa de atunci a avut noroc — mai mult decît au avut ceilalţi copii ai lui Ion. Hoaterii o luaseră s-o crească, Luca avea pe atunci şase

copii în viaţă, şi o înzestraseră.
Mara din Ercea se măritase cu starostele ocnelor domneşti şi considera că avea patru părinţi, deşi cu inima era mult mai legată de cei ce-o crescuseră şi de Mărăşeşti.
Hoater îşi şterse gura cu mîneca. — Şi cu ce treburi, Luco ?
Acesta ascultase în tăcere povestea jecmănirii mă-răşeştilor. Ţinea foarte mult la ai lui Ion ; îi botezase mai tîrziu pe unul din băieţi. Tînărul Luca era însă şi el plecat-de acasă. Ii stăteau pe buze o mie de întrebări. Nu trecuse prin Baia, deoarece ştia că Milco fusese chemat la Domnie.
Se lăsă o linişte, de se-auzea Brebina, cît era de împuţinată, şopocăind peste pietre... Nepotul său se întinse pe laviţă şi adormi într-o clipită, iar cei doi bărbaţi vîrstnici îşi depanară mai departe vorbele, încet.
—- Milco nu a fost martorul nostru. N-a putut ginerele tău să fie. Plecase cu un om care a venit într-o seară după el. Bănuiesc că a fost chemat cu treburi mai înalte. Şi sfîrşitul lui Dochici, întîmplat puţin înainte, 1-a amărît mai mult decît ne dăm noi seama. Ştii ce prieteni erau...
— A murit Dochici ? !
— L-au găsit mort pe deal ; fusese la Craiova cu treburi.
— Ginere-miu l-o avea pe suflet...
— Nu ştiu... Nici nu voia să creadă că murise. I-a făcut o înmormîntare de boier !
— Merita !... Dumnezeu să-1 ierte, bietul Dochici... ne era foarte drag la toţi.
— Mie-mi spui ? Şi mina dreaptă a ginerelui nost'...
— De ce-a murit ?
— Vipera... a avut două muşcături : una la mînă şi alta ici, sub tîmplă. Cred că a fost muşcat întîi la mînă, că l-au găsit tăiat şi grijit. Se grijise, da' vezi că n-a mai apucat să ajungă... L-o fi muşcat alta, şi gata !
— îs potecile al naibii de primejdioase acum...
— Şi băiatul ăsta mezin al meu nu se mai astîm-pără... A prins un şarpe cît toate zilele şi umbla cu el. Dar amintirea clipei cînd Mihai aruncase reptila pe pămînt în faţa lor, îi reaminti lui Ion de ginerele de la Lăturoasa.
— Ce-ai face dumneata, Luca, dacă ai fi ca noi acu', sub călcîi boieresc ? .

— Pricep, zise acesta foindu-se pe scaunul scund, pricep că aţi făcut doar o înţelegere scrisă. Şi cînd i-oţi putea plăti...
— Am dat tot cu zapis de răscumpărare. Ai dreptate, frate-meu, da' cînd om putea plăti ? Cum să plătim, cu ce, cînd ia tot ? !
— Prostia asta o fac şi cei de la cimp ; lingă Bros-teni, iar, s-a mai întîmplat aşa.
— Acu', să zicem că domnescul îl plăteşte el si pentru noi. Biru-i bir, n-ai ce face. Restul ia tot el, că aşa a pus condiţia si noi muncim aşa, în vînt, cum s-ar zice.
— Hoatere, Tudora n-arc cuvînt ?
— N-are ! Nicolae şi Luca îs plecaţi, se face arm' de cînd nu mai ştiu nimica de cel mijlociu, de finul tău. Necazurile obştei sînt pe mine, mă ! Luca a fost un timp bozar la Padeş. Pe urmă, s-a topit şi el. M-aş sfătui cu Milco, dar nici Mara nu ştie unde este. A venit într-o seară solie, 1-a luat şi duşi au fost !
— Eh ! Treburi de-ale lui. Luca schimbă vorba. Nicolae parcă ştiu că e plecat cu nişte vite de-ale tale. N-ai mai avut nici o veste ?
— Nimica. Zău, nu-i gard fără pîrleaz şi om fără necaz ! Şi vezi, chiar dacă veneau băieţii procopsiţi şi ieşeam din necaz, ce făceai cu ceilalţi din sat? Ei din ce trăiau ? Ne-a dat împrumut la fiecare şi-i plătim fiecare şi cînd ne-om lua pămîntul înapoi, îl luăm pentru toată obştea... Pe la cîmpie s-au mai separat, dar la noi nu ies oamenii din obşte. Munţii sînt ai tuturor. Sînt munţii noştri !
Trase o duşcă din ploscă şi continuă, vorbind înfundat :
— Acu'... ne pare rău. Ţi-o spun deschis, l-am promis cărţile de proprietate ale obştei cînd am făcut

zapisul de Împrumut. Parcă eram turbaţi în vară, nu alta ! Acu' sîntem în prag de Si'înta

Măria mică şi făcurăm prostia...
— Nu v-aţi gîndit nici un pic atunci ?
— Da' cine putea sta să judece ? Muream de foame, Luca ! Nepotu-meu Milco ne tot lăsase şi el, cît putea, da' vezi că nu putea scoate din necaz un sat întreg ! Ştiu că nici voi, la vale, nu eraţi mai pricopsiţi... Şi spune, cum putea să-mi dea numai mie şi ceilalţi din sat să crape... ? că vitele se duseseră... Şi-apoi, vorba unui om cinstit face mai mult decît un zapis !
— Şi... i-aţi dus hrisoavele ?
— Nţţ î Nici gînd ! Hoater zîmbi, odată cu Luca. Cînd am ajuns acasă, m-am sfătuit cu oamenii buni şi bătrîni ai obştei şi ne-am zis că rău am făcut că i-am promis hrisoavele noastre, că ne-am pus astfel chezaşi... Şi nu ne mai grăbim să i le ducem. Sîntem doar oameni cinstiţi şi trebuie să aibă încredere în noi, mai ales că-i dăm si cît îi dăm. Ce zici ?
— Zic aşa ca şi dumneatale, Ioane. Unde-s acuma ?
— Ce, hrisoavele obştii ? La mine, cum au fost totdeauna, doar sînt moştenitorul lui Patru Sgîndăr. Acilea în casă, puse bine ! Cine le-a scoate de-aci, să le-nstrăineze măcar un pas, să cadă blăstămul pă el şi pă ai lui toţi !
— Cît v-aţi împrumutat ? îl întrebă celălalt întin-zînd mîna după ploscă.
— Eah... Fiecare cît i-a trebuit... de mîncare... de sămînţă pe lingă casă... de nutreţ... De-aproape doi ani trăgeam miţa de coadă... Ne-a scris pe fiecare şi zicea să-i dăm odată toţi. Aşa vrem şi noi. Şi... zici să nu i le dăm ?

— V-aţi chibzuit bine, da' era mai bine să nu i le fi promis. Vă face rumaneşti...
Ion îi spuse apoi că va veni vremea să-şi plătească fiecare datoria, dacă darea pentru domn nu s-o mări, dacă turcii nu s-or lacomi şi ei mai mult. Atunci îşi lasă casele şi fug cu toţii în munte, nu-i mai prinde nici dracu' !
— Dar acum de ce aţi coborît ? întrebă Luca. De ce-aţi părăsit stînile înainte de Sfînta Măria ?
— Ce naiba să facem în munte ? Ştii ce fîn puţin s-a făcut ? Am adus ce vite-au mai rămas şi nutreţul icia, în sat. Să fim mai aproape de drumuri cu ele, dacă...
— Deci la tine e actul cu condiţia răscumpărării, îşi continuă Luca un gînd. Eşti cap de obşte. Eu, să fiu în locul tău, aş pleca la Domnie. De ce nu te-ai întovărăşit la drum cu Milco ?
— Nici n-a spus că pleacă !
Mi'hai, deosebit de tăcut pînă atunci, se ridică deodată şi ieşi. Ieşi pe prispa mică şi oftă şuierător, de-1 apucă ameţeala. Nu mai voia să ştie de nimic. Taică-său nu-1 va lăsa totuşi să plece, aşa cum îi spusese Măn-diţci. Nunta lui se amina pentru pastele cailor, după cîte pricepea din spusele lui Hoater. Nici ceilalţi din obştea lor nu prea vorbeau de reîntoarcerea pămîntu-rilor prea curînd ; pricepea că-i de durată £i Paulescu se încăpăţîna degeaba. Fraţii nu i se întorceau şi—1 prinse dorul de Luca, pe care-1 iubea mai mult ca pe întunecatul Nicolae ; acesta semăna cu Hoater la fire şi nu cu veselii Sgîndări. Tudora suferea la Lăturoasa şi era în ghiara lui bărbatu-său — rău şi periculos ;

dacă fusese în stare să facă din povestea cu ţiganul mort o jecmăneală mai mult şi nimeni nu-1 pedepsea, nu mai e dreptate în ţară !
Un dor cumplit de ducă îl cuprinse, să nu mai vadă şi să nu mai audă rele. O să-1 întrebe pe Sava de drumul spre ţara lui, dar îşi aminti că sîrbul nu plecase de acolo de bine ce fusese, aşa lăsase pînă la urmă să se înţeleagă ; cine mai ştie care-o fi adevărul ! Simţi un fior de nerăbdare, de cal tînăr priponit prea de timpuriu.
Auzi paşi uşori lipăind pe drum şi ciuli urechea. în poartă se ivi basmaua albă a unei fetişcane din capul satului şi aceasta păşi atît de lin pe poartă, că nici dinele n-o simţi ; abia cînd începu să vorbească, se repezi hămăind, dar Mihai cu o lovitură de opincă îl trimise la loc după casă.
— Ce-i ? A cui eşti ? Tocmai se întrebase de ce-o fi venit Luca în Mărăşeşti cînd neamurile nu se vedeau decît la sărbători şi cei din Ercea nu veniseră la Tis-mana la hramul cel mare.
— Bade Mihai ? Ce, nu mă mai cunoşti ? şi fata rîse încet, li văzu dinţii sclipind în întuneric. Zice muica să ne daţi nişte său de opaiţ dacă aveţi.
—- Ihî... Său ? Da, îţi dau, stai un pic aici.
— Nu stau singură, mi-i frică de cîine. Dacă sare iar la mine...
—■ Nu sare sau... atunci vino cu mine. : In spatele casei era înfundată sub pămînt o cămară şi Mihai simţi mîna fetei — parcă nu mai ştia nici cum îi spunea — strecurîndu-se într-a lui.
— Nu eşti a lui Trăilă ? Ana ? Ana parcă îţi spune ?
— De cînd umbli după Smaranda nici nu mai ştii ce-i pe lume, chicoti fata. îs Ana. .-
„*..,..,..,.... . ■;,
U9
— Bâtrînul mai e în' Obîrşia ? ' . • ■
— E, da' acu-i la munte.
— N-a coborît ? In ce să-ţi pun săul ?
— în sîn, rîse fata şi rîse şi Mihai. Venise cu mîi-nile goale crezînd că-i dă Hoater ceva. 11 găsise pe Mihai, spre care-i zburaseră de mult şi ochii şi inima. 11 găsise singur şi acum nu se îndura să plece.
— Pune-mi-1 şi-n sîn, dacă ai curaj, rosti roşie toată în întuneric, dar nu se aştepta să-1 simtă pe flăcău aplecat deodată peste ea, cu mîna strîngîndu-i sînul.
— Auuu, făcu încet.
— Sst ! Te-aude din casă, auzi vocea lui înfundată şi pe urmă o sărută pînă simţi că arde toată.
Mihai nu se gîndea decît s-o ţină lingă el pe fata căreia pînă azi nici nu-i văzuse bine ochii. Ducă-se dracului toate necazurile ! şi sărăcia şi descurajarea şi Gugiu şi ochii trişti ai tuturor celor pe care-i vedea. N-auzea o vorbă bună, nu mai era nimeni vesel, Sma-randa iar 1-a respins mai deunăzi... El vrea să trăiască fără gînduri negre acum ! Are o singură viaţă şi o fată caldă mirosind frumos în braţe. N-o fi el primul dacă se lasă aşa îmbrăţişată şi mîngîiată, ba-1 lasă să-i dezgolească şi pulpele voinice şi fierbinţi. Nerăbdarea îl cuprinse şi nici nu mai văzu nimic. O simţea, o pipăia, se făcu una cu ea pe pămîntul tare şi-i frămînta cu o mînă şoldurile şi pîntecul supt, simţind că Jrec valuri de pară prin el şi fiori ca săgeţile. Gîfîielile şi răsuflările li se amestecau şi respirau sacadat, în acelaşi ritm. Ana îşi muşcă buzele pînă la sînge, să nu care cumva să ţipe, deşi totul o durea pînă cînd, cu un oftat adînc, Mihai simţi moleşeala pătrunzîndu-1 şi se rostogoli lîngă ea transpirat şi grozav de fericit. /;*«»;.
120
Mai tîr/iu, fata se ridică şi-şi ridică oprcgilp, nete-zindu-le :
-— Să nu Ic spui nimica...
— Nu-i prima oară, hai ? făcu Mihai privind-o de jos.
— Ce-ţi pasă ! Tu tot o s-o iei pe Smaranda ! Cuvîntul îl arse şi dintr-un salt fu în picioare, zgu-
duind-o de umeri.
— Să taci, acu', să taci ! Nu mai ştia ce spune.

— Tac, bădie, dar să ştii că mie n-o să-mi pară niciodată rău de... Vorbise simplu. Aoleo ! Săul ! M-aş-teaptă cu el ! Veni un om din Ruşova pe la noi, ni-e neam după mama... Zice că Domnul Brîncoveanu o să treacă de la Ruşova, încoace. La Ruşova-i acum.
— Ce tot spui ? De ce n-ai vorbit de la-nceptit ?
Intr-o clipă uită de ea. Era prilejul acum să limpezească toate necazurile lor. Şi încă ce prilej ! Deodată îi năvăliră toate gîndurile pe care crezuse că le-aruncase din inimă cu puţin înainte. Fuseseră acolo tot timpul. Atrase fata spre el, lipind-o duios de piept. Ii adusese o veste bună şi-1 făcuse bărbat. O sărută încă o dată, dar fără gust de hîrjoană, acum.
— Du-te liniştită, o conduse spre poartă. N-o să ştie nimenea nimic. Şi o să ne mai vedem, da ?
Ana înălţă ochii spre el, mirată. Ceva i se păru schimbat în vocea şi ţinuta lui ; ceva deosebit, puternic, liniştitor, şi îl dori din nou.
Dar poarta se zăvorise în urma ei şi Mihai pătrundea cu mare grabă în casă să ducă vestea. Ştia că în noaptea asta nu vor mai dormi. Şi va umbla să adune pe oamenii buni şi bătrîni ai obştei — ce noroc că nu erau în munţi ! — pentru sfat lung. De le-ar fi sfătu-irea cu noroc !

,
121
mmmm
duri. Nici caii lor şi nici drumeţii ^f^J^l din Brosteni. Făcuseră drum mai lung de-a-devaratelea
Q
de pus la botul cailor, acum, ca
cum staţi...
Celălalt se întoarse spre el :
_ Ştiu că Mihai a grijit asară de cai. J frate, cum nu... Şi bănui că-i tare la locul lui pe care-1 faceţi. „ . r ■.„• .
Luca înălţă din umeri şi abia pe urma-1 privi _ Coborîm la Cerna şi de-acolo mai departe ba
s-aiungem repede ! .. ,
Luca din şesul Brostenilor era unul^din oamerm de încredere ai domnitorului, ca şi Mnco. Ce-i asta ? Ml plecase după Măria Sa la Ruşova poate, s* Luca_tot acolo venea de fapt si trecea în Ardeal. P;«as ca dr mul Brîncoveanului va trece din nou prm Ba a a se socotiseră aseară... Acum punînd md^^^ treţ, înţelese Hoater cît de lunga le era a dea ş^' ca °? cei doi nu s-au oprit în Baia era şi P^tru ca m vo, să fie văzuţi. Cînd s-au adunat cei ciţiva mnsn
122
aseară, au ţinut sfatul afară, sub nuc, Ion zidndu-le că are neamuri ostenite în casă. Nu mai întrebă nimic. Dar lucrurile se vor strica iar pe undeva, cu toată vîn-zoleola asta.
Ei vor îngenunchia înaintea domnitorului şi-şi vor spune păsul. Jalbă n-aveau cum să dea, nu ştia nici unul să scrie şi Milco nu era aici. Era dus la Tîrgul Jiului şi popa Alexe al lor.
Hoater simţi în el ceva din ncastîmpărul fiului său de cu o seară înainte.
Cei doi scoaseră caii pe poartă şi Luca îl îmbrăţişa :
— Să vă fie drumul cu noroc ! Unde noptaţi deseară ?
Acesta dete din umeri zîmbind şi-şi scarpină barba sură :
— Sub cer. Am armă pentru jivine.
— Ce bine-ar fi s-avem şi noi aci arme pentru toate jivinele, spuse Minai Hoater apropiindu-se. Noroc, moş Luca ! Să ştii că noru' de la Vîru 'Nalt n-o să vă ude ; se lasă într-o parte.
— Hai, diii ! şi călăreţii coborîră spre vadul apei.
Caii urcară opintindu-se celălalt mal şi dispărură pe poteca spre Obîrşia Cloşani. Abia acum se-ntoarse Ion, cu fulgere în ochi, spre fiu-său :
—■ Tu ce-ai făcut aseară, mă, după casă ? ! Ce, crezi că nu s-a auzit ? ! Mă faci de rîs, ai ? ! Iţi faci păcat, ne trezim cu vorbe şi cu Trăilă peste noi ? !
— Matale de unde ştii cine-a fost ?
— Io ştiu multe, băiete. Las-o în plata domnului ; e necununată. De ce nu te duci la vreo

vădană din sat ? S;va .. urci la conac să mai dai cu coasa. S-o mai strînge ceva...
.,«....
123

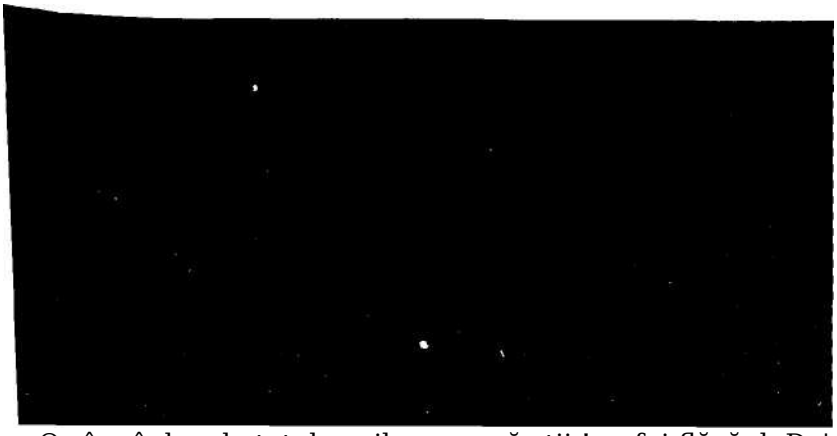

— O să mâ duc de tot de-acilea, aşa să ştii ! pufni flăcăul. Da' întîv îl omor pe umflat ! Să nu zici că nu ţi-am spus ! şi-i întoarse spatele.
Hoater privi cu tristeţe la singurul copil rămas pe lîngă el din şapte oameni care fuseseră odată în casă. Şi-şi spuse că dacă şi Minai se schimbase atîta de la Sîn' Pietru încoace, dacă nu vine ceva să schimbe firea lucrurilor de acum, mai bine să-1 ia moartea.
După Sfînta Măria mică, munţii deveniră cenuşii şi se pierdură în ceţurile ploilor de toamnă. Dar erau ploi puternice, al căror zgomot acoperea vorba în casele ude, ploi reci care veneau să răzbune focul celor doi ani de secetă. Turna cu găleata, zi şi noapte şi Brebina se umflă cît putu ea mai mult, dar la Mărăşeşti nu izbuti să depăşească malurile înalte. Oricum, nu se mai putea trece prin vad şi oamenii rămaseră zile întregi în casele lor căţărate pe deal, nemaiştiind unii de cei ce locuiau pe malul celălalt.
în valea Bulbei însă, apa ieşi din vad şi valurile tulburi buiră peste cîmpie, îneeînd-o. La unirea Bre-binei cu Bulba şi mai jos, la vărsarea acesteia în Mo-tru, fu o mare tulbure şi vălurată. Oamenii care treceau, leoarcă de apă şi ei şi caii lor, cii saricile în cap — momîi ude, cenuşii şi ţuguiate — întorceau capetele spre ape şi se închinau scurt sub sacii care-i apărau de ploaie. Nu se mai văzuse de mult una ca asta. Hai să zicem, primăvara sau vara, dar acum, în luna lui Răpciune, să toarne aşa !
J24
Nici Cugiu nil efa fnai liniştit la Lâturoasa, căci nu putea să-şi facă socotelile ca lumea şi tare s-ar mai fi plimbat prin munţii Mărăşeştilor. Pe un asemenea timp nici pe Sava, în care avea acum foarte multă încredere, nu-1 putea trimite. Şi ei, afurisiţii, nu veneau ! Unde-i brînza ? Ar fi trimis vorbă să aducă vitele sterpe la tăiere — doar trebuia să strîngă pieile, dar nici cum nu se putea. De ale lui, nu se atingea. Şi pentru primăvară trebuiau urcate la stîni cele mai bune oi şi vite, dar în Mărăşeşti nu se putea sprijini — ca om de încredere — nici măcar pe socrul său. Trebuia făcută odată ordine acolo şi socotit totul. Ştia doar pe hîrtie ce munţi, cu păşuni, ce capete de vită, ce lemn din păduri avea. Atît. între zapisul făcut cu martori şi ziua de azi porniseră ploile nebune care luaseră la vale cocioabele şubrede şi lemnele din păduri.
Brîncoveanu nu mai trecuse prin ţinut. Intre munteni şi restul lumii coborîse, timp de trei săptămîni, această perdea rece de apă.
Sava se arătase dornic să pornească. Asta-1 bucurase pe Gugiu, fără să ştie că sîrbul ţinea să limpezească pentru el mai întîi pricina adevărată a luării pămîntu-lui. De fapt, sta Sava să socotească în cotlonul lui, întîi 1-a bănuit pe boier de omor. Asta n-o bănuia decît el. Pe urmă, un fost rob a fost găsit împuşcat pe hotarul din Mărăşeşti. Fost, sau robul încă al boierului ? O să vedem noi şi asta ! Pe urmă au venit mărăşeştii după împrumut, să poată trece iarna. Pentru omor, boier Manole le-a cerut o groază de oi. Şi cînd i-a văzut cu burta lipită de spate, abia atunci s-a-ndurat să le dea împrumutul — ipotecă cu zapis de răscumpărare.
125

Şi-acum tună şi fulgeră şi spune că n-o să le dea voie să taie din păduri şi nici să vîndă, că orice păstrăv prins e-al lui, că orice vită bună de tăiat e-a lui şi tot el îşi dă cu pumnii-n cap că pe pămîntul luat cu japca nu e nici un puţ de aramă. Dar va săpa şi-atunci o să vadă ei cine-o să ajungă Manole Gugiu ot Lăturoasa !
Dar dacă vitele sînt ale lui, de ce dracu' nu trimite mai mult nutreţ de aici, în munte ? Te pomeneşti că asta-i ! Nici nu se gîndeşte să-i lase să strîngă şi pentru ei, să-i poată plăti mai tîrziu. Nici o para ! Avea prieteni în Mărăşeşti, pe Ilie Samfir cel cuminte la vorbă şi pe veveriţa de Mihai al lui Hoater, fratele Tudorei. O să stea întîi de vorbă cu ei ; nu vrea să se ducă acolo ca om al boierului, ci ca prieten. Dar asta n-o va şti nimeni. Vorba ceea : ce mi-e Gugiu care i-a lăsat săraci şi ce mi-s turcii care i-au prăpădit lui satul ?
Gîndul lui Sava se întoarse spre Tudora. Se întorcea mereu cu gîndul la ea ; orice făcea, o avea mereu înaintea ochilor. îşi frămîntase mintea în toate felurile, degeaba ; nu ştia cum s-ar fi putut apropia de ea şi cum să-i vorbească despre ceea ce simţea. Să-i fi spus că seamănă atîta cu cealaltă, dusă de turc... Să înceapă prin a-i arăta milă de tot ce pătimea de la bărbat... Nu 1 Nu e bine nicicum. Iar de aici şi pînă la a o lua în braţe... Doamne ! Atunci nu i-ar mai fi trebuit nimic !
Afurisite-s valahele astea de la munte! Dacă Sava ar fi deschis mai bine ochii, poate n-ar mai fi afurisit. Erau în jurul lui destule fete frumoase pe care ar fi fost liber să le iubească şi erau vădane de care nimeni n-ar fi strigat în gura mare dacă l-ar fi văzut intrînd la ele. Dar deschisese aici ochii pe Tudora... n-avea ce face şi pace! , >;>joqi.....-■ {«n«;- ■•,
126
„Odată şi odată am sâ-i dovedesc... da, am sâ-i dau dovadă c-o iubesc cu adevărat, nu numai că vreau s-o am în braţe ; da, am să-i dau dovadă cu fapta, nu cu vorba". Dar ce-ar fi trebuit să făptuiască pentru asta, bărbatul tînăr nu ştia.
îl înnebuneau ochii ei frumoşi şi zîmbctul ce i se ivea pe faţă din ce în ce mai rar. li dorea noaptea trupul subţire şi drept, cu sîni mici, pe care-i bănuia calzi şi tari sub ie. Ar fi întins mîna să-i mîngîie părul ce i se ivea deasupra frunţii, sub tulpan. Ar fi...
Sava îşi dădu singur peste mînă şi ieşi afară, în ploaie. Aşa! Răcoreşte-te, prost ce eşti ! Asta da, ră-coreală !
Şi totuşi, Tudora observase imediat că îl atrăgea pe bărbatul sosit de curînd la curtea lor. Nu era însă obişnuită cu felul de-a se purta al lui Sava. Bărbatul înalt, bălai, puternic, cu spate lat şi picioare voinice, cu palme late, privire duioasă de cîte ori o privea, cu două cute aspre de-a lungul gurii, cu mers liniştit, stătea de multe ori să-i vorbească, apoi pleca brusc. Nici faptul că se uitase la ea la început ca la o altă arătare, nu-i plăcea. Şi apoi, ea avea bărbat. Bun sau rău, era al ei, bărbat pe care nu-1 iubise însă niciodată, dar îl urma la bine sau rău. Ca fată, nu fusese niciodată îndrăgostită. Băieţii se fereau de ea : serioasă, mîndră şi cu grija unei case pline de bărbaţi pe cap. Tudora nici nu ştia de fapt ce înseamnă să iubeşti şi simţea că asta o va face doar pentru copilul pe care-1 aştepta.
Sava începuse să n-o mai înţeleagă. Ar trebui să-şi lase bărbatul care i-a pus pe-ai ei la pămînt ! In ultima vreme e slabă şi cu cearcăne vinete sub ochi ; ameţeşte repede şi nu mănîncă mai nimic ; o apasă necazul şi-i ca o umbră. ,
127
Sava se întoarse lîngă foc şi se chirci în faţa vetrei în care ardeau lemnele cu vîlvătăi. Lăsase în urma lui foc şi pară, dar nu considera Lăturoasa ca a doua casă a lui. Dac-ar putea întinde o mînă de ajutor oamenilor de aici ! Dar nu ştia cum... Singur Milco starostele ar fi putut descurca iţele încurcate ale treburilor astea, singur Milco l-ar fi alinat şi pe el de focul care-i ardea în suflet, mai tare ca ăsta de aici, de dorul si ura lui. Dar Milco era plecat de o groază de vreme şi nimeni nu ştia de ce plecase şi pe unde umblă.
Odată cu prima zăpadă, două evenimente se pe-trccură la Lăturoasa. Se află că stăpîna aşteaptă un copil şi oamenii o-nconjurară cu şi mai multă dragoste, iar Gugiu se îmbată criţă. Al doilea, Luca din Ercea trase la curtea boierească venind tocmai de la Viena, zicea el, „cu de-ale negustoriei, şi să vadă de jupîniţa Tudora să nu pată nimic, din ordinu' Iu' ginere-miu, Milco" şi cuvintele astea îl făcură pe Gugiu să se fo-iască şi să se răsfoiască în toate felurile, dar degeaba. Obiceiul era obicei, oaspeţii erau oaspeţi şi Luca îi stătu pe cap

şi în gît patrusprezece zile mari şi late, în care timp nu se mişcă de la curte, decît o dată, la vînătoare. Pe urmă o va lua pe Tudora cu el, la Baia şi acasă, lîngă Broşteni, „s-o vadă o tămăduitoare de la noi, că nu-i prea merge bine".
La astfel de cuvinte, bărbatul nu avu a se împotrivi, li era şi lui, într-adevăr, grijă de Tudora şi de copilul care va veni. „Ferească Dumnezeu de ceva, muncesc de-mi sar ochii să fac avere şi să n-am cui s-o las ? !" lămuri Gugiu lui Luca. Acesta dădu din cap, aprobîndu-1. „Sări-ţi-ar ochii de tot, bre" spuse în gînd.
Ceea ce nu spusese Gugiu niciodată, nimănui, era necazul că el, boier Manole, îmbogăţit repede şi de

două ori mai înstărit acum, nu căpătase niciodată în- ■ crederea domnitorului. Brîncoveanu îşi alesese în ţinut oameni mult mai puţin avuţi, în afară de Milco, om care se ridica cu trei capete peste Manole de deştept şi învîrtitor ce era. Ce-i drept, e drept, Gugiu îi recunoştea asta ; şi mai avea şi avere, da' n-o folosea cu cap ! Măria Sa îşi aduna oameni care nu ţineau la bogăţie, asta-i ! Făceau pe cinstiţii de ochii lumii — gîn-dea Manole Gugiu —, cînd din ocnele de aramă de aici — aur curat, nu alta ! — s-ar putea cumpăra o ţară !
Vorbele lui Luca fuseseră cum nu se poate mai limpezi, dar Sava tot credea că vor rămîne vorbe. Cît timp stătuse Luca acolo, parcă se-nviorase conacul. Parcă dăduse odată şi soarele să iasă. In ziua aceea îl luase pe Sava cu el, să pună capcane pentru vulpi. Ciudat era că-1 coborîse apoi spre drumul ce ieşea din Comă-neşti. Nici vorbă, urme se vedeau peste tot în pădure, acolo unde merseră întîi. Puseră capcane noi şi cercetară altele, apoi cei doi coborîră spre un izvor cald, în jurul căruia zăpada se topea. Era foarte rece în după-amiaza aceea, prima cu soare de cînd ninsese şi zăpada prindea reflexe viorii. Luca se sprijini de trunchiul unei sălcii, chiar lîngă mal şi-şi trînti jos cele două traiste cu iepuri.
— Vînarăm de ne prăpădirăm, spuse cu veselie. •— Mă mir că n-au dat vulpile ; coteţelor le dau
tîrcol, că-n fiecare noapte latră cîinii. Au fost legaţi în ultimul timp, dar o să-i spun să-i lase iarăşi slobozi.
— De ce-a dat Manole poruncă să lege cîinii noaptea? r-:t j-v.f:/-^»
n:>.i ,"■'■:

— Nu ştiu. Nu ştiu. Sava stătu să se gîndească, plecîndu-şi capul cu barba blondă în care începeau să lucească ace de gheaţă. Cînd ridică privirea, această era încrezătoare :
— Tot aştepta pe cineva. Cred că pe kir Tragopol.
— Mi se pare că vine cam des grecul ăsta pe la voi. De cînd eşti la boier, Savo ?
— Din vară. Din vara asta.
Sîrbul deprinsese repede limba localnicilor. Cea de pe zapisuri, cea vorbită între boieri, cu întorsuri de cuvinte, îl zăpăcea. Luca îl tot întreba, vorbindu-i încet :
— Şi... n-ai fost niciodată curios să afli ce tot vorbesc ei doi ?
— Vorbesc de negustorie.
Ia te uită, ce-1 tot întreabă ? ! Dar Luca din Ercea îi fusese drag de cum păşise pe poartă. Nu numai că era socrul bun al lui Milco — cum Hoater era pVin adopţiune —, dar avea în el ceva ce mergea drept la inima lui Sava. îl privi cum scormonea în zăpadă cu vîrful piciorului.
— Da' tot nu pricep de ce leagă cîinii noaptea. Ce, îl aşteaptă pe negură ? Ori te pomeni că nu umblă pe la soare de frică să nu i se topească nasul !
Sava începu să rîdă.
— Cîtă merinda şi cit vin şi rachiu a vîndut boierul grecului în toamnă ? Ceva piei, lînă, ei ? Trebuie să ştii, doar îi faci socotelile.
— A vîndut...
— Da' nu de fiecare dată cînd a venit... ;î .'
— Nuu...
Luca privi în ochii lui .Sava, al căror albastru era mai tare decît seninul de deasupra lor în această

după-amiază geroasă şi clară de iarnă. Milco îi spusese să aibă încredere în el. La Lăturoasa era ceva ciudat, dar nu ştia încă ce. Numai că ginerele lui avea nas de vulpoi; ştia că în gură albina ţine mierea cea mai dulce şi în coadă acul cel mai otrăvitor. Poate aşa îl dibuise întru-ntîi şi pe Sava că e de-al lor.
— Ia să deschizi mai bine ochii şi să ciuleşti mai bine urechile, Savo, să umbli mai tiptil. Boierul nu-i cinstit...
: — Ştiu...
îl luase gura pe dinainte.
— Ce ştii ?
— Nu, nu e om de omenie. La Oskiib, la Scopje adică, noi, ăstora... şi făcu un semn la gît.
— Acolo am auzit că turcii umilesc mai multe naţii deodată. Se pare că Gugiu mi-e duşman. Om înrăit. Nu-i cu ţara. Înţelegi ? E cu turcii ! Da' nu-1 putem dibui.
„Da' prost am nimerit-o şi aici ! Nu era mai bine la scos şi făcut aramă ?" Acesta fu gîndul ce-1 fulgeră pe celălalt. Dar numai o clipă. Cum de uitase ce urmărea ? Cum de putuse uita prin tot ce trecuse ? Şi ce pierduse ? ! Cum de putea crede că viaţa lui s-a liniştit în parte şi că din belşugul de la curte se îndopa şi el şi cu asta basta ! Uitase de datoria şi de gîndurile lui de dinainte ?
— Bine, jupîn Luca. O să fac ce pot şi eu. O să fac tot ce-mi stă în puteri.,
— Orice-ar fi, ce afli, dai de veste lui boier Milco. Şi dac-o fi pe drumuri, du-te în valea Oraşului, la casele lui boier Hîrgot şi-i spui dumnealui. E acelaşi lucru.
131.1
Hîrgot ? Iote de unde sare iepurele. N-ar fi crezut. Va să zică e o mînă de oameni pe care se putea bizui aici. Îs mai mulţi, îşi spuse cu gîndul la moşnenii şi băiaşii pe care-i cunoscuse pînă azi din ţinutul Băii.
Tăceau, mergînd pe drumul cu zăpada bătătorită ce ducea spre Crainici la stînga şi spre Lăturoasa la dreapta. Luca îşi îndeplinise misiunea pentru care venise, de fapt. Pîndbe mult prilejul să stea de vorbă cu Sava. Poimîine pleca. îl cîntărise şi judecase în tot acest timp, peste vorbele lui Milco, dar nu putuse sta de vorbă cu el, la larg, decît acum. Şi forţase prilejul. Pleca mai liniştit.
Sava se gîndea la Manole Gugiu. Dacă judeca drept, acesta avea cîte ceva de ascuns. Era în primul rînd lădoiul din cămara unde încheia afacerile cu grecul, lădoi căruia trebuia să-i vină de hac. Dar Manole îl păzea straşnic şi chiar cînd se îmbăta, acolo se ducea să zacă şi să sforăie. Era tare meşteşugit încuiată lada. Ii spuse lui Luca de acest lucru.
— Mi-a spus că pleacă un timp la Craiova, pînă nu vine sorocul jupîniţei Tudora. Ia vezi... poate atunci. A, şi altceva. Pînă prin luna lui făurar să ştim şi noi ceva. Deci, să te grăbeşti. Savo, eşti singurul om apropiat de boier Manole. De cînd n-a mai fost Tragopol pe la voi ?
— De vreo lună...
— Ei, trebuie să pice. Poţi să te prefaci bolnav sau...
— Ihî ! se înveseli celălalt.
Se însera cînd ajungeau la conac.
— Iacătă vînătorii ! îi întîmpină rîzînd Gugiu. Ve-nirăţi plini, n-am ce zice, adăugă cu dispreţ. Aţi adus ceva ?
132
— Boierule, spuse Sava scoţînd iepurii îngheţaţi înghesuiţi în traistă şi trîntindu-i cu năduf pe pălimar, asta-i tot... mai nimica !
— Dar a promis că de-acum înainte o să fie ăl mai straşnic vînător ! adăugă tatăl Marei. Şi privindu-1, îi văzu pe Sava înclinînd gînditor capul, în semn de aprobare.
Tudora şi Luca plecară cu oameni de tovărăşie într-o zi cînd fulguia bogat peste zăpada deja căzută.
După plecarea lor, o mare linişti ceborî asupra casei din Lăturoasa. Manole anunţă tuturor că se găteşte de dus la Craiova, unde voia să-şi cumpere loc pentru case şi să se îngrijească ca-n primăvară sâ-i şi pornească temeliile. Şi mai avea şi treburi pi la Bănie . Porni, într-o dimineaţă sclipitoare şi geruindă, luînd şi pe Sava cu el.
IX. „DRAGOSTEA DINTR-0 VARA S-A STRICAT ÎNTR-O SARA..."

Lisa, căţeaua slabă, se puse pe urlat. Smaranda alergă de cîteva ori după ea, gonind-o cu pietre :
— Taci, lua-te-ar moartea să te ia, taci, că urli a piază rea !
Maică-sa o privi din pragul cuhniei, cu mina peste gură. Nu spuse nimic, ci sa întoarse la căldarea care fierbea pe pirostrii. Aveau clacă azi la tors şi-şi aminti
133
că fata nici nu trecuse prin sat ca lumea, să cheme oa~ menii la clacă. „Parcă-i bezmetică fata asta a mea ; dacă omu' meu e plecat la pădure, ea nu face un lucru ca lumea ; nici nu ştie pe unde calcă, doarme pe picioare". Noroc că trecuse ea, Saveta, pe la casele risipite hăt, sus, pe dealul din faţă. Fetele şi băieţii or veni cu toţii ; şi bătrînii vin ; le spun tinerilor cîte-o povaţă şi nu-i lasă să se hîrjonească prea mult sau să iasă perechi pe-afară de prea multă eăldură-n casă...
— Pe la Hoateri ai trecut, Măndiţă ?
Smaranda întoarse spre ea o faţă albă şi făcu semn : „Nu".
„Alta acum ! doar nu ne-om strica vorbele cu Ion..."
— Mă duc io !
— Du-te, muică ! Taci Lisa odată ! Apoi trecu subţire şi nepăsătoare pe lingă Saveta şi intră în casă.
Azi era prilejul să-1 îndepărteze pe Mihai fără supărare, dar aşa ca toţi să afle că ei nu mai sînt în vorbă. Să rupă înţelegerea cu Mihai. Dar parcă fusese cu adevărat înţelegere ?
Primăvara bate la uşă şi Tudora avea să nască. La Baia, duminica trecută ea se apropiase de vătaful Lăturoasei şi, ascultîndu-1 vorbind despre treburi de la conac, îi venise un gînd şi-1 spusese lui Ion. Va trebui însă să înfrunte satul şi pentru asta tremura acum. Şi să-şi păstreze un loc în inima lui Mihai, cît de mic, dar să fie acolo, căci nu se ştie niciodată... şi niciodată, nimeni nu-i va şti gîndurile adevărate. Va rămîne mîndra, nevinovata Măndiţa, domniţa Smaranda...
A lui Tunaru se prăpădea de rîs între mezinul Hoa-terului şi Ana lui Trăilă, care voise totuşi să stea lîngă Mihai. Nu se simţea bine în aerul încălzit şi atingerea
134
flăcăului o întărea. Dar Fica a lui Tunaru se repezise ca săgeata cu furca subsuoară şi băiatul, păşind încet şi de sus, precum cocostîrcul, peste băncile scunde aşezate în iatacul mare, ajunse prea tîrziu. Smaranda se iuţea pe-afară. Spre Ana, el nu întoarse capul decît o dată, s-o vadă că-i acolo şi-1 bucurase prezenţa ei liniştită. Şi dacă Măndiţa va voi să stea lingă el ?
Cum s-ar spune, Mihai simţea ditamai bărzăunele ■pe căciulă şi inima împărţită. Se mai întîlnise cu Ana şi o mai avusese din acea zi de toamnă dinaintea ploilor iureşe. Şi acum, înainte de lăsata postului, îi spusese într-o seară că e grea. Asta peste toate belelele ! Nopţi întregi petrecuse Mihai perpelindu-se sub cojoc pînă cînd, odată, Hoater, ridicat într-un cot, îl privise pe întuneric în felul lui, cercetător şi întunecat.
Mihai simţea toată nenorocirea pe capul lui ! Şi se simţea dator să le răscumpere, să le răzbune pe toate ! Ce-1 oprea să-i facă felul lui Gugiu ? De aici venea răul; dacă nu-i făcea rumâni — fie şi pentru un an — o lua pe Smaranda, nu se mai încurca cu Ana şi nu venea copilul ăsta, nctam-nesam, să-i răsucească lui viaţa, aşa cum firul de tors se răsucea acum pe fusul fetelor şi femeilor...
Pe Măndiţa o simţea înstrăinată, dar era şi vina lui. Cealaltă îl atrăgea din ce în ce mai mult. Nu ştia nimeni — credea el — de-a lui Trăilă. Asta ar mai lipsi ! O credea de multe în stare pe Smaranda, era atît de mîndră ! Se gîndi la Ana ; nu-i părea să se omoare cu firea pentru copilul care va veni. Nici nu-i spusese să facă nuntă.
„Ce facem cînd s-o afla ? o întrebase. Te omoară ai tăi !" Nu pricepea de ce nu-i spusese pe loc s-o ia de nevastă. „Cînd s-o cunoaşte o să fiu la conac şi n-o să-1
135
rabde inima pe tata... sau plec la Obîrşia ; bătrînii au spus să vin acolo, să mai grijesc de ei ; mă mai strîng cu brăcirea... Eii !"
Atît fusese singura lor lămurire. Şi de atunci începuse s-o iubească. într-un fel deosebit de ceea ce avea pentru Măndita. Cu aceasta simţea parcă nu ştiu mim femeia lui va fi totul.

Urau si iubeau aceleaşi lucruri. Lîngă Ana se vedea posedînd-o şi curtea ciripind de copii, se vedea gospodarul şi stăpînul casei. Ce lucruri încurcate ! Băiatul scutură din cap şi-şi dădu seama că nici una dintre cele două fete nu-i spusese pînă acum nici un cuvînt. El însuşi tăcuse şi Fica îl trase de mînecă :
— Tu, n-auzi ?
Glumeau bărhaţii, vorbind despre un om din Sa-marine-ti. dar r!e <-r rîdeau de el, Mihai nu putu să mai afle.
— Măi. Paule, bine ai făcut cu claca asta, zise unul. NV "-'ni fHiină"-' si noi. n^ mai desmorţkn, ne mai în-"ăi/ir^ pp 'i^ă intrau Saveta si Smaranda cu ulcele 'hurit" 'u rachiu fiert Brînza şi mămăliga de mei stăteau ne funduri de lemn şi oamenii apucau cu mîna, sfărîmînd între de°ete bucăţi mici, le adunau în palmă si o duceau apoi pe toată, de-a-latul, la gură.
— Ia spune, Vasile, un basm !
Vorbise tatăl Anei. Scund, lat în umeri, vîrtos şi cu pielea roşie, ca toţi cei din neam cu el, îi semănau Ana si cele două fete mai mici.
Vasile era de-o vîrstă cu Mihai. De unde căpătase ol darul poveştilor, se mirau oamenii, un tinerel ca el ? Dar Vasile schimbase bîta ciobănească cu sapa băiaşi-lor ; lucrase doi ani la băile de aramă şi, după ce că adusese cîştig frumos, auzise de la Vlaicu — moşul pe

care-1 rnînca mereu limba — o groază de poveşti. Se întorsese pentru că tuşea ; aerul muntelui nu era îm-bîcsit de otrava pucioasei. Dar limba i se ascuţise şi lui. Bine, dar una e să ştii multe şi alta e să ştii să spui multe... şi frumos, aşa... e dat dracului Vasile !
— Pe-aia cu Iovan Iorgovan !
— Nu... vorbiră trei fete odată şi bărbaţi şi femei izbucniră în rîs. De ce nu le plăcea fetelor povestea cu Iorgovan ? Le era frică de şarpe ! Locurile pe unde balaurul trecuse în basm erau locuri bătute de ei cu piciorul, cu turmele lor şi dacă iese iar un şarpe... Şi pe urmă, nu puteau suferi musca, afurisita de muscă ce buieşte primăvara şi le face să-şi rupă picioarele alergînd după vitele cu streche...
— Bine, fie ! Altceva, măi Vasile ! Spune una adevărată !
— Ştiţi şi voi, începu flăcăul, că noi cătăm, cu turmele noastre, locurile bune de păşunat. Aşa-s muntenii de aici... trec de-o parte şi de alta a Cernei şi dacă n-ar fi stînele presărate pe coame, ai zice că locurile-s pustii. Da' nu-s ; munţii ăştia îi stăpînim noi.
începu deodată să tuşească şi se opri. Se opri şi sfîrîitul fusurilor sau dumicatul spre gură. Tot ce se vorbea despre munţii lor merita ascultarea în tăcere, o tăcere solemnă, care aproape că-i durea. Foarte mulţumit de liniştea făcută şi de ochii fetelor sclipind spre el, Vasile continuă cu gesturi şi intonaţii în cuvinte, aşa cum învăţase de la băiaşul Vlaicu :
— Pe timpul Domnului Mircea, la vale do aici, la Jirov, trăia un haiduc. Adică, el fusese om la casa lui, cu femeie, copii — o fată şi-un băiat — şi cu gospodăria lui. Fusese moşnean liber şi ajunsese haiduc. Şi mai. liber ! ii; ,■,,.,, .-.

Vasile făcu o pauză şi roti privirea. Ochii ascultătorilor luceau. Aveau ceva deosebit privirile lor pe feţele înroşite de căldură. ,,Ca şi noi, îşi spunea fiecare în gîndul lui. O veni vremea să ne haiducim şi noi !"
— O fi omorît vreo spurcăciune de-asta de umblă-n rădvan, l-o fi jefuit... cine ştie... Atîta, c-a fost nevoit să fugă. Şi-a încărcat nişte desagi pe cai şi au plecat — Danciu şi ai lui — din locurile acelea. Au mers nopţi. Ziua se ascundeau în păduri. Au mers pe lîngă caii lor de-a lungul apei Coşuştea şi au trecut prin Baia. Pe-acolo un om sărman le-o fi arătat drumul spre munte. Erau rari, foarte rari oamenii pe-atunci, aicea.
O apă mică şi limpede, cu maluri înverzite abia, căci se împrimăvara, cînd nu era sugrumată de deal le-a fost tovarăş de drum încă un timp. Mergeau spre apus şi, cînd culmea din faţa lor s-a închis, zis-a Danciu către femeia lui :
— Aicea ne-om opri sau ne-om întoarce.
Erau la Furca apelor, cum îi spunem noi acum. Acolo unde Brebina se bifurcă cu Valea seacă, Danciu şi-a dat jos de pe umeri arcul şi şi-a lăsat jos săgeţile. Arcul 1-a sprijinit de un tei stufos şi a privit cerul. Se apropia prînzişorul. In ultima vreme au mers ziua, căci în

munţii de-aici nu era picior de om. Nici satul nostru nu era, pe atunci, sat.
Oameni vrednici ! La amiază era gata o colibă din coji de tei, bine îmbinate una în alta. Aceasta le-a fost adăpostul în primele zile de cînd veniseră, pînă cînd aveau să-şi înjghebeze un rost mai acătări şi să iscodească de nu e vreun pericol primprejur. Apoi locul colibei din prima noapte a fost luat de o căsuţă din bîrne albe şi aromitoare de brad şi Danciu a început să meargă în fiecare zi după vînat.
138
In cele trei zări a mers Danciu şi, cînd s-a dus în a patra zare, a trecut culmea cu brădet a Obîrşiei. Mereu îl chinuise întrebarea : „Ce-o fi dincolo de culme ?"
Cînd a ajuns în vîrf, avea deasupra lui numai un pisc colţos şi sterp, de piatră cenuşie. „Da' 'nalt îi vîrfu' ăsta !" De-aia o fi şi rămas numele muntelui „Vîru 'Nalt".
Stătea cu faţa spre apus, printre înălţimile tăcute, un om firav printre masivii împăduriţi. Şuiera vîntul. Şuiera ciudat şi trist, gonind spre văile ce coborau şi ele, ca-ntr-o goană, undeva, unde bănuia că ar curge o apă. O apă mare, sigur, nu ca asta pe lingă care mer-seseră în ultimul timp şi care izvora de lingă coliba lor, dintr-o stîncă. O apă mare care despărţea muiaţii din faţa lui, culme lingă culme, pierduţi într-o ceaţă albăstruie, de culmile de aici. Pe toţi îi ştiţi, adăugă zîmbind cu tîlc povestitorul.
— Da, munţii noştri, şopti Paulescu.
Nu ştia de aveau sau nu nume crestele ascuţite de aici şi cele din zare, despărţite de apă ; ce le-ar fi putut altceva despărţi ? Dacă ajunsese la graniţa cu ţara ungurească, lui Danciu nu-i păsa. O fi fost el Ardeal, sau ţară ungurească, i-o fi zicînd cum i-o fi zicînd, dar tot români locuiau şi acolo ; şi dovada avea s-o aibă curînd.
Cugeta cum că stă pe una din înălţimile ţării şi ceru-i părea aproape, să-1 atingi cu mina, nu alta. La aste lucruri cugeta, stînd pe un bolovan alb şi încălzit de soare cînd, deodată tresări, zvîcnind înainte. Auzise sunetul unui corn de vînătoare. Ascultă atent şi, iată, nu e vîntul ; sunetul s-a repetat. Aha ! Erau oameni şi aici. întîi s-a bucurat. Erau departe cei care-1
130
prigoniseră. Dar ce fel de oameni or fi ? Poate din ceilalţi munţi, dincolo de apa care nu se vede, ci numai se simte de aici.
Şi-a smuls cornul de la şold şi a sunat de răspuns. A aşteptat. Chemarea celuilalt s-a auzit mai aproape — îşi urmărea vînatul către el. Danciu a pornit, sunînd si el, spre cel ce nu se zărea încă. Au strigat apoi unul la altul pînă s-au văzut. Locului unde s-au întîlnit ii spun° azi „Faţa Arşasca".
Un roşcovan puternic, îmbrăcat mai mult în piei de animale deoît în pînză ţesută în casă, păşea spre el pe snh brazi. Sp cîntăreau din priviri şi nou-venitul îi zîmbi deodată :
— Io mi-s Mixa. îs bănăţan şi fugar.
Legenda spune că s-au aşezat amîndoi pe cîte-un stei şi şi-au povestit unul altuia cum de ajunseseră pînă aici.
Şi a zis Mixa către Danciu să vină la coliba lui, unde femeia îl aştepta, si dimineaţa să meargă la Danciu.
— Nu pot, am muiere şi doi copii, răspunse acesta din urmă şi s-or speria că nu merg seara acasă. Da' mîine ne-ntîlnim ţot aici şi mergem.
Se bătură pe umăr şi-şi strînseră mîna, în semn de prietenie legată. La Piatra Arsă, dimineaţa a venit ■■ Mixa întovărăşit de femeia lui şi toţi trei au coborît spre Obîrşia de azi, mergînd pe lînpă caii pe care se legănau desagii, căci bănăţeanul se hotărîse să rămînă aci.
Şi-a ridicat Mixa colibă, dar nu aproape, căci mai ştii ? îi putea ajunge într-o zi potera. Fugiţi de rele şi timtml si-a scurs zilele şi zilele s-au făcut luni şi lunile s-au strîns în ani.
, ... ■ , ;.: ,. . ., , ., ...
140
— Zice că-n Podeni este unu', Trăilă, de nu i-e frică nici de potere, nici de nimica ! De-aia i-au şi zis aşa, vorbi într-o seară Danciu, sub geana pădurii, către celălalt. Făcuseră curătură, fiecare în jurul colibei lor, dar tot îi despărţea o fîşie de pădure.
— Ţie ţi-i frică ici, în munte, singur ? îi întoarse Mixa vorba.

— Mie ? ! Icia ? ! Nici pomeneală, da' e mai bine să fim trei ...să-i zicem să vină la noi ; om fi trei haiduci în loc de doi...
— Am auzit de el şi io..., mi-a spus un om din aşezarea băiaşilor, vorbeau de el... E bine să fim mai mulţi.
Şi Trăilă din Podeni s-a aciuat sub munte şi el şi şi-a durat colibă acolo.
Brebina avea vadul mic, dar potecă nu era de-a lungul ei şi atunci cînd Danciu şi-a pus în minte să-şi mărite fata şi a plecat spre Jirov, drumul lui a trecut de data asta prin pădure.
„Ii prea aprigă, îşi amintea el de vorbele femeii lui ; a coborît la Baia şi a jucat şi acolo în horă cu cuţitele în şold".
Din vale, băiatul unui vechi tovarăş din Jirov, tî-nărul Comin, veni să locuiască la munte lîngă Sofica Danciului şi a patra colibă, depărtată şi ea de celelalte, a răsărit deasupra Furcii apelor...
Aşa o fi crescut satul.
Ţineau cîte-o capră, cîte-o vacă.... Şi-au început să taie pădurea, să facă poieni... Au început să ţină oi. Se întovărăşeau, făceau stîne şi luau, aşa cum s-a făcut din totdeauna, bucatele pe rînd. Au fost şi vor rămîne ca şi noi, păstori, şindrilari, vînători. Omul de la munte le face pe toate. Purtau haine de dimie bătută la stupă cu maiul în apa caldă, haine din piei de animale şi

opinci din piei de vacă. Făceau în trei-patru ani cîte-o curătură — pîrjoleau, ardeau, apoi săpau pămîntul. Stă cîte-un moş neputincios în sat — ăilalţi sînt la conace tot timpul de muncă, unii stau tot anul, pentru că-i tare departe şi locurile lor de păşunat s-au tot depărtat.
Sofia Danciului, femeia lui Comin, a ctitorit biserica mică şi veche care-acu' c-n cătunul Godeanu.
Şi le-au întărit domnitorii, pe rînd, pămînturile din munţi, aşa cum ne-a întărit şi nouă, cu hrisov domnesc. Minai Viteazul. Hotarul ăstui sat vechi, de neaoşi români, s-a tras pe la Arşasca, Valea Verde, Coşuştea, pînă la pămîntul roşu de la Turtaba. Şi s-a întors hotarul de atunci pe lingă Vîru 'Nalt, pe la pădurea de lîngă Piatra Scrisă, pînă în apa Cernei.
Mult nu s-a mai schimbat hotarul. Şi noi avem hotar în Cerna, da' munţii de dincolo îi batem de-a valma mărăşeşti, obîrşeni, băieşeni, bănăţeni...
Şi anii s-au adunat în zeci şi zecile în sute. Dăn-ciulescul, Trăilescul, Cominescul, Mixa, sînt de obîrşie de acolo ; din satul care, crescînd, şi-a spus „Obîrsia Cloşani".
Din familiile răspîndite pe valea asta a lor, singur Trăilă era din Obîrsia.
— Iote, mă, de unde-ţi vine numele ! De la ăi care trăiesc mult, cu vitejie, îl pocni Ilie Samfir cu palma pe genunchi.
Celălalt rîse, larg. Oamenii îşi cunoşteau' moşii, vorba mergea, dar povestea lui Vasile fusese frumoasă şi cu tîlc ; care vasăzică şi în Obîrsia sînt oameni tot de prin locurile lor ; sînt aci din moşi strămoşi.
— De-asta-ţi trăiesc atîta bătrînii sus, în Obîrsia Closani... ...

— Şi să-i ţie Cel de sus în viaţă... au peste suta...
— Noi, acilea, trăim mult dacă nu ne supără nimeni, glăsui Paulescu.
— Parcă pe nea Trăilă 1-a supărat plnă acum cineva ?
Ochii se rotiră spre Smaranda, care vorbise subţire şi apăsat. O spusese cu răutate.
— Ia mai taci, fată, hăi, ce te-amesteci ? Treci colo, lingă băiatul tău şi vezi-ţi de treabă, spuse Savcta cu necaz. Era neliniştită şi supărată. Mihai şi Mândiţanu schimbaseră o vorbă.
„S-or fi supărat cu de-ale lor", gîndi, deşi abia acum parcă îşi dădea seama că de cînd căzuse iarna, Mihai nu le mai călcase pragul. Nu-i plăcea să vorbească lumea. Era frumos la clacă, nu mai fusese de mult clacă în sat şi nici oamenii nu se mai veseliseră aşa, ca-n astă seară, de mult. Vru să-şi mai. ţistuiască o dată fata, dar omul ei îi luă vorba din gură :
— Ce-ai vrut să spui, copilu' tatii ?
Ana se albi la faţă. Fica plecase între timp, se mutase cu furca şi fusul lîngă Lazăr al lui Petrea, dar locul ei rămăsese gol. Smaranda ar fi avut tot dreptul să vină acolo ; dar simţea că nu se poate. Mihai nu ridicase nici acum ochii spre ea, dar vorbise între timp pe şoptite

cu Ana, iar Mărdiţa zărise privirea caldă şi plină de iubire mulţumită a fetei lui Trăilă. înţelesese. Vorbele care zburau prin sat, în iarna asta, cînd oamenii tot n-aveau ce face decît să trebăluiască pe lîngă casă, erau, pare-se, adevărate. Şi Ana se schimbase. Era ceva între ei şi bănuia ce este. In ultimul timp, de se întîlnea cu Mihai din întîmplare, vorbeau cîte-n lună, dar de dragostea lor şi de nuntă, nimic. Mihai n-o mai chema seara la uluci, nu le mai intra nechemat în

casă. îl îndepărtase ea ? Ghicise el ceva ? Bănuia că iese rău astă seară, doar de ce uriaşe Lisa azi ?
Se dezmetici. Un ţine, adormit în postavă, se trezi şi începu să ţipe. Paulescu ridică glasul să se facă auzit :
— Ce-ai vrut să spui, fată, că plnă acum nu 1-a supărat nima ?
Un val de mîndrie necunoscută o cuprinse şi aruncă peste umăr tot ce-o mai lega de Mihai. îşi dădea seama că-1 pierde, dar vru să se răzbune şi ea pe toată nepăsarea lui din ultimul timp.
— Zic şi io... Să se grăbească să facă nuntă Anei, ca să n-aibă prilej de supărare mai tîrziu... !
Parcă suflă un vînt îngheţat în încăpere. Smaranda fugi afară şi abia în gerul care o învălui îşi dete seama : cu vorbele astea aruncase şi peste ea cu noroi. O fată nu ştie sau se face că nu ştie lucruri de felul acesta. O fată cu adevărat mîndră şi bine crescută de părinţi nu e răzbunătoare, nu arată că-i e necaz. Se lovi cu capul de un stîlp al prispei. „Mai bine-aş muri", gemu.
în casă, băieţii conteniră să necăjească fetele care lucrau. Toţi ochii se îndreptară spre colţul în care se chircise de tot Ana. Trăilă se ridicase, roşu tot, pe picioarele groase şi scurte :
— Fată ? ! urlă, dar oamenii-1 opriră. Cu cine ? ! mai izbuti să rostească şi căzu, holbat şi gîfîind, potolit de mîna celor de lîngă el, pe laviţă.
Nici nu era nevoie de răspuns. Albi şi chinuiţi, Mihai şi Ana îşi căutară şi prinseră mîinile. Flăcăul nu mai dădu înapoi. Ce-ar fi făcut dacă Hoater ar fi fost aici, era greu de spus, dar taică-său, care-i spusese că vine după ce se înserează, că are de netezit nişte blăni pentru grajd, nu mai venise.

p
Paulescu îşi reveni primul :
— Sînteţi în casa mea, nea Trăilă şi voi, ceştilalţi, lăsaţi vorbele pentru mîine, pe lumină. Noaptea asta ne-o lumina pe toţi. 11 durea ceva în piept şi continuă cu greu :
— Sînt rele mai mari pe lumea asta.
Pentru că aveau o fire înţeleaptă, pentru că nu se repezeau cu vorba, pentru că erau ei aşa cum erau, ceartă nu se iscă şi nici bătaie nu începu. Cei doi ieşiră. Haina şi căciula lui Mihai rămaseră trîntite pe laviţă. Trecură pe lîngă stana de piatră care şedea lîngă pălimarul curăţat de zăpadă şi îngheţat şi tînărul răspunse printr-un gest tăcut atîtor întrebări nerostite din ochii Smarandei.
înconjură umerii Anei cu braţul şi ieşi cu ea pe poartă, pornind spre casă, la deal. Aşa se întîmplă că nu-i zări pe cei trei călăreţi care urcau încet din vale, aducînd cu ei un alt destin pentru Smaranda.
Se deşteptă cu noaptea-n cap, mahmur. Se suci pe laviţa tare într-un sfîrşit de somn şi o stare de nelinişte îl cuprinse, înainte de-a deschide ochii. Dormise buştean, cum nu i se mai întîmplase în ultima vreme. Deschise ochii şi bîrnele groase din tavan deveniră, sub privirea lui, cu timpul, cenuşii. Se lumina. Dumnezeule, dar era tîrziu şi Hoater nu se-auzea nici pe-afară. Ce trebuia să facă azi ? Se terminase lucrul la grajd ? Tata l-o fi terminat aseară ? Şi brusc îşi aduse aminte de clacă. Şi de tot ce fusese. Ah ! asta era amăreala pe care-o simţea. Se terminase într-un fel. Ba se terminase de tot. Schimbîn-du-şi poziţia în care dormise, Mihai vru pur şi simplu să mai lenevească sub cojocul greu. Ştia ce-ar spune

taică-sâu : „Şederea în aşternut îndelungată vreme, trupul ţi—1 moleşeşte, sufletul ţi—1

slăbeşte, duhul ţi-1 topeşte, inima ţi-o bolnăveşte". Ehc... Au ! Ana ! Va fi femeia lui, cu petit, cu nuntă... şi asta trebuie imediat. Chipul Măndiţei se pierdea în ceaţă şi stătu să cugete cum s-ar fi terminat toate dacă Smaranda nu i-ar fi dat de gol. Nu lăsase pînă atunci să creadă că ar fi ştiut ceva. O spusese din prostie, bineînţeles, dar nimerise la ţintă mai repede decît ar fi bănuit.
De opt luni erau în vorbă şi n-o peţise. Blestemata de sărăcie fusese de vină. O iubea în felul lui, dar în ultimul timp i se păruse rece. Doamne ! Ce-ar fi crezut despre ea 'dacă i se dădea înainte de a merge la biserică ?! Ar fi trebuit s-o iubească mai mult pentru mîndria ei şi pentru cît era de gingaşă, sprintenă şi caldă. Ca o căprioară.
Mihai oftă adînc ; avea sufletul parcă rupt în două şi nu mai ştia pe care din ele o iubeşte acum mai mult. Nu, nu se-aranjaseră treburile. Ana lui Trăilă îi venise pe nepusă masă. Nu-1 respinsese, ba-1 şi îndemnase după cît îşi aducea aminte şi va deveni femeia lui după lege. „Nu e urîtă Ana, căută Mihai să se liniştească. Da' parcă e vreo fată de-a noastră urîtă ?"
Se sculă de sub cojoc desmorţindu-şi braţele şi simţind o foame de lup. Ce-o fi fost în urmă ! Abia acum îi reveni în faţa ochilor imaginea Măndiţei, nemişcată, în săliţa scundă, dar nu mai încercă să-i pătrundă şi-n suflet. Ştia ce rău i-a făcut. Şi nu mai departe de aseară, înainte de a începe Vasile să spună basmul acela despre obîrşia Obîrşiei Cloşani, habar n-avea cum se va descurca.
Aşa s-au potrivit lucrurile, că 1-a hotărît s-o aleagă pe Ana. Cealaltă şi-o făcuse cu mîna ei. Dacă... dar nu,

nu se liniştise deloc. Nu ştia ce are, părerea de rău după Măndiţa, apropierea nunţii lui..i Dumnezeule, ştiu că tata n-o s-o lase baltă. Bunul simţ al lui Mihâ'i îi spunea că vor mai fi destule belele pînă s-or linişti cu totul. Dacă se omoară Smaranda ?■.
Gîndul îl făcu să păşească spre uşă, dar aceasta se deschise brusc şi un ghemotoe cenuşiu îi zbură drept în obraz. Era căciula. Pînă să se dezmeticească, veni şi haina lui de aba prin aer şi o prinse cu o mînă, sprijinind-o de el. „Hm ! Pînă nu baţi la uşă nu-ndrăzni să intri-n casă" — îi spunea, copil fiind, bunica Sgîndăr. îl învăţase o mulţime de lucruri bunica. Acum îi veni să rîdă, dar se opri. In uşă stătea Hoater, mai negni la faţă ca oricînd :
— Nu mai e nevoie să te duci după ele pe unde ţi le-ai lăsat aseară... vorbi aproape sugrumat. Urlă satul ! Dă-ţi cu apă pe faţă, îmbucăm ceva şi mergi cu mine în petit !
— Unde ? ! Mihai se holbă la el, căci simţea că n-ar fi putut să dea ochii cu Paulescu pentru nimic în lume.
■— La a lui Trăilă, în care parte altfel ? ! urlă Ion. Nu m-oi purta pe la toate casele cu fete din sat, lua-te-ar zmeii de copil ! Nu-ţi vine odată mintea ? Că nu mai pot să aştept ! Hai, pînă nu ne pune Trăilă foc la casă !
Suflînd greu, Hoater îşi privi feciorul. Acesta înălţă încet fruntea. Cuvintele aspre îl dureau şi, înghiţind un nod, vorbi :
— Uite, tată, de-aseară m-am hotărît s-o iau pe Ana lui Trăilă. Ii fac un copil şi...

— Ştiu ! gîfîi Ion. Ştie o lume ! Şi-n casa lui Paul te~ai dat de gol ! La fata aia nu te-ai gîndit ? că erai mort copt după ea în vară...
— De-atunci...
Ion se opri. Nu-i părea rău că se grăbise să-şi blesteme feciorul, dar îşi aduse aminte că mai spre iarnă, Mihai cu Smaranda aproape nu se mai întîlneau.
— O fi snopit-o-n bătăi. Se gîndea la Ana.
— Dacă era ceva, am vorbit cu ea să vină încoace. Şi să nu mai plece de aici.
Avea ceva copilul ăsta al lui. Făcea prostii şi se purta ca un flăcăiandru fără minte, dar unele vorbe şi fapte erau de bărbat cu cap. Se înfurie deodată, iar :
— Tu crezi că merge ca pe vremea bunică-ti, să furi fata ? Eşti de capu' tău şi tu şi ea ? Fără părinţi ?!
Acu' zică satul ce-o zice, îşi spunea Ion trecîndu-şi mîna prin mîneca sumanului şi terminînd dumicatul din gură. Voise să meargă la Baia de Aramă, la Milco, încă astăzi. Şi pe urmă să-şi îndemne inima şi calul spre Lăturoasa, s-o vadă pe Tudora. Auzise că nu-i merge bine cu

sănătatea. Şi să o mai întrebe pe fiică-sa, poate a mai afla ceva de Luca. Zice că venise la curte un om clin Padeş şi-1 întîlnise pe băiatul lui. Cine ştie... măcar nu i se pustieşte casa, şi-şi zîmbi sieşi, pentru că Ana era fată frumoasă şi vrednică foc şi încuscrirea cu Tră-ilă îi surîdea. Şi-apoi, păcatul e ca şi norocul : ori te-aşteaptă, ori îl aştepţi. Om vedea...
Nu vru să se gîndească la ochii cercănaţi ai Savetei lui Paulescu şi nici la blîndeţea şi puţinul de cuvinte încete pe care acesta i le adresase cînd îl chemase în poartă să-i aducă lucrurile lui Mihai. Hoater nu adăugă ce-i mai spusese în urmă Paulescu :
148
„Vin zile grele, Ioane. Noi... nu ne-ora strica prietenia pentru copii... Da' asară tîrziu a venit vătaful de la Lăturoasa cu doi oameni şi-au tras la noi, în loc să vină la tine sau la popa Alexe. Şi nici acu' nu spuseră de ce-au venit..."
— Ci hai odată, nu te mai moşmondi atîta... Privise în gol şi credea că Minai e în cameră. Dar tînărul îl aştepta deja rîzînd în ger, la poartă.
Casa.de bîrne a lui Trăilă, întărită cu temelii de piatră, era prima din sat, cum veneai dinspre Obîrşia, şi cei doi merseră tăcuţi spre deal. Peţitul acesta pe repezeală îl neliniştea pe Ion, căci era primul din cele trei, cîţi băieţi avea. L-ar fi dorit pregătit altfel, dar n-ai ce-i face !
Oamenii care îi zăreau bănuiau unde se duc cei doi Hoateri înalţi şi subţiri şi-şi clătinau capul. Va fi, totuşi, nuntă ? şi-şi dau cu presupusul de cp va spune Trăilă, pentru că-i cunoşteau firea aprigă care abia, abia se stăpînise aseară.
Se spărsese repede claca, poate şi din cauza celor trei oameni al lui boier Gugiu care trăseseră la Pau-lescu, cînd Hoater, socru-său, era mai nimerit să le fie gazdă.
Ion şi Mihai, îmbrăcaţi de sărbătoare, bătură în poarta casei lui Trăilă şi dacă în partea asta de sat se vor fi potolit cumva lucrurile, în vale, în căsuţa Paulescului, neliniştea îşi făcu mai abitir loc.
149
„Nu stă în obiceiul pămîntului să vină băiatul în petit de prima oară. îşi trimite părinţii sau pe alţi oameni cunoscuţi. De ce m-oi îi grăbit eu, Doamne? îşi spunea Ion, bătînd în poarta casei lui Stan Trăilă. Do ce ?" Acum era prea tîr/iu. Se repezise ca un curcan înfoiat la fiu-său, îl zăpăcise şi pe el, nu stătuse să judece nici un pic măcar. Dar de cununat cu Ana trebuia să-1 cunune.
,,De la cele trei ursitori omului îi e dat să se însoare sau nu, căci una îi urează cum să trăiască, alta cum să se însoare şi alta cum să moară. Şi lui Mihăiţă i-a venit sorocul înaintea celor mari. De ! Cine se-aştepta !"
îşi aruncă în grabă privirile în jos, spre marginile hainei curate de dimie, singura bună pe care-o avea. Doar nu era să vină în cojoc ! Mihai se lăfăia în abaua lui albă, rămasă cam scui'tuţă, căci i-o făcuseră imediat după ce Tudora plecase din casă. Crescuse flăcăul de atunci, nu glumă ! Se lungise, fără să pună carne pe el şi-avea obiceiul prost de-şi scurta prea mult pletele. îi stătea ciudat şi-1 lua şi cu frig la ceafă !
,,Gîndesc prostii, continuă în sinea lui Ion, în loc să văd cum oi deschide vorba în casa asta. Doar nu ne-o lua cu parul..."
Ce par ? Trăilă cobora pe poteca spre poartă, cu mîi-nile goale şi cu faţa ca de piatră.
„Parcă n-a prea dormit Stan" şi Hoater observă că nu-şi putea ridica nici mîna să împingă portiţa* căzută într-o rînă. Cît despre Mihai, stătea ca pierit. Tot gazda le-o deschise, săltînd-o puţin. Intrară unul după altul
şi în căsuţa scundă nu au fost în jurul mesei decît ei trei. Femeia lui Trăilă şi fetele nu se vedeau, nu se-auzeau. " ♦ *
150
-■'■• ■■■■-*»
Ion râmase cu căciula în mină :
— Nu ne întrebi la ce venirăm ?
— Păi, v-oi întreba, dacă mi-ţi spune !
— Apoi, noi am aflat...
„Ce să afle ? Că-i face fie-mi un copil ?" Nu suportă încă o dată ruşinea şi coborî ochii pînă şi Stan Trăilă. Asta-i dădu curaj lui Hoater, să se ţină de datina străbună. Era prea pe

nepregătite peţitul şi tot ce va urma, bineînţeles, dar cuvintele porniră cuminţi de pe buzele tatălui :
— Am aflat că aveţi o floare mirositoare şi nu care cumva am putea-o rupe din rădăcină, să se prindă si la noi în grădină ?
Ana avea ochii albaştri ai tatălui ei. Aceştia se ridicaseră acum spre peţitori parcă pentru prima oară, încercănaţi de nesomn :
— Să-ncercăm dacă aţi fi în stare s-o scoateţi şi s-o presădiţi, ca să nu se pălească !
Trăilă zîmbea, un zîmbet forţat şi parcă niţel strîmb.
— Copacul nu se poate reteza dintr-o dată. Domnia voastră vreţi să tăiaţi copacul dintr-o dată sau de mai multe ori ?
Hoater dădu din mîini, năduşind :
— Ce să mai lungim vorba, măi Stane. Ne cunoşti. Tăiem copacul dintr-o dată, şi rîse stînjenit, că s-au grăbit copiii noştri puţin... Acu'...
Celălalt întoarse capul într-o parte şi nu-i mai privi un timp. Numai el şi ai lui ştiau prin ce noapte trecuseră. Din toamnă, zice-se, vuia satul şi el habar n-avea. Îşi năucise în întrebări nevasta aseară, dar femeia, plîn-gînd de se rupea pămîntul, nu putuse decît să facă semn cu capul că „Nu, nu ştiuse nimica".
Ana nu vorbise, nu plînsese, dar nici nu tăgăduise.

Ana stătuse un pic nepâsătoare şi zîmbitoare şi aruncase doar : „Io mă cunun cu Minai, chiar dacă dumneata nu-mi faci nuntă ; e omu' mieu acu'", păcătuind al naibii cu vorbele astea. Ii venise să-i arunce toate oalele în cap.
Dar Trăilă judecase ca omul cu minte şi nu făcuse nici o prostie.
— In zori, mîine, pleci fată la Obîrşia. Şi pleci şi cu maică-ta cu tot ; şi le iei şi pe-astea două mai mici cu tine, muiere, se întoarse spre femeia lui. Cu ochii pe ea să stai !
— Acu', ce să facă mai mult de-atîta, că ruşinea a mai mare a făcut-o...
Zău, fusese o noapte tare grea.
Voia să rămînă singur, să vadă cum se descurcă cu Hoater. Să-i vorbească şi să se înţeleagă, chiar dacă primul pas îl făcea el. Parcă poţi să ştii ce c în capul băiatului ? îl ştia în vorbă cu a Savetei Paulescului. Toţi îi ştiau aşa. „Cum şi ce a făcut, de s-a lăcomit şi la fata mea ? Cu una joci în horă, stai de tainâ cu ea pe la ostreţe şi pe alta o necinsteşti ?! Şi asta-i fie-mea ? !"
— Aoleu, ce bătaie ţi-aş trage, mă !! zbucni brusc pumnul gros al lui Trăilă în masă. Mihai tresări puternic. Ţi-aş trage vreo doi pumni să te-nveţi minte, nu ţi-ar fi ruşine de taică-tău şi de oameni !
Puţin, puţin îşi răcorise sufletul. Făcuse bine că-şi trimesese muieretul din casă cu noaptea-n cap în Obîrşia Cloşani. Nu le văzuse nimenea pierind, căci şi casa lor era ultima din sat pe poteca spre munte, dacă se putea numi „ultima" dintre case, cît erau ele de risipite, cîte două pe-un deal, cum s-ar zice. „1Kj
t:f|

Care-o-ndrăzni să-i vină acum în poartă ? Vreo nevastă curioasă, mierind vocea „N-ai, Stane, un pumn de mei ?" ; cei doi Hoateri sigur fuseseră văzuţi cînd veneau încoace.
Uriaşe la Minai şi i-ar fi cîrpit bucuros vreo două palme. Ion l-ar fi ajutat şi el, îşi cunoştea omul ; dacă nu l-o fi tîrnuit acasă. Dar Ion şi Mihai îi veniseră devreme în poartă şi Trăilă recunoscu în pasul lor şovăitor, prin ogradă, cinstea şi ruşinea lor de munteni. „Mărăşeştii-s toţi ca unul", gîndi cu mîndrie. Nu bănuise nicicînd că se va înrudi cu căpetenia obştei lor, păstrătorul tutui^or hrisoavelor de moştenire ale mără-şeştilor şi băieşenilor, prietenul puternicului Milco şi, ptiu ! socrul Gugiului.
Odată cu acest gest, pe care-1 făcu pe tăcute Stan, lui Hoater i se risipiră toate nădejdile. Dacă scuipă a scîrbă, s-a zis ! Îşi trimite jigodia asta mică a lui în capătul ălălalt al ţării ! dar faţa roşie, cu creţuri, a lui Trăilă, se deschise toată acum într-un zîmbet larg şi voios.
— Ţi-o dau, Ioane, îţi dau florica asta a mea, deşi şi-a pus-o flăcăul tău la ureche înainte de vreme. Şi se ridică.
Se ridică şi Ion şi-şi strînseră mîinile cu degete noduroase. Pe pumnii lor grei şi împreunaţi

se va ridica cununia celor doi tineri şi cinstea casei pe care-o vor întemeia. Din mîinile lor vînoase, unite straşnic acum, va trece puterea în cea a tinerilor.
Pe Mihai nu-1 luaseră în seamă. Acestuia-i veni să chiuie deodată. Fusese o frică năroadă să dea ochi cu Trăilă, deşi se înţelesese cu Ana s-o fure dacă nu i-o da-o. „De ce să nu mă dea, Mihai ?" întrebase fata aseară, cuibărită la pieptul lui, în timp ce-o ducea aşa, ferită de ger, spre casă.
153
„Păi n-o să vrea taică-tău să-mi bat joc de .Paulescu". Ar fi adăugat : „Şi de Măndiţa", dar nu-i putuse nici pomeni numele.
„Ştiu io că nu ţi-s dragă. De-aia... nici nu trebuie să facem casă... şi nuntă... da' vine copilul ăsta şi..."
„Scumpa şi blîndeţea mea..." Mihai şoptise cu duioşie femeii de lîngă el şi găsise deodată cuvinte pe care Smarandei nu i le putuse spune. „Să ştii că n-ai păcătuit şi că rămîi cinstită în ochii mei şi-ai Celui de sus. Şi-ai satului. Şi dac-oi avea necaz în astă seară cu-ai tăi, vii la noi ; şi rămîi !"
Sigur, i se limpezise de cu seară gîndul acestui pcţit şi nu-şi dăduse seama de acest lucru. Dacă încremenise de cînd intrase în casă, era pentru că n-o văzuse pe Ana şi-i fusese teamă să nu fi păţit ceva. Strigătul lui Trăilă îl scosese din minţi aproape. Acum se liniştea. Nu-i dăduse taică-său timp să chibzuiască, dar nu era nevoie să-1 fi grăbit aşa.
— Să mă ierţi, nea Stane, grăi cu capul încă plecat. Şi dumneata, tată.
Mîinile celor doi se desfăcură.
— Aţi venit repede, oameni buni, spuse Stan. Şi m-aţi luat pe nepregătite. Femeia şi fetele-s în Obîrşia de azi dimineaţă, cu ceva treburi, adăugă zîmbind. Ia să cinstim o ţîră...
— Cu rachia îndulcită, cum rămîne ? întijebă, cu glasul limpede, Ion.
— Cu rachia îndulcită ? Aha ! şi începură să rîdă toţi trei. Asta însemna o a doua venire, cînd îi va fi şi femeia şi fata acasă, cînd vor pune gospodăreşte, una lîngă alta, vorbele de încuscrire şi zestre. \
154
îon stărui încâ o dată, după ce lăsă plosca de la gură :
— Copiii ăştia se vor fi grăbit ei, dar ţine datina, Stane. O să-i facem noi să spună ce spun din moşi însurăţeii toţi. Da' cine-i pe poartă ? se întoarse.
Trăilă ieşi în prag şi cei doi îl întovărăşiră :
— Ioane ! de nu ne asemănăm, nu ne-ncuscream ! Da' cine-i acolo ? Vezi la cîine !
Cocîrjat sub o grămadă de vreascuri, cel care stătea în faţa porţii şovăia.
— Bună dimineaţa. Ce-i, Tunare ?
— Să vă fie inima bună ! Ilie Tunam privise în sus şi înţelese că bucuria se abătea şi pe la casa lui Stan. Doar toţi fuseseră la clacă, aseară.
— Trecui pe-aci cu nişte vreascuri. Ziceam că eşti singur. Ştii, pe Smaranda Savetei lui Paulescu au luat-o de dimineaţă la curtea boierului Gugiu.
Aşezat lîngă vatra caldă şi mestecînd de zor, vătaful Lăturoasei lămurise curiozitatea gazdelor lui :
— Jupîniţa Tudora îi bolnavă şi boieru' îi tare supărat. Ni-e teamă de fiecare zi care începe şi ne-ntre-băm : azi ce-o mai fi ?
Ion se temuse pe bună dreptate să spună aseară astfel de lucruri. Mărăşeştii ăştia erau în stare să-i facă de petrecanie. îngheţase mai al naibii decît pe drum cînd îi văzuse adunaţi pe toţi tocmai la moşneanul cu care avea treabă. „Moşneanul? Rumânul!" se corectă în gînd. Erau rumânii lui Gugiu din anul trecut din sfîrşitul verii şi trebuiau să i se supună. Dar Ion vătaful nu se simţea în apele lui şi întovărăşirea cu încă doi oameni de la curte n-o făcuse numai de teama lupilor,
155
— Pe Tudora lui Ion Hoater s-o ţină Dumnezeu sănătoasă, îi întoarse vorba Paulescu, că o ştim de cînd era copilă. Firavă, da' dreaptă la suflet. Nu cată...
— Are nevoie de femei pricepute pe lîngă ea, acu'. Aproape nu se mai ridică din pat.
— Păi muierea mea-i pricepută la de-al de-astea. Ai fi venit s-o iei ? se bucură bărbatul.
Ion, vătaful, rămase descumpănit.

— E nevoie şi de femei şi de fete... Am venit s-o iau pe fata asta a ta ! Ordinul boierului !
Paulescu încremeni. Femeia lui, care ascultase la uşă, pătrunse ca un vîrtej în cameră :
— Doar n-ăi fi vrînd să spariu copila cu de-ale muiereşti !
— E vorba boierului şi gata ! se sumeţi Ion. Ce tot staţi ! Că trebuie s-ajungem pînă nu se întunecă. Să-şi facă legătura cu lucruri, nu multe, că nu stă mult. Şi dac-o fi la locul ei şi-o da ajutor, o-mbracă boierul...
Aşa se făcu că Smaranda plecă la curtea de la Lătu-roasa, după o slabă împotrivire a părinţilor. Ei îi era indiferent acum. îşi luase răspunderea vieţii ei, deşi nu ştia ce-i aduce viitorul. De n-ar fi spus prostia de-aseară ! dar nu, lucrurile tot ar fi mers pe făgaşul lor. Era drept s-o ia pe Ana... bănuia că nunta lor va fi cum trece postul paştelui şi dorea să fie plecată de acasă şi după aceea. Cît mai mult. Şi cît mai departe.
întoarse spatele colinelor împădurite de acasă. Mult timp, nu-i răsună în auz decît scrîşnetul zăpezii sub copitele cailor, în timp ce-şi pleca tot mai mult capul înfofolit în broboadă. Pe obrazul alb şi rece, nu-i îngheţă nici o lacrimă.

X. DOUĂ NEVESTE
Intr-o seară geroasă, Milco, obosit, urcă mai devreme ca de obicei în încăperea pe care o împărţea cu Mara. Aici, patul lor umplea aproape tot spaţiul de lingă fereastră, căci bărbatului îi plăcea să arunce privirea, de cum se iveau zorii, întîi şi întîi în curtea largă şi totdeauna curată a hanului. Se mătura mereu şi iarna se curăţa şi se bătătorea mereu zăpada.
Acum, pasul lui liniştit urcase mai greoi ca altădată scările şi mîna rece, proaspăt frecată cu zăpadă, se sprijinea apăsat de balustrada de lemn. Era abătut cînd păşi înăuntru. Mara depăna sculurile de lînă. Picioarele unui scaun răsturnat îi slujeau la asta şi mărgeluşele negre ale ochilor lui Ursu, lungit în faţa sobei albe cu olane, se osteneau să-i urmărească mişcările.
Starostele se aşeză pe marginea patului. Mîna mare mîngîie o clipă inconştient scoarţa viu colorată împodobită cu păsări şi flori, ţesută în război de Mara în prima iarnă de după căsătoria lor ; apoi se trînti peste căpătîiele umplute cu fulgi de gîscă. Oftă. Abia atunci Mara lăsă lucrul şi-1 privi :
— Milco ? Ce-i ?
Simţise acum, ca şi altădată, ca totdeauna de altfel, cînd cu omul ei se petrecea ceva şi nu era numai obosit. Ea însăşi era neliniştită acum.
Milco îşi îndreptă privirea spre cîine ; acesta bătuse de două ori din coadă pe lemnul ars de tăciuni în semn de „Bun venit", apoi închisese ochii.
— Mara, să ştii că eu nu mai am zile multe...

Femeia ridică acum de-a binelea ochii şi-1 întrebă ce înseamnă cuvintele astea.
— în fiecare noapte îl visez. Vine şi-mi spune că pleacă, dar să nu-i mai caut mireasă, că n-are nevoie. Şi-mi mai spune că i-a fost dor de mine şi că tare-ar vrea să fiu cu el...
— Ce te-a găsit ? Faţa Marei se înăspri. De ce nu vrei să fii cu picioarele pe pămînt ? Ce rost are să...
— Păi dacă mi-e teamă să mai închid ochii ! Cum adorm, cum...
Ursu se ridică pe labele din faţă şi începu să se caute de purici cu furie. Apoi se scutură îndelung şi alene, alene, se îndreptă spre piciorul lui Milco, ridică botul şi scheună uşor.
— Asta-i !
Dar Mara nu se tulbură şi, încet, liniştea trecu şi asupra lui Milco. Era prea obosit, desigur. Apoi fusese toată ziua la topitoria de la Malareca. Mara îi pătrunse ca de obicei gîndul.
— Stai prea mult în aerul ăla prost. Ciop Hanos tot aşa am auzit că sta..., şi 1-a vătămat arama.
— Cine lucrează, nu moare din asta, zise bărbatul. Deodată, Mara izbucni în plîns. Lacrimile picurau
pe ghemul de lînă din poală şi Milco se apropie, şter-gîndu-i-le stîngaci cu colţul tulpanului.
— Să... să nu mai zici... prostii de-astea... ni... niciodată, suspină femeia. îi era şi necaz că nu s-a putut stăpîni în faţa lui. Hotărîse de mult că, dacă va rămîne văduvă, se va călugări.

Numai aşa, după moartea lui Milco, va fi mai aproape de el.
Părul negru al Marei lucea în bătaia focului. Bărbatul îi puse mîna pe umăr şi o întrebă :
— Mergi mîine cu mine la Lăturoasa ?
158
Mara oftă adînc, într-un ultim suspin :
— Mergem? Apoi, vioaie: Mergem, Milco"! . Aj treabă acolo ? ■
— Da', cum să nu ! Cînd n-am eu treabă ? Băiaşul se gîndea de cîtva timp la cei din Mărăşeşti.
Fusese plecat cînd se scriseseră cărţile de ipotecă şi răscumpărare şi era şi supărat că se puseseră chezaşi la plata datoriei cu hrisovul munţilor lor, întărit de Mihai Vodă. Aşa ceva n-ar fi trebuit nici măcar visat, darămite promis în gura mare unuia ca Gugiu. Acum tăceau mîlc. Nu mai suflau un cuvinţel despre chezăşia pe care trebuiau s-o dea. Iar treaba lui era cam ascunsă. Pur şi simplu dorea o copie după zapisul de împrumut. Ce avea să facă cu ea nu ştia limpede, dar trebuia s-b aibă ! Şi încă, dacă s-ar putea, cu cît mai puţină ştiinţă a însuşi stăpînului ei. j Mara îşi îndreptă spatele obosit :
— Mi-e tare grijă de Tudora, aşa că bine faci că mergem acu'. Naşte... naşte tîrziu. Primul copil, la anii ei!
— Las' că s-au mai născut copii la munte ; şi-o să fii lîngă ea.
— Cu Tudora noastră mai e şi altceva...
— Ce ? Ce mai e ?
— Cînd... cînd a fost ultima oară... mi-a spus... că a zămislit copilul..., înţelegi..., în postul din vară...
Nu mai putu vorbi şi îşi simţi obrajii dogorind.
— Acu' umbli tu cu prostii ! o certă bărbatul. Ce ţi-e şi cu muierile ; Celui de sus să nu crezi că nu-i
I , sînţ plăcute... .■ ■ ■ . ■ ■
I; — Milco ! • î
ii .' ' ■•'■'
1-1 ' 159
Bărbatul se aplecă spre ea într-un început de îmbrăţişare :
— Noi doi am ţinut totdeauna posturile, murmură dezgolindu-i urechea mică, cu sărutări mărunte. Acum... e post ?
— Vai de mine, nu ştii că nu-i ? se întoarse caldă spre el. Izbucniră în rîs. Lucrul îi scăpă din poală, dar n-avea de gînd să-1 ridice.
Mai tîrziu, întins alături de ea, îi privea profilul luminat de ultimele luciri ale focului. Mara, coroana casei lui ! Se liniştea ori de ci te ori era alături de ea. Se cunoşteau de-o viaţă şi se luaseră tare de tineri. Aveau copii mari, patru băieţi din care primul născut murise, dar dac-ar fi avut şi o fetiţă, Milco punea mîna-n jar că ea ar fi adevărata lui stăpînă. Apoi gîn-durile lui se întoarseră încet spre ce va face mîine.
II va lua pe Manole cu binişorul. O să-i laude casa. O să i-o ridice în slăvi şi pe cea de la Craiova, deşi nici nu-i săpase temeliile. O să-i laude scoarţele şi hainele pînă-1 va face să-şi umfle obrajii şi să-1 cheme tainic în cămăruţa aia rece, ca să-i mai arate o dată cartea de boierie şi el o să-i pună pe masă un vin de zile mari. Să nu uite să-ncarce mîine în sanie un butoiaş cu vin de Costeni. După aceea..., da' las' să se-ameţească Gugiu cu vinul. Fala şi beţia aduc sărăcia. Pană de gîscă, tuş şi nisiparniţă sînt acolo, pe masă, le ştie el. Eh, cam asta-i tot, căscă Milco, răsucjndu-se pe-o coastă. Pe urmă adormi.
Pe la sfîrsitul lui februarie se văzu de-adevărat că era primejdie mare cu Tudora. Avea dureri în şale şi apăsări în pîntecul umflat şi ea rămase în continuare culcată printre pufuri şi pocladuri, în iatacul supra-
160
încălzit acum. Tot timpul focul duduia trosnind vesel şi măcar una din femeile sau fetele de la curte stăteau mereu lîngă bolnavă. Tudora nu mai fu o clipă singură, căci noaptea o femeie bătrînă, „fără somn", i se culca la picioare. De obicei era roaba Măria, cu un ciudat ataşament pentru stăpînă după moartea lui Costea.
E greu rlc spus ce era în mintea bătrînei, clar privirea, cînd n-o observa nimeni, îi alerga

vioaie, iscodind în toate părţile.
— Domniţă, n-auzi, îi spuse într-o noapte Tudorei care moţăia. Pe boier îl apasă oevaşilea.
Tudora tresări din aţipeală ; rosti cu blîndeţe :
— Mai mult ca pe mine, în pîntece, nu-1 apasă... Ţiganca zîmbi strîmb :
— Da' ai încercat, juoaniţă, de vei vrea să ştii ce naşti ? Ha ?
— Nu ştiu, zîmbi stăpîna.
— Iată cum : pui în ulcică apă neîncepută, apuci ţîţa dreaptă şi storci numa' o ţîră. De va merge laptele la fund, va fi fecior, iară de se va risipi în apă, vei avea o domniţă. Da' te-apasă tare ?
— Ihî...
— Ii cu mult mai rea apăsarea pe suflet decît pe burtă... Mă luară de la cuhnie şi mă aduseră acilea, la matale. Nu-ş ce am... mi se tot năzare... da' de bine ! se repezi, văzînd privirea Tudorei. Stăpînă, pupa-ţi-aş tălpile halea gingaşe, să n-ai grijă. O să ai un băiat vioi, grăsun şi alb, ca un prinţişor.
— Ca un purceluş, zîmbi nevasta, mîngnndu-şi pîntccul umflat. Şi nu se mai astîmpără aci, mă tot loveşte şi acu', noaptea. Auuu !
—- Tot aşa păţeam şi io, continuă roaba privind-o cu îngrijorare pe sub sprîncene. Şi am făcut trei. Fă-

ceam mai mulţi dacă nu-mi murea omu' lovit de pom, usca-1-ar Dumnezeu p-ăl de 1-a tăiat...
— Nu blestema... Mi-i frică, Mărie, se- întoarse greoi Tudora pe o parte, aşa ca s-o vadă pe roaba ghemuită la picioare. Copilul ăsta a fost făcut în postul Sfintei Măria mari. Eu am şi uitat atunci şi nu ştiu cum s-a întîmplat că... Sînt o păcătoasă !
Ţiganca zvîcni :
— De-asta ? ! Dc-asta nu ţi-i deloc bine ? Şi-ai tăcut, stăpînă, pîn-acu', vai de păcatele mele ? Ai tăcut, lua-m-ar naiba să mă ia de ţigancă proastă ! De-aia nu mi-am dat io seama de nimica ? De ce n-ai spus, domniţă, s-o chemăm pe doftoroaia din Comăneşti, sau pe popă ? ! Vrăjitoarea aia m-a scăpat şi pe mine o dată la un năcaz d-ăsta.
— Manole spunea c-o s-o cheme, la timpul potrivit. Vreau să trimit vorbă şi Samfiroaiei de la noi.
— Trimite, trimite, nu mai sta, se agita ţiganca în picioare acum, cu fustele foindu-se împrejurul ei. Ao-lele, ce năcaz ! de-aia nu-ţi merge bine. Da', ia stai ! Au mai fost femei aşa, zise privindu-i faţa devenită lividă. Se speriase tare, ca o proastă. Ş-au scăpat. Chiar nu ţi-i bine, jupîniţă ?
— Deschide uşa, că mă-năbuş...
Costea al ei, bradul ei, murise. îi spuseseră mamei stelele că cineva de la curte nu-i străin de moartea lui. îl jelise şi-1 jelea, clar jupîniţă nu fusese dată cu răii niciodată şi nu trebuia să moară. începuse să se zgîrcească în pat. Adică, bolea de-adevăratelea cam de cînd venise fetişcana aia din Mărăseşti, Smaranda lui Paulescu. îi făcuse tare rău Tudorei să audă ce-i povestea — ea, Măria, trăsese cu urechea. Ai stăpînei

nu mai veneau pe la curte. Lupii şi nărneţii opreau calea călătorilor. Se mai uită o dată la Tudofa Şi strigă, în plină noapte, fetei ei, Mărgică :
— N-auzi, Margico, fa ! Du' de-1 scoală pe boiar ! Hai că începe, păcatele mele, începe mai iute decît trebuia !
Strigătele i se-auziră pînă în fundul curţii şi din clipa aceea nu mai dormi nimeni la conacul lui Gugiu.
In dosul casei late de piatră, Smaranda îşi îndreptă spatele obosit şi lăsă apa să i se scurgă de pe mîini în postavă. Spălaseră întruna, de dimineaţă, rufăria: cearşafuri răcoroase de in, cămăşi de in şi cînepă, ştergare şi tot soiul de alte albituri şi fata, ştergîndu-şi mîinile roşii de poalele cămăşii, trecu spre pridvorul casei.
Oamenii intraseră în curte şi stăteau tăcuţi. Se a-propria seara, dar nu se mişca nimeni. Oamenii morfoleau cîte ceva, vorbeau pe şoptite, dar din casă se auzeau numai bufnituri de uşi şi plînsetele femeilor. Stă-pîna nu dăduse un strigăt măcar.

Un călăreţ, Sava, fusese trimis în grabă la Baia de unde venise Mara ; boier Milco o întovărăşea. Acesta se retrăsese cu Gugiu în cămara rece unde trona în fund lada mare şi neagră, lustruită, cu ghinturi sclipitoare adusă din străinătăţi, ladă căreia-i pusese Sava gînd rău la începutul iernii.
Stăteau în faţa ulcelelor cu vin care-i încălzea. Nu vorbea Manole. Avea faţa cenuşie, barba nepieptănată şi privirea rătăcită. Se putea naşte ca toţi ceilalţi copilul ăsta şi iată, venea mai repede cu treizeci de zile decît se aşteptaseră. în tainâ, stăpînului Lăturoasei
163
i-era teamă că, pierzmdu-1, altul nu va mai veni. Ar fi intrat la Tudora, dar simţea că nu poate şi nici femeile nu l-ar fi lăsat.
De dimineaţă, încă bucuros, spusese în gura mare că dă de mîncare şi de băut la toată suflarea satului; dar văzu mai tîrziu că prostimea care-i intrase în curte nu după mîncare venise. Îşi iubea stăpîna şi acum aştepta o cît de mică veste bună. Aceasta nu venea. Cîte o femeie spunea cu glas scăzut alteia de naşteri grele petrecute ; o alta se apropia şi bărbaţii, trăgînd cu urechea, îşi spuneau că aşa-i de cînd lumea şi pămîntul, cui îi e dat să trăiască, bine, cui nu, nu, că muierea e făcută să sufere. Dar le părea rău de Tudora Gugiu. îşi ajutase rumânii de pe moşia Lăturoasa de atîtea ori, că nu găseai alta mai bună şi mai blîndă pe lume...
Acum, spre seară, se împrăştiau. Luminările ardeau în casă cu fum mult, risipă de luminări se făcuse. Gugiu tot nu se vedea pe-afară. Smaranda se întoarse la postavă, să stoarcă şi să întindă rufele în ger — ce frumos se albeau ! — şi pentru prima oară o undă de părere de rău pentru că-1 pierduse pe Mihai se strecurase în ea.
Dar îi plăcuse Lăturoasa şi nu se gîndea să plece curînd. Nu voia să revină acasă pînă după nunta lor..., deşi, cînd se gîndea la nuntă, simţea rece la inimă. De ce ? De ce ? Inspira atunci adine, înălţa fruntea ei albă şi bombată şi ochii negri de mură priveau drept înainte.
*
In astfel de momente nu o dată întîlnise privirea boierului aţintită asupra sa, aşa cum o întîlnise în vara ce trecuse, la Tismana. Gugiu o privea lacom şi pătrunzător — nu avea altfel de privire pentru ea. I-o susţinea, nu zîmbea, se ferea să-1 facă pe boier să-i vorbească.
164
Femeile care se aflau mereu cu treburi la curte erau din sat sau din împrejurimi. Ce căUi ea, fată marc, tocmai din Mărăşeşti, aci ? Se spusese că-i logodnica fratelui stăpînei şi că venise de bună voie să fie lîngă aceasta cînd i-o veni vremea. Dar sigur fu însă că numai doi oameni ştiau adevărul.
Manole Gugiu, care-o dorise mereu de astă vară, care n-o uitase şi găsise mijlocul s-o aducă pe lîngă el fără să-şi urce satul acela de turbaţi în cap deoarece avea alte planuri cu ea, şi Măndiţa, al cărei simţ de femeie în devenire, o adusese pe această cale a gîn-durilor ei. Şi unul şi altul ascundeau acest lucru ; Gugiu, pentru că-şi aştepta vremea şi avea planurile lui. Măndiţa, pentru că-şi aştepta şi ea timpul, cu gîn-duri încă nelămurite. Dar îi era limpede că nu va mai voi niciodată să locuiască la Mărăşeşti. De nimic nu mai ducea lipsă aici. Apoi... nu îndrăznea să gîndească mai departe.
Sava putea fi al treilea care să ghicească acest lucru, căci nimic nu-i scăpa vulpoiului ăsta bălai — aşa-1 judeca cel puţin Gugiu.
Dar sîrbului în ultimul timp se pare că-i păsa do altceva ; îl surprindeau oamenii vorbindu-şi sieşi, în limba lui. li luau peste picior, „Mă, trebuie să-ţi găsim o nevastă, că te-ai năucit, vorbeşti la pereţi", dar privirea acestuia, rea deodată, îi amuţea.
Sava îşi dădea seama de chinul lui. într-o zi se aşezase alături de Tudora la război, ferindu-se să-i privească mijlocul îngroşat şi mişcările obosite. Femeia îşi oprise lucrul şi-1 îndemnase din ochi să vorbească : „Ce-i, Savo ?"
165
Atunci îi spusese tot. îi spusese tot ce avea pe suflet, li spusese cit de izbit fusese de asemănarea nevestei lui duse, cu dînsa, şi cit îl ehinuise acest lucru la început. îi spuse că începuse s-o iubească, da, s-o îndrăgească, a înţeles bine şi, spunîndu-i acest lucru, o putu privi în ochi. Traiul de aici nu-i pentru ea şi copilul pe care-1 aştepta va fi un bleg, supus

forţei bărbatului, ei, sau se va ridica un al doilea Manole Gugiu. îi spusese acest lucru, despre copil, chiar şi lui Milco.
îi mai spuse că nu-1 crede cinstit pe boier şi va face totul ca ea să nu sufere. Şi îi ceru ca, după ce se va întrema, să plece cu ci. El numai însănătoşirea ei mai aşteaptă.
Tudora amuţise. Apoi, deodată, izbucni :
— Să fug ? !
—■ Să plecaţi ! Să plecăm de aici ! Eu numai pe domnia ta o aştept. Vă las, jupîniţă, să vă hotărîţi. Aveţi timp... Şi-şi coborî privirea spre trupul diform.
Tudora se ridică de la război greoaie şi-1 făcu să dea un pas înapoi. Avea o privire de gheaţă. Aşteptase, simţise că-i va vorbi odată şi ţinea să-i arate care-i este locul. întinse arătătorul subţire spre pieptul lui Sava :
— Omule, deşi eşti sluga bărbatului meu, eu te-am crezut o?n, ca şi pe ceilalţi de la curte. îmi pare rău pentru femeia domniei tale, pe care zici că ţi-au luat-o păgînii. Şi pentru copilul omorît. Dar eu sînt soţie, îmi cinstesc casa şi va trebui s-o cinsteşti la fel, căci aici ai adăpost şi nimeni nu te întreabă de nimic de ce-a fost înainte. Dar dacă despre iubirea domniei tale mai ai vreodată ceva de spus, va afla şi boier Manole. Acum ieşi !
v> ---■• <■ -■■
166
Sava ar fi vrut să urle : „Tudoro, trezcşte-te !", dar vorbele ei îl năuciră. Şi nici n-o auzise vreodată vorbind atît de mult şi aspru. Ieşise ca un cîine bătut, cu capul între umeri şi hotărîse în sinea lui s-o facă să vadă adevărul.
Apoi apăruse Smaranda la curte si imaginea fetei începu să-1 urmărească, fără a-şi da bine seama de ce. Dar simţea că îi c oprit să şi-o apropie. îşi arătau unul altuia prietenie şi Sava gîndea că şi-ar fi putut-o face aliată. Tudora Gugiu trebuia scăpată de aici !
Femeile au un suflet al naibii de ascuns, îşi spunea cu necaz. Şi totuşi uneori se gîndea că ar fi putut-o avea lîngă el pe Smaranda, frumoasă ca o floare de colţ, şi l-ar fi pus la respect pe boier, ale cărui priviri le văzuse nu o dată. Asta nu era însă primul lucru la care să se gîndească. Pe Sava îl muncea cu totul altceva chiar şi acum, în a doua noapte de chmuri a Tudorei.
Copilul se născu, ghem de carne roşie cu pielea zbîrcită, aproape să încapă în pumnii căuş şi muri în cîteva minute, înainte de a-1 putea chema pe boier. Venise atît de greu ! încovrigat şi femeile din jurul Tudorei spuseră că ele au născut, nu stăpîna. /
Leoarcă de apă şi lacrimi, Mara Băiaşului ieşi îm-pleticindu-se în pridvor. Tudora dormea ; asta s-a în-tîmplat după ce fusese pe cale să moară. Aerul era foarte rece şi Mara simţi* că o ia cu frig. Alături de ea apăru tămăduitoarea Comăneştilor, femeie atît de pricepută la naşteri :
— Jupîniţă Mara, sora matale n-o să mai aibă copii...
Mara se întoarse ca fulgerul spre ea :
—■ Cum n-o să mai aibă ? ! Nu se poate ! Nu se poate aşa ceva !
X67
— Şst ! puse un deget pe gură bătrîna ; ţi-am spus-o matale, da' nu ştiu boieru' ce-o zice. Bine c-a scăpat jupîniţa cu viaţă... şi tot nu se ştie...
Mara simţi imediat că trebuie să-1 vadă pe Milco. Păşi uşor spre cămara unde-i lăsase cu cîteva ore înainte şi împinse, sforţîndu-se, uşa grea.
Gugiu dormea, cu capul pe masă. Dac-ar fi avut un pat pe care să stea întins, ar fi sforăit cumplit, gîndi cu silă femeia. Mirosea tare a vin — era vărsat vin pe masă şi pletele bărbatului se amestecau în udătură. îl doborîse veghea şi oboseala.
Milco nu era nicăieri. îl căută, călcînd tiptil prin casa rece, şi reveni în iatacul Tudorei.
— Muri nebotezat, ridică, suspinînd, capul dezbro-bodit o femeie.
Patul fusese curăţat şi primenit şi nimic nu mai arăta că în iatacul acela erau să fie doi morţi în loc de unul. Tudora dormea atît de adînc, îneît nici uşa, care se tot deschidea şi închidea, n-o trezise. O femeie de la curte şi Măria ţiganca stăteau de veghe, dar de cele mai multe ori picoteau şi ele.
Unde-o fi Milco ? Mara luă de pe ladă haina ei lungă căptuşită cu blană de vulpe şi, aruneîndu-şi-o pe umeri, ieşi în curte.

Zăpada era bătătorită, dinii legaţi şi femeia coti, adusă de spate, după casă. Erau locuinţele oairfcnilor acolo şi bîjbîi un timp pînă găsi ceea ce căuta ; cămara lui Sava.
Auzi glasuri, dar nu înţelegea. Avizi vocea omului ei, dar sau nu auzea ca ce sporovăia cu Sava, sau era prea năucită acum de nu înţelegea nimic. Bătvi înceti-
168
şor în uşă şi, păşind pragul, simţi cum o lasă p^ Se prăvăli plîngînd pe laviţă şi bărbaţii înţeleser§ Blana îi lunecă la picioare.
Pentru că-şi ştiau pe dinafară rosturile sărace si pentru că nunta trebuia grăbită, cătătorii de casă ai miresei nu mai veniră la Hoater. Mai era şi graba de a nu intra în post. Obştea tăcea. Duminică, la biserică, alde Paulescu stăteau de o parte, mai spre uşă, dacă se putea numai să te tragi de o parte în înghesuiala din biserica pitică. Deteră bineţe, urmăriră slujba şi plecară printre primii, fără să se mai oprească pentru o vorbă măcar.
— Lui Paul şi Savetei parcă le-ar fi ruşine de oameni, grăi un sătean, făcîndu-şi loc prin nămeţi.
Poteca bătătorită era îngustă şi oamenii o lărgeau căleînd prin zăpadă.
— De ce le-ar fi ruşine ? Lui Trăilă, da' nu, nici lui...
— Nu şi-a păzit fata !
— Nici Smaranda nu 1-a păzit pe-al ei...
— Veveriţei ăsteia de Mihai ar trebui să-i fie...
— Cum, necum, rosti Ilie Samfir, o s-avem nuntă şi ne-om mai veseli şi noi.
—• Logodna scurtă e bucuria tinerilor !
înfăşurate bine în broboade, cu fustele măturînd zăpada, călcau în urma lor, îngrămădit, femeile. Vorbeau despre acelaşi lucru — era o întîmplare peste care nu puteau trece pe tăcute. ,,, .„. ,.,,„., ,„.,,
169
— Nu a fost să fie...
—- Asta i-a fost soarta !
— Eu nu m-aş lăsa nici moartă...
— Vorbeşti aşa, femeie... în locul cui vorbeşti ? Al căreia din fete ?
— Toate-s din vina sărăciei...
Nici o munteancă nu acuza. Nici una nu vorbea mai mult decît trebuia. Degeaba le spuneau uneori bărbaţii că au gură mare, că prea trăncănesc... Obştea, bărbaţi şi femei, lua lucrurile aşa cum erau, dar se împotriveau pînă la încrîncenare cînd era vorba de libertatea lor. Ei şi băicşenii vor ridica biserica din Baia — cînd o porni-o odată, că nu mai porneşte ! Să stea mai la largul lor la slujbă... şi să le-nveţe copiii buchile...
Aveau de gînd să facă să dispară orice puţ de mină care-ar fi fost săpat pe pămîntul lor, atîta timp cît Gugiu îl stăpînea. Şi dacă boier Milco o vrea să pornească vreo lucrare pe-aici, îi vor cere s-o amîne pînă cînd...
Dar pînă cînd ? !
Nunta care se pregătea în casa lui Trăilă era numai prilej de bucurie. Dar ai lui Paulescu or veni ?
Asta se întreba a doua zi şi Ana în timp ce, împreună cu maică-sa şi surorile, alegea zestrea la care lucrase tot timpul : căpătîie, şervete, prosoape» peş-chire, cămăşi cu zăbranic — două, cămăşi de boran-gic — patru, un biniş dezblănit...
Logodnă nu mai făcură. Nici la Baia sau Tîrgu Jiu nu mai plecară să facă tîrguieli ; tot vărul Milco şi Mara Băiaşului rămaseră naşi şi tot ei promiseră să le aducă, cu oameni de-ai lor, toate cele de trebuinţă.
170
î
Hoater se-ngriji de băutură, Trăilă făcu pe dracu-n patru şi rostui de făină pentru pîini. Abia cînd Tiotă-rîră ce bou să taie, pe Ion îl păli gîndul crunt că Tudora hu se putea ridica din pat să vie la nuntă.
Mihai şi Ana plecară la Baia să ducă, după datină, ploconul naşilor si să tocmească lăutarii. Şi nunta începu sîmbătă seara.
Ai lui Argint veniră zdrăngănind vesel din lăute de pe la prînz şi li se alătură un cimpoier de

la Ponoare. Cu fluierul ştiau şi mărăşeştii să cînte.
Cu plosca în singura mînă validă, stingă, şi lălăind de mama focului, Ilie Samfir, cumnatul de mînă, porni să cheme sătenii la nuntă.
— Beţi, fraţilor, beţi, oameni buni, că-i rachia noastră !
Oamenii ieşeau rîzînd la poartă. Gospodarul îşi ştergea gura cu mîncca şi trăgea două-trei duşti, iar femeia lui, veselă, lua o gură, oţărîndu-se apoi, aşa cum era la locul său pentru o femeie.
—■ Ce te strîmbi ? spunea încălzit omul. E rachia boierului, ia să i-o terminăm ! Şi mai lua un gît. Să fie cu noroc Ilie, venim !
Cîte unul i se-alătura.
Femeile scoaseră din lăzi opregele negre, frumos păturite şi cămăşile de horă, albite. Basmalele negre, cu fir, se dezbetiră şi ele. Flăcăii îşi încercau, strîngînd, puterea nojiţelor. De n-ar plesni pielicica, să-i lase opinca în mijlocul horei !
Nevestele umplură casa lui Trăilă. Erau bucatele de pregătit, erau ţăsturilc de ţinut cu focul şi Ana, văzînd alergătura din bătătură, simţea că o iau mai tare ameţelile.

Nu era frumos ce făcea acum. Fugi de acasă la vale, în văzul lumii, spre casa Hoaterilor. întîlni sania popei Alexe cu nuntaşi din Baia şi alte două cu rude ale Hoaterilor, Sgîndăreştii de pe valea Brebinei. Strigară veseli la ea, hăulind, dar fugi mîncînd pămîntul.
îi era dor de Mihai şi doar de dimineaţă îl văzuse. Pînă mîine va sta în văzul lumii. Se vor uita toţi la ea şi ştia că multe priviri vor coborî spre pîntccul ei care începea să se rotunjească. Să se strîngă mîine cît poate şi după aia, fie ce-o fi ! Copilul nu mişcase încă şi-i era teamă să nu-1 vateme totuşi strînsoarea...
— Ană ! !
Mihai venea alergînd după ea :
— Un' te duci aşa zorită ?
— Eu ? Nu-s zorită... ba da... nu ştiu...
— Ce-i, Ană, cu tine ? Mihai nu-i înconjură umerii cu braţele, ca de obicei. Era mîine ziua nunţii lor şi-ar rîde oamenii dacă i-ar vedea şi acum luaţi în braţe. Ar zice că se luaseră în iarnă destul...
— N-arăţi bine, hai în casă. Nu, hotărî deodată. în casă erau oaspeţi din Baia, familia Băiaşului. Ia hai icia, să stai să te potoleşti puţin. O duse spre şopronul gol.
■— Nici n-am dormit de griji şi treburi.
— Stai aici.
Se aşezară pe marginea grinzii ce ieşea jos, din perete şi aşa-i zări Hoater, care mergea împleticit. ^Băus? şi plîngea tăcut. Ana zvîcni în picioare, îndreptîndu-se spre omul care se clătina :
—■ Tată, ce-i cu dumneata ?
,,Tată !" — parcă fusese glasul Tudorei. Ce căuta aici ? Se putuse ridica de pe patul în care zăcea ? A, nu, era nora lui, dar ce căta cu Mihai împreună ? Nu

trebuie să se vadă pînă mîine, afurisiţii ăştia de copii dar simţi că nu are puterea să se împotrivească.
— De ce nu c-eşti cu-cumnatu-tău de-de mină ? N-aţi po-pornit ? se bîlbîi el.
— Oi pleca acuma. îşi îndreptă oftînd spatele obosit şi transpirat. O lua cu frig. De ce plîngi, tată ?
Dar Minai înţelesese. Mama nu-i mai trăia să-i vadă nunta şi nici unul din copiii lui Hoater nu era aici. Se simţea Ion singur — firicel de pai în vînt, tăvălit de colo pînă colo. Nu putuse veni Tudora, deşi trimisese daruri pentru ei şi nici nu credea că va mai călca vreodată prin sat. Dispăruţi erau şi cei doi băieţi mai mari — Luca, veselia casei, şi Nicolae, care-i semăna lui Ion atît de mult. Venise Mara, care se pregătea şi ea acum să urce la deal, la Trăilă, dar parcă nu-1 mai încălzea nimic pe Ion Hoater.
Ce dacă făcuseră foaie de zestre ? Ce dacă popa Alexe sfîrşise prin a scrie în numele lor : „De la mine acestea, iară de la Dumnezeu milă şi blagoslovenie" ? Copilul care se va naşte va fi un rumân în plus pe moşia scîrbci de Manole Gugiu... Să-1 fi lăsat pe Mihăiţă în

toamnă să plece călător ? N-ar mai fi batjocorit-o pe Ana şi poate că jalbele lor ar fi ajuns unde trebuia... Ce-1 oprise ? Aha, dar nu s-ar fi veselit ci acuma cu vin de Costeni... Uuiuuuuu ! Mihai îl ducea pe după umeri în casă şi îl simţi bărbat. în mîna lui va lăsa odată necazurile lor, căci Ion simţea de la un timp că-1 lasă puterile.
Căpătîiele pentru perini au fost umplute cu paie sîmbătă după-amiază, făcute grămadă şi Vasile, zis Băiaşul, începu hora în jurul lor.
173
Neaşteptat, dar Paulescu fu cel care porni cu doi oameni să taie bradul — pomul de nuntă pe care-1 vor împodobi şi unge cu seu. Zîmbea deschis cînd. intrară cu el pe poartă, dar nici el, nici femeia lui nu vorbeau cu ceilalţi prea mult. Şareta simţea tot timpul un nod în gît şi fu bucuroasă să robotească în fumul ce umplea cuhnia.
Puseră brăduţul într-o ulcică cu vin. Obiceiul cerea să fie împodobit de către şase tineri ai căror părinţi să fie în viaţă ; asta şi făcură trei fete şi trei băieţi şi Fica, fata Tunarului, începu deodată să cînte :
„Înfloriţi {lori, înfloriţi, Că mie nu-mi trebuiţi. Mie cind îmi trebuiaţi, Voi şedeaţi şi nu-nfloreaţi..."
Ana revenise în ogradă cam în acelaşi timp cu bradul purtat de Paulescu şi acum simţi că va începe să piîngă. Ca un bocet, subţirel, eîntecul fetelor se ridica în aerul umezit :
„Şi-nfloriţi să umpleţi culmea, Că mie mi s-a închis lumea..."
Vasile porni să joace, cu pomul sărbătoreşte împodobit, prin curte. Mama Anei ar fi vrut s-o cheme în casă, dar se opri şi ea să privească la ceea ce se petrecea: Vasile juca de trei ori cu pomul înainte de a-1 duce înăuntru unde i se aninară în crenguţe un peşchir şi un măr roşu — Dumnezeu ştie de unde-1 mai luaseră şi pe ăsta acum, iarna.
Tineretul juca pînă seara tîrziu şi pe lăutarii lui Argintam curgeau apele ; oamenii se încălziseră bine, tot gustînd vinul. O fi fost şi vremea de vină, se lăsa moină.
174
Ţ-r
Ana, culcîndu-se alături de surorile ei, căzu ruptă de oboseală. Nu, nu mîine, ci din ziua cealaltă se va culca după lege cu Mihai al ei. Nu-i părea rău că pleacă din casă. Bine că nu pleca din sat. Cealaltă plecase... „N-are rost să mă mai gîndesc la toate astea acum". I se părea că totul merge ca sfoara, drept şi bine. Laviţa începu să se legene deodată sub ea, aşa i se păru şi se scula să iasă. Iarăşi- i se întorcea stomacul pe dos. „Mai am două nopţi şi-o zi de răbdat ; orice ar fi, măcar în timpul nunţii oamenii trebuie să uite că-s grea..."
Ce-i asta ? O fîlfîială uşoară, o tremurătură în pîn-tece. Simţică asudă din cap pînă-n picioare. Aşteptă, încordată. îi era frică să mişte. Şi deodată... iar... Doamne ! îi veni să ţipe, dar izbucni în plus. Micuţul meu ! Se chirci pe prag. Micuţul nostru, trăieşte ! După atîtea zile de zbatere şi alergătură, cînd îi venise să fugă de-o sută de ori la Samfiroaia s-o întrebe dacă nu poartă în ea un prunc mort... Se înfrînase de fiecare dată.
Suspinînd de fericire, rămase în săliţă, inspirînd adînc. Şi simţi un dor nebun după bărbatul cu care se cununa. Trebuia să fi fost acum lîngă ea. Avusese încă şi azi acest îndemn năvalnic, dar abia acum, în noapte, cînd toată suflarea dormea, ei şi copilului ei le era dor de Mihai. Tresări. Gîndise despre prunc ca despre o fiinţă vie — dar era vie, ce Dumnezeu ! Şi ceea ce nu-i spusese flăcăului niciodată — nici cînd, venită din Obîrşia şi ţinută tot timpul în casă, putuseră sta singuri de vorbă — spuse tare acum, fără să se teamă că ar fi auzit-o vreun nuntaş fără somn :
— Doamne, nu ne mai despărţi !
Mîine nu va intra în biserică. Cu ruşinea asta pe capul ei nu are voie să intre. Mîine va fi mireasă cu
175
cîrpă de femeie pe cap, aşa o să-i fie nunta. Mîine vor fi amîndoi, mai mult ca oricînd, copleşiţi de ruşine-. Arunca şi peste cele două copile — surorile ei — stigmatul păcatului făcut şi se bucurase că fraţii lui Minai nu erau aici.
In faţa jupîniţei Tudora însă, n-ar fi putut nici pe-atît să ridice acum ochii. Şi apoi, încetul cu încetul, lumea va începe să uite...
XI. LUCA HOATER

într-o zi din toamna anului următor, apropiin-du-se de apa Motrului, calcă voiniceşte un bărbat tînăr. Merge repejor, uitînd din cînd în cînd să cînte dintr-o frunză prinsă-n dinţi. Cînd o simte muiată sau crăpată, o scuipă şi-i aleargă ochii după alta potrivită. Frunzele nu mai au însă tăria verii, sau el a uitat să doinească. Doamne, pe unde n-a colindat ? ! Cîte n-a văzut ? ! Cîte are de povestit ! Luca Iloater din Mărăşeşti merge vioi şi-şi tot îndeamnă pasul. Opincile nu stîrnesc sub ele praful, căci nu merge pe drum. Trece prin iarba de pe malul apei şi din cînd în cînd i se afundă piciorul pînă la cioarec în cîte un ochi de baltă sclipind tulbure.
Şi ce dor îi e de-ai lui ! De trei ani e plecat de-acasă. Bătuţi pe muchie, trei ani în toamna asta. Abia aşteaptă să zărească Motrul, că i-a fost tare dor de el. Pe urmă o s-o ia pe Bulba în sus, apoi de-a lungul Bre-binei... Ia stai ! Dacă ar trece întîi prin Baia şi-ar merge la Mărăşeşti pe scurtătură... Ei, ce-ar fi ! Ar în-
176
1
semna să treacă prin Valea Găinii. Şi pe Valea Găinii stă femeia lui Buzerin ; şi tot acolo stă şi bărbatu-său • dar el muncea pe atunci toată săptămîna la topitorie, lîTarniţa, fie vară sau iarnă...
Şi clacă în timpul verii toţi, cu Luca cu tot, erau cu oile la munte, apoi toamna şi iarna, trai, nu alta !
A ajuns la locul de-i spun ei pe-aci „Apa Neagră", unde Brebina şi Bulba se varsă în Motru. Luca respiră fericit şi se trînti pe pămînt de obosit ce era, dar mai apoi sări în picioare. Nu, n-are linişte. Să văd eu ce băieşan nu se simte ca acasă cînd ajunge la Apa Neagră.
Ce-o face tata ? Ce-or face Tudora şi Nicolae, diavolul ăla mohorît de frate-meu ? Luca rîse, rîse de dorul aproape împlinit şi bucuria de-ai revedea în curînd. Şi cît o fi crescut zvăpăiatul ăla mic, Mihăiţă ? Vioi şi vesel, ca şi mine. îmi seamănă ! Ce-or face ţaţa Mara şi vărul Milco ? Trebuie să fie om foarte puternic Milco, dacă pe unde umblase el, Luca, în cîteva locuri oamenii îl cunoşteau şi îi cinsteau numele.
1695 ! Cum de-a răbdat el să fie trei ani plecat din Mehedinţi ? Vorbă să fie, trei ani, că întîi a stat în Padeş, adică tot pe-acasă. A fost bozar la Padeş, dar nu 1-a-ndemnat inima la meseria asta.
Aici, pe locurile unde s-a oprit, Motrul iese din munte, taie satul Cloşani, alergînd prin cîmpia Pade-şului, către Glogova. Dragul lui Motru ! I-a văzut izvoarele de la poalele ©slei şi 1-a văzut vărsîndu-se domol şi semeţ în Jiu ; în apele lui sînt undele galbene ale Bulbei şi cele limpezi ale Brebinei. E cel mai mare rîu al lor şi udă cel mai drag pămînt ! Şi deodată, cu toată graba, se opri. Padeşul e de-aici la mică depărtare şi pentru picioarele lui tinere joacă ar fi fost să treacă întîi pe acolo, să-i mai vadă pe oamenii cu care
177
lucrase la catrană. Pe unde-a mai fost, n-a mai auzit că s-ar mai face şi în altă parte, decît în giudeţul lor. Gropi de bozărie erau şi la Izverna şi Costeni ; bozarul îşi punea singur catrana în piei de capră sau de oaie, ducînd-o cu spinarea pînă la locuri umblate de car.
Hm, bozăritul ! Cîştigase bine şi cîştigul plecase la Mărăşeşti ; Hoater putuse fi mulţumit că unul clin feciorii lui lua talerii mai repede decît o făceau ei, păstorii. Le-au pierit atunci atîtea vite de secetă... Mai că nu s-ar fi depărtat de casă, ci ar fi lucrat la una din topitoriile de aramă. L-ar fi angajat, doar e văr cu starostele, meşterul sîrb i-ar fi dat respectul cuvenit şi n-ar fi muncit al naibii de greu.
Dar nasul lui Luca nu suportă aerul puturos şi arzător de la topitorie. Un copilandru de la ei, Vasile, cam de-o vîrstă cu Minai, voia pe atunci să plece la ocne ; firav, brăduţul de Vasile, şi Luca i-a spus să nu plece. Ce-o fi făcut ? Acum şi-o scuipa plămînii, arşi de duhoarea înecăcioasă...
Plecase de la Padeş, sătul să tot taie lemnul de pin... Şi bozarul îşi cîştiga greu piinea. Pe o coastă fără piatră se adunau cîte treizeci de spinări de lemn de pin, despicate în bucăţi lungi şi subţiri. Săpau apoi o groapă în formă de pîlnie şi sub ea alta mai mică, tencuite cu humă şi unite printr-un canal. Aşezau bucăţile de pin în căpiţe ; acopereau cu pămînt totul, afară de o mică deschizătură -pe unde băgaţi focul. Gropilor, pinului şi pămîntului care le acoperea li se spunea bozărie. Lemnul de pin ardea înăbuşit, ca să verse din el toată

catrana. Cînd focul cobora la gaura gropii, se destupa puţin canalul care între timp fusese înfundat ca un cep, ca să curgă catrana în groapa de
173
jos. Curgea întîi zeama de catrană, gălbuie, apoi venea catrana cea neagră şi groasă. O strîngeau...
Da, muncise greu, dar şi cîştigase. Pădurile din sus de Motru şi Jiu erau pline de pin, iar ţăranii nu se-a-pucau să-şi facă un car pînă nu cumpărau cairana cu care ungeau tot carul... O foloseau şi ca doftorie...
Dar fusese dornic să cunoască lumea şi cînd strîn-sese o dată mai multă, s-a întovărăşit cu nişte oameni cu care a şi plecat să vîndă catrana spre bălţile Dunării ; aveau nevoie şi cei de acolo să călăfătuiască bărcile cu ea şi se vindea bine. Pe urmă...
Acum se întoarce, căci iar miroase a război şi n-are chef să lupte alături de turc ; şi aici, în munţi, nu-1 prinde nimeni. Drumul de întoarcere al lui Luca Hoa-ter, Drumul Ocnei, trecuse prin Hurez şi Polovragi, Novaci, Tîrgul Jiului şi Peştişani, dar înainte de a ajunge aici cotise, fiindcă picase tocmai la timp pentru bîlciul de la 8 septembrie ce se ţinea la Brădiceni. Şi cu toată graba, pînă nu bătuse o sîrbă îndrăcită, nu se lăsase.
în zăvoiul în care, de la amiază, horele învîrtite în melodia săltăreaţă a taratelor de lăutari nu mai conteneau, Luca avusese prilej de vorbă cu fel de fel de oameni, unii veniţi la neamuri chiar de peste munte. Auzindu-1 povestind cu haz întîmplări din cei doi ani vînturaţi prin ţară, armaşul Duse din Cîmpul Fomii îl pofti la rudele sale din Brădiceni, cu toată cinstirea ce se da oricărui străin sosit în zi de nedeie, ca să închine un pahar cu vin.
Luca începuse prin a le spune că plecînd din Padeş urmase, încărcat cu catran, calea spre Strehaia şi sfîrşi seara tîrziu povestind cum dăduse azi, înainte de Bră-diceni, de un măgar singur singurel, cum încercase
17&
să-1 încalece, dar tocmai atunci apăruse stapînul cu o bîtă groasă. Luca nu ştia dacă bîta era pentru el sau pentru măgar ; la o adică, dacă-1 prindea călare, ar fi folosit pentru amîndoi. Aşa că descălecase de pe măgarul ce zvîriea ca şi stapînul şi întinsese piciorul spre satul spre care se îndrepta atîta lume. Unde merge acu' ? Peştişani, Celei şi Baia de Aramă — draga lui Baia ! Ei, nu-i chiar de acolo, ci e mai de la apus, din Mărăşeşti, dac-au auzit.
Da, ieri scară, în timp ce se cinstea cu armaşul Duse, îl apucase o nerăbdare greu de stăpînit, dar pe care vinul si gazda bună izbutiseră să-1 ajute să şi~o ţină în frîu. Şi azi, cu stelele în cap, plecase.
Urme de secetă nu se vedeau şi Luca se hotărî. Porni spre Baia căci îşi făcu socoteala că era zi de lucru şi femeia lui Buzerin, cu care se ţinuse înainte, o fi singură pe vale... Grijuliu, îşi îndreptă desaga pe spate.
Amenințătoare, stîncile dealului din stînga păreau că se prăvălesc spre călător, clar ele erau acolo de cînd lumea şi Luca doini mai departe pe drum, grăbind spre Baia de Aramă. Ştia că la starostia ocnei — acolo unde era şi hanul — vinul lui Milco era cel mai bun din cîte băuse pînă acum şi că va găsi ascultători în faţa cărora să se grozăvească cu locurile pe unde umblase şi noutăţile pe care le avea de povestit.
4
Era mare lucru să stai cu oamenii în jurul tău, cinstind din cînd în cînd cu ulcica de vin pentru bucuria reîntoarcerii. Şi între două înghiţituri să plouă pe capul tău cu întrebări prosteşti sau meşteşugite, iar tu, răbdător şi sfătos, să ai răspuns la toate, uimindu-i cu nemaiauzite de ei, deşi nici un fir de păr alb nu-ţi Iu-
180
ceste încă în barbă... E bine şi să găseşti vreo doi ascultători, cel mai bine ar fi localnici, care să-ţi răspundă şi ţie la atîtea întrebări : cum a fost... cum e... ce mai rostuieşte.. ce mai e...
Venetici or fi fost pe la han destui. Dar ca să nu găsească pe nici unul „de-ai lui" care să-1 asculte, la asta Luca nu se aşteptase. în realitate, îl cuprinsese nerăbdarea să afle ce-i acasă. Picase a treia zi după ce fusese tîrg. Nici picior de cunoscut. Trebuia să-şi dea seama de asta. Dar pînă acum ciobanii trebuiseră să coboare din munte şi tot ce strîngeau o vară era mereu adus pentru desfacere la han...

Nici Milco nu era la staro.stia băilor. Mara şi cei doi băieţi, la Ercea. Şi primul lucru pe care-1 află fu că Dochici era de doi ani în pămînt !
Dintr-odată, cele cîteva rînduri de case ale Băii se pitiră şi dealurile închiseră zarea mai mult. Era parcă un suflu de tristeţe şi pe Luca îl prinse nelinişlea. Nu-i mai trebui nimic. Nici să bea, nici să mănînce, nici să vorbească. Simţi nevoia să se tragă în găoacea lui, în căscioara lui ca melcul şi să doarmă, căci abia acum simţea o oboseală nebună în tot corpul şi un ghimpe în piept. Nici nu mai vru să intre în casă.
Luca Hoatcr era un tînăr de vreo douăzeci şi doi de ani, grăsuţ, cu faţa rotundă şi ochi veseli. Un nas mare şi coroiat — moştenire a Sgîndărilor — îi împodobea obrazul, dînd vioiciune feţei pline; fruntea îngustă ca a mai tuturor oamenilor de la munte şi părul castaniu cu nuanţe roşcate îl deosebeau de fraţii săi, înalţi, slabi, cu faţa ascuţită şi bruni.
Dar acum privirea sa, veşnic veselă, dispăruse. Trecu sub şopronul unde se zbenguise de atîtea ori ca

băieţandru şi unde-1 primi, ridicîndu-se alene pe cele două labe din faţă, un cîine cu ochi apatici şi cîrpiţi parcă de somn. Un cîine mare, ciobănesc, care să nu fie legat în plină zi aici, unde venea atîta lume şi nici să nu latre, era neobişnuit, dar Luca îl recunoscu pe Ursu, cîinele de altădată al lui Dochici.
— Co-i, mă, băiatule, cu tine ! Te-ai prostit, mă, de nici nu mă latri, nici nu mă mai cunoşti ?
Palma tînărului mîngîia creştetul animalului. Ursu scîncea. Poate că ar fi vrut să spună acestui om că nu mai are nici un rost pe lume de cînd stăpînul lui a intrat în pămînt sus, pe deal, şi nu vrea să mai iasă de acolo cu nici un chip, deşi el, Ursu, scurmase în cîteva nopţi, urlînd, să-1 scoată. îl aduseseră înapoi o dată de ceafă, altă dată cu sfoara, tîrîindu-1, căci se împotrivise pînă cînd ghearele se umpluseră de pămînt şi nu se mai putea propti pe ele. Cine ştie ce ar fi vrut să-i spună, dacă ar fi avut glas de om, cîinele acesta somnoros cu scînceala lui amară ?
Deodată, Luca se simţi nenorocit. Poate era o presimţire, dar nu-şi putea scutura starea de oboseală şi amărăciune. Un car gol era tras mai aproape de colţul şopronului şi calul, deshămat, îşi terminase grăunţele din traista legată sub bot, dovadă că se-apropia poate timpul să plece. Dar Luca nu luă seama la asta.
Nu se trînti pe paie, de teamă să nu se urce vreun şoarece pe el ; avusese groază totdeauna — mai maie ruşinea ! — de vietăţile astea nesuferite. Se urcă în car, întoreîndu-se pe o parte. Avu însă înainte de asta mare grijă cu traista, de care nu se despărţise nici o clipă. O scoase de pe umăr şi şi-o potrivi sub cap. Zu-ruind înfundat, boabele aurii, mari, nemaivăzute prin aceste locuri, pe care le adusese cu el, alunecară sub

ţesătura aspră â săcuiului. Parcă se mai linişti un pic, simţindu-le cum îi înghimpă obrazul. Aducea alor săi o comoară şi prilej de îmbogăţire. Pipăi uşurel acest căpătîi de boabe. îl mai văzu pe Ursu ridicat în două labe, cu botul umed proptit de marginea carului, privindu-1 curios. încercă să-i zîm-bească. Apoi adormi.
— Co-i cu omul ăsta în car ? L-aţi omenit cu ceva ? A mîncat, a băut ? Nici nu doarme în carul lui ! Asta-i bună !
Vocea lui boier Milco răsuna în aerul rece, clară şi prietenoasă. Era într-adevăr foarte frig, încît se trezi, sau vocea dragă, pe care n-o mai auzise de atîta timp, îl deşteptă ? Mamă, mămulică, ce-1 mai dureau oasele ! Primul gînd fu la traistă, dar ea era tot acolo ; se dezobişnuise, se vede, de oameni. Cum ar fi crezut că aici, la Baia de Aramă, ar fi putut să-1 fure cineva ?
Se săltă ameţit din car şi se trezi în braţele lui Milco Băiaşul. Acestuia-i alunecă haina de pe umerii largi, în timp ce, îmbrăţişîndu-1, aproape nu-i venea să creadă că vărul Luca Hoater stă în faţa lui. De obicei, nici un om venit la hanul ocnelor nu flămînzea, chiar dacă nu avea cu ce plăti sau schimba pe mîncare. Milco îi omenise, după puteri, totdeauna pe toţi.
Un om care descărcase piatră rotundă de rîu îşi trăsese carul la adăpost şi plecase prin Baia cu alte treburi. Milco zărise străinul din car, dar abia cînd acesta se iţise afară cu părul vîlvoi, îl recunoscu. Cerule ! E Luca al lui Ion şi nu-i dă drumul pînă mîine de-aci. Şi ce-şi dorise fostul bozar se împlinea în această seară în faţa vetrei calde clin sala largă a hanului.

183
Spunea noutăţi sau lucruri aflate între timp şi de staroste, spunea de-avalma de cîte trecuse prin lume. încet, încet, cîţi erau la han se strînseră în jurul lor şi lumina flăcărilor juca pe pereţi. Mai veniră şi oameni din tîrg.
Tăceau cu toţii, ascultînd despre minunea de mănăstire de la Hurez, despre Ivireanul, despre lotrii din pădurile Vîlcii şi despre şcoala de la mînăstirea Sfîn-tul Sava.
O mulţime de veşti intrară odată cu tînărul în ţinutul Băii şi, ce era ciudat, deşi se vînturau negustori umblaţi pe aici şi fel de fel de lume, Luca ştia noutăţile de la curtea domnească şi chiar despre catastiful pentru toate rînduielile, de anul trecut, de care Milco abia luase cunoştinţă, ştia.
—: Tu ai fost prin preajma domnului nostru Basa-rab Voievod ?
— Doar îs vărul lui Milco Băiaşul şi finul lui Luca din Ercea, rîse Luca. Şi-apoi ştiu c-a fost în vară aici.
— Da' tu, în vară, unde erai ?
— Găsisem pe una, pe la Vîlcea... mă ţineam cu ea. Avea un om cam bleg şi i-am spus că dacă i-e bărbatul moale, să-1 ducă-n tîrg să-1 dea pe oale. Şi afurisita mi-a spus după aia că aşa a făcut!
Oamenii începură să rîdă.
•— Al naibii eşti dat, mă ! Pe sfîntul nu făceai tu nici înainte.
— Ei, intram şi io seara şi ieşeam dimineaţa şi lumea zicea c-am dormit acolo...
— Şi?
— Şi am lăsat-o în plata domnului. Era ea durdulie şi i'undoasă, da' începusem să mă satur. Mă trăgea, vezi, aţa încoace.
184
— Aşa-i, mă. O să vină bătrîneţele să te-ntrcbe unde-ţi sînt tinereţele !
Milco asculta zîmbind, pe urmă se aplecă înainte. Ochii îi străluceau.
— Să-ţi spun si eu cîteva : ai o cumnată, Luco, pe Ana lui Stan Trăilă. E femeia lui Mihai. Na ! Ce mai zici ? Şi pe deasupra mai eşti şi unchi ; ai adus nădragi pentru Tudoraşcu, flăcăiaşul lor, de pe unde-ai fost ? !
Luca rămase cu gura căscată. îşi amintea de Ana, o fată scundacă, cu păr castaniu, îndesată, cu picioare groase şi scurte, cu faţa albă şi privire blîndă — aici nu-i semăna lui Stan. Mihai?! Auzi al dracului ! Apoi starostele continuă să-i spună :
— Acu' vreun an, băiaşii toţi am făcut o jalbă. Eu voiam să fac mai de mult o biserică de zid, aici, îţi aminteşti poate... Da' nu ştiu cum s-a făcut că am tot dat zi după zi. Pe urmă a venit seceta. Tu ai plecat, aşa că nu mai ştii...
Milco inspiră deodată adînc, strînse pumnul şi continuă :
— Ei, şi anul trecut am hotărît să nu ne mai lăsăm. Dorinţa mea era şi a băiaşilor şi apoi, în '91, pusesem asta la cale cu Cornea Brăiloiu şi stăpînul nostru Brîn-coveanu încuviinţase.
— Şi aţi făcut o jalbă, iar ?
— Am făcut-o, .că nu mai e chip să încapă lumea în asta mică. S-au mai înmulţit oamenii şi aici. Doar e pace în ţară — căci domnitorul e un înţelept !
— Şi are pe lîngă el un sfătuitor de prima mînă, cum e I3răiloiu.
Toţi aprobară.
— Domnitorul se găsea la Cerneţi, zise Milco, obli-gat de turci să supravegheze pentru a treia oară apă-
185
rărea cetăţii Cladova. Pe urmă a plecat spre Curtea de Argeş ; şi în seara de 11 iunie caleaşca domnească a intrat în Baia.
Milco şi băiaşii lui l-a\i întîmpinat pe Brîncoveanu cu pîine şi sare, aici, unde-i starostia minelor şi hanul; sfinţea cu prezenţa sa, domnitorul, a doua oară casa.
Masa fusese pusă în grădină. Şi ce nu s-a adus la ea ! Tot ce pivniţele starostelui aveau mai bun, tot ce mîncau ei, muntenii, la zile mari : păstrăv afumat şi brînză de burduf, fripturi de miel şi pui, pîine coaptă la ţăst cum nu guşti în nici o parte a ţării, toate udate cu rachie veche de prună şi vin de Costeni. Toate astea i-au încîntat tare mult pe Domn şi pe suita lui. A închinat pentru pacea, liniştea şi sănătatea băiaşilor şi atunci i-au vorbit din nou de

biserică.
Pe locul de la poalele Cornetului, dat de Milco, aşa cum acesta de mult gîndise. în spate e pădurea de stejari şi corni, în faţă izvorul cu apă aşa limpede şi rece ! Ei vor face totul, fără plată ; piatra, cărămizile, varul, lemnăria, doar meşterii zugravi vor veni de la Tismana. Da, Milco dăruieşte Cornetul şi toate cele de trebuinţă pentru ridicarea bisericii în amintirea primului său fiu, mort. Iar Cornea Brăiloiu o va înzestra cu icoane, odăjdii, odoare şi tot ce-i mai trebuie.
— O să vorbim mai în amănunţime de toate, vere. Acu', ia spune, ai făcut, ai învăţat vreo meşşrie, afară de aceea de bozar ? Că în rest... parcă ai fi fost trimisul meu, să afli de toate. Ce ai de gînd să faci acum ?
— Ai luat vorba tatii din gură ; parcă-1 aud..., abia aştept să-1 aud ! O să mă fac, dacă vrei să ştii, cioban, cum am fost. Nu mă duc să lucrez la aramă, se întoarse spre staroste. Poate mai tîrziu.
186
— Bine ai făcut că te-ai întors, spuse un băieşean. Au început să vină clin ăi plecaţi pe secetă.
— Şi iarăşi bine faci că te duci iar în munte. Altfel, se pustiesc satele de tot. Da' nu ţi-am spus de Gugiu...
— Manole ?
— Nu l-am lăsat să scoată un cuvinţel. Cînd a auzit că Măria Sa îşi are drumul prin Baia, a venit val-vîrtej. Voia să se plîngă pesemne că ai voştri tot nu s-au ţinut de cuvînt şi nu i-au dat hrisovul pentru pămînt...
Deodată se opri. Luca făcuse ochii mari ; nu pricepea nimic.
— Oh, dar nu ştii ce-a fost pe-aici...
Cînd mai tîrziu, după toate cele auzite, mintea lui Luca putu, în sfîrşit, înţelege că mărăşeştii au devenit rumâni, degetele lui se încleştară pe săcuiul umflat de boabe. Porumb, aşa îi spunea plantei înalte cît statul de om. „In urmă cu vreo opt ani, Domnul Şărban Can-tacuzino 1-a adus în ţară", le spuse el oamenilor. Prinsese bine pe locurile de deal, dar creştea voinic şi la cîmpie, şi oamenii sparseră cîte un bob în dinţi :
— E dulce ! se miră, vesel, unul din ei.
— Miroase frumos !
— Bob plin şi greu !
— îţi dau un sfat, Luca. Milco plecă fruntea. Pune-ţi-1 în pămînt, cu nădejde, dar vedeţi în ce pămînt îl puneţi.
— L-om pune pe deal ! Facem curătură mare şi creşte ca pădurea. La primăvară...
— N-am vrut să spun asta. Deocamdată, acolo unde-1 puneţi, să nu-1 vadă prea mulţi...
— Ce vrei să spui ? Doar nu ne-om feri de oameni ; cine se teme de brumă, să nu sădească vie ! Vocea îi
187
suna a supărare. Făcu un gest larg cu mîinile. AUfel n-ai fi spus-o aci, de faţă cu alţii.
— Boier Milco ştie ce spune, măi omule. După cîte ţi se spuseră despre cumnatu-tău Gugiu, tot n-ai înţe- , Ies ? Se cunoaşte că ai fost atîta plecat, sau nu ştii ce înseamnă încă să fii rumân ! Parcă acu' trei ani nu făcea aşa pe nebunu'...
— Luca, poate că porumbul ăsta o să vă scoată din necaz. Voiam să spun că pentru voi, cei din Mărăşeşti, nu trebuie să-1 ia şi pe ăsta Manole. Ai adus o comoară. Mă mir cum de cumnatul tău şi vărul nostru nu a dat şi el pînă acum de aşa ceva. Ii stă mintea la altele, se mohorî Băiaşul.
— Staroste, chiar dacă o să-1 ia şi alţii, o să-1 ţină pentru ei, aci. Intîi să-i hrănească şi numai dacă prisoseşte o să-1 vîndă...
— Aşa, aşa, întăriră ceilalţi.
— Şi nu prea văd cum o să prisosească, vorbi din nou cel ce i se adresase starostelui. E hrană bună şi pentru băiaşii noştri. Ce s-o face din el ? Vreo pîine dulce ?
— Mămăligă !
— Brînză să fie !...

Izbucniră în rîs. Singur Luca nu mai putu lua parte la veselirea lor
„Mole parta mole dilabuntur"*
Naevius, ap. Cicero Philippica, 2, 65.
PARTEA A TREIA
* Ceea ce se dobindeşte rău, se risipeşte rău (lat. In orig.).
XII. ÎNTÎMPLĂRI ASCUNSE
Sava dădea ocol Caselor Băniei tot minurundu-se, ca de fiecare dată cînd le zărea. Se aflau la miazăzi de biserica Sfîntul Dumitru, strălucitoare şi mîndră, de numai cîţiva ani reparată de Petre Obedeanu, pe • cînd era domnia sa armaş.
Uliţa cea mare se încrucişa cu alta, în faţa marilor porţi ale Caselor Băniei. La miazăzi, un drumeag de picior, ce cobora la cele şapte fîntîni deasupra cărora se înălţa Casa Băniei, se strecura în dosul zidului ce mărginea locul lui Fota Vlădoianul, iar la apus se ridica muchia dealului la poalele căruia erau fîntî-nile ; dincolo de Uliţa cea mare era curtea slugerului Costache. Pe vremea aceea, nici slugerul şi nici paharnicul nu cotropiseră uliţa şi drumul ce ducea la fîntîni şi nici zidul curţilor nu se părăginise. Poarta se afla spre răsărit. O poartă înaltă, lucrată ^în lemn cu mult sîrg, drept în încrucişarea celor două drumuri ce veneau dinspre Uliţa mare şi biserica Sfîntul Dumitru.
Da, mare era Craiova şi Sava nu contenea să se tot minuneze. Erau ele şi rîpe abrupte şi coaste greu

de urcat, erau bălţi şi mlaştini, dar era Crai ova din vremurile vechi locuită de familii boiereşti şi de altfel de bresle, oraş ridicat pe loc domnesc şi slobod. Aici locuiau boierii desemnaţi de domnie a fi oblădui-torii Craiovei şi tot aki erau şi casele celorlalţi judecători, şi minunatele Case ale Băniei, podoabă a acestui oraş.
Dar în Craiova cu uliţele ei strimte se aflau casele Obedeanului, ale Glogovenilor, ale lui Cornea Brăi-loiu... La Obedeanu vedea întărituri cu metereze şi crenele, cu turlă înaltă la intrare. Boierul avea obicei să se plimbe pe uliţele Craiovei cu caii îmbrăcaţi în postav verde, înhămaţi la rădvan. în curtea lui imensă sălăşluiesc cerbi şi păsări cu pene rare şi curtea se întindea pînă la heleşteul din marginea Craiovei.
Sava nu pătrunse prin porţi. Aici ţineau boierii cei mari divanurile lor şi omul, cuprins de o firească sfială, stătu nehotărît, deşi tare mult ar fi dorit să vadă casele şi pe dinăuntru ; apoi îşi aminti de cel pe care trebuia să-1 ia de la Hanul Hurezului.
Era meşterul neamţ Franz Maurer. Se pripăşise de cîţiva ani în ţară umblînd dintr-un loc în altul cu lă-diţa lui cu unelte, mereu chemat şi adăpostit la casele boierilor pentru lucrările de mare fineţe ale acestora : chei şi broaşte, lacăte, închizători, sipete cu capace şi fund dublu. Neamţul îşi cunoştea meseria şi se lăudase odată, mînios, după o ulcică de vin mai mult, că ar putea da iama prin toate ascunzătonle boierilor ; dar aceasta nu se întîmplase sau nu se ştia pînă acum. Sava auzise vorba, îl lăudase lui Gugiu şi acesta îl chemase să-şi arate meşteşugul la casele nou făcute. ::'< '.*«•-.

îngheţase. Deşi era doar începutul iernii, aici sufla un vînt uscat, cu ace de zăpadă, pe care ţi le"' arunca în obraz fără milă viscoleala de cîmpie. Bine înfăşurat în cojocul de oaie, totuşi, înălţă privirea spre neamţul care ieşise din sala hanului, unde se tot încălzise cu vin. Lung, slab şi palid, înfăşurat în blană pînă la vîrful nasului lung pe care-1 ţinea ou mîna înmănuşată să-1 apere de ger, Franz Maurer îşi arătă o faţă posacă pînă ce zări, trasă în Uliţa mare, sania cu doi cai a boierului. Lîngă ea, vizitiul bătea din picioare să nu îngheţe, iar peste cai erau azvîrlite cojoace. Aburii răsuflării animalelor se împrăştiau în viscolul care sufla.
Ceea ce-1 mira pe Franz de cînd colinda prin ţara asta de la miazăzi, unde vîntul bătea cu atîta furie iarna, la cîmp deschis, era faptul că ţăranii încălţaţi în opinci, pe sub care se zăreau ciorapi groşi de lînă, nu se plîngeau de frig, pe cînd el, încălţat în cisrne, îşi simţea labele picioarelor de lemn, nu alta. înţelegerea fiind făcută, se urcă înfofolit în sanie.
Caişii încă plăpînzi ai livezii gemeau, trosnind sub vînt, scuturaţi de zăpadă. La marginea de apus a acestui teren întins, pe care Gugiu îl cumpărase cu cîţiva ani înainte ca nu cumva vecinul său Glogoveanu să aibe case aici şi el nu, se ridica o clădire de piatră, una clin

puţinele din Craiova de atunci. Gugiu adusese piatră „de arasă" ca să-1 coste mai ieftin şi ridicase, în apropierea drumului mare ce mergea spre Slatina, o mîndreţe de casă, spoită cu galben, cu acoperiş de şindrilă, dar cu temelii şi ziduri de piatră. Un pridvor larg, sprijinit cu coloane subţiri tot do zid şi umbrit vara cu viţă de vie, nu lăsa privi-ea să treacă dincolo de începutul livezii care oprea praful

stîrnit de carele ce treceau pe drum şi de turme, în drumul lor spre Olt şi Dunăre. Sub pridvor, bolta largă a unor pivniţi mari era astupată cu porţi grele de lemn.
Casa avea la intrare o încăpere largă în mijlocul căreia trona o masă grea de stejar şi în jurul ei laviţe acoperite în întregime cu scoarţe şi căpătîie. Scoarţe erau şi pe pereţi şi sala cea mare părea gata oricînd să-şi primească oaspeţi.
Gugiu suferea în sinea lui că la Lâturoasa nu era loc de întins chiolhanuri mari şi-şi jurase că în casele lui din Craiova chefurile vor avea locul lor larg, unde să poată învîrti prea bine sîrba. „Unde să poţi întoarce carul", îl înţepase Tudora, a cărei limbă se as-cuţise, după părerea omului ei, de cînd se ridicase din lehuzie.
O sumedenie de încăperi mici completau restul casei, iar cuhnia era în fundul ogrăzii uriaşe, pierdută printre caişii livezii ; o alta, mai mică, se proptea în zidul din spate. în aceste cămări împodobite cu perdeluţe de in brodat la ferestrele acoperite cu băşici de bou, şi cu scoarţe mehedinţene cu fir negru şi albastru pe pereţi, oaspeţii găseau loc de odihnă, Tudora îşi regăsise iarna războiul de ţesut şi zilele ei de visări ascunse „la cai verzi pe pereţi", cum ar fi spus altădată Manole despre fiica cea mare a lui Hoater. Sava îi întovărăşea de cîte ori veneau la Craiova, iar Ion, vătaful, rămînea să mustruluiască moşia Lăturoasei, atît de întinsă în ultimii doi ani. Orice boier care se respecta îl chema pe atunci pe Franz în casele lui şi Gugiu, care avea destule de trebăluit la

7 — Munţii sînt ai noştri — cd. 52
noua lui gospodărie şi datorită şi insistenţelor lui Sava, trimisese de astă dată după el. Chiliuţa ascunsă privirilor vreunui oaspete curios, încălzită puternic de soba albă din olane, deveni unul din locurile unde meşterul neamţ lucra mai mult, căci aici îşi aveau locul lor sipete pentru care trebuiau meşterite închizători secrete. Şi într-o zi geroasă, Sava nu se mai despărţi de Maurer. Se apropia Crăciunul şi boierul lui se grăbea să se întoarcă, pentru pricini de nimeni ştiute, în plină iarnă, la Lăturoasa.
In dimineaţa aceea casa era deosebit de liniştită. Pregătirile de plecare ale lui Gugiu se încheiau şi ele, căci spunea în gura mare că vrea să facă sărbătorile ca de obicei, la ţară, deşi iarna era grea şi drumurile sub zăpadă. In ajun, de ziua sfinţilor prooroci Baniil şi Misail, se băuse cam mult rachiu urmat de vin roşu şi acum Gugiu, deşi dormise puţin, plecase cu treburi în tîrg. Franz fusese şi el plecat şi venise îngheţat bocnă. în cămăruţa unde-şi ţinea sculele, Sava îl aştepta cu stacana cu vin fiert şi Franz bău pînă simţi că trebuie să-şi dea jos şi cişmele. Nasul lung şi ascuţit se înroşi, se învineţi, din albit de ger cum fusese.
— Nu mai ai mult de lucru aici... deschise Sava vorba.
— Nuuu... Nein ! hotărî Maurer, cu o lucire veselă în priviri. Gata ! Fertig ! Alles ist fertig l1 deşi vorbea destul de bine româneşte, căci cu românii din Ardeal în limba lor vorbea.
*
— I-ai terminat boierului lucrul ?,
— Gata, înţelegi Du ? Lucru wunderbar !2 plescăi din limbă celălalt, după ce avusese grijă să mai dea de
1 Totul este gata ! (germ.), n.a.
2 Minunat (germ.), n.a.

duşcâ o înghiţitură de vin roşu. Simţea că-1 ia rău cu cald şi ameţeală. Soba trosnea şi ar fi trebuit deschisă uşa ; vru s-o facă, dar Sava nu-] lăsă.
— Lasă, poate vine boierul şi te vede beat...
— Ja, ja, Herr Manole ist ein Mann3...
— E, pe dracu, mormăi Sava care-i prinsese foarte repede câte ceva din limbă.

— Eu lucrat numai la oameni mari. La grofi şi conţi. Eu priceput la tot.
— Pe cuvântul dumitale ? se hlizi sârbul. Cine ţi-a spus că eşti aşa de priceput ?
— Ich ? !4 se zborşi celălalt. Eu meşter prima !
— Nu te pricepi chiar la toate...
Să-1 fi auzit Luca din Ercea... „Vulpe mai eşti, Savo !ft şi-ar fi zîmbit mulţumit.
— Ce vorbeşte la tine ! Eu meşter la tot! Astea... pfff ! arătă cu dispreţ spre sipetul nou-nouţ care trona în faţa lor, frate geamăn parcă al celui vopsit în negru de la Lăturoasa.
— Franz, tu eşti prietenul meu. Hai noroc ! Ciocnind, Sava adăugă : Da' lada asta urîtă la care ai lucrat pînă acum, habar nu mai ai s-o deschizi, aşa băut cum eşti...
— Prosit! apucă să îngîne Maurer, căci furia îl cuprinse, o furie de om ameţit de vin şi turbat de căldură.
■El, nepriceput ? ! El, Franz Maurer, habar nu are ? Şi cine-i spune ? Omul ăsta care rîde parcă de el, dar pe care nu 1-a văzut făcînd o treabă măcar ca lumea ? Nici cu vopsea nu 1-a văzut dind, nici lemnul nu-1 lucrează, nici la scule nu se pricepe ? !
8 Domnul Manole este un om... (germ.). * Eu ?! (germ.).

— Nu ştii, nu ştii, nu mai ştii ! îl sîeîia sîrbul. Lucrezi bine cînd nu eşti băut. Cum ai luat vin în tine,, cum nu mai poţi desface ce-ai făcut !
— Gen zu Teufel ! Du !5 zbieră Maurer, îmbrîncind pe Sava.
— Nu ştii nimic, nu ştii, eşti prost !
Tremurînd de furie, cu aburii beţiei împăienjenin-du-i ochii, Franz se apropie de ladă şi se apucă de treabă ; dar mîinile pricepute lucrau calm şi Sava, numai ochi, îl urmări, ţinîndu-se cu mîna de falcă, | deoarece pumnul neamţului fusese greu. Acesta mor-1 maia îndârjit în limba lui. }
Acum era acum ! îşi dă oare seama meşterul ce': face ? căci numai cel ce avea cheia învăţa să umble la { încuietoare. Dacă nu-1 înfuriase destul şi prin aburii beţiei îi vede totuşi înşelăciunea ? Sava tăcea mîlc. Trebuie să-i mai dea imediat să bea ; umplu, mai mult pe bîjbîială, o stacană, cu ochii la ceea ce făcea Franz. După puţin timp, sipetul fu deschis şi apoi închis la loc. Şi, ceea ce n-ar fi făcut niciodată treaz, trădîn-du-şi secretul, făcu acuma :
— Ai văzut ? spuse. Prost eşti tu ! Du, Durnmer-kopf !6 Ia încearcă, n-ai să poţi... şi se dădu la o parte, bălăbănindu-se.
— Crezi că nu mă pricep ? se îndesă Sava. Maurer rîdea, victorios. Sava se canoni un timp şi,
cu mîini nesigure, tremurînde, deschise lada. De cînd aştepta el clipa asta ! O închise la loc şi mai încercă o dată. Apoi băgă repede a doua cheiţă în buzunar, ştiind bine că lui Gugiu mai curînd îi luai pielea decît
D Du-te la dracu' ! Tu ! (germ.) (n.a.). 6 Tu, gogomanule ! (germ.) (n.a.).

cheia de la vreunul din sipete. Dar învăţase şi aşa va proceda şi la Lăturoasa. îi aduse cana cu vin fiert sub lustăţi 2
— Are nuimai o cheie ? S-o faci şi pe a doua, Herr ţFranz, rosti el, să nu pleci până nu mai faci boierului o cheie. O pierde şi pe urmă...
— Ja, ja...
într-un avînt de om care se prefăcea beat, hohotind, îl îmbrăţişa pe meşter şi apoi abia deschise larg uşa. Neamţul clipi, cu ochii lăcrimoşi, şi se duse clă-tinîndu-se să se culce. Cînd reveni, după ce-1 văzuse adormit, Sava găsi pe Hagi Constantin Preda lăfăindu-se pe un divan scund şi lat, cu plosca cu rachiu în faţă.
— Să trăieşti, boierule !
— O mie de ani pace, mormăi Hagiul. Unde-i finul ?
— Prin tîrg, un' să fie. Boierule, aici e obiceiul frumos să vină finul la naş cu ploconul de ziua Sfîntului Vasile. Dar al nostru n-o să poată... Plecăm în Mehedinţi.
Preda se întoarse puţin într-o parte, fără să mai vorbească. Nu putea suferi obiceiul slugilor de a se băga pe nepusă masă în vorbă. Obraznice ! Lui îi plăcea ca servitorii să umble pe tăcute în papuci sau opinci, să umple masa cu bucate şi s-o şteargă repede din faţa ochilor lui. Aaaa, noaptea, da, asta era altceva. Cîte o roabă cu carnea plinuţă şi tare, cu buze pline

şi păr negru, moa^ adusă la patul lui, asta era, să fim înţeleşi, altă mîncare de peşte ! Dar veneticul ăsta obraznic, pe care Manole îl ţinea la casele lui, ar face bine să se ducă de-aici.
197
'— Ia pleacă, mă !
— Unde?
Asta era culmea !
Dacă în tinereţe făcuse vestitul pelerinaj şi se pocăise pentru păcatul de a fi lăsat să-i moară de frig la uşă o slujnică dată afară de femeia lui pentru că îi făcuse un copil, apăi de atunci trecuse prea multă apă pe Jiu şi negustorul Preda uitase de mult. Avea un băiat, Stoian, ca bradul, care-i călca bine pe urme în negustorie. Dar uite, finul lui, mic negustor, devenise boier mare şi el; Preda rămăsese fără pămînturi întinse, pe care să-şi poată bucura ochii.
In clipa aceea, glasurile ce răsunau limpede în aerul rece de afară, lătrăturile cîinilor, scîrţâitul pe zăpada bătătorită din faţa scărilor îl vestiră că gazdele reveneau, într-adevăr, Gugiu pătrunse primul în sală, suflînd şi lăsîndu-se desfăcut din cojocul greu, ştergîn-du-şi barba şi mustăţile de aburii îngheţaţi.
— Brrr ! Bine-i acasă !
— Eiii ! .,,
— Oho, nasule, nasule !< V Parcă nu s-ar fi văzut de un an. Se îmbrăţişară.
Parcă n-ar fi chefuit cu o seară înainte.
Tudora intră vioaie, aruncîndu-şi grijulie ochii pe m!asă, să vadă dacă naşului i-a ţinut de urît vreo băutură fierbinte. Apoi dispăru spre cămările ei, nu înainte de a merge la cuhnia casei să vadă de cele ale mesei.
— Pleci, boier Manole ?
— în două-trei zile mergem acasă.,
— în plină iarnă ?
— îhî!
198
__ Manole, nu mi-ai spus niciodată bine şi aseară
ai schimbat vorba. Cum naiba ai făcut să iei pămîntul ălora ?
.— Ca toată lumea ; i-am prins la ananghie. Ce, vrei si domnia ta păinînt ? E o pacoste să-1 ai, făcu ipocrit, necazuri. De-asta şi plec acu', în toi de iarnă, l Lăturoasa. Şi-şi aruncă repede ochii în altă pirte.
— L-ai luat pe Franz să-ţi potrivească lacătele, să nu te fure lotrii ?
— D-apăi cum !
— Bea toată ziua. Nu i se mai slăbeşte roşul nasului.
— Ce-am eu ? E nasul lui, nu-i al meu.
Preda spuse apoi că va veni kir Tragopol, oît de curînd. li venise un olăcar cu noaptea-n cap şi-i spusese să pregătească marfa, aşa cum stabiliseră dinainte, s-o pornească spre Dunăre. Aşteaptă veşti bune şi de la boier Gugiu şi-i urează sănătate.
Manole tresări. Avea, deci, dreptate să se grăbească spre casă.
— IM ! Şi schimbă vorba. Ce face naşu-ăl mic ?
Ei doi, Manole Gugiu şi Constantin Preda, se cunoşteau de mult. De cînd părinţii lui Manole, care la sudul Dunării făceau cărăuşie şi din cînd în cînd negustoreau ici şi colo cu o cotigă amărîtă, îl adăpostiseră pe proaspătul Hagiu, oltean de felul lui, în drumul de întoarcere spre Ţara Românească. îl luase pe Manole pe lîngă el, să înveţe negustoria cerealelor. Dar Mano-lachi avea şiretenia grecului. Cind auzise că moşia din Mehedinţi e de vînzare, furase pur şi simplu de la Hagiu banii necesari şi fugise într-acolo, nu înainte de a-i lăsa un înscris că-i va înapoia cu dobîndă bună peste un an. Şi se ţinuse de cuvînt. Preda jurase răz-
199
bunare, dar în sinea lui îşi admirase fostul învăţăcel, căci pădurea nu se sperie de cel ce pune prea multe lemne în căruţă. Şi-apoi, nu de la el învăţase să apuce cît poate ?
Prilej de răzbunare nu se ivise, dar Hagiul aştepta cu răbdare, aşa cum păianjenul aşteaptă să-i intre musca în plasă.
Trecuseră anii. li cununase cu fata aceea simplă de ţăran ai cărei moşi fuseseră mîndrii

Sgîndări şi pentru care simţea de obicei dispreţ şi cîteodată milă. Venind la nunta lor, văzuse pămîntul lui Manole şi mirosul lui de negustor, care îl făcea să nu dea greş, îl readusese la vechiul gînd şi-i redeşteptase cu ascuţime vechiul vis. Aici era aur bun de făcut, aici cel ce-ar stăpîni şi munţii obştilor libere ar fi cineva !
Manole nu-1 adulmecase niciodată. Mereu cu nările în vînt după pricopseli, nu 'mai luase niciodată în seamă ca posibilă o ameninţare din partea celuilalt. Pe vremuri, cu banii mulţi luaţi de Manole, Preda pierduse o afacere mare cu veneţienii, negustorie pe care i-o suflaseră alţii. îşi revenise din lovitură, dar era oltean sadea şi olteanul, chiar dacă iartă, nu uită niciodată.
Lucru pe care Gugiu avea să-1 înveţe şi să-1 simtă mai tîrziu chiar pe pielea lui.
O fi plătit el stolnicul Manea al lui Barbul o mie trei sute de aspri să cumpere moşia Topeşti de lîngă Tismana ! Or fi fost şi alţi oameni cu avere, nu numai pe timipul Vladului Călugărul, ci şi acum ! Fusese un martor din cei mai înstăriţi pe atunci, la vînzarea Topeştilor, paharnicului Hîrgot, dar nici un urmaş al
200
lui, Vasile Hîrgot, proprietarul caselor de piatră de lingă Baia de Aramă, nu era mai prejos.
Vasile Hîrgot era acum un moşneag abătut de vreme, şi de averea lui se îngrijea fiul acestuia, Stoica. La fire semăna cu Milco, deşi era mai tînăr ca acesta ; copil născut dintr-o căsătorie tîrzie. Totuşi, el era mînă de fier pe moşia Tarniţei, la doi paşi de Baia.
Stoica Hîrgot îşi sărbătorea părintele în fiecare an, la Sîntul Vasile, şi se adunau atunci din împrejurimi toţi boiernaşii cu nevestele lor, care petreceau separat într-o cămară a frumoaselor case. Era obiceiul la astfel de întîlniri nu numai să se veselească, ci să şi pună la cale treburile în anul care începuse, să se socotească gospodăreşte, să afle unii de la alţii ce mai era nou prin lume.
Hîrgoteştii aşezau pe mese tot ce cămările şi pivniţele lor aveau mai bun : caşuri, păstrăv afumat, bucăţi de carne mari şi bine rumenite în frigările ce fumegau în curtea din spate, purcei întregi fripţi, rachiu şi vin în ulcele aburite, faguri de miere, plăcinţi.
Sărbătorile Crăciunului nici nu trecuseră bine, avea să vie Bobotează, colindătorii băteau încă drumurile satelor, dar la Anul Nou se adunau cu toţii în jurul acestor bunătăţi. Din Padeş soseau Patru Bobeia şi Vimlilă Mogarul, din Comăneşti Cernăienii şi Preda Căpitan, Istratie din Cloşani, Staico Glogoveanul, Alexandru din Valea Brebinei, Stanciu din Ciuperceni, Gugiu din Lăturoasa, Iovan Bălteanul, Giurca din Iz-verna, Hoater din Mărăşeşti şi alţii, bătrîni şi tineri, bucuroşi de petrecerile care se ţineau sfoară iarna ; sărăciţi sau pe cale de îmbogăţire, după cum norocul îi ocolea sau îi ademenea. Chiar dacă unul ca Hoater intrase în rumânie, fusese odată cu stare, era neam cu
201
Alexandru Sgîndăr de pe valea Brebinei, îl ţineau de-al lor şi-1 cinsteau ca atare. Şi-apoi, unde mai pui că era rudă cu Milco şi socrul lui Gugiu. Printre cei adunaţi, Milco Băiaşul avea loc de cinste şi cuvânt ascultat ou smerenie.
Manole Gugiu îşi trînti dulama cu năduf pe pat.
— Femeie, vreau hainele mari de boierie ! De ce le ara ?! Ca să le port! Voi s-arăt eu vecinilor că-s boier cu carte cu pecete !
— Că eşti mai cu moţ ca toţi, zîmbi Tudora, în timp ce^i potrivea, cu ajutorul Srnarandei, broboada pe frunte. Ia vezi, e bine aşa ?
— Hai la putinica cu apă să te priveşti, o îndemnă Mândiţa. Vorbea încet şi era palidă.
— Cum a fost acasă ? se interesă Tudora. Şi o privi ân ochi.
— Ei, cum să fie... ca acasă. Fata ooolise întrebarea. Plecase la Mărăşeşti de sărbători, dar se întorsese mai rapede decît o aşteptau, în ajun.
Gugiu pufnea. De cîte ori le vedea împreună, se întuneca la chip. Fata parcă înflorea pe măsură ce trecea timpul. Nu se mai dusese acasă, nu vorbea de întoarcere. Trimitea simbria părinţilor.
Acum Manole Gugiu trebuia să-şi schimbe hainele şi nu voia să se dezbrace în faţa lor. A ! Dac-ar fi fost numai Smaranda ! Se mira cum de se stăpînise pînă acum, dar avea el planurile lui; încă tulburi, căci acum nu prea avea el timp de dragoste. Şi-apoi, cine nu poate răbda, nu mănâncă poama coaptă. Era în ultima vreme mai mult pe la Craiova. Acum,

de pildă, bucuros nu s-ar fi dus la Stoica Hîrgot, la Tarniţa. Nu-i prea venea la îndemînă să dea ochi cu socru-său. Ar fi tri-
202
ms-o pe Tudora în sania cu pufuri şi pocladuri şi el, zicînd că are treabă, ar fi venit mai tîrziu..., numai după ce ar fi prins-o pe Măndiţa, ca într-un cleşte, între braţele lui care o doreau atîta...
O mai îmbrăţişase..., o m.ai prinsese de cîteva ori, dar fata, cu nebănuită putere, îi scăpase din braţe. Se ţinea tot pe lingă Tudora şi îl ocolea oît putea.
— Femeie ! O iei înainte ! Vin şi eu mai pe urmă. Tudora se sperie.
■—• Nu sade frumos, Manole, mergem o dată.
— Ba te duci înainte ! Savaaa !
— Aici, aici sînt, boier Gugiu. Fie-mi iertat, am auzit ce-ai spus, nu-i bine să nu mergeţi o dată. Ion zice că-s gata înhămaţi caii.
Dacă-i şi Sava pe-aici, se duce dracului tot; ăsta nu-1 lasă singur... Ce naiba, n-are şi el vreo muiere să plece din casă ?
— Merge sania ?
— Merge, da-i moină...
Ce iarnă blîndă, acest început de an la munte ! Zăpadă multă şi făr-de ger, ghenarul lui 1696. Lasă să fie apă destulă în pămînt, să nu mai păţim ca altădată.
— Ce vă holbaţi la mine ? tună Manole. Cuca de ce-i turtită ?
Şi pe urmă, în dulamă trandafirie, încins cu brîu roşu lucitor, cu anteriul verde tivit cu blană, falnic şi mîndru, Gugiu urcă în sania care se aplecă într-o parte cînd puse piciorul încălţat în ciubotă nouă. Tudora se înălţa lîngă el, în portul simplu al muntencelor, cu cămaşă albă şi oprege negre cu fir aurit peste care îmbrăcase scurteica de zile mari. La gît purta o salbă grea de bani de aur, moştenire de la mama ei, şi valurile bogate ale maramei gălbui de borangic îi mîngîiau
203
obrajii palizi. Smaranda veni cu o broboadă roşie, enormă, cu care-i înfăşură capul şi aruncă apoi peste ea o blană de urs. Numai vîrful călţunilor i se mai văzură de sub ea, şi ochii zîmbitori ; se bucura că-1 va întîlni pe Ion Hoater.
Porţile se deschideau şi Ion sări pe scara săniei.
— Dă bici, zise omului de pe capră. Gugiu se întoarse deodată :
— Savo ! Ai grijă ! Să nu laşi pe nimeni ! Nici pe eolindeţi !
Ştiind că pleacă la petrecere întinsă, ca în fiecare an, Sava înclină supus capul.
— Nu faci ora de frunte din ciocoi, cum nu faci din salcie lemn de bute, rosti printre dinţi Sava, privind în urma lor.
Se pare că în ajunul acelei zile de Sîntul Vasile, care trebuia să-i găsească cu ulcica de vin în mînă şi cu sarmalele cu mămăliguţă în străchinile de pămînt măiestru smălţuit pe cei mai chivernisiţi gospodari la Tarniţa, nu numai Sava era preocupat de ale lui. Srna-randa se îmbrobodi bine, puse şeaua pe un cal şi-i spuse lui Sava că a uitat acasă la Mărăşeşti ceva şi trebuie să se întoarcă. Să-i spună el boierului. Şi dacă-i vorba pe-aşa, îi pare rău că a venit prea repede de-a-casă. Se cuvenea să-ntîmpine noul an alături de ai săi şi lui Sava îi veni s-o roage să-1 ia şi pe el. Şi el rămî-nea singur cu sufletul lui amărît aici, căci oamenii curţii erau prin sate, la neamuri. Dar în acelaşi timp bărbatul se îngrozi :
— Cum de ai curajul să pleci la drum ? ţ
— Ce, cît e ? O iau pe scurtătură, pe la pistriceniL;
204
— Mergi greu, Smarando, cu calul. Măcar ai luat unul bine potcovit ?
Smaranda zîmbi :
— Am ştiut ce să aleg.; ştiu totdeauna ce să aleg, Sava.
■ — Cine trăieşte cu chiorii se învaţă a se uita cruciş, bombăni sîrbul.
Nu-l chema la Mărăşeşti. Ar fi plecat şi el pentru o zi. Ar fi întovărăşit-o pe drum, s-o apere. Dar de sufletul fetei te izbeai, ca de cel al Tudorei, ca de un zid de piatră. Sau ca de marginea unei păduri încîlcite în care nu îndrăznea să intre. încurcat e sufletul femeii !
Stătu o clipă să cugete şi—şi aminti de părul bălai al nevestei lui cu care dusese o viaţă lină

ca mersul apelor la şes. Cel ce pe gînduri cade, sufletul lui de gînduri scade, spune o vorbă şi poate că Sava n-o ştia. Se mohorîse într-atîta, că pînă şi zăpada de sub privirile lui părea că îşi pierde strălucirea. Simţea un nod în gît. De cînd nu-şi mai amintise de ai săi ? Dar astăzi va îndeplini, în sfîrşit, rugămintea lui Luca, tatăl bun al jupînrţei Mara şi bine-ar fi să nu-1 ghicească nimeni. Nici chiar Smaranda care voia să meargă cu ea şi fata-1 bănui luptînd cu nehotărîrea.
Credea că Sava o plăcea. Se amestecau însă aici sentimente nelămurite, căci, după ce-1 cunoscuse mai bine pe Sava, nu mai era atît de sigură că numai în braţele lui Gugiu va găsi totul. Poate numai bogăţie. Restul — da ! cît îi lipseau în ultimul timp cuvintele dulci pe care i le spunea Mihai odată — restul părea că emană din omul acesta tăcut : bărbăţie, mîngîiere, linişte, veselie. Dacă ar fi vrut. Ea se reîntorcea acasă
205
pentru citeva zile, căci obiceiurile de Anul Nou i-ar fi putut spune cîte ceva şi baba Samfiroaia ar fi învăţat-o ce să facă.
— Pînă după Bobotează n-o fi foc dacă lipsesc... Nu ? îi cer iertare jupîniţei Tu-dora, ridică ea ochii spre Sava, privindu-1 cu voioşie. Dar faţa acestuia devenise ca de piatră şi în ochi iar îi lucea răutatea. Privirea asta o avea omul din faţa ei cîte o dată şi ea era tuturor neplăcută. Sava rosti, nepăsător :
— încalecă şi du-te mai 'fepede, să nu te prindă seara. Nu scurta, ţine drumul drept. Să-ţi dau custură ?
Smaranda se scutură :
— Fugi de aci cu ea ! Nici după puii de tăiat n-am dat cu toporul... nu pot... darmite să tai omul... Şi ştiu şi ce cal am luat. Şi rîse.
— Ştii să scapi de oameni, dar nu de animale, o privi Sava cu subînţeles pe sub sprîncene. Du-te cu bine ! Vru să adauge „Toate cele bune Hoaterilor", dar se opri la timp. Tuturor sănătate şi an bun din partea mea !
Sfîrşi prin a zîmbi.
XIII. TRĂDĂTORUL
O zi mai tîrziu se necăjea cu calul căruia copitele îi alunecau pe zăpada muiată de pe drum. Era greu pe coasta care cobora spre satul Negoieşti, calci Sava, prevăzător, ţinuse drumul cel ocolit, dar larg. Pîrîiaşe de apă ţîşneau de sub copite şi, priviţi de departe, cal şi
206
p
călăreţ păreaţi că mai mult se leagănă pe loc dedt înaintează. Dar oricum, după un timp ajunse pe malul Metrului, la drum drept şi stătu o clipă în cumpănă.
Spre Glogova, la dreapta, sau spre Tarniţa şi Baia, la stînga ? Dar oriunde s-ar fi dus, chiar şi înapoi, spre Comăneştii abia lăsaţi în urmă, cei pe care-i căuta tot n-ar fi fost la casele lor. Erau cu toţii mesenii lui Hîrgot : şi Cernăianul şi Glogoveanul şi Milco. Să se ducă pe valea Brebinei, la ai lui Sgîndăr ? Ce ştiau ei de taina pentru care pornise la drum ? La Ercea ? Păi nu se grijise nici de desaga de ovăz pentru cal, darmite de el, pentru drum aşa lung, iarna... pînă-n Broşteni !
A ! La Mărăşeşti dintr-o suflare ! Chiar dacă Hoater n-ar fi existat pe faţa pămîntului, oricare din săteni ar fi judecat la fel şi în oricare avea încredere.
Sub suman şi cămaşă îl ardeau pe piept hârtiile trădătoare. Hai, hai murgule, într-un galop la Mărăşeşti ! Nu-şi mărturisea nici în gînd că acolo, în sătucul risipit şi curat, întîlnirea cu Mândiţa l-ar fi alinat poate... cine mai ştie ? Căci la Tudora se gîndise cu totul altfel în ultimul timp. Dar simţea că se apropie, după aproape trei ani, şi vremea în care va pedepsi cel puţin o fărădelege făcută de netrebnici... Şi-apoi... las' pe el !
Sava dorea să treacă precum fulgerul prin Tarniţa, dar îşi luă seama că galopul lui ar fi atras atenţia şi trecu la pas, nepăsător, prin faţa caselor de la drum, pitite sub zăpadă. Oricine l-ar fi văzut şi-ar fi spus că omttl îşi caută stăpînul, pentru vreo treabă neîndeplinită încă. Cu grijă se apropie de Baia şi calul trecu puntea groasă de lemn de peste Bulba, bocănind. **
•207
Apoi, în drum nu mai întîlni pe nimeni. Cu capul plecat, închise pe jumătate ochii. Barba îi

atingea pieptul. Printre genele mijite, privirea i se întoarse înlăun-trul ei, spre umbrele din satul lui de pe malul Varda-rului. Ajun de sărbătoare ! Se putea crede acasă din nou, revenind în după-amieze ca acestea spre căldura vetrei încinse şi a strigătelor de bucurie cu care îl în-tîmpina fetiţa, de fiecare dată. O urca în şa şi ea ţipa de plăcere şi femeia lui ieşea atunci rîzînd în pragul unei case care acum nu mai era...
O, ce dor îi îneca pieptul ! Mîngîie gîtul năduşit şi cald al calului, dar mîna simţea pielea catifelată a celei ce fusese odată copila lui.
Ion Hoater, cu cojocul încă pe umeri şi căciula în mîini, păşi sigur de sine pe uşa grea de stejar şi Stoica Hîrgot se ridică să-1 întâmpine :
— Ce faci, omule, îţi puneam strachina pe policioară ! De ce-ai întîrziat ? Numai pe dumneata te aşteptam ; da', ia stai la masă ! Ia-o cu rachiu ; oi fi îngheţat de-atîta cale...
Stoica, bună gazdă, îşi îndemnă apoi oaspeţii să ciocnească pentru noul venit.
— Şi pentru mulţumirea ta. Hoater, grăi Patru Bobeia.
4
— întîi să închin pentru boier Vasile, zise Hoater în timp ce se deseotoşmăna de cojoc. Să trăieşti, domnia ta, boier Vasile ! La mulţi ani, sănătoşi ! şi dete ulcica de duşcă încă stînd în picioare.
— Să trăiţi şi dumneavoastră, vecini buni şi prieteni, răspunse bătrânul.
208
— Să ne ajute Cel de sus să ne vedem adunaţi tot aşa, la fiecare Sin Văsii... rîse Cernăianul din Co-mănești, acolo unde se adunau la hramul Probojeniei.
Milco îi făcu loc lui Hoater lîngă el.
— Să trăieşti, tată socrule ! strigă Manole Gugiu de la locul lui, în liniştea ce se lăsase o clipă. Tudora întreba de dumneata.
Hoater închină ulcica cu vin înspre acest ginere al său înfoiat în haine boiereşti şi întinse mîna spre răciturile din faţa sa.
— Ce-ţi pofteşte inima, Ioane, ia d-icia... şi de-a-colo... ce stai de nu îmbii, Pătrano ? se adresă Stoica femeii care schimba străchinile şi aducea ştergar curat pentru Hoater. Ce-ţi face nepotul ?
— Tudoraşcu... Ion zîmbi blînd pe sub mustaţă... Creşte... se joacă... aleargă... Nu stă în casă decît numa' cît mănîncă. Pe urmă, zbughi-o iar afară ! Deunăzi a încercat să cioplească un băţ şi era cît p-aci să-şi taie degetul cu custura...
Milco Băiaşul, care în dimineaţa aceea îşi primise finii, după obicei, rîse ;
— Dumneata ai acu1 de furcă cu nepotul. Da' eu nu mai termin cu năzdrăvăniile băieţilor mei. Mara răguşeşte strigînd la ei, că de bătut... cine-i prinde ?
— Aşa-s copiii. Io n-am crescut, aproape singur, trei băieţi ? răspunse Hoater. Fetele-s cuminţi, lipicioase, tot pe lîngă casă ; da' după băieţi, ca să-i adun la masă, strigam în trei zări !
— Multă şi lungă cale ai bătut, bade ! Hoater se adresă de data aceasta lui Istratie, venit de două zile din Cloşani. .... , ^nlt. . ,M in .itt.y.A., ..
209

Patru Bobeia sg întoarse spre lori :
— A venit de m-a luat. Nu şi nu, că sâ mergem călare. Vrea să vîndă un cal bun, se adresă el mesenilor, şi că să-1 încerc eu. Da' n-au vrut muierile. Se domnesc iarna, merg cu sania.
— Femeile noastre nu-s domniţe, zise Alexandru. Muncesc de le sar ochii din cap. Lasă-le şi cu sania. Dar se prosteşte drumul. Io te-am tot aşteptat să treci pe valea Brebinei, Ioane. Făceam, ce drum ne-a rămas, împreună.
— Parcă-i mare calea pîn-aci, ce să spun, zise Manole. Să-1 faci ca mine, la Craiova...
— Am mai fost şi noi pe-acolo, zise Vasile Hîr-got, muşcînd cu poftă dintr-o bucată de carne moale şi bine friptă. Gugiule, oi avea tu case acolo, dar prea toată ziua bună ziua la Craiova...
— Gugiu-i în ultimul timp mai mult negustor de-cît boier...
Vorba, ac de viespe, o aruncase peste masă Milco.
Tăcură brusc toţi ; dar numai o clipă. îl ştiau printre ei ca măgarul între oi şi, simţindunse uniţi şi tari, izbutniră în hohot de rîs. Gros şi vesel, rîsul se prelungi, căci era mai adevărat ca niciodată. Dintre ei toţi, carte de boierie aveau doar Hîrgot, Glogoveanul şi Manole. Dar ce deosebire !
Manole Gugiu îşi înghiţi furia :
— Ce tot aveţi cu mine, mormăi în barbă.
— Iarna ar fi mai nimerit să stai numai acolo. Mai sînt bîlciuri, mai, chemi- boierii... am auzit că boieroaicele alea mari sînt tare mîndre.
— Mai mândră ca jupîniţa Tudora... Hoater zâmbi în barbă pentru sine.

I
— Da' dacă tot ai venit de curînd de la Bănie, cu ce veşti ai venit ?
— E pace în ţară, oameni buni. E pace, că-i Domnul Brîncoveanu om cu scaun la cap.
— Tot oltean d-ai noştri...
— Am auzit că la apus sint ţări fără stăpin străin ,pe cap, ca noi... Aia ştiu c-o duc bine...
— Om scăpa noi de turci !
Jupîn Alexandru se adresă lui Milco întrebîndu-1 dacă are de gînd să sape puţuri în primăvară şi mai sus de Bratilov.
Nu, nu avea de gind să sape anul acesta în părţile acelea. E destulă aramă deocamdată aici, scot oamenii fără oprire. Zilele acestea, cum s-or aşeza drumurile, pleacă iar o caravană mai mare. De data asta mai bine păzită. I s-a promis de la Bănie că dincolo de Craiova vor întovărăşi căruţele mai mulţi oameni. Să nu se mai întîmple ca de cîteva ori pînă acum, cînd fuseseră atacaţi şi arama furată. Chiar aşa, furată !
Întâmplările erau cunoscute, dar răufăcătorii rămăseseră nedescoperiţi şi deci nepedepsiţi. Manole Gugiu îl ascultase atent pe Băiaş. Nu scoase o vorbă tot timpul. Se gîndi încă o dată cu plăcere la falsul pe care-1 făcuse de curînd în zapisul de împrumut. Gîndul îi venise, ca de obicei, pe neaşteptate. Aia din Mărăşeşti erau, se vede, nebuni. Milco era cel care nu-1 lăsa să facă plîngere la Domn, că le-ar fi arătat "el. Sîntem în iarna lui '97, la toamnă se fac patru ani de când s-au scris zapisele şi ei tot n-au dat zălogul promis : cartea de proprietate a obştii. Aştepta de-o groază de timp şi... Ei, las' că văd eu ! Aşa îşi spusese şi încet, cu o răbdare ce nu-1 caracteriza de obicei, făcuse într-o noapte falsul în act.

O scriere de toată frumuseţea ! Şi nu se cunoştea nimic, nici de departe, nici dacă te-ai fi chiorît bine la el. Mai făcuse el şi altădată de-astea şi iote că nu se-ntîrnplase nimic. Şi ce mare lucru adăugase ? „De bună voia noastră şi nesiliţi de nimeni..." la sfîrşit, înainte de iscălitura martorilor. Bine că rămăsese loc ! Îşi potrivise, sufllnd pana de gîscă, pînă scrisese la fel cu cea de atunci. Asta deocamdată. Pe urmă, vede el ce «mai face. Zîmbi cu gîndul pierdut la ale sale, dar deodată deveni atent la vocea lui Stoica ce dădea glas gîndurilor celorlalţi :
— Buruieni se găsesc şi în cea mai bună grădină. Io zic că dacă-s români, sînt trădători. Merită ţeapă.
— Sau traşi de ciolane, de patru cai.
— Sau daţi lupilor.

— Iar dacă sînt străini, tot aia e. Ce-au cu arama noastră ?
Manole Gugiu strîngea din umeri la fiecare vorbă şi ochii îi alergau mereu spre cei ce vorbeau. Cum de se lăsase furat de gînduri şi nu fusese atent la ceea ce spuseseră mai înainte ?
— De ce nu vin să muncească cinstit, aici ?
— Cum a făcut strămoşu-tău, Hîrgot, venit tocmai din Ţara Făgăraşului. Şi a rămas la Baia de Aramă. Şi moşioara din Tarniţa şi cea din Sanăteşti şi... nu-s de lepădat. Da' sînteţi oameni !
Glasurile se amestecau. Vasile Hîrgotv se întoarse spre Hoater coborînd glasul :
— Acum vreo douăzeci de ani îmi amintesc că Duca Voievod a scăpat pe un moşnean din Gorj, din Sfcroieşti. Cătase omul ăsta să scape de biruri, fugind. L-au plătit alţii şi i s-a luat în schimb o vie. Voi... voi sînteţi mulţi, mă ! Un sat întreg ! Noi vă putem

împrumuta şi să-i plătiţi fiecare partea lui, să vă puteţi iar simţi stăpîni pe păşuni... şi arătă cu capul spre Gugiu care, cu privirea mijită, mesteca păstrăvul afumat şi pe tot obrazul lui se vedea numai plăcerea de a-1 mînca. Simţise că vorbeau de el. Strigă din celălalt capăt de masă :
— Tot bun, tot bun îl face jupîneasa ! Milco, dar nici al tău nu-i de lepădat !■
— A gustat şi Măria Sa cind a fost acu' doi ani şi jumătate aici, se mîndri Milco. Trimitem păstrăv în cetini de brad la curte. Apoi se aplecă spre Hîrgot :
— Eu nu le-am spus, boierule ? Nu vor să primească ajutor de taleri de nicăierea. Nu şi nu, că ei singuri o să se descurce. Afurisit de mîndri !
— Lasă, o să fie bine, ţi-am mai spus doară, Milco, nepoate, se răzvrăti Ion Hoater. Nu pricepi ? Doar vorbesc olteneşte, nu turceşte ! Apoi ridică vocea : Hai să trăiţi, jupînilor ! Şi să trăiască şi jupînesele ! Dumnealor încă nu şi-au terminat vorbele dincolo, se veselesc al naibii !
— Stoico, tată, e sau nu e ziua mea ? strigă deodată Vasile Hîrgot. Lăutarii ăia o să tot mănînce, să nu mai poată cînta ! Şi cît o să le laşi pe domniile lor neveste în cămara aceea să ne vorbească de rău ?
Începură toţi să rîdă.
— Apăi încă nu ştiţi cum sînt nevestele ? Nu sîn-teţi încă destul de păţiţi ? întrebaţi-mă pe mine, că-s bătrîn. Ce tot rîdeţi ? Şi cît mi-e păru' de alb în cap, fac o sîrbă de-o să duduie satul !.
— Uite-aşa ! Uite-aşa ! Iuhuuuu ! chiui Milco, trîntind ulcica cu vin pe masă. Să se-audă pînă-n Ponoare !
— Poate se dărîmă podu'... !

— Măi, ce-am uitat! Gugiu se plesni cu palma peste fruntea asudată. Nu mai era el de joc. Se în-grăşase şi ameţise. Se împleticea în sîrba rotită în draci in curte. Cind bău din nou, se plesni cu palma peste frunte :
— Mă, ce-am uitat ! !
— Ce-ai uitat, Manole ? Tudora ridică sprîncenele subţiri.
— Am uitat să las o vorbă lui Sava..-
— Dar înainte de plecare n-ai vorbit doar cu el ?
— Lasă-mă-n pace, femeie, nu mă mai tot bîrîi la cap. Ia, ia să vedem, trimit un om... Stoico, dă-mi un om de-al tău ! Nu vreau sănmi obosesc caii mei... Să meargă, să-mi aducă pe Sava, cu nişte socoteli..., cu nişte treabă...
— E sărbătoare ! se îngrozi Tudora.
Stoica trimise după un om care să plece la Lătu-roasa.
— Ce să spună la curte ?
— Să-1 cheme pe Sava încoa', se încăpăţînă Gugiu. Jupîn Cernăianu trăsese cu urechea. Zîmbi prietenos la auzul numelui lui Sava :
— Mie sluga asta a ta îmi place tare mult. Parcă nici n-ar fi slugă. Să fiu în locul tău, mi l-aş face prieten. Boier Gugiu, lasă omul să-şi facă sărbătorile... Ce-ţi veni ? Hei ! Ia te uită ! Vin cu capra !

— Capra ! Capra !
Nevestele şi copiii se repeziră spre ea. Capra ! Şi în curtea bătătorită intrară urătorii. „Ţa ţa ţa, căpriţă, ţa .' Hai în horă şi-om juca !"
214
în îngrămădeala de o clipa, Gugiu se întoarse preocupat. Tudora nu-1 slăbi :
— Femeie, să mă laşi să fac ce trebuie. Pică iar nişte taleri daeă-mi văd de ale mele. Trebuia să trimit grabnic vorbă cuiva, mai de mult, şi am uitat...
Dar omul care plecă la Lăturoasa se întoarse cu vestea că Sava nu e la curte.
— A plecat la Mărăşeşti ! La o zi după Smaranda lui Paulescu.
Gugiu albi. „Ce să caute acolo ? Şi te pomeneşti că-i Smaranda..."
Anul nou intrase în Mehedinţi cu cîntece, joc şi urători. Acum, după două zile, se pregătea fiecare să se întoarcă în colţul lui uitat de lume. Se vor mai întâlni de Paşte, toţi, dacă treburi grabnice nu i-or mai aduna şi altădată. Vreo bucurie sau vreo durere a tuturor. Pentru cîteva luni de acum înainte, zăpezile şi lupii îi vor despărţi.
— La cîşlegi poftiţi la mine, la Glogova, spuse Glogoveanul. Că ştiu eu..., drumul la boier Milco la Baia îl ştiţi mai bine... Tot pe-acolo nimeriţi...
— Păi dară...
Starostele se apropie de Gugiu. La băutură limba i se ascute, gândi ultimul, strîngîndu-se în el la ţepii nevăzuţi ai lui Milco.
— Auzişi bine, da ? Nu mai e aramă la Bratilov, nici încoa, nici încolo de Mărăşeşti ; poate-i pe Cioaca Mărăşeştilor, dar asta-i obştea Băii. Mă uitam la domnia ta cu ce poftă înghiţeai sarmalele, de credeai că-s bulgări de aramă ! Apoi se răsuci spre Hoater :
— Unchiule, pofteşte la Baia pînă mâine. Nu te-n-deasă grijile acasă, se descurcă ea fina Ana.
215
Ion mîngîiase obrazul Tudorei înainte de-a urca în sanie. Era mulţumit. Fata lui păruse mai veselă şi mai roşioară în obraji.
— Nici nu l-am văzut de mult pe Luea, nici pe Minai... spusese aceasta cu părere de rău în glas.
— Las' că-i vezi curînd.
— Hai, hai, grăbi Manole plecarea. Unde dracu' o fi Sava ?
Prin el voise să-i trimită o ştire grabnică lui kir Tragopol.
Mara îşi desfăcu oftînd broboada şi îşi certă băieţii i
— Ghiorghi, Mileo, Semen, aveţi minte de copii de ţîţă. Aţi răsturnat casa lui Hîrgot cu năzdrăvăniile voastre.
— Lasă-i, fata mea. Ion, intrat pe uşa hanului, rîdea. Doisprezece copii au fost ! Lasă-i să se zbenguie.
— Păi altceva ce fac toată ziua ? Deodată păli la faţă.
în uşă stătea Sava. Nu drept, ci încovoiat şi frînt de oboseală. Faţa, galbenă, îi lucea de ger.
— Gazda lotrilor ! Mai rău decît lotrul ! suflă păşind pragul.
Trei bărbaţi, atît de deosebiţi şi de asemănători totodată, ţinură sfat tîrziu. Mara le aduse vin şi mîn-care, aprinse cu răşină de brad lumânarea. Hoâter privi lumina ce pîlpîia, dezbrăoînd pereţii de întuneric şi se gîndi la feştila lor de seu din perete, opaiţul mic de pământ ars. Ei nu foloseau în munte lumlînări.
Asculta tăcut, ca şi Milco, ceea ce spunea Sava. Era greu şi totuşi uşor de crezut. Era rău, oricum. Cu mîini reci, Sava dezlipi de pe piept hîrtia împestriţată
216
cu cuvinte greceşti, din care pricepuse numai atîta cit să-1 pună pe drumuri.
Băiaşul îi spuse că e bun cărturar. Straşnic. Dar Sava nu vru să pătrundă lauda. Nu-i păsa de asta. Le povesti că plecase la Mărăşeşti ; dar Hoater nu era acolo. Stătuse cu Minai şi Luca pînă tîrziu. A doua zi trecuse pe la Paulescu, dar Mândiţa era dusă pe la nişte neamuri. îi cioplise lui Tudoraşcu un cal de lemn de brad şi îi privise apoi cu tristeţe zbenguielile pe dealul înzăpezit de deasupra gospodăriei. Se dădea de-a rostogolul, chiuia, obrăjorul era ca mărul roşu. Mihai îl dusese o bucată de drum. „Poate în curînd o s-avem o fată", îi spusese. Sava întoarse ochii. Nu suporta să vadă fete mici, mai cu seamă de erau

bălaie.
îşi dăduse seama, pe măsură ce cobora de-a lungul Brebinei, că anul acesta nu începe bine pentru el.' Se întorsese la Lăturoasa fără să mai vorbească cu cineva. Şi acolo îl găsise pe boier vînăt de mînie : „Unde-ai fost ? ! Unde-ai fost, fire-ai al dracului de sîrb cu mama ta ? !"
Trăznetul să fi căzut pe Sava şi nu l-ar fi înţepenit aşa.
„Eu te caut şi tu umbli brambura ? ! Ce-ai căutat la Mărăşeşti ? Să spui ce-ai căutat acolo, că pun să te biciuiaseă ! Laşi curtea numai în seama lui Ion ? Unde-i Smaranda ? !"
încet, încet, Sava îşi revenise. Smaranda să fi fost cauza furiei boierului ? îl lăsase să-şi descarce mînia. Apoi îi adusese aminte că-s sfinte sărbători ortodoxe şi că pînă după Sîntul Ion are voie să facă ce vrea şi să se ducă unde vrea.
„Ai să te duci unde îţi spun eu ! Te duci la Cra-iova ! Vino încoa'... Mîine pleci cu doi oameni".
217
\w
— Asta e tot, încheie Sava. Oamenii i-am trimis înainte, să mă aştepte în Strehaia. Am plecat ceva mai tîrziu, nu în zori, şi mîine o da Cel de sus să fim în Bănie. Eu m-am repezit încoace. M-a trimis la un negustor grec de-acolo, cred un om de-al lui Tragopol... Şi asta... Sava învirtea în mîini o cheie mică ce fusese înfăşurată într-o cîrpă. Asta-i cheia de la lada cu hrisoave a boierului. Mai are una...
— Ce-i cu ea ?
— Dă-i-o domnia ta, te rog, jupîniţei Tudora. Nu mai am ce face cu ea. Dar jupîniţei... i-o prinde odată şi odată bine. îşi săltă capul. E şi domnia sa stăpîna acolo, nu ?
Ion Hoater încuviinţă tăcut, dînd de mai multe ori din cap.
Dacă tatăl Tudorei n-ar fi fost de faţă, Sava i-ar fi spus lui Milco tot. L-ar fi rugat să spună jupîniţei cit a iubit-o în tăcere şi cît s-a chinuit, de dragul ei, în aceşti ani, să nu plece. A stat ca un cîine de pază lingă ea. Cheia asta nu e aici numai la rugămintea lui Luca. Cheia pe care i-o dă acum starostelui e de aur, căci în ea e toată dragostea lui. O luase totuşi pentru ea. Să fie stăpînă, să profite şi ea de acea ladă blestemată, care cine ştie ce necazuri mai ascundea pentru ea şi ai săi.
Dar buzele lui Sava rămăseseră mute. I se spusese o dată să tacă şi înţelegea să se ţină de cuvînt.
Milco cerceta hîrtia adusă de Sava. Era veche de trei ani ; o scrisoare de-a lui kir Costandachi Tragopol.
„...Cu plecăciune mă închin domniei tale, Manole Gugiu apud7 Lăturoasa şi îţi trimit veste că banii pen-
apud = de la (lat.).
218
tril marfa noastră, atît cît ne-am învoit, ţi-i va aduce tot omul acesta al meu, dar că aga e mulţumit. Cu închinare pînă la pămînt îţi mulţumesc dumitale, boier Gugiu apud Lăturoasa. Arama a ajuns nevătămată şi fără spusele domniei tale despre drumul ei ascuns, n-am fi avut parte de talerii aceştia trei mii, partea domniei tale ; Şi tot de cîte ori caravana cu marfă va mai porni din Baia de Aramă, trimite grabnic veste ascunsă şi te-om răsplăti cum ne-am înţeles în urmă..."
Literele jucau înaintea ochilor uimiţi şi plini de lacrimi ai lui Miloo Băiaşul. Starostele înţelegea, în sfîrşit, cauza atîtor necazuri pe care le avusese de cîţiva ani încoace, precum şi de unde se umplea de bani Manole Gugiu din cînd în cînd, cînd nu făcea negustoria lui obişnuită, de care de obicei se ştia.
Ah ! Cioară la cioară, sigur, nu-şi scoate ochii !
Luca, tatăl bun al Marei, îl bănuise de mult; adică bănuise că trădătorul trăieşte pe aceste meleaguri. Nici nu ajungea la domnitor totul — asta era cauza — era atacată pe drum caravana — dar abia acum ştia cine erau nemernicii. S-ar fi putut încumeta peste Dunăre, dar aici, în ţară... ! De ce nu e ţara asta apărată aşa cum e cula Glogovenilor ? Ii vorbi atunci Sava :
— Macedonenii, aromânii voi a zice, au o vorbă : „Greclu-i lemnu putrid".

— Na-ţi-o ! răspunse Milco, tresărind din gînduri şi încercând să zâmbească. De ce n-ai o vorbă de-asta şi în limba ta ?
— ...Nu ştiu. Aromânii pe care i-am cunoscut sînt mai colţoşi. Seamănă cu oltenii voştri. Noi, sîrbii, sîn-tem mai blînzi. Şi iubim ,pe toată lumea. -.<■

I
— Oamenii, spuse Milco, ce naţie or fi ei, sînt oameni. Să nu mai gîndeşti altfel, căci îi vei uri.
— Da, pe turci. Crezi că şoarecele dacă mănîncă anafura se face liliac ?
. — Şi turcii sînt oameni, dar sînt zăpăciţi la cap de mai marii lor. Trebuie să iubeşti oamenii, Sava ; pe ei îi deosebeşti după ce au în suflet şi după faptul lor, nu după limbă. Ce s-ar fi întâmplat pe locurile astea, dacă ciobanii din care mama mea se trăgea s-ar încaieră cu meşterii sîrbi de la ocnele de aramă, din care se trage tata ?
începură să rîdă, amîndoi.
— Acu', vorbind de Gugiu, continuă Milco, să-ţi spun şi io ceva : „Boulu s'leagă di coarne şi-omîu di limbă11.8 Ai înţeles ?
Sava rîse cu gura pînă la urechi :
— Boierule, e mai mult chiar decît spune lumea : „Prea le ştie pe toate !"
O spunea cu toată admiraţia, dar fruntea Băiaşu-lui se adumbri. Era uşor să cunoşti oameni şi să le înveţi limba, dacă-i întîlneşti în drumurile tale şi dacă graiul lor seamănă atîta cu graiul mamei tale şi al tău. Dar asta nu-ţi folosea să găseşti o pedeapsă dreaptă pentru Mano le Gugiu, aşa cum aceşti mîndri oameni ai munţilor o doreau. 4
Gugiu devenea duşmanul lor pe faţă. Oh ! Ce-o să-i mai păţească sufletul! Trebuia să cîntărească totul foarte bine, să cugete fiecare vorbă şi faptă, ca
8 „Boul se leagă de coarne şi omul de limbă" (prov. aromân).

ă-1 poată pedepsi după cum merita. Şi asta cere timp, îşi ridică' fruntea :
— Tată Hoater, nu mai e mult şi-o să scăpaţi şi voi de şarpele ăsta cuibărit la sînul vostru. Sava, te duci cum ţi-a spus boierul. Şi-i spui ăluia de acolo ce trebuie să-i spui.
— Păi...
— Şi las' pe mine. O să-1 usture al naibii ! Hotărî să nu-i facă pîră, căci aşa cum ar fi dorit sâ-l pedepsească, lui Manole, înecat în bani, inima era aceea care trebuia să-i plîngă. Va aştepta. Şi va păstra o tăcere de mormînt Dar deocamdată se va linge pe bot de aramă.
De aceea, tare mult se miră Hoater, cînd starostele-trecu netam-nesam la altă vorbă :
— Tată Ioane, am găsit în Cloşani fată pentru Luca. îl însor !
XIV. NICOLAE HOATER SE ÎNTOARCE
Decembrie fusese posomorit şi puţin umed, deşi mai cald decât de obicei. Apoi timpul s-a mai răcit, dar zăpada a început să cadă bogată, zile şi nopţi, după ce înainte plouase, şi neaua a făcut să dispară sub giulgiul ei văile cenuşii şi crestele munţilor albite încă din toamnă. Rar se întîmplă să nu fie ger de crapă pietrele la bobotează la Apa Neagră, ca în acest an. Dar prin februarie, pe alocuri zăpada în-

cepu sâ se topească şi în martie drumurile erau tăiate de apă. O iarnă bogată în zăpadă şi săracă în ger, o primăvară timpurie la munte.
Lucrul la ocnele de aramă se oprise un timp ; apa cobora în şuvoaie bogate pe dealuri, ameninţând să înece puţurile.
Printre bîrnele din tavanul cuhniilor, fumul care ieşea învăluia oalele în care clocotea înăbuşit ciorba cu carne din sloi de oaie şi ceaunul de făcut mămăligă. Binecuvântata mămăligă aurie ! Şi straşnicul mălai din porumb ! Muntenii apreciau gustul lui dulce, amestecat cu sărătura brînzei pe care o puneau într-o scobitură a coltucului de mălai. Muşti o dată din amîndouă şi bei o gură de apă rece — ce poate fi mai bun ? !
Smarandei îi lăcrimau ochii, căci lemnele de sub pirostrii erau umede. Făcuse mămăligă, cînd putea sâ pună mălaiul la ţăst ! Ieşi afară, inspirînd aerul dulce şi cald. Ce repede se împrimăvăra ! Şi fiecare început de primăvară e la fel şi parcă... da, parcă e din ce în ce mai trist. Nimic nu se schimbă pe dealurile de la Mără-şeşti, doar ipoteca ce şerpuieşte spre

Obîrşia de-a lungul 'Brebinei, e nouă. Acum trei ani nu era. Drumul trecea prin pădure. Oamenii cu opinca, oile şi caii au început s-o bătătorească în drumurile spre conacele de la Cerna şi de mai departe... Deodată se înfrigură.
„Oare unde-i casa mea acum ? gîndi tu tristeţe. Singură am ales să rămîn la Lăturoasa şi acolo voi şi rămîne. Am ales... Ce-i asta, am ales ? i se revoltă gîn-dul. Aici e casa mea, fără doar şi poate, dar cînd mă voi întoarce de tot aici ? Cînd voi putea să stau cu fruntea sus printre ai mei ? Nu-s măritată, nu-s în rîndul lumii ; ajung de rîsul ei. Şi nimeni nu mă cere..."
tll'1
222
Simţea că durerea ei adormită din inima se trezeşte, odată cu acest aer dulce şi blînd, care o făcea să plîngă. Primăvara ! De cîte ori venise acasă se ferise să dea ochi cu oricare dintr-ai lui Hoater. Nu-1 mai văzuse pe Minai nici în sat, nici la munte, unde mai urcase, nici la Lăturoasa, unde tînărului păstor nu-i mai călcase piciorul. Parcă i-ar fi despărţit stînca de la Corcea ia !
De aici, de la căsuţa lor din buza apei, casa Hoate-rilor, pe dealul din faţă, nu se zărea. Vor porni toţi spre munte şi după Paşti satul se goleşte. Pleacă şi ai ei şi dacă vrei să vezi un suflet de om te duci la baba Sam-firoaia.
Deodată aşi aminti că nu trecuse încă să spună bătrînei gheboşate „bună ziua" şi că de sărbători femeia ii bolborosise vrute şi nevrute în cămăruţa aceea cu miros ciudat din fundul ogrăzii. Că e iubită..., că face un drum lung..., drum de la care nu se va mai întoarce... Nu ! scutură un gînd şi în acelaşi timp reintră, aler-gînd aplecată, în camera cu focul. Păi da ! Se afumase mămăliga şi Paulescu, mîneînd-o, o va privi iarăşi 'ciudat şi trist. Toţi erau trişti în jurul ei. Unde apărea, aducea tristeţe. Era convinsă că, de cîte ori venea acasă, mai-că-sa plîngea pe ascuns sau se ducea să-şi verse jalea la alde Lungu, vecin cu ei. Lîsaveta se împuţinase la trup, începea să albească şi avea buzele strînse a necaz. Jupîniţa Tudora îi surîdea trist, boierul o privea încruntat, Sava se uita in ultimul timp la ea ca prin frunzişul ipădurii.
Lisa, căţeaua lor slabă, veni să i se gudure lîngă picioare şi se lungi în faţa focului cu botul ei ascuţit
223
pus, împăcat parcă cu toate, pe labele mari. Mai bătu de două ori alene din coadă şi închise ochii.
Oh... ! Şi totuşi, aşa a fost să fie şi pe Ana n-a avut niciodată necaz. Numai că viaţa ei, a Mărdiţei, s-a rupt pentru totdeauna în două. De cîte ori nu se gîndise la claca aceea ? ! Fusese ziua hotărîrii ei depline. Dar de cîte ori vine acasă parcă o apasă ceva şi... de ce-i vine să plîngă primăvara ?
Boierul i-a dat straie frumoase. Dar i-a dat şi Tudora. De la el le-a primit cu bucurie şi sfiiciune prefăcută, de la Tudora cu ruşine. Boierul n-o repede cu vorba, Tudora nu-i zice nici „dă-te mai încolo". Ceva s-a împlinit şi ceva îi lipseşte şi parcă mai mult e lipsă decît împlinire şi nu-şi poate lămuri ce. îi e dor de Minai ? Dar nu 1-a iubit! Nu !
Răsturnă repede ceaunul pe masa rotundă, simţind că dacă mai stă mult înăuntru se înăbuşă. Fumul nu se ridica, se învîrtoşa în încăpere şi Smaranda ieşi afară. Bineînţeles, nu se va însenina; se lăsau nori apăsători. O să plouă ? O să ningă ? poate..., zăpada mieilor n-a căzut încă..., ce mai vreme !
Ce-ar fi făcut dacă-1 revedea pe Mihai ? Ce-ar fi simţit ? La Lăturoasa, departe de el, n-o năpădeau atîta gînduriie. Dă Doamne să fie plecaţi ! Dac-am fi în Florar ! Toţi ar fi la stîni şi nu s-ar mai gîndi atâta.
„Aşa o să se aleagă, continuă să vorbească cu sine, mmgîind inconştient stîlpul sculptat cu cuţitul de pe pălimar. Eram copii. Am greşit că ra-am ferit să-1 văd".
în aceşti ani Gugiu îi arătase mereu că o doreşte şi Smaranda s-a jucat cu focul. Printr-un ciudat instinct, nici unul n-a împins mai departe flăcăruia din ei. Se
224
înfiora. Oare Mihai nu se ferise şi el s-o mai vadă ? Asta ce-nsemna ? E vinovat ? Dacă n-a iubit-o ? Atunci...

Odată cu clătinarea energică a capului, mina mică a fetei izbi în stîlpul pe care-1 mîngîiase, acelaşi de care-şi sprijinise capul gol în seara în care-şi dăduse seama de puterea unui cuvînt asupra oamenilor. Făcuse un pas şi cu asta făcuse totul. Plecase la Lăturoasa între Manole cel apucător şi Tudora a cărei privire o încurca totdeauna şi Sava cel veşnic pretutindeni.
N-o să i se sfîrşească ei viaţa din cauza unei copilării. Şi apoi, Smaranda stătea din cînd în cînd la Cra-iova şi deşi la început o ameţise şi o speriase tîrgul cel prăfos şi mare, deşi se înfricoşase de atâţia oameni noi pe care îi vedea în casa de acolo, se dezgheţase mult mai mult decît alte fete de pe-âici. Acolo, la Lăturoasa, treceau săptămâni pînă-şi aducea aminte că Tudora e sora Iui Mihai.
Şi dacă n-a iubit-o, măcar de nu s-ar face de rîs ! Dar nu voia să fie ibovnică. Voia sus, sus, pe muntele puterii şi bogăţiei, căci şi acesta este un murate şi nu e mai greu ca alţii de urcat, doar să vrei cu tot dinadinsul, ca pe orice lucru. Şi odată ajunsă în vîrf, poate va putea îndupleca pe Manole, ca nevastă a lui ce va fi... Nevastă ? ! îi ţipă gîndul. Nevastă ? ! Da, ai ei se mulţumesc şi cu puţin, dacă ea o va duce bine. Ai ei sînt părinţii sau satul din care plecase... Oare, oare iubirea peste măsură aduce în urmă ură ? A iubit-o mult Mihai ? Era singurul pe care nu-1 mai văzuse de atunci; singurul care nu-i spusese dacă-i pare rău sau bine că ea a plecat şi despre care nu ştia acum nimica... şi ar fi vrut să ştie...
■*•;■■'

8 — Munţii slut al noştri — cd. 52
Lisa zvâcni deodată de lîngă vatra caldă, lătrînd, rea, spre portiţă. Mândiţa tresări. Afară, silueta înaltă şi subţire a unui străin, ţinînd calul de frîu, răsărea dincolo de gardul scund şi căţeaua slabă alerga de-a lungul lui, lătrînd de mama focului.
— De cînd mă tot uit la dumneata cum stai nemişcată ! Nu eşti Smaranda ? Unde-s ai tăi ? Te-ai făcut frumoasă, fată !
„Eşti frumoasă, Smaranda" sună clopotul amintirii. Asta auzise acum trei veri, la munte, şi glasul, glasul lui Mihai de atunci răsunase acuim aevea prin aerul încărcat de umezeală. Se cutremură, căci îl recunoscu pe călător. Nieolae Hoater.
Pentru acest neam de oameni care îşi coborau cît puteau mai tîrziu turmele din munte şi aveau curajul să urce cîteodată cînd pe coamele munţilor mehedin-ţiului zăpada abia dispărea, cînd Vîrful Cioacei Bără-i acului, culmea Lupşei, Pietrele Albe şi Cracul lui Mioe abia înverzeau, sau care stăteau uneori tot anul la conace, drumul într-un astfel de timp peste munţi nu li se părea o povară. Lucru pe care-1 făcuse la începutul lui mărţişor şi fiul cel mare al lui Hoater, Nieolae. Era un om umblat pentru acele vremuri. Plecase-* cu cîteva oi în ţara ungurească şi mai apoi făcuse negoţ. Ajunsese la Viena. Bătuse drumurile călare pe mărunta lui iapă cu pielea aspră şi coamă scurtă. Picidarele calului obişnuit să treacă peste grohotişuri şi să ia pieptiş potecile înălţimilor, se învăţaseră cu drumul cîmpiei ungare

u >■
şi cu noroiul cleios de pe uliţele oraşelor mari. N-ar fi schimbat calul lui, de acasă, pentru nimic în lume. Doar calul tău este aripa ta.
Acum, iapa îl purta veselă spre locurile dragi. Simţea apropierea şi mergea întins. în pieptul lui Nicolae, inima bătea la fel de veselă. De cîte ori nu-şi înfrânase dorul ! Acum îl lăsa să năvălească liber şi i se părea că cerul tot se luminează şi zăpezile se topesc. Acasă ! Era singurul gînd. N-o dusese rău pe unde fusese şi aducea bani, dar decît în ţară străină cu pită şi cu slănină, mai bine în satul tău cu mălaiul cît de rău. Se întorcea cu bani şi cu dorinţa de-a se căpătui, în sfîrşit. Asta însemna să se însoare. îşi va ridica deocamdată o casă lîngă cea bătrînească — era atît de lesne să ridici o casă ! şi e loc sub soare pentru toţi ; îşi va apleca urechea.la vorbele lui taică-său care o să-i spună de o fată, de alta... Altfel, fără muiere, parcă n-are cămaşă pe el. Pe urmă... o mie de gînduri îi roiau în cap. Cu toată nerăbdarea, faţa îi era numai zîrnbet. Şi zâmbea rar Nicolae. Semăna atît de mult cu bătrînul Hoater ! Aceeaşi statură, aceleaşi trăsături, aceeaşi fire.
Calul începea să ia pieptiş muntele şi Nicolae hotărî să descalece. înalt, slab, adus de spate, cu faţa ascuţită, tuciuriu, cu părul negru şi ochii mici, de mură, cu faţa brăzdată prea

devreme şi buze subţiri a căror linie trăda hotărîre şi răutate uneori, nu avea nimic din familia Sgîndăr a mamei sale ale cărei trăsături le luase parcă pe toate Luea, al treilea frate.
Se descotoşmănă de cojoc, aşezîndu-1 pe spinarea iepei şi făcu popas la picioarele muntelui acoperit cu zăpadă strălucitoare. „Un foculeţ acum" gîndi, privind în jur. îndemînatic şi iute, Nicolae dezgoli de zăpadă un petec de pămînt şi tăie cu cuţitul cîteva crengi sub-
227
ţiri. Mai tîrziu, îşi încălzea mîinile şi faţa în pripeala flăcărilor, în timp ce calul rumega boabele din traista legată de gît. Scoase o azimă, îi rupse colţul şi începu să mănînce cu poftă. Ar fi trebuit să-şi încălzească şi sufletul cu ţuica din ploscă, dar privi cu dispreţ spre ceea ce mai rămăsese. Nu-i plăcuse ţuica de dincolo. Aspră şi tare. Prea tare. Nu mai avea mult şi-o să bea ţuica de acasă. Se ridică făcîndu-şi socoteala cît drum mai are de străbătut. Teamă n-avea de ce să-i fie. E drept, lupii mişună în haite, dar are armă şi niciodată nu şi-a greşit ţinta. Dincolo de creste sînt conacele lor şi pe-aici stîne unde se poate aciui dacă-1 prinde bezna, aşa cum făcuse şi noaptea trecută.
Tudora o avea copii ! De cîţi ani plecase ? De patru bătuţi pe muchie ! Luca, Mihai, or fi şi ei la casele lor... Numai el a umblat brambura... dar nu, aduce bani acasă şi, hai frumoase, hai ! îşi chemă el iapa cuminte. Sîntem aproape de casă !
Trăgînd cu putere aerul tare şi rece în nări, Nicolae Hoater îşi întoarse privirea spre înălţimile de la miazăzi. Munţii noştri ! şopti. îşi făcu trei cruci largi şi, apucând calul de căpăstru, porni spre ultimele poteci ale întoarcerii din pribegie. In sfîrşit, aici, pe coasta neagră a muntelui, ajunsese acasă !
Fusese ca şi cum ar fi aşteptat, cu ochii închişi, să fie mîngîiat pe obraz cu o floare şi în loc de %sta ar fi primit peste faţă un bolovan aruncat cu răutate. Ca şi pe Luca în urmă cu doi ani, vestea căderii în rumâ-nie a ohştei lor îl năucise. Dar asta fusese numai la început. Spre deosebire de fratele său care lua lucrurile uşor, după primele întrebări şi răspunsuri gîfîite ale lui Hoater, o înnegureală prinse sufletul asprit al
221
lui Nicolae. Nu, nu va fi gînd şi timp pentru însurătoare. Deşi, ce-i spusese taică-său ■? „Dacă sîritem mai mulţi şi cu familiile întinse şi în alte sate, sîntem mai tari!" N-avea inimă de asemenea să ceară nici mai multe lămuriri despre însurătoarea pripită a lui Minai, despre care îi spuseseră cîte ceva.
Ana stătea tăcută şi nepăsătoare. Copilul dormea adine în cojocel.
— Tată, cum de n-aţi putut face nimic ?
— Toţi ne întreabă aşa. N-am putut, da' o să facem. Trebuie să ieşim din rumânie toţi odată. Aşa ne-am hotărât. Nu se poate ca unul să-şi recapete partea lui în munte şi altul nu ! Nu e drept !
— Ai dreptate. Am adus taleri şi...
— Să le dai şi altora fără să le ceri înapoi, sări Mihai.
— N-o înţeleg pe Tudora, ce fire-i şi fata asta ? ! Eu aş pune în locul ei piciorul în prag.
— Cred că dacă-1 pune, o omoară. Ştii cum s-a schimbat „Umflatul" ?
— îţi place, tată, s-o vezi sub ciubota lui gine-re-tu ? Nicolae privea stăruitor spre locul unde dormea copilul. Mai bine moartă decît aşa 1 Ce crezi dumneata că gîndesc oamenii ?
— Oamenii-s cu noi...
— Ei, asta-i bună ! Nu te-ai gîndit niciodată că ei au aşteptat de la dumneata să le vină scăparea ? Ai fost slab... Doar îi eşti socru ! Şi hrisoavele pe care le ţii aici ? Nu le-ai dus la Lăturoasa şi deci nu v-aţi ţinut de cuvînt precum a fost vorba, iar aici crezi că au valoare cînd în zapis scrie că v-aţi învoit să i le daţi ? Cumnatul o să pornească proces pentru asta şi mă. mir că nu 1-a pornit încă ! ,a =. ;« ..
229
— Datoria este datorie !
Dar Nicolae striga. îl durea prea mult că-şi dăduseră drepturile şi, deşi cu citeva clipe inainte spusese altfel, gîndea că dacă ar veni după ele cineva, ar face moarte de om.
— Care mai sînt în sat ? Lungu ? Paulescu ?
— Era pînă mai deunăzi, mai avea treburi la tîrg, vorbi moale Mihai. Ascundea că dorea

plecarea lor, căci Mărndiţa venise iar pentru cîteva zile acasă.
Oiudat, ce dor îi era cîteodată de ea ! De cînd ? De cînd n-o mai văzuse ? ! Şi fusese uneori aşa de aproape de ea ! Nici nu îndrăznise să privească spre casa ei, cînd o ştia acolo. Nu se măritase şi simţea uneori ghimpele remuşeării. N-o mai lua nimeni. Era la boier, la omul acela scîrbos care-şi punea cuca la zile mari. Şi totuşi, tata avea dreptate. Tudora trebuia să stea acolo, să nu plece ; pe Gugiu, de cele mai multe ori, blîn-deţea îl dezarma, sări el cu gîndul la vorbele celor doi. Dacă pleacă, Manole îi va prăpădi pe toţi.
Mărndiţa ! Ce nepăsătoare e Ana cu sufletul lui ! Doamne fereşte, se scutură Mihai, ce-ar fi dacă femeia i-ar ghici acum gîndurile... Cum o mai arăta ? Trei ani ! O revedea subţire şi frumoasă... frumoasă, pe colţul acela de stîncă, alături de el. Era bărbat acum, dar simţi că-i dau lacrimile de dor şi de părere de rău. Niciodată nu se gîndise mai tare la ea ca în această noapte a sosirii lui Nicolae. Dorul ca< dorul, dar dacă se caută bine în suflet la lumina zilei, o să vadă că n-o mai iubeşte.
Se sculă să învelească copilul care începuse să scîn-cească. Visele sînt vise şi băiatul lui e colea, vioi şi grăsuţ, vesel de dimineaţa pînă seara, cu două stele sclipind în ochii acoperiţi de gene lungi.
230
— Ce-ai spus ?
— De ce l-aţi botezat după Tudora şi nu după naş ?
— Asta aşa-i. Milco şi Mara, naşii, i-au ales numele. Era tare tristă Tudora pe atunci. Ei s-au gîndit aşa şi s-au gîndit bine.
Afară se lumina. Nicolae se întinse în sfîrsit pe laviţă, lungindu-şi picioarele amorţile. Cînd şarpele nu iese din gaura lui, îl zgîndări să iasă. Poate că Ion nu-i spusese chiar totul. Nici el nu vorbise prea mult despre ce a făcut şi pe unde a umblat. Pentru poveşti va fi timp destul şi altă dată.
Oh ! Ce vesel, atîta cît ştia el să fie vesel, ce vesel venise şi ce cătrănit era acum. Zapisele ! Hrisoavele cu peceţi! Pe-acestea ultimele le păstrează Hoater pentru toată obştea... la ce-i mai folosesc ?
Deodată i se păru că găsise un răspuns la necazul lor. Dar trebuie să vorbească întîi cu oamenii. Apoi la Milco, pe care abia aştepta să-1 revadă. Şi cu acest gînd, adormi.
Cînd cu aproape patru ani în urmă Nicolae Hoater se întovărăşise cu alţi ciobani apucînd calea muntelui spre ţara de dincolo, a ungurenilor, el parcursese în sens invers drumul la capătul căruia ajunsese acmm. Părăseau nordul Mehedinţiului întunecaţi şi hotărîţi ca, la întoarcere, să-şi scoată familiile din necaz. Apoi se risipiseră. El, cel puţin, se ţinuse de cuvînt. Ar fi trebuit ca la întoarcere să mai fi zăbovit dincolo : se puteau cumpăra oi acum. Sau., nu, din tot ce văzuse prin lume, cel mai bine era să fii cioban.
231
Atunci, în primăvara celui de al doilea an de secetă, plecaseră prin Padeş şi urcînd de-a lungul Motrului, miazănoaptea le fusese, mereu perdeluită de. un zid înalt. Din cînd în cînd, răsăreau doar cele două creste proeminente ale Pietrelor Cloşanilor, în timp ce caravana lor urca mereu cu dealul pietros în piept, cu Măgura Caprei şi pădurile de brad ale Vîrtoapelor în stînga, a căror culme străjuieşte hotarul Mărăşeştilor.
Poposiseră pe culmea Cernei. Din uriaşa întindere de pămînt peste care privirile le alunecau înapoi, nu se arătau decît cei doi colţi ai Pietrelor ; dar de aici, spre miazănoapte, priveliştea era fără seamăn.
Oridt de obişnuiţi ar fi fost cu locurile, oricît le-ar fi bătut cu pasul pînă atunci şi oricît de cătrănită le-ar fi fost inima, frumuseţea munţilor lor îi înfiora de. fiecare dată. Numai aici se simţiseră totdeauna liberi cu adevărat; numai aici, pe înălţimi, deasupra lumii întregi.
Cînd coborîseră povârnişul repede şi întins spre apele Cernei, zgomotul acestui fir subţire de argint nici nu se auzea de sus. în faţă le stătuse atunci cealaltă latură stîncoasă a văii. Văroase, înălţimile din stînga şi din dreapta rîului, tăiate de furia apelor, păreau că pun stavilă oricărui trecător. Locul pentru popas era loc de legendă. El fusese tăiat de un şarpe uriaş ucis de viteazul Iorgovan. Măreţia Cheilor Cor-coaiei te îndeamnă la reculegere, înseşi apele Cernei îşi liniştesc cursul aici.
Aici poposiseră pentru un timp, căutînd pentru turmele lor iarba mică şi puţină de pe malul

rîului vijelios. Nu se putuse. în faţa lor, vîrfurile Osiei, Godea-nului şi Scărişoarei îi chemaseră să pocnească spre ele. Asemănători unor contraforturi, crăcii uriaşi ai Ola-:
232
nui, Osiei, Balmoşului, Bulzului, Rădotesei, Micuşei şi Girdomanului se ramificau din acele înălţimi, proptite cu un capăt în zidul culmilor şi la miazăzi în zidul ce coboară spre Cerna ; pumn noduros şi încleştat, întins amenințător în nemişcare. Alesese plaiul Osiei, fiind mai puţin stîrminos.
NLcolae retrăia acest drum spre singurătatea Godea-nului, cel mai înalt vîrf al munţilor lor şi privirea cădea pe culmea Carpaţilor, care de aici se ţinea lanţ. Muntele acesta se lega strîns de celelalte înălţimi. Spre apus, Ţarcul. Spre răsărit, Scărişoara şi Gugul. Munţii lor n-au despărţit niciodată poporul cu grai românesc, ci mai degrabă l-au reunit. Iată, spre miazănoapte, muntele Nedeilor ; pe el, cu coasta Borăscului în spate, se întîlnesc ei, păstorii mehedinţeni, cu cei de dincolo ; şi se pun la cale căsătorii şi se schimbă cele necesare păstoritului... şi-şi ţin nedeile. Nu se deosebesc ■ ca vorbă, port şi obiceiuri.
Munţii lor au unit şi n-au despărţit niciodată pe români. în nordul rnehedinţean, în mijlocul căruia se pitea Baia, locuitorii de pe ambele versante au fost totdeauna o singură mare familie.
Trebuia să pleci un timp, Nicolae Hoater, trebuia să fii atîţia ani departe de ai tăi ca să simţi acum lacrimile inundîndu-ţi ochii şi sufletul prea plin. Nici nu putea ridica privirea cel ce intra în această zi, venind dinspre cătunul Brebina, în Baia. Şi totuşi, ştia cu ochii închişi fiecare bucată de pămînt pe care calul călca. Puteau fi unii care nu ajunseseră în viaţa lor la Baia. Locurile erau frumoase peste tot aici... Frumoase... Frumoase... pînă cînd sufletul te durea dulce şi apăsat, de nespus în cuvinte... de nearătat în gesturi... Munţii noştri au vulturi zăgani şi păduri de
2SS
liliac şi Unde-i mai frumos ca la Tismana ?■ Din cîte locuri am colindat noi cu turmele, unde-i mai rai ca aici ?
Iar Tudora, de-un sînge cu ei, carne din carnea lui Hoater şi a lui Sgîndăr, oameni ai locului de cînd lumea şi pămîntul, stă cu braţele în sîn şi lasă un astfel de pămînt în mâinile veneticului ? Şi ce dacă e în obşte cu ei ? Tot străin rămîne dacă s-a purtat rău. Ehe, cîte n-a văzut el pe unde-a fost ? Oameni de-un neam se jumuleau şi se mâncau între ei. I se făcea şi silă. De el nu s-au putut lipi să-1 înveţe la rele. Nici măcar femeile. Şi nu putea spune că a fost chiar călugăr. Nu... ba îi lăsa pe mulţi în urmă cînd era vorba să-1 iubească muierile.
O, ce frumoasă era înainte viaţa ! Şi ce simplă era ! Păstoritul cu toate ale lui, cărăuşia, vânătoarea, cositul, lucrul la pădure... Dar te năşteai cu astea. Acum nu scrie pe semnele hotarului lor „Gugiu", dar paşti oile, le mulgi, tai lemnul, coseşti pentru el... Munceşti un an şi toamna vin căruţele cumnatului la locul de adunare al dijmei şi dai din toate, cît s-a scris. Şi dai mult, căci nu te-a lăsat să mori de foame. Mai bine crăpai! Nu, mai bine fugeai ! Mai bine mîncai scoarţă de copac şi mureai moşnean !
Începu să-i pară rău că a plecat. A fugit repede să strîngă bani ! Să fi stat aici, Nicolae, să fi stat aici, să te însori şi să fi mers cu tata peste tot şi să fi dat cu gura, se mustra bărbatul. Ce n-ar fi dat să aibă acum căscioara lui şi nevastă! Dar cinezi oprea ? Blestemată e pielea asta pe el de nu-1 lasă să respire în lege decît dacă tuturor li-e bine ? ! Dar să se ştie o vorbă, continua să gîndească cel mai mare dintre
234
fraţii Hoater. Dacă soru-mea e moale şi nu 1-a pedepsit încă pe Manole, o pun eu s-o facă ! Dacă a tăcut dinadins, o să-şi primească şi ea pedeapsa! Şi-n căscioara noastră din Mărăşeşti n-o să mai calce ! S-a gîndit la ea şi a uitat de vecini ? Cine s-o înţeleagă ? Că toată viaţa a fost o mută ! Nu ştia nimeni ce-i zicea mintea. Vorba ceea : „S-a vîrît viermele-n hrean si crede că ceva mai dulce pe lumea asta nu e".
Ah, trebuie să-1 găsesc neapărat pe Milco la Baia ; doar n-oi avea ghinionul să fie plecat! Palme peste obraji de ne-am da, dar ei trebuie să fie rumeni oricum !
Nicolae şi' Luca Hoater nu arătaseră niciodată pe faţă dragoste deosebită Tudorei, sora lor mai mare, aşa cum făcuse Mihai, pentru care ţinuse locul mamei. Şi acum, măritată departe, o simţeau înstrăinată. Firea lui Luca intrase parcă şi în Mihai, deşi primul avea în

el o nepăsare demnă de laudă, cînd dădea de vreun necaz. Afară de firea lor veselă, comună, pe Luca în nici un fel nu-1 atingeau supărările şi viaţa Tudorei la Lăturoasa, deşi îl întristase atîta intrarea obştei lor în rumânie. Totuşi, viaţa era veselă, oricum : femeia lui Buzerin îl întâmpinase cu braţele deschise şi patul cald, alături de multe alte bucurii mici, văzute şi nevăzute. în obşte hotărîseră ca în toamnă, după ce vor coborî cu oile din munte, să-şi plătească toţi datoria, care cît avea, către Gugiu. Atunci, plătind, ar fi rămas cu destul ca să poată trece iarna. Şi erau hotărîţi că, dacă lucrurile n-or ieşi cum trebuie, domnitorul şi divanul ţării să afle şi să le caute dreptatea. 'c'-'Sf ?.■ ^'10 fA ■'',}'

235

Aşa că în faţa ochilor lui Luca viaţa se arăta cu bunătăţi, mai ales că-1 aştepta şi peţitul... Era dornic să se însoare; drumurile spre Valea Găinii nu ■ că-1 oboseau sau plictiseau, nu, de ce să mint, îi spusese el lui Nicolae curînd după sosire. Dar puteai şti cînd venea băiaşul acasă? Sau dacă-1 vede cineva ? Nu mai spun, era vădit că toată valea ştia, în afară de Euzerin. Şi-mi trebuie copii ! Şi casa mea, familia mea ! . Din partea lui, Nicolae nu mai pomenise nimic de vreo însurătoare. Numai sufletul lui ştia cit ar fi vrut s-o facă. Dar în noaptea sosirii îşi jurase să nu mai aibă parte de vreo bucurie pînă cînd nu vor fi iar liberi şi nu mai purta nici un alt gînd în cap. Îşi împietrise inima. Iar pe Tudora Gugiu, sora lui, o credea acum în mare parte vinovată de tot ce se întîmplase.

Nu se ducea s-o vadă. Vorbise cu Smaranda multe la două zile după ce intra în valea Gernei şi, din spusele tinerei, înţelegea că Tudora şi neamurile ei nu vor conta niciodată în faţa acestui boier ce devenea din ce în ce mai puternic. Şi Nicolae devenea din cauza asta din ce în ce mai furios ; nu făcea parte soră-sa din neamul lor ? Că se purta de parcă...

Iat-o pe Smaranda, o copilă cînd a ajuns la curtea lui Gugiu... Şi totuşi, de cîţiva ani se împotriveşte cu şiretenie şi blândeţe poftelor boierului.

La o adică, de ce nu-i trăsneşte nimeni capul cu « secure, asta n-o pricepea întunecatul Nicblae. Gîn-durile să-i fi ştiut Manole şi n-ar mai fi sforăit aşa liniştit. La urma urmei, de ce să nu faci moarte de om ? Tudora ar rămîne moştenitoare şi Tudora e în obştea lor. Dar... dar de ce să faci moarte de om ? E păcat ! Dar că putea fi pus cu botul pe labe, asta Tudora trebuia să fie prima care s-o facă. Oamenii

236

de aici, împotriva firii lor, se mişcă uneori tare încet. U mai iubea pe Gugiu ? I se făcuseră farmece ? îl ura ? Ii era indiferent ? Că nu mai ştiai ce să crezi... Nicolae nu ştia că tocmai blîndeţea surorii lui îl oprise uneori pe Manole să facă rele... Că sînt o mie de mijloace pe lumea asta.

Dar adevărul era adevăr : greu ar fi găsit de-a lungul munţilor aşezări de oameni intraţi în rumânie numai pentru că o nenorocită de secetă i-a strîns de gît şi n-au mai putut rezista ! Trebuiau să moară, dar să moară liberi ! Deşi, la cîmpie, nu mai era unul liber..., pe cei de acolo îi uscau boierii cei mari şi năvălirile turceşti de peste Dunăre, atîtea biruri, de-ţi venea să te iei cu mîinile de cap, nu alta ! E drept, pe acolo se rărise lumea. Bordeiele afumate erau de multe ori pustii, deşi nu acelaşi lucru s-ar fi putut spune despre bălţile acoperite cu stuf şi pădurile de care bordeiele erau legate prin tunele săpate în pă-mînt.

Nicolae Hoater, adîncit în astfel de gînduri şi vorbind cu sine, cu Gugiu, cu Tudora, scutura cu înverşunare capul cu pletele negre şi calul lui, acum, în timp ce-1 ducea spre Baia de Aramă, făcea la fel.

Toate lucrurile trebuie făcute cu cap şi, intrai^ pe poarta hanului, Nicolae Hoater ar fi trebuit să ţiî^ seama de asta. El era cel mai nimerit să ţină sfat ^ vărul său. Ion nu voise să coboare la Baia. Mai biJ1'

287

zis, nu l-ar fi ţinut puterile. Hoater slăbea, i se înnegrise parcă mai mult pielea şi nu mai avea tăria pe care i-o ştia fiul cel mare, cînd plecase.

Acesta hotărîse că trebuie neapărat să-1 determine pe Milco să facă ceva, deşi, aşa cum spusese tatăl său, datoria era datorie. Dar, intrînd cu căciula în mîini pe uşa hanului şi scuturîndu-şi tălpile opincilor, după obicei, deşi venise călare, primul chip pe care îl zări Nicolae fu cel al surorii sale de la Lăturoasa.

Rămaseră unul în faţa altuia, Tudora cu braţele atîrnînd, Nicolae învîrtindu-şi cuşma în mîini. Ce ciudat i se părea că o revede aici, după atîta timp, ca şi cum ura pe care o purta tuturor celor din jurul lui Gugiu nici n-ar fi fost între ei.
„A slăbit, gîndi bărbatul mijindu-şi ochii. E galbenă ca unele jupîniţe de la oraşe, parcă-i ţinută după gratii. N-o munci destul să se-ntărească, n-o vede soarele ? Nu i-o da Gugiu să mănînce..."
Tudora privea cu ochii mari pe bărbatul tuciuriu care-i amintea de tinereţea de mult trecută a tatălui său. Se uita la ea cu un amestec de uimire şi încruntare şi se pomeni doar zicîndu-i :
— Ai venit, Nicolae...
Simţea că o podideşte plînsul. Bărbatul înainta uşurel :
— Nu-i destul soare pe dealul Lăturoas^i, de te-ai îngălbenit aşa, Tudoriţo ? încercă el un zîmbet mo-horît. Bine te-am găsit î
Mîncărknea din gît şi nări ajunse de nesuportat şi Tudora îşi îngropa faţa în palme. Un al şaselea simţ îi spunea că fratele n-o priveşte cu ochi buni.
— Bine... ai... vc-venit... suspină, înăbuşindu-se.

Lui Nicolae îi făceau rău femeile suferinde. Nu putea vedea niciodată pe cineva plîngînd, rănit sau in suferinţă fizică, fie om sau dobitoc, să nu simtă o înduioşare de muiere ; se obişnuise de aceea, din prima tinereţe, să nimerească vînatul de la început şi loviturile sale erau vestite. Ce ostaş bun ar fi fost, să fi intrat în oastea lui Vodă ! Dar era pace în ţară şi Nicolae aştepta calm haitele de lupi, vulpea sau ursul.
Numai cînd se tăiau puii întorcea spatele, să nu vadă toporişca aruncată roată printre ei — cîţi atingea, atî-ţia frigea ţestul!
N-ar fi recunoscut pentru nimic în lume că e milos. Şi mai ales acum... Cît putea fi Tudora de vinovată ? Gît o schimbase traiul cu Gugiu ? Şi de ce plîngea ?
O prinse de umeri :
— Hai, linişteşte-te, potoleşte-te, o zgîlţîi uşor. Aşa mă primeşti ?
Ca un făcut, vărul Milco nu era la Baia. Plecase spre Brebina să vadă, cu maistorii lui sîrbi, nişte locuri pe care Ie aleseseră pentru puţuri. Căci Milco se hotărâse să sape totuşi, chiar dacă atingeau şi hotarul Mărăşeşti ; n-o să oprească el arama de care era atîta nevoie, să iasă la lumină pentru unul ca Manole şi pofta lui de averi... Şi cînd drumurile s-or scurge şi usca la şes, va lua singur calea spre Craiova, numai să aibă norocul să-1 găsească acolo pe vel ban Cornea Brăiloiu, să asigure odată caravanele cum trebuie.
Dacă Nicolae ar fi avut răbdarea să-1 aştepte pe staroste, poate că toată această poveste s-ar fi încheiat aici, fără urmări neobişnuite. Dar lucrurile luară un cu totul alt făgaş. Mara stătu un timp cu cei doi fraţi de lapte ai ei, apoi alergă bucuroasă să se îngrijească de ospăţ pe cinste ; cu revenirea lui Nicolae

familia se întregise şi ~ slavă Domnului! — erau cu toţii în viaţă. Va trebui să facă un. drum la Tismana, sau poate abia Ia slujba de Paşti vor ajunge acolo, să se roage pentru mulţumirea şi sănătatea tuturor. Se opri, cu mîinile prinse în brăciri, lîngă focul cald din vatra cuhniei. Numai tatălui care-o crescuse şi înzestrase, numai lui Ion nu-i merge bine ; aşa spusese Nicolae. E vîrsta, e vremea, n-ai ce-i face, dar o străbătu o răceală ca un fulger prin inimă.
Tata ! Tata care ne-a crescut singur, singurel, cum a putut!
Nu-1 va vedea toată vara ! Altă dată trecea cîte un an pînă îl vedea, mereu subţire, vînos şi puternic, dar Ion Hoater nu va mai putea să-şi treacă încă o iama în munte. Va trebui să coboare în toamnă. După Sfînta Măria mică îl iau aici, pînă la primăvară. Şi—1 iau şi pe finul Tudoraşcu, să-i înviioreze zilele... cîte i-or fi rămas...
O lacrimă, ivită în colţul ochiului, sclipi în lucirea focului din vatra mare şi fierbinte.
Ion Hoater nu va trăi să-şi vadă fata de Ia Lătu-roasa cu sufletul mai luminat, nici pe Nicolae la casa lui... poate nunta lui Luca o va apuca... Tata ! De ce-i merge rău ? Nu s-a întrecut cu băutura la viaţa lui, h-a umblat lelea, deşi... ar fi avut poate dreptul, după ce a rămas atît de curînd văduv. Era aiât dd tînăr când l-a murit femeia ! Dar a muncit... a

muncit ca un cîine ; a muncit pentru ei toţi. Numai că de patru ani încoace, de cînd cu trecerea munţilor obştei din Mă-răşeşti la Gugiu, s-a rupt parcă ceva în el ; şi întîi nu s-a cunoscut nimic. îl rodea ceva, un vierme îi rodea
240
sufletul şi trupul şi nici baba Samfiroaia, nici vinde-cătoarea din Comăneşti, care punea pe picioare într-o zi şi om şi animal, nu l-au îndreptat.
Tată Ioane... tată Ioane !... Cum de nu găseşti putere în dumneata să frîngi slăbiciunea ? Pe noi, toate durerile ne-au întărit. Toate... Şi cînd Vodă Constantin a fost aici în două rînduri, ne-a bucurat şi întărit mai mult inima. Tată Ioane,.., vino-ţi în sănătate...
Tare ar fi vrut Mara ca gîndul ei de putere să-1 ajungă pe Hoater pe coama muntelui, unde-şi avea conacul. Femeia credea în asta.
Abia atunci auzi acel „Nu !" hotărît, strigat, ţipat aproape, şi alergă, lăsând uşile vraişte în urma ei, spre cămara din faţă.
Tudora şi Nicolae nici nu se osteniseră cu mînca-rea, nici nu şezuseră măcar la masă. Şedeau unul în faţa altuia, ca doi cocoşi zbîrliţi. Tudorei îi ieşise părul de sub broboadă şi şuviţe blonde îi alunecau, umede de sudoare, pe lîngă urechi. ,
„Nicolae, răule, ce-ai cu ea ?" vru Mara să rostească, dar se feri. Aveau noroc că la masa geluită din fund, de lîngă sobă, nimeni nu era să le asculte vorbele prea aprinse, învolburîndu-se fierbinţi, ca lemnele din soba cea mare a sălii.
„Ruşinea lumii, dacă i-ar auzi cineva" gîndi Mara ; dar spuse :
— Ce s-a întîmplat? ■ Nicolae tăcea. Tudora tremura ;
— Vrea să plec de la Gugiu dacă nu ne dă pă-mîntul înapoi. I-ana spus...
— Ce tot îngăimezi tu acolo Tudoriţo; nu-s nici două parale în faţa lui Manole. Că, se întoarse el spre Mara, zice că e zadarnic orice. Că tot ieşim în toamnă
241
din rUmânie, cînd obştea o putea plăti cu totul. Dar dacă dă unul sacul, altul ăi doi saci, sau mai ştiu eu ce au împrumutat, pe rînd, la anul şi la mulţi ani o să ne paştem oile noastre pe păşunile noastre.
— Fraţii mei, da' aşezaţi-vă, ce Dumnezeu, stăruia Mara. Să stăm, să judecăm omeneşte...
— Ţi-o fi dat şi ţie mai multă minte Milco, de cînd îi eşti nevastă... Ce, crezi că nu-mi ajunge să stau ta sfat cu o muiere ? îmi trebuie două ? !
Tudora şi Mara schimbară priviri. Erau luciri de spaimă amestecată cu tristeţe. Niciodată Nicolae nu supărase cu vorba pe cineva... Le jignea. Numai că nu le făcuse „proaste" pe faţă. Şi nici una din cele două femei nu se credea a fi...
înţelepciunea lor atîrnase de multe ori greu în balanţa faptelor. Chiar dacă la Lăturoasa Manole n-ar fi recunoscut nici mort, casa aceea solidă şi albă de piatră Tudora o ţinea şi o conducea din umbră. Milco aici, la Baia, recunoştea pe faţă, de atîtea ori, că fără o femeie ca Mara...
Astfel de gînduri le treceau acum la amîndouă prin minte.
O spunea, o recunoştea sau nu, nici un bărbat nu şi-ar fi supărat cu vorba sau fapta nevasta. Geloşi, muntenii de aici, cu vorba uşor tărăgănată prin înmuierea vocalelor, îşi mîngîiau femeile, simţind pînă în adîncul sufletului că soliditatea caselor lor de bîrne groase în care-şi duceau traiul şi siguranţa zilelor de mîine n-ar fi fost posibila fără femeile lor. Ce frumoase erau zilele cînd cămaşa sclipind de albeţe şi fota neagră ţesută cu fir auriu erau o prezenţă lingă
242
ei şi ce afurisite erau clipele singurătăţii ! Şi femeile ştiau şi se bucurau şi se supuneau geloziei şi dragostei bărbatului.
Dacă ar fi fost un tinerel fără minte, ar fi meritat bătaia Nicolae.
Tudora, înghiţise ea multe de la Gugiu. Nu spunea şi nu va spune. Bărbatul ei, venetic după neam, era altfel de fire decît a oltenilor de aici. Ea continua să pună stavilă, cu purtarea blîndă, spusa cumpătată sau tăcerile ei, furiilor în vorbe sau fapte ale bărbatului. I se părea de necrezut să i se înţepenească în faţă, să-i ridice glasul împotrivă, căci îl vedea pe Gugiu transformîndu-se în urs rănit. Ferească Dumnezeu !

Fratele ei judeca altfel :
— Nu te gîndeşti, nu vrei să te gîndesti că omu' ăsta al tău e ca ulceaua ? Tăria îi e subţire. Dă-i una mai cu putere şi ce rămîne ? Cioburi ! L-o apuca şi pe el teama. încă o vară să mai răbdăm cu tot ce facem pentru el ?! A, uitasem ! Şi pentru tine ! Cît ai dat, în anii ăştia, din bogăţia voastră alor tăi ? Din a cui muncă şi-a făcut în timp de secetă palat la Craiova ? !
„Bogăţia noastră ? Eu n-am ştiut de ea..." gîndea cu tristeţe Tudora. Nici nu ştia dacă Mihai sau Ion ar mai fi primit.
— I-am ajutat înainte... nu-mi scoate ochii cu asta.
— Şi poţi să juri că în mîinile tale e gospodăria ? O gospodină ştie să facă ce vrea din casă... dacă vrea...
Trecuseră patru ani ca patru palme ce te ameţesc. Ştia că Manole controla din scurt marea lui gospodărie. Ştia că Ion vătaful mergea prin satele lui şi că, alături de ea, Sava luptase din răsputeri să-1 împiedece să mai fure şi altor sate avutul. Fapta urîtă a boierului, luarea munţilor pe care şi socrul şi cumna-
243"
ţii săi- îşi mînau paşnic oile, era de strigat Ia cel de sus, nu alta, dar dacă ar.fi intervenit cu ceva, Ma-nole nu ar fi cunoscut limite. îl cunoştea, oh, ce bine îşi cunoştea bărbatul...
••-
Dar dacă ea nu avea tăria să-1 înfrunte, lîngă Ni-colae ar fi avut curaj. Şi apoi, socoteala pentru pă-mîntul Juat pe mei şi altele, Nicolae ar fi ştiut cum s-o ceară. Oare Milco i-a cerut vreodată socoteală? Manole se temea şi—1 respecta pe Băiaş. Şi nu aducea vorba des de el...
Ce suferinţă pentru ei, munteni liberi ca pasărea cerului ! şi Gugiu strînsese brăcinarul, lipindu-li-1 de coaste de la început şi nu-i lăsase să pună măcar de o parte, să poată plăti mai curînd.
Patru ani ! In condiţia pe care o pusese Gugiu, nu era lucru uşor să scape de datorie. Îşi pipăi în sîn cheia mică pe care Mara i-o întinsese zîmbind în tăcere. Cele două surori de lapte nu se mai văzuseră din iarnă şi ea întrebase ca şi Milco :
„Ce-i asta ? Ce-i cu ea ?" Văzuse o cheiţă asemănătoare la bărbatul ei...
,,Mi-a dat-o Milco". Mara părea să nu dea mare atenţie acestui lucru. „Să fie a ta, Tudoro, cheia de la lada voastră cu hrisoave... Nu, lasă, doar are şi Manole", vorbise repede, văzînd neliniştea ce începea să se zugrăvească pe faţa Tudorei.
„De... de unde-o are ?"
„Dacă ţi-o dă Milco, fii liniştită !"
Mara nu găsise de cuviinţă de data aceasta să-i spună Tudorei tot ceea ce-i povestise Milco: despre Sava, meşterul Maurer şi cum ajunsese primul să facă încă o cheie, adică tot ce-i spusese Sava cînd i-o dă-
244
duse. Pentru Tudora, în starea sufetească de acum, ar fi fost prea.mult, după revederea cu Nicolae. Şi apoi, nici n-ar fi înţeles, iar fratele ei i-ar. fi luat-o.. Cine. ştie ce se mai..întîmpla,. ce zarvă se. isca şi tot blinda nevastă a boierului ar fi avut de suferit™. - . -Ii repetase calmă şi puţin nepăsătoare, ceea.ce spusese odată Sava bărbatului ei;
,... .
„Ţi-o prinde bine... Doar şi tu eşti ştăpînă acolo".
Pentru că tot ce venea de la Milco era bine, Tudora o luase. Simţea că îi revine şi ei o parte din vina lui Gugiu şi că, puţind oricînd să deschidă lada, va putea şi interveni pentru drepturile alor ei ; iar acum, că venise şi Nicolae cu parale bune, şi cu ce adunau pînă în toamnă, îşi vor întoarce păşunile şi pădurile lor.
Ce înţelept fusese Milco atunci cînd săpase puţuri oriunde, numai pe pămîntul care era acum al lui Gugiu nu mai săpase, continua să gîndească femeia. Ba, lăsase să se fărîme şi să se astupe şi puţurile care mai erau pe acolo, vechi. „Spre Mărăşeşti nu mai este aramă!" rostise odată la ei acasă, cînd Manole îl iscodise despre posibilitatea unui nou cîştig. Varul din varniţele de la Ponoare şi arama plecau numai de pe pămîntul obştei Băii. Zetiuiala din metalul auriu aducea băiaşilor destul, dar nu le-ar fi trecut lor prin cap să-şi poarte nasul pe

sus din asta ; munceau de se rupeau oentru el, băiaşii şi muntenii. ;
Mîndria, mîndria lor ! Nu cereau nimănui nimic... Şi ajutorul lui Milco îl respingeau cînd era vorba, să ia înapoi ce li se luase la nevoie...
Nu va mai cere şi sfatul vărului ei, aşa cum stăruia Mara, frîngîndu-şi mîinile, cercînd să-i reţină
245
pînă ce vine acesta. Milco înnopta de multe ori la puţuri, printre băiaşii care lucrau departe de case sau la topitoria care nu-şi ostenea focul nici noaptea.
— Plecăm mîine în zori la Lăturoasa, Nîcolae, îşi îndreptă Tudora trupul.
Subţire şi înaltă, cu buzele strînse, dar cu privirea hotărîtă, nu mai semăna nici pe departe femeii nelinişţite de pe cerdacul casei, căreia, într-o zi din vara anului 1693, deşi nu lăsase nimic să se vadă în afară, îi bătuse inima ca unui iepure fugărit...
XV. „TURCU' PLĂTEŞTE !"
De la o zi la alta, primăvara se instala pe văile rîurilor mici şi volburate, chemînd copiii, mieii şi cîinii să zburde pe malurile deja verzi, mustind de apă. Erau zile în care cerul, spălat de nori, albăstrea timid oglinda lacului Zăton şi aerul, rece şi curat, tras cu putere în piept, aproape te ameţea.
Nu era încă timp de lepădat cojocul cel greu şi nici de semănat porumbul, nici de scos din ladă cămăşile cele subţiri de in, dar ţăranii porniseră la cu-rătură şi, muncind, îşi scoteau tot mai des căciula să-şi şteargă sudoarea şi să primească în ochi săgeţile aurii.
Băiaşii nu aveau timp să se uite nici în lături, nici spre soare. Forfotind în jurul puţurilor, scoteau din adînc bogăţia pietroasă şi neagră, focurile cuptoare-
246
lor duduiau încălzind aerul din jur mai abitir ca soarele, dar soarele încălzea blind dealurile Lâturoasei şi toată lumea de pe moşie ieşi la muncă.
La Lăturoasa veniră oaspeţi de seamă : Kir Costandachi Tragopol, mare negustor, primit totdeauna cu bucurie pentru că, spunea uneori în şoaptă Gugiu, ,cu domnia sa mai pot vorbi în limba bunicilor mei", şi Turgai, demnitar al Porţii.
Apăruseră pe neaşteptate, călare, în faţa porţilor mari, însoţiţi de slujitori şi zarva lătrăturilor şi a strigătelor care începură în curte îl scoaseră pe Manole pe prispă. Din părul transpirat îi răsăreau cîţiva fulgi de gîscă din perne. Dormise adînc. Cînd Tudora era plecată în ospeţie la Baia sau cu Mara la Ercea, unde gospodărea Luca cel neînduplecat, bărbatul se lăfăia în patul cu tăblii de lemn sculptat şi sforăia de detunau pereţii, fără teama de a-şi vedea dimineaţa femeia galbenă la faţă şi nedormită.
In aceste zile calde de început de primăvară, Manole se hotărî brusc să încheie un capitol din viaţa sa : Tudora. Pământul, cel mai bun pămînt din nordul Mehedinţiului, era în mâna lui : munţii cu calcar şi vărării, pădurile, păstrăvul apelor, păşuni cum nu mai întîlneai, turme mari de oi şi arama, pe care o ştia, o simţea ascunsă în pîntecul pămîntului, în locuri unde pe vremea altor domnitori şi altor Căpitani de ocne se săpase şi ieşise la lumină. Şi starostele, afurisitul, tot va fi nevoit să deschidă puţuri odată şi odată ! ■
Mărăşeştii erau la pămînt. Se tot laudă că plătesc — n-are el oameni care-i spun ? — dar de la Milco sau Hîrgot sau Cernăianu n-au văzut un taler 1
247
Tudora nu-i va mai putea face copii şi cine-i va moşteni marea- lui avere.-r toate astea?! Îşi dorea urmaşi, iar carnea fragedă a Măndiţei va simţi, în sfîrşit, mîngîierile lui. Va fi a lui cu orice preţ, cu cununie şi pentru totdeauna.
. Cîteva .zile la rînd Manole Gugiu îşi făcu toate socotelile trebuincioase. Ce bine că Tudora era plecată ! La Mărăşeşti sau la munte, printre ai ei, nu se ducea. Ştia el bine asta. Las-o la Baia ! Milco e tot pe drumuri şi cîtă vreme nu-s toţi trei la un loc... Altfel cine ştie ce mai iese.
Dar e greu să te lepezi de Tudora... Parcă-i muscă lipicioasă. Cînd e acasă, deşi tace mai tot timpul, îi simţi prezenţa peste tot. Cînd nu e, i se tot pare că-i aude vocea dulce şi înceată. Cîteodată, ciudat, i-e dor de ea... O caută şi-o găseşte la război, sau la cuhnie cu femeile...,

aproape niciodată stând. îl durea şi îl enerva blîndeţea, mereu aceeaşi, a Tudorei.
Dacă Manole ar fi ştiut ce putere de stăpânire avea femeia lui..., dacă ar fi ştiut la ce disperare o adusese...
Dar zilele se făcuseră luni şi ani, iar Smaranda, mereu prezentă în faţa ochilor lui şi mereu ca tiparul, îl făcea să turbeze. Nu mai putea. O va lua la Cra-iova. Ca niciodată în această primăvară o dorea. Se va ascunde un timp cu ea şi o va izgoni pe cealaltă care-i adusese zestre şi nu putuse deveni mamă. Ci-ne-ar putea să-1 întrebe ceva ? Cine putea să-1 pedepsească ? Ce, parcă nu s-au mai pomenit întâmplări •de-astea ? Dar trebuia s-o aibă cu ceva pe Tudora la mînă, să,nu-1 blesteme satul că a gonit-o de-acasă..., ar putea să-;i dea zestrea înapoi...
248
Nici gînd ! Hîrtia cu dreptul ei de zestre stătea jjjn pitită In lada cea neagră din cămăruţa cii pereţii veşnic reci. Oricum:.ar. fi fost, era surprins ca pentru* prima-, oară,, i se lămureau atîtea gînduri încurcate ce-1 neliniştiseră de multe ori. Era simplu ! La treabă,-atunci ! • .
Ion vătaful fu chemat de boier. Primi toate îndrumările-, toate sfaturile, auzi toate vorbele şuierătoare: ale stăpînului său. Din nedumerirea ce-1 cuprindea,: un singur fapt va fi clar cum e. cerul după ploaie : boierul pleacă pentru un timp îndelungat la Crajova şi toate treburile şi angaralele moşiei rămînpe seama Iui, a vătafului. Să facă muncă bună. Să vîndă şi să cumpere asta, să ia asta, să aibă grijă ca oamenii să aducă asta şi asta, să socotească asta...
— M-o ajuta Sava, boierule...
Hait ! Sîrbul cel tăcut mi intrase în socotelile Gu-giului pînă acum. Nu-1 putea lua cu el, deşi- era om de încredere la drum şi stătuse mereu pavăză Tudorei. Acum I-ar fi simţit ca un ghimpe sub piele : dar nu-1 putea lăsa nici aici ; l-ar fi oprit pe Ion de la multe, căci se putea amesteca în multe...
Drace, Sava ! Să-1 trimită cu marfă tocmai Ja Sibiu ! Sau la Calafat... Era foarte priceput la de-astea... Cînd s-o întoarce şi cînd el, Manole, va reveni la ţară, lucrurile sîn-t potolite si Milco n-are decît să nu vină peste el dacă n-o mai vrea să-1 mai vadă. Ia vezi... Pîră la Bănie...Băiaşul e prieten cu banul Brăiloiu, om aşa de puternic şi de vază al ţării..., pîră la Divan... Are el oamenii Iui ! S-or mai încurca şi în vreo bătălie turcii sau nemţii... Ş-or lua gîndurile de la.un boier care şi-a gonit nevasta... sţ ;««*». ..mst^hu*■^■a>h-
%\- <-+'4<<,■?'-■.-•:.1-
249
Deşi simţea că nu e de capul lui şi că în jur sînt oameni, Gugiu scutură din capu-i mare cu faţa lucioasă şi roşie şi strivi între buzele-i groase o înjurătură.
— Sava pleacă la drum pe timp lung ! Te descurci singur !
Abia la al treilea cîntat al cocoşilor, Gugiu plecă să se culce liniştit. Rămînea Tudora în joc, dar nu-şi făcea griji. Dormi straşnic şi nu-1 trezi decît gălăgia de la porţi.
Tragopol, rotofei, greoi, coborî suflînd de pe cal, mai mult alunecat şi tîrîit. Se ridică şi miji cu ochii spre casă. Turgai sări sprinten, cum îi era felul, înainte de a apuca cineva chiar să-1 sprijine. Era mic, subţire, brun. Purta turban de mătase albă şi şalvari albaştri, brîu de culoarea levănţicăi, iar ilicul ca şi papucii, cu vîrful îndoit în sus, erau de un roşu aprins. Mustaţa, subţire şi lungă, stătea băţoasă peste buzele pline, iar privirea vioaie, sub albul imaculat al turbanului, alerga în toate părţile.
Cu ani în urmă, nu mulţi, că puteau fi număraţi pe degetele mîinilor, pe vremea celor doi fii ai lui Ibrahim — sultanului Suleiman al II-lea şi, apoi, a fratelui său Ahmed II —, Turgai era un simplu şef de akingii, cavalerie neregulată, oaste de incursiune la una din graniţele imperiului. Visa pe atunci să ajungă aian, nobil de provincie, sau poate valiu. Dar în timpul unei răscoale a populaţiilor reunite de pe malul Vardarului, Turgai se dovedi gâzi, adică foarte viteaz, după părerea beilerbeiului. Trecu prin foc şi sabie sate întregi şi trimise un pendjik —- cincimea de robi capturaţi în lupte, iar pentru haremul sultanului pradă proaspătă.
250
pe una singură, o sîrboaicâ cu păr de aur, o păstră pentru el ; păcat că femeia îşi pusese

însă imediat capăt zilelor.
De atunci, soarta lui Turgai se schimbase repede şi în bine. Chemat întîi ca agă în Kapu-Kulu, oastea de poartă, permanentă, aflată la dispoziţia sultanului, fu remarcat de însuşi marele vizir Aii Paşa Siirmeli. Dar Turgai nu-şi părăsi obiceiul de a strînge şi pentru el. In treburile încurcate ale imperiului, Turgai dirija pe ascuns, cu multă viclenie, o parte din bogăţiile ce se scurgeau spre capitală.
încă de pe timpul cînd abia ajunsese agă, îl cunoscu pe negustorul Costandachi Tragopol ; acesta se zbătea să ajungă la marele vizir, să-şi acopere prin vorbe mieroase şi bani grei unul din furturile făcute în furnizarea de mătase din Orient către haremul sultanului. Turgai îl scăpă de această belea — altfel grecul ar fi înfundat temniţa — şi-1 ridică la rangul de prieten al său, mirosind în afacerile grecului, care-i era acum îndatorat, un nou prilej de îmbogăţire.
Tragopol îşi îndreptase de mult atenţia şi spre ţările valahe de unde cumpăra lînă de oaie, brînzeturi şi în special grîne. Dar ceea ce-1 atrăgea în mod deosebit era arama de la apusul Valahiei, metal atît de apreciat pe piaţa Orientului. Cum îl cunoscu pe Manole Gugiu şi cînd acesta, la sugestia grecului şi cu ajutorul lui, puse la cale furtul unor caravane ce transportau arama destinată domnitorului Brîncoveanu, Turgai intră şi el în hora lor, conducînd, de pe poziţia pe care o ocupa, jaful organizat al muncii băieşilor din Mehedinţi.
Mai tîrziu, Turgai îşi manifestase dorinţa să-1 cunoască, cu scop ascuns, pe boiernaşul acesta mărunt pentru care avea numai dispreţ şi, cu prilejul unei călătorii pe care o făcu la Calafat, urcară cu caii spre

in im te. Ţinea să râniînă, pentru toţi ceilalţi* un simplu negustor turc. Dar îşi luă pavăză solidă■;•cunoştea din auzite despre dîrzenia cu care valahii atacau pe toţi ce purtau în primul rînd turban, şalvari şi fes.
Dar la curtea din Lăturoasa, lumea se adună uitîn-du-se ca la o minune. Sa*va încremenise. Cei mai mulţi nu mai văzuseră turc în viaţa lor. Copiii ţipau ; femeile, cu mîna la gură, priveau lăcrimînd, gata s-o ia şi ele la fugă după copii. Spurcatul de turc păşea uşurel pe pămîntul pe care ei înfigeau harnic opinca şi urca acum scările cerdacului, tot cătînd în jur. Aplecat din mijloc, dar cu faţa în sus şi mîna dreaptă la inimă, Manole îşi aştepta oaspeţii, înăbuşindu-şi cu greu un căscat zgomotos. Dar în faţa realităţii, se trezi de-a binelea. Smărandiţa trăgea degeaba de mîneca largă şi albă ca zăpada a cămăşii bărbatului. Sava se canonea, cu mîinile tremurînde, să deschidă poarta. Tremura şi el şi lemnul porţii şi n-o lua în seamă pe fata care smucea de el. Nici n-o vedea. în cele din urmă, cu privirea pierdută, izbuti şi, furios, o luă la fugă pe drum. '. — Sava, stai ! Savaaa !
.. Omul fugea ca un năuc. Creadă lumea că s-a speriat de turc. Dacă ar fi fost călare, ar fi scos apele din cal. Aşa, alergă pînă nu mai avu suflu şi, cînd zări primele case; din satul Crainici, se trînti la pămînt. Nici în încăperea lui scundă şi caldă din dosul conacului, nici în largul curţii simţise că nu are aer.
I se făcuse frig, pe urmă cald, iar frig şi în faţa ochilor nu mai văzuse nimic. Cînd putuse iar privi, cei doi oaspeţi intraseră în casă, dar nu va mai fi zid care să-1 oprească să se arunce asupra turcului. Nu se înşela. Nu putea să se înşele. Ani de zile trăise cu imaginea lui

în ochi. L-ar fi descris oricînd, l-ar fi arătat .oricînd cu degetul: „Aşa arată, ăsta e..., e aşa..., aşa şi aşa...".
Sava se aşează pe pămîntul încălzit de soare. Se sculă si merse agale. Se sprijini de un pom. Porni iar. Oh, de nu l-ar căuta de la curte ! De nu l-ar chema !
Un val de amărăciune îl năpădi. Nu vedea în faţa ochilor decît fum şi praf înecăcios. Şi iarăşi, pe turcul mic la trup, slab, cu buze pline sub mustaţa neagră, ridicînd iataganul însîngerat de pe gîtul copilei lui, apoi, învolburat în praf, tîrîindu-i pe pămînt femeia şi săltînd-o din mers în şa, în timp ce el, Sava, cădea de pe cal. Şi iarăşi...
Se zbătuse atunci degeaba. Jurase că-1 va găsi şi-n gaură de şarpe, dar şarpele ieşise el singur din ascunzişul lui şi n-avea cum să-1 recunoască. înainte de a-1 omorî, o să-1 judece pentru femeia şi copilul lui, deşi simţea că ea, mîndra lui nevastă cu păr auriu, nu mai trăieşte.

Dragostea pentru Tudora se stinsese, deşi continuase să rămînă pe lîngă ea. Nu mai avea de mult pe nimeni, dar asta nu-1 însingura. Avea atîţia fîrtaţi acolo, la sud de Uskub, pe malul Vardarului şi nu va trece mult pînă-i va revedea. Şi aici erau oameni la fel cu cei de acolo, dar nu va mai putea rămîne după ce va făptui omorul.
Deodată, o mare linişte îi învălui inima şi, ridicînd privirea spre cerul atît de senin, Sava ar fi zîmbit dacă ar fi putut să zîmbească. " ■■*
Şi în acest timp ar fi zîmbit şi Manole, dacă felul în care stătea în faţa musafirilor săi i-ar fi căzut bine. Dar pentru el, a sta turceşte era cum nu se poate mai

chinuitor ; îi amorţeau picioarele, îl lua cu furnicături pe şira spinării, îl durea ceafa, i se umfla burta. Noutăţile cu care acest fălos negustor turc şi prietenul său Tragopol veneau îi alungară somnul şi fîţîiala datorată poziţiei neplăcute. Măria Sgîndăr, mama lui Milco şi cumnata lui Ion Hoater, spusese odată despre Gugiu, cînd acesta abia venise în Mehedinţi, că e cinstit numai cînd doarme. Boierul oftă o dată lung şi bătu din palme, poruncind să se aducă cele necesare unei sfătuiri mai lungi : narghilea şi cafea pentru turc, vin din burduf pentru el şi grec, precum şi plăcinte calde cu brînză de oaie amestecată cu din cea sărată şi unse cu miere.
Căscă ochii mari auzind cine era Turgai cu adevărat. Pentru că-1 bucura din toată inima, lămuri el, să cunoască pe înălţimea sa, aga Turgai. Şi-1 întrebă cum i se păruse drumul pînă aici.
Tragopol stărui să răspundă. Drumul era bun şi deloc primejdios, iar ei veniseră cu patru slujitori înarmaţi pînă-n dinţi. Dar nu poţi să ştii cu vremurile astea turburi ce te-aşteaptă. Pe-aici, prin părţile muntelui, oamenii sînt feriţi, spunea grecul clipind din ochi, dar la margine de imperiu trebuie să fii pregătit pentru orice. Nu-s nici doi ani de cînd Mustafa al doilea a dat grele bătălii la Lugoj, Lipova şi-n părţile Timişoarei.
Ba, s-a mai ciocnit şi cu veneţienii, adăugase Turgai, dar aceştia sînt departe, pe cînd Lugojul e-n coasta ţinutului de aici. Şi nu se ştie dacă nu s-or mai bate. Ţara asta e la încrucişări de lupte. Totdeauna a fost aşa. Ei, turcii, se îndoiau de propunerile de pace ale imperialilor. Franţujii îşi bagă nasul lor subţire şi ascuţit peste tot, iar Transilvania a căzut în întregime sub păcătoşii de habsburgi, Alah să-i pedepsească !

Neliniştea domneşte la Poartă, continuă Turgai. Ţarul a forţat Azovul şi coasta de nord a Mării Negre e acum aproape a Rusiei.
Gugiu mai auzise cîte ceva din astea, dar îl interesau prea puţin. Nicolae, de venirea căruia nu ştia încă, şi jyfilco ar fi putut să-i spună mai multe. Bunăoară, că se refăcuse alianţa între Leopold, Petru, August al Poloniei şi veneţieni. Probabil că nu le va fi cald turcilor în curînd, cu tot curajul din bătălia în care se vor arunca în vară. Dar anul de graţie 1697 era abia în primăvară şi încă nu se numea „Anul Zentei".
Cei trei bărbaţi, dintre care unul se ridicase, în sfirşit, suîlînd, pe scaunul tare cu spătar, erau din cei cărora puţin le păsa totuşi de ce este în lume dacă sultanii, ţarii şi împăraţii, încrucişîndu-şi săbiile, nu spintecau şi pungile lor ; însă în astfel de timpuri toţi trei înţeiegeau că arama e cu atît mai preţioasă.
— Mi se pare că pleacă un nou convoi zilele astea...
— Cînd ? întrebă Tragopol.
— Iaca... sigur nu ştiu... In trei zile... poate în şapte... Gugiu tărăgăna vorba.
— Mi-e greu să aflu... De la un timp, Milco Băîaşul ascunde plecarea aramei...
— Asa-i, întări grecul. De mult n-ai mai dat semn la Dunăre. De-asta am venit aiţi, să vedem ţe si cum...
— Cît ? !
Privirea lui Turgai era dură. îşi dăduse el seama cam ce învîrtea boiernaşul ăsta gras. Putea să se răstoarne lumea, nu-i păsa decît de chimirul lui.
Gugiu se foia pe scaun. I se părea tare acum şi-şi simţea plăcintele în stomac. Se aplecă în faţă :
— Mai adaugi domnia ta o treime la partea ce-mi revine. Sînt singur, nimeni nu mă mîngîie dacă se află..

Se auzea vorbă străină afară şi Manole Gugiu, ce-rîndiir-şi iertare, se ridică să vadă ce-i. Răsuflă uşurat dincolo de uşă dar, în lumina blîndă din cerdac, îşi zări femeia urcînd alături de un necunoscut. Se încruntă. Ce dracu', nu se poate bucura azi nici de somn, nici de linişte ? Tudora pica prost, dar bărbatul... parcă-i Hoa-ter ! Oho, e Nicolae. Nu s-a prea schimbat...
: — Fii binevenit, fii binevenit, cumnate! strigă aproape, căci nu-i trecea surpriza. Vino aici, în cămara de dormit: Oi fi obosit de drum.
— Bine te-am găsit pe dumneata şi gândurile du-mitnle, îi răspunse acesta.
Ce bine c-a ieşit în întîmpinarea lui ! Altfel, proasta de Tudora l-ar fi poftit să-i cunoască oaspeţii...
— Te hodineşti, bei ceva, mănîncă şi om sta de vorbă pe îndelete:.. Eşti om umblat ! Eu sînt cu doi negustori... Asta-i, dădu Gugiu din mînă vrînd să se întoarcă. Se uscase şi se înnegrise mai mult fratele ăsta al Tudorei. Semăna acum leit cu Hoater !
Dacă în ultimii ani cei doi fraţi, Luca şi Mihai, nu-i făcuseră griji, Gugiu presimţea că va avea de furcă pînă-1 va îmbrobodi pe Nicolae. Şi pica taman acu', cînd voia să-i dea drumul Tudorei... De multe ori auzise că femeile au presimţiri, dar nu luase seama la prostii de felul ăsta. . .....
— Măi, să fiu al dracului 1 Dar Nicolae îi tăie calea :
— Ai oaspeţi, Manole. Lasă-i să-şi tragă răsuflarea şi să picotească niţel. Am o vorbă scurtă cu dumneata.
Inaintînd, îl împingea uşurel pe Gugiu prin uşă.
Nu era destui că era atît de rece cămara aceea ? ÎI lua cu friguri pe boier, dar simţea că se înfurie. Ce vrea ăsta ? ! .■; ■'';' ,1 ■■ :■-
256
— Mă ameninţi ? !
— Stai jos şi vină si tu, Tudoră, de stai alături do
noi-
Dacă pereţii ar fi fost mai subţiri, în liniştea ivită o clipă s-ar fi auzit poate gîlgîitul vinului de pe gîtul ploştei în gîtlejul lui Tragopo], în cămara de dincolo de sală. Dar amuţise parcă totul. Tudora intrase cu o privire de gheaţă şi Nicolae vorbi :
— Frate Manole, după cum spune zapisul semnat de martori pe care l-aţi făcut acum patru ani, clacă noi, moşnenii din Mărăşeşti, îţi vom plăti datoria, pămîntul poate fi răscumpărat. Aşa-i ?
— Aşa-i, scăpă Manole.
„Va să zică, asta era ! Lua-te-ar naiba de Nicolae ! De ce n-ai crăpat pe unde-ai fost ?"
— O să-ţi plătim datoria din vara aceea nenorocită de secetă. Nu la toamnă, cum aveau sătenii de gînd, ci zilele astea. Am bani, Manole. îi am în munte, nu aici, adaose el repede, căci nu-şi putea lămuri privirea iute pe care i-o aruncase Gugiu. îţi plătim, apăsă pe vorbe şi, după cum spune înscrisul de pe zapis, ne întoarcem la drepturile noastre. Nu mai e nevoie să-ţi dăm zălog hrisoavele de proprietate şi să ne ierţi că nu ţi le-am adus pînă acum.
în capul lui Manole Gugiu zăpăceala creştea. Ce-avea el de gînd se ducea de rîpă cu Satana asta lingă el :
— Ia stai, stai, că nu merge cum vrei. Nu aşa repede, nu, se grăbi să răspundă vorbelor calme ale celuilalt. Trebuie să mai fac socoteli, să... să chibzuiesc, asta-i ! termină Gugiu repezindu-şi cuvintele.
— Ce socoteli, dacă ţi-au intrat rumâni ? ! Ce să ■mai chibzuieşti ? ! E-aşa limpede, dădu Nicolae din
257
Ş) — Munţii stnt ai noştri — pt$. şa
mînă ridicîndu-se. Şi despre locurile umblate ţi-oi povesti cînd vin cu talerii. în cîteva zile. Pînă atunci să faci socotelile ! Să ştii că plătim şi ne mai şi rămîne !
Ieşi, fără a arunca o privire în urmă. Ulcica cu vin, pusă între timp uşurel de Margica pe laviţa de alături, rămase neatinsă.
Gugiu porni ca în vis pe urmele lui, uitînd de Tu-dora ce rămăsese ca stana de piatră. ,,A zis

să fac socotelile sau să-mi fac socotelile ? Ce-o fi vrut să spună ?'(în sală îşi aduse aminte de cei doi şi intră în iatacul lor. în aer plutea fumul puturos din narghilea. Turgai şi Tragopol vorbeau încet turceşte, dar ridicară ochii spre el. Privirile amîndurora erau iscoditoare.
■— Treburi, zîmbi acru Manolc. Am intrat să vă poftesc la odihnă, după masa mea săracă şi drumul lung al domniilor voastre.
Turgai holba ochi răi la el ; ghiaurul uitase, intrînd, să se ploconească.
— Odihniţi-vă, răcoriţi-vă, repeta boierul ; si, zăpăcit, părăsi încăperea. Cei doi nu mai avură altceva de făcut decît să-i urmeze sfatul.
Se spune că în liniştea amiezii ce coborîse asupra acestei curţi, Măria, roaba, tresărise din aţipeală. Visase şarpele voinicului Iorgovan părăsind munţii şi tîrîn-du-se de-a lungul apei Motrului. Şi că în faţa lui se aţineau toţi trei băieţii lui Hoatcr : Luoa apăra cu pieptul o fetişcană, Nicolae, pe care abia-1 revăzuse, flutura în faţa gurilor cu foc un petec alb, iar Mihai agita un puşcoci. Dar limbile flăcărilor arseră hîrtia, iar Mihai cu arma şi Luca cu fata lui fugiră din calea balaurului. Flăcările pîrjoleau repede totul şi apucaseră, îngălbenind iarba, pe drumul ce se bifurca spre Crainici
258
şi Lâturoasa. Prin fum îl zărise pe Sava, dar sîrbul se îndepărta şi nu sărea să ajute, „Sava !" încercă să urle, dar printre buze numele ieşi bolborosit şi Măria, ge-mînd transpirată, se trezise.
Să-1 fi strigat cineva aevea şi pe Sava şi acesta tot n-ar i'i auzit. Dacă ar fi rămas la curte, l-ar fi potolit pe Gugiu ? Boierul intrase în încăperea unde femeia lui nu făcuse nici măcar o mişcare şi se proţăpise în faţa ei. Dar nevasta nu se sculă în picioare, ci ridică doar spre el o privire rea :
— Dac-aş avea o putere, te-aş omorî, rosti ea.
— Zi Doamne fereşte de-o putere ca asta ! Şi mai taci ! Cînd limba femeii e lungă, zilele bărbatului sînt scurte. Ce-ai avea de cîştigat ?
— Mereu cu gîndul la cîştig ! Mereu ! Parcă n-ai fi român !
— Păi, nu-s !
— Ei, asta-i ! Tudora îl privi pătrunzătoare. Da' ce eşti ?
—• Sînt omul tău şi nu îngădui femeii mele să clănţănească mai mult decît trebuie. Şi de ce vrei să mă omori ?
— Uită vorba...
— Ai zis „uită", şi nu „iartă".
— O să-ţi plătească acuşi ai mei ! Şi-o să se termine cu totul... Doar nu o să iei lumea cu tine, ci tot o para legată de deget !
Deşi 51 năpădea furia, Gugiu rămase surprins, apoi rînji :
— De unde ştii că vreau să le primesc plata ? ! Fra-te-tău e în stare să vină aici să mă omoare... Oţi avea voi ceva de gînd... Numai c-o să i-o iau înainte!
— Cum ?! ?! Cum ai spus ? !
259
Strigatul Tudorei sparse liniştea casei şi Tragdpo], în camera alăturată, se foi prin somn.
— Nu-i primesc banii ! Nu voiesc să le mai dau moşia înapoi ! Şi dacă se împotriveşte, iese din Lăturoasa cu picioarele înainte. Face pe capul de obşte în locul lui tat-său... Să nu prind pe unul din Mărăşeşti că vine să-şi plătească datoria, câ-1 iau la goană cu dinii sau trag în el !
Auzind o asemenea grozăvie, Tudora se albi, apoi faţa i se învineţi; se ridică ameţită parcă şi Gugiu o scutură de mînă. Acum, trebuia acum...
-— Să iei calul şi să te duci acasă, Tudoro. Tu asculţi ? Şi dacă vrei să-i vezi în viaţă pe ai tăi şi la anul, să le ceri cărţile pămînturilor de la murite. Şi dacă vrei să te întorci la Lăturoasa, la casa ta, să aduci cum oi şti hîrtiile ce ţine socru-meu şi zapisul de împrumut. Are hîrtiile Băii de Aramă şi ale Mărăşeştilor la el, că tot ale Sgîndărilor au fost. Ştiu asta. Toţi munţii voştri bogaţi sînt în ladă la Hoater. N-am nevoie de talerii nenorociţi ai lui Nicolae. Auzi, să plătească el pentru toată obştea ! E nebun ! Să nu-1 mai prin pe aici. îl pîndesc şi îl omor. Fac moarte de om pentru pă-mîntul ăsta ! ! Alege ! îi laşi pe-ai tăi să trăiască şi vii cu

hrisoavele încoace ori îl laşi pe Nicolae să intre viu fn curtea asta şi să iasă pe năsălie !
Părea un neom. O ridică cu o smueitură de pe laviţa pe care Tudora căzuse din nou :
—■ Şi ca să nu te duci la Baia cu pîră şi plînsotc, merge Ion vătaful cu tine. Te aşteaptă la Brebina ! Aşa voi eu !
Prin acestea, Gugiu întrecea orice lege, greşea adînc, uita să judece, uita să aştepte. „Aşa voi eu 1" Căci dac-ar mai fi aşteptat, nimerea vremea la vremea ei.
260
Cu stomacul plin, turcii moţăiau în jurul cuhniei. Sava intră cu pas apăsat în cămăruţa lui .şi-şi făcu o boccea din puţinele lui lucruri. Rămas bun, boierule, gîndi, în timp ce privea cu jind arma din perete. N-o va folosi astăzi. Astăzi e bună custura. Îşi trecu degetul peste lama mereu ascuţită şi o lăsă deoparte, căci se făcea auzit tropot de cal. Zări pe Tudora şi Ion depăr-tîndu-se de uluci şi apucînd drumul spre vale. Era mulţumit. Doi martori mai puţin.
,,Ce linişte... poate doarme... şi ar fi necinstit să-i fac de petrecanie în somn... Nu, mai bine cu mîinile goale".
Sava îşi mai spuse că dacă face gălăgie, va fi măcel. Slujitorii lui — pe care i-ar fi tăiat bucuros, pe aceştia chiar şi în somn — vor trece prin foc şi sabie femeile de la curte, iar casa şi acareturile vor fi o pălălaie. Nu ! Nu e bine...
Norocul nemaipomenit al lui Sava veni de unde nu se aştepta.
— Oaspeţi, oaspeţi, sări o femeie alergînd cu fustele împrăştiate în jurul ei. Dar Sava i-o luă înainte :
— Stoica Hîrgot ! Să trăieşti o mie de ani în pace ! llămîi pe loc, domnia ta, suflă Sava.
Tînărul din Tarniţa strînse pumnul sîrbului. Se purtase totdeauna bine cu slujitorii. Şi înainte de a intra pe poartă, acolo, pe tăpşanul verde, uimit, auzi Stoica, spusă întretăiat, povestea lui Sava.
Hîrgot cel tînăr nu era omul care să gîndească încet. Şi nu-i iubea deloc pe turci. N-avusese el prilej pînă acum să-i taie, căci nu plecase cu pîlc la oaste. Înţelese
261
iute ceea ce-i spunea şi cerea Sava şi-1 năpădi un val de căldură plăcută, iar mintea îi lucra cu repeziciune :
— Aveţi aci pe Măria de se pricepe la buruieni...
— Ce vrei să faci dumneata, boier Hîrgot ?
Stoica îl lămuri şi Sava alergă s-o caute pe ţigancă şi săculeţele ei cu ierburi.
Măria se trezise de-a binelea. Aşezată pe scara din dos, se văita încet. Sava se chirci în faţa ei :
— Ce ai, femeie ?
— Păcatele mele, aolio, ce visai, boiar Sava... Visai urît...
— Ce visaşi ?
Măria îi spuse spaimele aţipelii şi Sava căzu pe gîn-duri :
— N-ai nişte bobite de mac ?... Ai ? Femeia clipi :
— Da' la ce-ţi trebuie ? Faci plăcintă ? li privea cu viclenie.
— Din mac dormi şi visezi frumos... Nu se mai ivesc năzbîtii de-astea.
In mai puţin de patru ani, sîrbul învăţase cea mai curată vorbire oltenească. Graiul celor din nordul Me-hedinţiului se putea deosebi puţin de cel al gorjenilor sau al muntenilor din Vîlcea, dar el rămăsese curat în sine ; vorbe turceşti sau greceşti nu-1 împănau, cum era graiul oamenilor de la şes, mai utmblaţi şi mai obişnuiţi cu străinii. Dar oltenii, de oriunde-ar fi fost ei, oricum îşi păstrau puritatea vorbei. în preajma lor parcă şi aerul era curat şi te prindea neliniştea ; căci niciodată nu ştiai la ce să te aştepţi din partea lor.
Gata ! Focul sub pirostrii şi pe pirostrii o oală pîn-tecoasă de pămînt şi în oală fiertură de mac şi mirodenii — „Cîţi boiari, atîtea obiceiuri", îşi spuse Măria,
262
privind la spatele lat al lui Sava. ,,Şi ăsta... nu se pricopseşte odată ! Umblă norocul după el ca muştele după cîne în postul Crăciunului !"
Stoica Hîrgot şi Sava vorbeau încet :
— E gata, boiarule !

— Răceşte-1 ! Repede !
— Cum, Doamne iartă-mă, sparg oala !
— Pitroceşte-1 în alta pînă se răceşte !
Ce-o mai fi pus femeia în oală, cei doi tineri nu ştiau. Atita că, trezindu-se, cei patru slujitori ai lui Turbai-îşi băură cu plăcere porţia de fiertură şi reintrară în braţele profetului. Alah cu ei ! Desigur că Alah o fi fost alături de profet şi nu de ei, deoarece, deschizînd ochii a doua oară, buimaci, erau legaţi burduf şi cu căluş la gură.
Ar fi răcnit, să fi putut. Cine-s ghiaurii ăştia care se apropie cu mîinile în brăcinar ? Unul, cel bălan, vorbeşte turceşte de parcă s-ar fi născut în Anatolia. Vor să se bată cu ei ? Pe rînd, cu cîte unul ? Şi ghiaurul brun si subţirel care rîde bucuros tot timpul ? Să-şi capete libertatea cu iataganul ?
Prinşii nu ştiau că cei doi se sfătuiseră în timpul somnului lor, aproape că se sfădiseră, nu alta. Dac-ar fi fost după sîrb, pe ăştia i-ar fi tăiat aşa cum dormeau duşi, să nu le mai zărească nici urma, dar Stoica Hîrgot
se opusese. ,,Nu e drept; sînt oameni şi aici nu ţi-au făcut nimic. Să-i lăsăm să-şi apere viaţa. Şi cu ce-or fi vinovaţi că i^a luat ăla cu ei la drum ?"
.,Ştii domnia ta cîte rele or fi făcut ăştia ?" Sava se cătrănise. „Ba, luptăm cu ei pe rînd ; oamenii or să tacă". ' ;|iril> ,, , ,...Vin. t , b ;
363
Curtea so umplea încet, încet, cu cei ce se întorceau de la muncă, locuiau la conac şi nu în sate. O linişte ciudată stăpînea.
Şi nu s-ar fi putut spune că Stoica nu ştia să mînu-iască oţelul încovoiat. Uitase cu totul că pornise spre Lăturoasa cu alte treburi. I se ivise acest prilej neaşteptat şi îl trăia din plin. Crescut de mic în vorbele înţelepte ale bătrînului său tată, boierul Vasile Hîrgot, obligat de prea tînăr să aibă grija caselor de lîngă Baia şi a pămînturilor lor, Stoica îşi dorise totdeauna să plece să se bată cu liftele păgîne. Dar era singurul copil. Şalvarii care fluturau în faţa ochilor lui unduindu-se erau tătarii afurisiţi care treceau Nistrul în Moldova, erau oamenii lui Basta, care-1 tăiaseră pe Mihai în cortul său, erau cei cc-1 orporîseră pe Novac, erau răpitorii comorilor tării ; tineri şi femei, aur şi sare, turme, lapte şi miere. Şi Stoica se bătea ca niciodată în viaţa lui.
Alături de el Sava, neobişnuit de sprinten cu toată statura greoaie, lupta cu turcul ales cu ură, lovea cu sete. Oricum, curtea tăcea. Oamenii nu scoteau o vorbă. Poate gîndeau că cine are mintea întreagă, în cearta altuia nu se bagă. Poate înţelegeau că cei doi aveau o răfuială, pe faţa lui Sava s:1 vedea limpede lucrul acesta.
Or fi fost buni turcii la jaf, dar la luptă dreaptă nu-1 întrccură nici pe Hîrgot, care simţea acum că are în spate întreaga lui ţară, şi nici nu putură ţine" piept urii nestăvilite care-1 mîna p> Sava. Acesta-şi isprăvi repede „treaba" şt nu-şi lăsă timp de odihnă, deşi gîi'îia rău ; sudoarea îi curgea pe faţă, spatele şi mîinile îi erau numai o apă. îşi .şterse palmele de iţari şi porni spre casă cu mîinile goale. Nici nu privi în dreapta, de acolo de unde se auzea încă zgomot de iatagane şi unţfe
Stoica se bătea tot voios, tot neobosit, cu al doilea turc ai lui. In curînd, patru leşuri aveau să zacă pe iarba abia răsărită, dar Sava urcă treptele cerdacului şi se izbi de Gugiu în prag. Cu faţa răvăşită şi ochii holbaţi, incapabil să scoată o vorbă, acesta privea cine ştie de cit timp la ceea ce se petrecea în ogradă, dar Sava îl îrnbrînci aproape dîndu-l la o parte şi intră în încăperea pentru oaspeţi.
Din clipa aceea nu-1 mai văzu în faţa ochilor decît pe Turgai. Turcul se încingea cu mişcări grăbite, însă nu avu timp să-şi ia arma. Sava deschise gura ; nu izbuti decît să horcăie. Ridică pumnii spre duşmanul său de moarte şi îşi încorda acum toată voinţa ca să poată vorbi turceşte :
— Lasă arma ! Las-o ! Acum patru ani... Ce-ai făcut acum patru ani cu copilul şi femeia mea ?! ?! I-ai omorît ! ! De-aia-s acum fără de ţară ! Te omor, păgîn nenorocit ! Şi începu să-1 strîngă de gît. Te omor cu manile goale pentru că în satul meu de pe Vardar mi-ai omorît şi tu copilul şi mi-ai luat femeia !
Slăbi puţin strînsoarea :
—• Unde-i ? ! Ai omorît-o şi pe ea ?! .

Peste ochii ieşiţi din orbite, pleoapele lui Turgai co-borîră, poate semn de încuviinţare, poate...
Cînd Sava se ridică, al cincilea leş zăcea la Lătu-roasa şi era să fie şi al şaselea, căci Tragopol nu dădea, ghemuit, nici un semn de viaţă.
— Scoală şi marş de aici, grec trădător, viperă ! şuieră Sava. li lovi cu opinca şi—i păru rău că nu are fier în vîrful ei. ..tt!*ui.w .;wtnw . :.'.mu.ş» .
265
In lumina împuţinată de afară, Sava coborî drept, lără să se grăbească, scările de piatră. Nici nu privi spre uugiu. Se îndreptă spre unul din caii neînşeuaţi ; cu mişcări obosite îi puse şaua şi strînse chingile. Lumea se dădea la o parte din faţa lui. Intră în cămăruţa care-i adăpostise atita vreme visurile, lacrimile şi gîndurile iui negre ; vru să-şi ia bocceaua şi arma din perete, dar o zări pe Smaranda care suspina. îi rhîngîie inconştient aproape părul:
— îţi doresc noroc, Smarando. Norocul şi-1 face omul cu mîna lui. Să nu uiţi asta. Şi ieşi.
Cînd puse piciorul în şa, simţi o mînă pe umăr :
— Rămîn eu aici. Du-te şi Dumnezeu să te aibă în pază !
Stoica Hîrgot rosti cuvintele apăsat.
Urcat în şa, Sava îşi roti privirea peste ograda în care oamenii încă tăceau. Gugiu coborîse cocoşat şi tremurînd printre ei. Uşa cămării sîrbului era deschisă .şi silueta Smarandei, albă în înserare, stătea şi ea nemişcată. Ah ! Decît să fie slugă mare, mai bine stăpîn mic. Cu imaginea Smarandei în ochi şi cu părerea de rău, ca un fulger, că n-a luat-o totuşi pe Tudora cu sine, Sava părăsi pentru totdeauna Lăturoasa şi se pierdu în întunericul ce cobora.
Dacă femeile de la curte nu s-au ascuns şi n-au ţipat în timpul măcelului care a avut loc, n-au făcut-o nici acum, cînd totul se terminase.
Gugiu s-a ferecat în casă cu Tragopol, căruia îi era o frică nebună să rămînă printre oameni care tăiau sau guşuiau fără o vorbă, dar îi era şi mai frică să plece singur la drum noaptea.
Stoica vorbise oamenilor: -V; ■■■■'■•>': «l
266
— Trebuie îngropaţi repede, au fost primele lui cuvinte. Boierul vostru nu va vorbi. îl cunosc. I-e teamă să se afle ce-a fost la curtea lui. Nici voi să nu crîcniţi, e spre binele vostru. N-aţi văzut, n-aţi auzit.
— E de la sine înţeles c-o să tăcem, boier Hîrgot. Păcat că n-au fost mai mulţi... să ne ajungă şi nouă cîte unul, răspunse un ţăran încruntat. Nu vă supăraţi, v-am făcut voia, da' altădată..., ştim şi noi să ne batem cu ciomagul !
— Ia să luăm sapele de colea şi să-i cărăm dincolo de gard ; n-o să spurcăm curtea cu ei, adăugă altul, privind cu silă spre turcii tăiaţi.
Mărgică ieşi văitîndu-se din casă :
— Aoleo ! Turcu-i mort ! Aoleo !
— E încă unul sus, zise Stoica. Se aşteptase la asta. Mă duc eu să-1 iau.
La o adică, plăcerea era mai mică decît ar fi trebuit să fie. Dar că, dacă ar fi putut, i-ar fi desfiinţat de pe faţa pămîntului şi ar fi fost nespus de bine. Dacă Ma-nole Gugiu nu-şi băga nasul ! gîndea Stoica. Ceva nu e curat la casa asta. Ce tot umblă cu turci şi greci ? Cu lifte ? ! Lui, în casă, nu i-a călcat papuc de străin şi nici n-o să-i calce. Bătrînul Luca are dreptate. Şi Milco. Oare ce-o spune Băiaşul de-o asemenea ispravă ? Ce-o să-i spună decît să-i ureze mulţi turci tăiaţi de-acu 'nainte ? !
Leşul lui Turgai se răcise şi era greu. îl tîrî pe scări şi oamenii săriră să-1 ajute. Cînd Hîrgot cel tînăr plecă, se apropia primul cîntat al cocoşilor, dar pe Gugiu nu-1 mai văzu.
Nu s-ar putea spune că lumea dormi în noaptea aceea la curte. Ziua următoare trecu apoi calmă. Manole îl conduse singur pe Tragopol pînă la apa Motrului, reveni repede acasă şi începu să caute prin lăzi.
. 267
Smaranda se pitulase. Ceva străin, ciudat, intrase în casa asta şi o înfricoşase de moarte. Ea, cu atîţia morţi prin apropiere, nu mai stă acolo şi-i va spune boierului s-o ducă de tot la Craiova. Păcătuise aruncîndu-şi privirea vinovată spre boier şi spre patul lui de nuntă ? Să fi

plecat cu Sava ?
O, nu ! Sava se bate, Sava e un venetic, cu Sava viaţa ei n-ar fi fost liniştită şi nici avere n-are. E drept, că, odată cu el şi cu Tudora, parcă ieşise prin porţile mari şi adevărata linişte a casei. Dar cum rămîne cu tot ce a dorit şi a visat ea în toţi anii aceştia ?
... Sava... oare... Dar e ziua ei acum ! Se certase boierul cu Tudora. Crunt, ca niciodată ! îi spusese să plece... Oricum, pentru ea se schimba totul începînd de azi, presimţea, ba nu, ştia ! Ce isteaţă fusese aştep-tînd ! Dar din cearta celor doi Măndiţa nu auzise totul. Oare altfel ar fi răscolit-o ceva ? A ! ce tare ştiuse să fie ! Poate că boierul şi-ar fi făcut-o ibovnică de mult, dar nevastă niciodată. Acum îi va fi !
Amintindu-şi de întîmplările zilelor trecute, Măndiţa îşi ştergea cîte o lacrimă. Nu era singura. De-a lungul pădurii abia înverzite, dincolo de Negoieşti, pe drumul de care, Tudora, revenind acasă, plîngea şi ea.
XVI. PE VECI IN MINA LUI PREPA !
•14
Trecuseră într-adevăr cîteva zile de la aceste întîm-plări. Manole Gugiu nu lăsase pe nimeni să intre la curte, dar nici Ion Hoater, pe patul de moarte, n-ar ii dorit să-1 vadă ; altfel l-ar mai fi blestemat o dată, ca
268
de atîtea ori pînă acum. Căci Hoater murea. Tudora venise parcă trimisă de Cel de sus, gîndea Ana, în timp ce, cu buzele strînse şi tulpanul tras pe ochi, gospodărea prin ogradă. în seara de după plecarea lui Nicolae la Baia, Hoater se simţise brusc foarte rău. Bine nu-i fusese lui de mult, dar acum nu se mai ţinu pe picioare, nu mai putu mînca. Durerile vagi pe care le simţise mai de •mult sub coastă acum nu mai încetau, deveniră sîcîi-toare. Începu să verse sînge. Vorbea aiurea.
Nimic nu-1 alina, nimic nu-i potolea. Plîngînd, Ana îi punea cîrpe calde sau reci, îi uda fruntea, încerca să-i dea puţin lapte cu caucul. dar socrul ei nu putea înghiţi nimic. Dădea afară mîncarea. Mihai fugi la Samfiroaia. Cînd reveni, Hoater gemea încet, iar dimineaţa era galben din creştetul capului pînă în vîrful unghiilor. Burta i so umflă, pielea pe ea se întinse. îşi revenea, apoi vorbea iarăşi neînţeles. Odată chemă zadarnic pe Nicolae, fără să-1 poată vedea, deşi acesta, abia revenit de la Lăturoasa, stătea la căpătîiul Iui.
Sînge pe gură, sînge pe nas ; boala înainta uluitor de repede. Nu mai putea fi vorba de urcat în munte, deşi vremea statornic frumoasă era numai potrivită. Tudoraşcu se fîţîia printre picioarele celor mari. Nu înţelegea de ce bunicul nu se mai joacă cu el si nu-i mai rîde, ci doar se strîmbă şi se lasă moale de vrea să stea în picioare.
Ce puţin trecuse de cînd revenise din pribegie Nicolae ! Dar poarta casei din Mărăşeşti era deschisă si Tudora, spre spaima şi surpriza tuturor, intră în curte.
— Ce-i cu tata ?! ■' ' ,
— Cînd venişi ?! ..
269
Cele două întrebări nu-şi aflară pe loc răspunsul.
Tudora văzu negru în faţa ochilor şi înţelese că părintele lor se ducea ; şi doar în iarnă părea că nu are nimica ! Nicolae crezu o clipă că o chemase cineva tocmai pentru Ion şi fugi la popa Alexe.
Minai îşi trase scaunul scund lîngă patul pe care fusese culcat Hoater :
— Stai şi dumneata, dadă Tudoră... Cum de-ai venit ?...
Femeia ar fi vrut să plîngă, dar nu putea. Trebuia să spună tatălui ei totul şi să-i ceară cărţile acelea nenorocite pentru pămînt, dar totul era zadarnic acum ; înţelese că nu va mai putea spune adevărul niciodată.
Mihai, oricîtă prietenie avea pentru ea, n-ar fi cedat pentru nimic în lume. Luca, a cărui tînără nevastă numai do partea lui din obşte vorbea, nu ieşea din cu-vîntul ei... deocamdată... iar Nicolae... Ha ! Chiar şi cine l-ar fi cunoscut mai puţin ar fi luat seamă că acesta mai eurînd făcea moarte de om decît să dea de bună voie colo ce-i cerea Gugiu...
•— Tudoră... ai venit la tata...
Abia acum începu să lăcrimeze. — Tudoră...
Hoater vorbea încet. La efort, un firicel de sînge i se prelingea din colţul buzelor.

— Tăicuţule... ! O .să te faci bine ! Te-a îngrijit Samfiroaia ; şi noi sîntem aici... O să te fa/n sănătos, tată, trebuie să te faci sănătos !
Ce blestem !
— Să fii cuminte... Tudoî-ă. Să asculţi de băieţi... Ei sînt... bărbaţi... Sînt ai tăi... cu sîngele... cu... inima...
Tăcu.
„Să asculţi de Nicolae..."
270
Hoater fu împărtăşit şi oamenii începură să intre în casă. Samfiroaia lucrase degeaba. Capul albit şi îmbrobodit, cu faţa înnegrită de soarele primăverii de munte şi de ani, se iţea cînd ici, cînd colo, mormăind rugăciuni pentru sine, deşi ştiuse de cum îl văzuse pe cel ce suferea : n-avea scăpare.
Din ziua în care muri şi pînă la înmormîntare, bocitoarele cîntară afară, pe prispa mică, cu faţa la răsărit :
„Zorilor, surorilor, nu pripiriţi cu zoritu pînă ce Ion s-o gătise să dea cărţi în toate părţi, neamurile să se-adune, de merinde să-i gătească nouă cuptoare de pîine, iar nouă de mălaie şi iar c-o vacă grasă şi iar c-o bute de vin, că io pe-aici nu mai vin...
Răsai soare, frăţioare ; de-oi răsări soare, roşu, sufle-ţelu-i tot ca coşu ; de-oi răsări mohorît, sufleţelu s-o gătit...
Hăi, hăi, hăi, boilor, hăi, hăi, hăi, hăi şi nu prea hăi, că ce duci nu .mai aduci ! Io să ştiu c-ai mai aduce, v-aş scălda în lapte dulce, coarnele le-aş polei, picioarele le-aş potcovi cu potcoave de argint, cum nu s-a mai pomenit..."
în curtea de pe deal, Tudora îşi sprijini spatele de un fag bătrîn şi îşi adînci privirea spre culmea Mără-şeşti. „Casa mea e la Lăturoasa ; am fraţi de sînge, dar dreptul meu de zestre e acolo, şi locul meu pînă la moarte tot acolo e ! Aşa cum îmi 1-a adus soarta, e bărbatul meu". Nu, nu va reveni niciodată la Mără-şeşti. Peste tot sînt lacrimi şi durere...
„Unde nu este durere, nici întristare, nici suspin... Şi să-i spunem lui «Veşnică pomenireee...»".
271
...Şi din tot ce fusese Ion Hoater, râmase o movilită de pămînt cu o cruce de lemn alb înfiptă la căpătîi. Movilita se înălţa - proaspătă în curtea bisericii de pe malul înalt al Brebinei şi oamenii trecură vadul spre casa lui Ion şi se orînduiră pentru masa de pomenire.
Trişti, aşteptară în linişte să ia loc în capul mesei bătrînul lor preot, Alexe, să facă o slujbă scurtă şi să binecuvînteze bucatele. în dreapta lui luară loc Milco şi Mara, la stingă se aşezară Nicolae, Luca şi Mihai. Femeile casei nu şezură. Aduceau de la cuhnie bucatele pomenirii, umpleau ulcelele, trecîndu-şi colţurile broboadelor negre peste ochi.
Veniseră Patru Bobeia din Padeş, Vintilă şi Cernă-ianu din Comăneşti, Preda Căpitan, Istratie din Cloşani, Alexandru din Brebina, Stoica Hîrgot...
— Ţii minte, Milco, de Sin Vasîi ce vorbeam ? Preda îşi trecu palma peste barba umezită. Dumnezeu să-1 ierte !
— Şi să-1 odihnească în pace, că prea a fost amărît acilea pe pămînt, încuviinţă Alexandru.
— N-a mai apucat să-şi vadă pamîntul înapoi...
— Ziceam că de Paşti veniţi la mine, zise Cernă-ianu, cu privirea pierdută pe dealul din faţă. Şi ce ne-am mai veselit în iarnă...
— A avut parte şi de bine ; îi trăiesc copiii toţi şi i-a avut lîngă el cîncl şi-a dat sufletul... Ce-şi poate dori mai mult un părinte ?
-— Mai lipseşte unul de la masa asta...
— Nu-i ducea dorul !
Stoica Hîrgot plecă uşor capul.
— Eşti tăcut şi apăsat de gînduri, domnia ta Stoica, se întoarse Ilio Samfir către vecinul său de masă.
— Mă gîndeam şi eu ce înseamnă viaţa asta... azi eşti... mîine nu... -
*>■ ;'<■■'■ ■ <-v .
272
Vorbea cu un anumit tîlc Stoica, dar nu avea cine să-1 înţeleagă. Povestea eu turcii încă nu

răsuflase.
Lumea începea să se încălzească de băutură şi glasurile se amestecau. De-a lungul drumului fuseseră înşirate fîşii lungi de pînză albită, pe scînduri, cu mîn-care şi băutură pentru cei ce n-avuseseră loc la mesele îmbinate, din lemn moale, şi pentru călători.
într-adevăr, tăcerea lui Hîrgot sărea acum în ochi. Dar nu numai a lui. Minai îl împinse cu cotul pe Ni-colae :
— Ce-i cu dada Tudora ? Ai ? Cum de s-a nimerit să vină ? Că abia o lăsaşi !
— La asta mă tot gîndesc şi io.
— Cum o cunosc, ţaţa ascunde ceva. Se fereşte de noi toţi. Nici de ţaţa Mara nu s-a apropiat.
—■ Las-o să fie tristă... vedem noi ce-i cu ea, după asta...
Seara coboară repede la munte şi primăvara zilele sînt scurte.
— Cinstiţi prieteni, se ridică Nicolae. Vă mulţumesc că aţi venit. S-ar fi bucurat tata să ne vadă iar pe toţi laolaltă. S-ar fi bucurat...
Femeile începură să suspine şi fiul mai mare al lui Hoater ridică vocea :
— în curînd vom ieşi din rumânie şi aceasta tata o ştia. A murit împăcat. Sora noastră, Tudora, ştie acest lucru, de asemenea.
Privirea neagră a celor trei băieţi ai lui Ion o străpunseră deodată pe femeie.
•— în cîteva zile ne plătim datoria către omul ei, toţi o dată, căci am adus bani şi-o să ne folosească)a
toţi. La mine, chiar de râmîn oamenii datori, nu vă strîng cu uşa. Plăteşte fiecare cînd şi cum poate. Sîn-tom o apă şi-un pămînt. O să ne recăpătăm zapisul şi o să ne vedem, ca şi înainte, de treburile noastre.
Peste tristeţea omului bun şi bătrîn care fusese Ion Hoater, se aşternu ca pulberea fină de polen, strălu-cindă în soare, bucuria înceată şi trainică adusă de vorbele feciorului său.
Milco îl îmbrăţişa :
— îmi eşti urmaş bun în familie, vere Nicolae. S-ar zice că poţi sta în fruntea obştei acum, căci te văd săritor, hotărît şi omenos. Nu te-a schimbat străinătatea.
— E de la sine înţeles că Nicolae ne va rămîne om bun şi bătrîn aici în sat...
Paulescu ridică ulcica :
— în sănătatea dumitale, rosti încet. Şi bău cumpătat. Ce-i cu vătaful de la Lăturoasa ? continuă. Mi-a spus boier Alexandru...
■—■ îl văzui azi dimineaţă în Brebina, spuse Alexandru. Stă prin Baia sau Dumnezeu ştie pe unde. A tras la voi ?.
Tudora se albi :
— A mers cu mine...
Nicolae şi Mihai se priviră din nou ; nu se mai în-tîmplase să meargă întovărăşită de Ion. De obicei venea Sava.
Oaspeţii se ridicau să plece, scuturîndu-şi fărămitu-rile din bărbi şi de pe iţari ; spuneau „Bogdaproste" sau „Fie de sufletul răposatului" şi cei ce aveau drum mai lung de făcut, încălecară.
Apoi, satul va pleca spre munte şi totul va fi ca altădată. Totul, afară de tata, pe care n-o să-1 mai vadă

muntele niciodată, gîndea Tudora, neputîndu-şi găsi, în aceeaşi noapte, locul în aşternut. Tata cu blîndeţea lui... sfătosul... dragul de tata...
Dis-de-dimineaţă, Ana, mama ei şi Tudora se îndreptară spre cimitir. Cele trei femei cernite mergeau în tăcere. Aprinzînd luminarea, Tudora fu cuprinsă de asemenea hohote de plîns, încît Ana, oricit de pornită pe plîns era, uită.să-şi mai înceapă bocetul. O ştia-rece şi stăpînită, îi fusese totdeauna puţin teamă de ea, şi avea acum în faţă o femeie prăpădită de tot. Apoi Tudora se ridică şi începu să vorbească, slab şi gîtuit, în aşa fel încît cumnata sa şi mama ei cu greu o înţelegeau :
— Să nu mă laşi, tată, printre străini, să nu mă laşi...
— Asta e tot ce-a spus tot timpul, vorbi Ana 'către Mihai, odată ajunsă acasă. Doar bărbat-său nu-i e străin şi poate să-1 lase, la urma urmei, şi să vină icia...

— Să vină cu zestrea pe care a dus-o la Lăturoasa, mirii cineva în spatele lor. Era Nicolae. Tudoro ! Ia vină un pic, să stăm de vorbă !
Ana ieşi.
Cei patru fraţi stăteau ca şi altădată pe laviţe. Mihai era acum la casa lui, cu nevastă şi copil ; la fel şi Luca, aşezat gospodăreşte în Cloşani. Nicolae, în casa pe care o împărţea vremelnic cu mezinul, căci îi spusese cu o seară înainte că, după plata datoriei, n-are de gînd să mai stea totuşi mult prin sat. O să-şi ia oile, să hălăduiască în munte şi pe Nicolae nu-1 scoteai cu una, cu două, din ale lui. Şi Tudora, depărtată de ei toţi, miraţi încă de cum nimerise să-1 mai apuce pe Ion în viaţă, înainte încă de a fi apucat să-i trimită ei grabnică veste.
Zio
Nu mai avea sprijin, femeia simţea asta. Chiar şi Afihai se schimbase. Nu avea curajul să-i spună nimic lui Milco, şi doar la masa de pomenire ce uşor i-ar fi putut spune !
Ceva de neînvins o stăpînea şi o făcea să tacă. Făcuse bine ? Făcuse rău ?
Vătaful lor o păzea prin Brebina, îi ţinea calea, nu ieşea din cuvintele stăpînului. „Parc-aş fi străină !"
Şi se simţi deodată străină de toţi şi de toate.
Cu aceste gînduri ale Tudorei Gugiu a început calvarul ei şi al acestor ciobani din Mărăşeşti, care nu-şi aveau, oricum, nici o vină. Şi întîmplările care au venit ca o grindină au bătut nu numai satul din munte, ci şi a!t(>le din jur, cufundînd ţinutul în vîrtejuri din care nu s-a mai putut înălţa.
Tudora se întorcea deci la Lăturoasa cu mîinile tfoale, cum s-ar spune, şi pe drumul ocolit, parcă ne-sfîrşit, al Negoieştilor începu să plîngă. O părăsea, pas cu pas, tăria care o făcuse să rămînă nepăsătoare în faţa cuvintelor hotărîte şi aproape neprietenoase pe care cei trei fraţi i le adresaseră.
Asta fusese a doua zi după înmormîntarea lui Ion, cînd ea, Ana şi mama ei, fuseseră la mormînt «ă tă-mîieze, după obicei. Apoi, în aceeaşi dimineaţă, Ni-colae o întrebase cum de aflase de taică-său.
Nu aflase, nici măcar nu presimţise, răspunsese ea. Dar bărbatul ei îi pusese o condiţie şi trebuia s-o îndeplinească dacă voia să se mai vadă stăpînă la Lăturoasa şi dacă ţine la viaţa lui Nicolae. Acesta o privise mirat

şi, oftînd, Tudora le spuse ce dorea de fapt Manole. Vorbise cu voce egală, albă, nepăsătoare, căci îşi dăduse seama că şi aici era totul pierdut şi, adevărat, cînd isprăvise, cei trei bărbaţi rămaseră întîi fără grai.
Era de necrezut. Chiar dacă aceste cărţi pentru pămînt rămîneau în familie, deşi era greu de tot să-] crezi pe Manole că-i „familia lor"..., dar nu !!
— Niciodată !! Dreptul tău de moştenire e la Gu-giu ! Nu mai ai ce împărţi cu noi ! Dacă vrei să rămîi aci, adu-ţi de la bărbat dreptul dat de zestre !
Luca o întrebase ce are de gînd ; s-a molipsit de la Manole de foamea pentru pămînt şi oi ? Pentru aramă ?
Mihai îi adusese aminte că în hârtiile cu peceţi din lada păstrată în cămăruţa din dosul casei, se ştie că scrie negru pe alb că Sgîndăr, strămoşul lor dinspre mamă, primise şi moşia Băii de Aramă. Ea aparţine acum obştei băiaşilor, o parte lui Milco şi Mara, căci a fost dată de zestre lui Patru Sgîndăr, bunicul lor şi al lui Milco.
Iar Luca întorsese capul, apoi îi dăduse şi ei tîrcol, spunînd că trebuie să vadă dacă nu cumva dracul ce o împinsese la gînduri din astea nu era ascuns pe acolo : şi-apoi, dinţii sînt mai aproape decît părinţii...
Luca rămînea ghiduş chiar şi în împrejurări de felul acestora, iar Nicolae... Vorba „Niciodată" îi răsuna Tu-dorei mereu în urechi.
O acuzaseră că n-a fost în stare să-i dea lui Manole copil, ca să rămînă rude adevărate şi

nici să-i moai? inima de cîine în treburile avute împreună. îi ceruseră foaia de zestre, ei, căci avea şi ea partea ei în munt" şi cu foaia de zestre îl vor putea obliga pe Gugiu să plătească... Dar cîte nu-i aruncaseră în faţă !
Toate ca toate pînă aici. Era drept ca fraţii ei să-i răspundă şi să se poarte astfel cu ea. îşi da seama de
277
îndrăsneala cererii lui Manole. Dar cum va da ea ochi şi ce-i va spune lui Manole acasă, asta se întrebase abia mai tîrziu, lungind drumul de întoarcere, în loc să treacă din Tarniţa pe scurtătură, pe valea pistricenilor. Şi gîndindu-se la toate astea, începuse să plîngă.
Casa de piatră din Lăturoasa răsunase de strigăte, de zarvă şi porunci şi, cînd Manole pornise la drum, o mare parte din cei ce locuiau şi lucrau la curte îl întovărăşiră. Carele cu baloturi se hurducau pe drumul Mo-trului, căci stăpînul îsi muta pe îndelungată vreme o parte din gospodărie la Craiova, aşa îi spusese vătafului. Mai bine acolo. O să spună, de i se va cere socoteală, că habar n-are de vreun turc sosit pe meleagurile lui. Nici de vreun grec. El e român, ce-i trebuie străini în casă ? N-a văzut, n-a auzit. De nu ştiu cîtă vreme. Mai bine să se gîndească la plăcerile lui cele noi.
Noutatea era Smaranda, singură şi aproape de el, femeia lui de-acum ; în sfîrşit, îi cedase. Venise totuşi să-i spună că pleacă acasă de tot. Şi auzise de la boier adevărul : n-o mai primeşte pe Tu-dora acasă decît dacă vine cu hîrtiile de (moştenire ale pămîntului. Dar el e hotărît să şi-o facă pe Măndiţa femeia lui, căci n-a chemat-o la curte acum trei primăveri, de florile mărului. A plăcut-o de la întîia privire, a dorit-o atîta... Să ştie, să nu fie proastă, că el pe Tudora n-o mai ţine de nevastă în patul lui pentru nimic în lume. Nu-i bună nici de cîine : ăla mai latră, nu tace ca ea. O ia pe Măndiţa la Craiova, o cinsteşte ca pe o jupîniţă marc si copiii lor vor fi oameni cu stare bună. '. ,... ,„ , ,-.,.,... .... .,„.-,. f,
278
Smaranda nu mai era fetişcana sperioasă care venise la curte, care în toţi aceşti ani se ferise de boier. Intre viaţa la Mărăşeşti şi traiul bogat din oraşul Băniei, îl alese pe ultimul. Şi apoi n-avea de ales, după cîte se pare..., şi cine ştie dacă nu i-o fi chiar ei dat să răzbune totul. Pentru prima oară îi zîmbise lui Alanole Gugiu. Acesta fu începutul. Gugiu nu se mai stăpîni. O învălui, o strînse toată în el, fără să ştie bine ce să facă mai întîi : să se sature sărutînd-o, să-i simtă în palmele lui grase pielea albă şi atît de atrăgătoare, sau s-o aibă repede, aşa cum visa mai tot timpul. Şi le făcu pe toate trei odată.
Cînd se ridicase, transpirat şi — puţin spus — fericit, trupul gol, frămîntat şi chinuit al Măndiţei i se păru cel mai ademenitor lucru din lume ; atunci ar fi dat orice, bucuros, dacă fata s-ar fi priceput să i-o ceară. Dar cum ochii negri, umezi şi catifelaţi ai Smarandei îl priveau larg deschişi, crezu că privirea aceea îl cheamă din nou şi se aplecă deasupra ei încă o dată.
De atunci, Manole nu se sătura niciodată s-o îmbrăţişeze şi, în timp ce convoiul lor înainta pe drum, Gugiu îşi săruta tînăra iubită, gîfîia, o strîngea s-o rupă şi calea pînă la Craiova i se părea prea lungă.
Da, Manole nu mai aşteptase întoarcerea Tudorei. Dacă va veni fără nimic în traistă, o va goni. De-ar fi fost să-i aducă hîrtiile, şi tot ar fi gonit-o. Bineînţeles, actele de proprietate nu i-ar fi folosit decît la creşterea pricinii ; însuşi zapisul încheiat cu moşnenii dovedea proprietatea lor. Dar dacă totul... totul se-aduna la el în ladă..., mărăşeştii n-ar mai fi avut nici un petec de hîrtie cu care să-şi dovedească stăpînirea. Şi-apoi, fi-va şi falsul. Hai noroc ! Dar nu ţinea de loc să-şi trimită muierea la plimbare în văzul curţii şi atît de aproape de Baia şi Mă-
279
râşeşti. Tudora ţinea la Lăturoasa. Ştia că va reveni şi, găsind casa pustie, îl va urma la Craiova. Acolo-i altceva ! Acolo ştia el cum s-o ia şi apoi... Craiova-i departe de Milco Băiaşul şi de întunecaţii Hoateri.
Cu atît mai mult, obrazul luminos al Măndiţei îl atrase iarăşi. Măndiţa nu-1 respinsese. Nu-1 îndepărtase deloc din clipa în care înţelesese cum tot se vor petrece lucrurile pînă la urmă ! O cinstea pe Tudora, dar se vădea limpede că acum dispăruse şi Tudora, şi numele de stăpînă a casei şi tot. Avusese atîta timp doar să-şi dea bine seama de firea lui Manole...

„înainte", peste oricîte cadavre ar călca.
Ar fi trebuit să se întoarcă în sat ? Poate ! Dar avusese prilej să cunoască şi altfel de viaţă : mese îmbelşugate şi muncă mai uşoară. De mult nu mai tremura de frig şi nu-şi mai ostenea spatele şi picioarele. • Şi parcă răzbunarea ei pe Minai, lăsîndu-i sora pe drumuri, nu era tot ce-şi dorea.
De cînd nu mai stătuse ca lumea în sat ? Nu uitase pe nimeni şi n-o uitaseră, dar nu găseşte cu cine să se mărite... şi vîrsta i-a cam trecut ! De patru ani n-a cerut-o nimeni. Nimeni. La copacul fără poame nimenea nu aruncă piatră. Apăi dacă e s-o facă aşa tîrziu, s-o facă grasă de tot ! Cu Manole, oricum om mare şi nu cu oricine !
Măndiţei parcă nu-i mai păsa de nimic. De la naştere pînă acum făcea parte dintr-o obşte şi va mai face, dacă s-ar întoarce acasă sau s-ar mărita acolo. Şi Gugiu chiar făcea parte din obştea lor, fiind căsătorit cu Tudora... apoi cu ea ! O bufnise rîsul. Pe urmă, rămăsese un timp pe gînduri. îşi dorise mereu un bărbat. îşi drrise sk fie ţinută în braţe, mîngîiată, ocrotită de un bărbat puternic. De ce toate urîtele să se mărite şi ea
2 {30
nu ?! Şi doar nucile trebuie bătute pînă nu pică frunza... Despărţirea de Minai fusese prea neaşteptată. De Sava parcă o separa un perete. De Gugiu se ferise dar tot al ei se vădea a fi. îl va lua, să-şi trăiască şi ea viaţa !
Această răutate din firea ei, neştiută pînă acum, necunoscută nici ei, ieşi la iveală. De acum înainte va avea grijă şi de viaţa ei. De soarta ei. Se va gîndi la ea întîi dacă nu s-a gîndit nimeni şi nu va mai bîzîi după un Minai sau să se mai întristeze de zilele fripte ale unei Tudore. Nu ! Niciodată ! Cine intră- între lupi trebuie să urle ca să le facă pe plac.
Viitorul era al ei. Bogată deodată, bogăţie clin care vrea să tragă folos, iubită şi dorită de un om puternic, casă la oraş, călătorii, boieri mari în jur... Lasă-1 pe Minai în vîrf de munte, ea nu va mai reveni la necazuri şi la iubiri copilăreşti, niciodată ! Şi poate că va izbuti cu vremea să-şi aşeze bărbatul pe poteca îndurării pentru obştea ei mîndră de acasă. Aşa gîndea, dar nu bănuia pe atunci că se înşală. Gugiu va aşterne la picioarele ei dragoste şi mătăsuri, dar va redeveni fiara ce se arăta atît de des Tudorei cînd aceasta încerca să-i înfrîngă lăcomia.
„Mihai ! Rămas bun !" Ochii Măndiţei zîmbeau. ,,N-o să-ţi fie dulci zilele, de-acuma. N-ai avut avere şi putere, băiat prost !"
Şi pentru prima oară în aceste trei zile, îşi întinse singură braţele albe şi rotunde spre umerii bărbatului de lîngă ea.
Tutlora se trezi, deci, într-o casă şi curte aproape pustii şi abia atunci vătaful, aşa cum avea ordin, îi spuse de plecarea lui Gugiu şi îi ceru hîrtiile pentru pare făcuseră drumul şi pe care bănuia că le adusese.
Ion se sumeţea în faţa ei şi femeia pricepu toată grozăvia...
Calea spre casa din Mărăşeşti îi era închisă, căci fraţii n-o reprimeau decît dacă îşi aducea foaia de zestre. Dar aceasta era la Gugiu şi Gugiu la Craiova şi-i trimisese vorbă clară prin vătaf : aduce hîrtiile, poate veni după el. Dacă nu le aduce, n-are ce mai căuta să-i vadă faţa şi femeia ştia că Manole nu glumise cînd vorbise astfel. Iar un proces cu pîră nu avea tăria să pornească. De vărul Milco i-era ruşine, o ruşine de moarte... Nu-i rămînea decît să se omoare şi boierul nu fusese departe de a-i bănui astfel de gînduri. Cînd Măria, ţiganca, îi spuse că Smaranda îi va fi nevastă, rugînd-o s-o lase să-i facă boierului ceva „de întors", Tudora închise uşile în urma ei şi nu mai vru să ştie de nimeni şi de nimic.
E greu de spus ce s-o fi petrecut în capul bietei femei în tot acest timp. Două zile şi două nopţi Tudora se zbătu ca o fiară între pereţii camerei pustii şi nu lăsă pe nimeni să pătrundă la ea. Poate a îngenunchiat şi s-a rugat, poate a plîns şi a strigat, poate a blestemat... Poate a zăcut în nesimţire sau si-a frînt mimil*3 si si-a izbit fruntea albă de pereţi... Nu se va şti niciodată cum a ajuns la hotărârea pe care a luat-o, dar nu acest lucru va interesa, ci urmările acestei hotărîri.
In cea de-a doua noapte de cînd nu mîncase, nu băuse şi nu lăsase pe nimeni să intre la ea, Tudora luă cu o mînă fermă opaiţul şi păşi afară din încăpere; Mî^a albă şi subţire^ foarte subţire, părea ea însăşi o luminare albă în întuneric. Intră încet în camera rece unde Manole obişnuia să-şi facă veacul după mesele lui îmbelşugate sau după ce bea prea mult.

Camera aceasta n-avea decît o uşă grea, care stătea de obicei încuiată, şi nici o podoabă. Tudora descuie şi
282
păşi înăuntru. Pereţii, albi, n-aveau scoarţe. In afara unui pat îngust şi scund, după moda turcească, adus de curînd, şi o masă cu scaun sculptat, ca şi cele din sala cea mare, mai era o ladă cu capac arcuit, neagră, ţin-tată peste tot cu bumbi de argint.
Tudora aşează uşor opaiţul pe masă şi se îndreptă spre ea. Apoi, îşi mută scaunul aproape şi aduse opaiţul aşa ca să poată vedea mai bine. Scoase cheia pe care o primise de la Mara şi se căzni foarte mult timp cu ea. în cele din urmă izbuti să ridice capacul. Mişcarea aceasta făcu să pîlpîie flacăra mică şi hîrtiile începură să se reverse sub mîinile ei tremurînde, în timp ce mulţumea cerului că avea cheia aceasta.
în cele din urmă părăsi camera, purtînd în sîn cărţile moşiei Lăturoasa şi zapisul de împrumut făcut între Manole Gugiu şi obştea din Mărăşeşti, zapis în care scria că se pun chezaşi cu cărţile obştei lor. Pe acestea le văzuse doar de mai multe ori şi le cunoştea. Restul n-o interesase.
Dimineaţa care urmă, pe scările casei cobora o femeie străină, cu părul aproape albit, o umbră a stăpînei casei. Avea faţa cenuşie, ochii aproape închişi şi mîinile reci. Mergea ca în vis şi se părea că pasul îi e condus de o putere necunoscută.
Scoase calul ei din grajd, îl înşeuă singură, cu gesturi bărbăteşti şi nu întoarse măcar o dată capul spre ceea ce fusese căminul ei timp de aproape opt ani. Întorcea spatele dealurilor pline de lumină, blînde, aşa cum îi fusese firea şi ridica între ea şi oameni culmea de netrecut a nepăsării.
Dacă în clipa aceea ar fi oprit-o un glas cald sau o mînă prietenoasă, poate că nu ar fi fost totul pierdut.
283
Un singur gînd îi rămase dar şi buzele ei îl şoptiră tot timpul : „Acasă nu mai e nimeni". Nu adăuga însă despre care casă era vorba ; în spate era gol, în faţă, la Mărăşeşti, satul plecat la munte. Uitase parcă de totul, îndemnîndu-.şi, cu privirea în pămînt, calul. Puţinilor oameni care, întîlnind-o, îi deteră bineţe, le răspundea, spre mirarea acestora bolborosit, fără să ridice capul.
Era seară cînd ajunse la Mărăşeşti, căci nu ştia pe unde mersese pînă atunci. Dibui drumul şi, cît mai putu să zărească, fu la poartă. Nu luase făclie cu ea. Şi, deodată, se cutremură. Opaiţul pîlpîia pe cerdac şi prin băşica de bou se zărea de asemenea lumină, semn că în casă erau oameni. Dumnezeule ! Tata a murit şi au rămas să-i tămîieze şi să-i facă slujba de nouă zile !
Tudora nu mai stătu pe gînduri. Fraţii ar fi sfîşiat-o dacă ar fi ştiut cu ce gînduri se întorsese, căci pe faţă i se citea ceva nou, o cutezanţă şi o neclintire străine femeii pe care-o cunoscuseră.
Ocoli casa şi cîinii n-o lătrară. Cu paşi furişaţi, de vulpe, trecu pe prispa clin spate şi cu custura pe care-o luase la brîu spintecă băşica de bou a ferăstruicii ce da spre deal. în casă nu se auzea vorbă, mîncau sau stăteau de taină încet. Nimeni n-o simţi, nimeni nu ieşi. Mîna subţire a femeii pătrunse în întunecimea cămării. Acolo, în cămara din dos ce da pe prispa din spate, lipită de zid, era o lădiţă bine ferecată. Tudora se încorda, se aplecă, şi prinse cu amîndouă mîinile lădiţa, săltînd-o. I se păru grea şi degetele subţiri i se încleştară pe crestăturile din lemn. Cu precauţii o scoase şi reveni, cu unul din dini după ea, dincolo de poartă. Ştia că purta cu ea zapisul de răscumpărare şi cărţile de proprietate a obştii pentru care Manole o trimesese cu Ion
284
— ca lin dulău — după ea, câci mărâşeştii nu se grăbiseră atîţia ani să i le aducă.
Deşi nu vedea la un pas, porni acum prin beznă de parcă soarele ar fi strălucit şi merse fără oprire. Nici apă, nici bucate nu i-au trebuit, deşi în acest timp calul a fost lăsat să pască şi a fost adăpat din jghiaburile puţurilor cu cumpănă de la margini de drum.
Aceste zile, Tudora nu le va ţine minte niciodată, între moartea tatălui ei şi sosirea la Craiova, se cască un gol de vorbe şi de fapte.
Lădiţa era grea, şi în oraşul Băniei era cald şi soare şi praf. Femeia îmbătrînită şi adusă de

spate, care bătea la poarta dinspre livadă a caselor lui Gugiu, părea prăpădită ca după un drum lung şi obositor şi slujitorul care veni să-i deschidă se gîndi să-i dea întîi apă de băut şi de spălat. Părea că cere de pomană. Apoi încremeni :
— Stă... stăpînă !! Aoleo ! Jupîniţă !! Şi lăsînd porţile deschise, alergă năuc să-1 vestească pe boier.
Toţi aflară la curte că femeia s-a întors printre ai săi. Numai Manole, Smaranda şi Ion cunoşteau adevărul şi de aceea, săltîndu-şi burta şi fluturîndu-şi cămaşa pe care n-o nimerea prin mîneci de grăbit ce era, Gugiu goni întîi spre poarta mare, apoi, îndreptat do slugă, zăpăcit, o apucă, hurducîndu-se pe brazdele proaspete, prin livadă. Dar se opri.
Cea care stătea în faţa lui era o străină şi fu nevoit să recunoască întîi calul, ca să-şi dea seama după aceea că o are în faţă pe Tudora. Vorbi gîfîit :
— Le-ai adus ? o':
285
...Cum sa i le dea ? în desaga de la oblîncul şeii era lâdiţa şi... şi totul ! Acolo erau şi hrisoavele moşiei lui. Şi înţelese deodată că nu va mai fi pe veci stăpîna casei şi că dealurilor blînde ale Lăturoasei le spusese rămas bun pentru totdeauna în ziua cînd plecase să fure pentru a doua oară, la Mărăşeşti.
— Nu le-am adus... Nu se poate...
Ce greu îi era să ridice privirea ! Bineînţeles că venise la bărbatul ei fără lădiţa care îi fripsese mîna tot timpul. Hîrtiile cu peceţi ale lui Vodă Mihai, întărite apoi şi de alţi domnitori, hîrtiile care vesteau despre ţinutul cuprins între Padeş, Ponoare, Culmea Mărăşeşti şi Cerna, erau în lada păstrată de aproape o sută de ani în casa Sgîndăreştilor şi le păstrase cu sfinţenie Ion Hoater. Acum se aflau într-un oraş străin, dar Tudora nu avea încredere în Gugiu. Avusese destul timp, de-a lungul lungului drum pe care-1 făcuse, să se gîndească.
O va ierta pe Smaranda, deşi... pe cine primeşti în casă te scoate din casă, îşi zise cu amar. Apoi gîndi că fata o fi fost lovită, forţată... Iar ea îi va cere lui Ma-nole s-o reprimească, deoarece nu era în puterea" lui, decît dacă făcea moarte de om sau le da foc la casă, să devină stăpînul acestor blestemate hîrtii.
îşi dăduse brusc seama ce bogăţie stăpînea de cînd le avea, dar se simţea foarte nesigură pe pămîntul pe care călca.
— Ştii ceva, muiere ? Să piei din ochii mei î Du-te unde-oi şti. Da' să nu-ţi mai prind opinca pe-aici, că slugile mele au ordin ! N-ai adus nimica ? Pleacă ! !
Manole Gugiu n-a vrut s-o reprimească. Să fi ştiut adevărul ! Lădiţa ascunsă adînc în desagă, la oblînc, nu fu bănuită nici o clipă de boier. E drept, moşia Lătu-
286
roasa nu-i aşa de mare cum ar fi dorit-o ci, dar femeii învinuite că a fugit de acasă, el nu mai avea obligaţia să-i restituie zestrea, poate în bani, aşa cum o primise. Şi o va învinui !
Cu actele ce furase de la fraţi şi de la Lăturoasa, prin care întreg plaiul Cloşanilor era în mîna ei, şi cu za-pisul de ipotecă din 1693, prin care moşia obştei Mă-răşeşti fusese a boierului din Lăturoasa de patru ani încoace, Tudora Gugiu s-a îndreptat spre casa singu-rului om pe care-1 cunoştea în Craiova, Hagi Constantin Preda. Nu s-a gîndit nici o clipă să devină o atît de bogată şi mare stăpînă.
Casele naşului lor se aflau aproape de fosta albi? a unui pîrîu de mult secat. Tudora merse alături de cal în neştire şi, odată ajunsă, femeile din casă trebuiră s-o culce, s-o tragă cu oţet de trandafir, să-i facă vînt cu basmaua. Se ţinu tare şi nu-şi pierdu firea, dar privirea nemişcată a ochilor albastru cenuşii şi faţa prea albă nu prevesteau nimic bun. Nu putea să vorbească.
Apoi, ea încercă să se ridice în capul oaselor, dar nu izbuti. Faţa şi mîinile i se zăreau din velinţele cu care fusese acoperită, căci tremura tot timpul şi dinţii i se auzeau clănţănind. Zăcu aşa cîteva zile, fără să poată înghiţi nimic altceva decît lapte. Apoi, cu încetul, i se întoarseră puterile şi veni ziua cînd putu să vorbească lămurit. Atunci îl chemă pe Preda la ea şi ceru să fie lăsaţi singuri. Pînă atunci oamenii din casă avuseseră destul timp să se sperie, căci singurele cuvinte pe care le repetase la
începutul bolii fuseseră : „Să nu-1 chemaţi pe Manole" si Hagiul, tot aşa de nelămurit ca şi

ceilalţi, îi respectase dorinţa.
Acum stătea lîngă patul ei, înalt, gras, cu faţa rotundă, cu ochi negri iscoditori, cu nas cărnos, şi părul negru, lung, căzîndu-i în dezordine peste urechile mari. Cu gura căscată, asculta povestea finei lui, spusă încet. Tudora glăsuia cu poticneli, căci multe nu şi le mai amintea clar încă.
Din străfundul sufletului îşi arăta pentru prima oară. în faţa unui străin, frica ce-o stăpînise cînd stă-pînul Lăturoasoi, venit în petit, îi ameninţase tatăl. Şi mai tîrziu, cînd nu-i lăsase să plătească, ci o trimisese cu sila să ia hrisoavele cu care se puseseră chezaşi pentru pămînt... îşi luase altă nevastă...
— Şi le-ai luat ? întrebă Hagiul cu sufletul la gură.
— Io nu mai am casă, nasule. Fraţii nu mă primesc. Io vin la dumneata şi-ţi spun : tot ce-i al meu e acum al dumitalc. Nu mai am pe nimeni pe lume... Ia-le !
Chiar dacă puterile ar fi ţinut-o, Tudora nu s-ar fi întors la Baia de Aramă, la Milco. Nu mai voi să ştie niciodată de locurile unde suferise atît. Cu un gest brusc, împinse lădiţa ce stătea la ctipul patului, spre Hagi Constantin.
Preda o apucă tremurînd. In timp ce Tudora vorbea, în faţa ochilor lui se desfăşurau fapte mult mai vechi. Toată ura pe care o strînsese în inimă în anii aceia depărtaţi împotriva tînărului Gugiu, ură şi invidie ce păreau că adormiseră, se deşteptau acum şi Constantin Preda văzu limpede ce trebuie făcut.
Era clipa lui acum ! Sosise ! Dinte pentru dinte ! Răscolind cu degete înfrigurate printre hîrtiile îngălbenite, cu peceţi grele de care atîrnau şnururi, gîncli cu o
lucire din ce în ce mai aprinsă în ochi că-1 va jupui de pămîntul lui acum, şi că va intra, stăpîn puternic, în munţii aceia frumoşi şi atît de bogaţi ai ciobanilor şi băieşilor din Mehedinţiul de nord.
O apucă pe Tudora de mîini şi mîinile acestea e^au tari, fierbinţi şi tremurînde, apoi fugi din încăne^e ^ întoarse cu cele necesare scrisului si-i vorbi grăMt :
— Fină Tudoră, noi doi ne-am înţ°les totdeauna. Chem un grămătic şi facem aşa ca să fii scutită de acum înainte de toate grijile. Cîte zile vei avea de acum înainte, aici să stai ! Ţi-e casa deschisă şi ce-i al nostru va fi şi al dumitale.
Dar nu spuse şi restul.
— Jupîniţă, eşti cununată cu Manole. O să faci asta în locul lui.
— Ce să fac ? Tudora se speriase puţin de agitaţia din vorbele şi gesturile Hagiului. Acestuia-i era foarte greu să stea locului. De ce să chemi un grămătic ? Să afle lumea ? Mintea pătrunzătoare a Tudorei, deşi încă slăbită, înţelesese totul. Constantin Preda va secera unde n-a semănat şi va aduna unde n-a secerat.
Preda se aşează la masă şi—şi stăpîni tremurai mîinii. Făcea un fals, îl făcea pentru prima oară în îndelunga lui viaţă de negustor prosper, dar îl făcea gras şi, Doamne ajută ! înainte de a începe să scrie, îi ceru încă o dată, ceva mai liniştit acum, să se gîndească bine. El va scrie acum în locul omului ei. Va trebui, bineînţeles, să-şi ţină gura. Din cele scrise va ieşi la iveală limpede faptul că Manole Gugiu renunţă la drepturile lui asupra Mără-şeştilor, în schimbul îngrijirii pe viaţă a Tudorei de c ătre ci, Preda, şi urmaşii săi.

Şi în timp ce Hagi Constantin scria încet, suflînd, tăia şi iar scria, risipind hîrtiile în jurul lui şi încer-cîndu-şi pana în a-1 iscăli cît mai atent pe Manole Gugiu, ziua amurgea şi femeia simţea că deasupra ei tavanul începe să coboare, întunecînd camera şi înăbuşind-o. Pe veci !
Pe veci în mîna lui Preda intrase totul ! Cărţile de proprietate ale marăşeştilor şi zapisul de răscumpărare, furate de ea cu bună ştiinţă din casa lui Hoater, zapisul de împrumut şi hrisovul de stăpîn al Lăturoasei, luate de la bărbatul ei în noaptea de care abia acum începea să-şi aducă aminte, dar pe care nu o va mai uita.
Vicleanului negustor îi va lipsi întărirea domnească a acestui act fals pe care îl născocea acum şi poate că oamenii aceia din satul ei de baştină nu-1 vor recunoaşte de stăpîn.
Atîta ură şi dor de răzbunare strînsese în suflet, atîta se schimbase, înеît singurul ei gînd a fost : „Nici lor, nici lui !" Ci îşi spuse numai : ,,Să se aleagă praful de toţi aceşti blestemaţi

munţi ! Să se aleagă pulberea de oamenii lor ! Loc n-am găsit nici la ai mei acasă, nici la bărbatul meu, loc o să găsesc la străini ! Cum fost-a alungat Nicodim, aşa fost-am şi io alungată. îm-plinească-se blestemul meu precum s-a împlinit al lui ! Facă ce-or vrea cu cărţile pentru pământ, dacă mi-o ţine zilele, cîtc oi mai avea !
Nu mi le sfîrşesc singură, cum proastă am fost la Lăturoasa să-mi doresc moartea ! O să trăiesc, să joc tontoroiul pe munţii lor şi o să-1 văd pe nemernicul de Manole tîrîndu-se la picioarele mele, căci l-am lăsat
XVÎI. ATUNCI Î-A VÂZtJÎ...
în ziua aceea de toamnă, Preda Hagiul, în pofida obiceiului său, se sculă cu noaptea-n cap. Se întinse în patul larg pînă-i trosniră oasele şi-şi săltă capul. Se lumina, îşi amintea că, da..., aseară, se întîmplase ceva..., da, venise Gugiu, îi intrase în casă. Oho, mai mult speriat decît înfuriat. Ei, da, îl tot aşteptase să revină în Craiova şi acum îl găsise. Are ceva de limpezit cu... cu naşul său.
Preda călătorea mult vara şi]a începutul toamnei. Nu putea suporta, nu putea suferi verile călduroase ale Craiovei. Treburile lui neguţătoreşti şi le urmărea îndeaproape ; griul auriu şi orzul cu bob plin, peştele din bălţile Dunării şi mîndreţea de zarzavaturi îi duceau la Bucureşti sau în Ardeal. Acum, la prima lui marfă, griul, se va adăuga lemnul şi varul de la munte, şi lîna de oaie de prima calitate, lînă bună. Va aduce cojocari aici şi... Măi, al dracului Gugiu ! Cum de-a descoperit aşa curînd ?
Nu fusese aşa curînd, ci taman în toamnă văzuse cine era hoţul. Pur şi simplu, după plecarea Tudorei venise la Lăturoasa şi, căutînd un zapis de care avea trebuinţă, descoperise lipsa celorlalte.
Nici măcar nu se putuse mînia. Rămăsese ca trăsnit. Pe urmă, trecuse prin fel de fel de stări. îl cuprinsese fierbinţeala, i se răcise apoi tot pieptul. Mîna dreaptă, cu care tot răscolise, îi rămăsese puţin tremurată. Dar i se luase sînge, băuse fierturi şi încet, încet, îşi venise în fire. Unde naiba se dusese Tudora ? Acasă la Mără-şeşti nu era, nici la Baia, nici la Ercea, şi Ion, vătaful

său, trimis la Hoateri să vadă ce şi cum, era cît p-aci să fie omorît cu ciomagul de Minai. La Baia de Aramă nici Milco nu ştia nimic şi ridica din umeri la urletele lui Gugiu. Cum de-1 poate bănui pe el că i-a furat moşia ? ! La o adică, nu poate dovedi cu martori ? Ce, a înnebunit de vorbeşte bazaconii de-astea ? ! Nu, dar lui Manole îi trebuiau hîrtiile. Numai cu cartea putea dovedi — zicea el — că avea parte de Lăturoasa şi ce-o mai fi fost...
Refăcut, Manole parcă înnebunise. Nici plîngerea la Brîncoveanu nu-1 ajutase cu mai mult. Măria Sa trimise ordine severe ; pământul fusese răscolit în lung şi-n lat, dar de urma Tudorei nu se dăduse.
Dar primele zile din toamna anului 1697 lămuriră totul. „Den zece clăi, una, den cinci clăi, jumătate, den mei, den porumb..." Oamenii trimişi de Hagi Constantin ceruseră dijma şi se dovedise cine era acum stăpîn ! !
Uimirea şi furia mărăşeştilor nu avu margini ! Acum se dovedea cine le furase hrisoavele obştei, hrisoave pe care Hoaterii nu voiseră să le dea de bună voie Tudorei. Cine mai era şi ăsta, Hagi Constantin ? ! De unde răsărise ? ! Că-1 păgubise pe Gugiu, nu le păsa, dar că-i păgubea pe ei, le păsa pînă-n cer !
Şi cerul rămînea senin, iar toamna se anunţa lungă şi iarna grea. La Ponoare înflorise liliacul pentru a doua oară. „înapoi, în munte ! înapoi, în munţii noştri scumpi, spre care încep să-şi întindă labele 'murdare toate jigodiile pământului !" Acest gînd al lui Mi.hai Hoater fu al tuturor ; într-o singură zi satul se goli de oameni şi vite.
' Pe cărările ce urcau spre Vîru 'Nalt şi coborau apoi spre Cerna, pe drumuri ştiute totdeauna numai de ei

şl niciodată de potere* sătenii se întoarseră la conacele şi stînile pe care abia ie părăsiseră. „înapoi, în munţii pe care nu vom lăsa să ni-i ia alţii şi alţii ! înapoi, în munţii care nu vor lăsa să fim jupuiţi de ce-i al nost' !>v
Şi oamenii lui Constantin Preda se întoarseră eu carele goale.
. Nedumerirea şi furia de la început a mărăşeştilor se transformă în ură. O ură grea, ca şi

iarna ce se anunţa, o ură adâncă, aşa cum sînt prăpăstiile în munţii lor.
Locul pe care se strîngea dijma rămase pustiu. La Baia sau la ocne, băiaşii se distrau trimiţînd ps oamenii lui Preda în cele patru colţuri ale zării, numai spre munte. nu. Unul le spunea că au fugit dincolo, la sîrbi, şi pas de-i mai urmăreşte, altul le zicea că s-au dus cu toţii la domnie să se jeluiască.
Hagi Preda se mînie, auzind astfel de bazaconii. Era limpede că fugiseră în munte. Dar nu vru să-şi mărturisească nici măcar sieşi că i-era teamă de-o jeluire la domnitor ; s-ar fi descoperit falsul, căci n-avea şi nu putea avea întărire domnească pe el şi atunci...
Aşa era, nu se gîndiseră să facă jalbă. Se puteau apăra, puteau lupta singuri. Şi deşi erau risipiţi acum, în aceste zile calde numai ia amiază, din cînd în cînd se adunau la Corcoaia, căci unul din conacele Hoaterilor era aici, unde iarba se aşterne vara într-un cîmp triumfător de verde şi unde rîul se repede urlînd din Chei, ca apoi să susure doar, asemeni unui pîrîiaş. Aici apa e adîncă, adîncă de tot şi verde ca iarba şi albastră ca cerul amiezelor de vară.
Nu mai erau pe „linia" satului lor, ci pe Corna, în amonte, mai aproape de Călugărcni Cloşani decît de Obîrsia.
293
Mu mai făceau nici cărăuşie acum toamna, că sâ-şi mai scoată un ban, aşa cum făceau de obicei. într-o zi, un călător întîrziat trecu pe acolo şi Minai îl adăposti peste noapte. Conducîndu-1 peste munţii Pietrele Clo-şani, îl îndrumă cum să ajungă în satul unde locuia fratele său, Luca, apoi să ţină vadul Motrului pînă la Padeş. Aflînd că merge la Craiova, pregăti o traistă curată, spălată în zer şi o umplu cu pămînt. Pe urmă îl rugă să caute pe negustorul Preda de-i spune şi „Hagi", deşi numai credincios nu poate fi... în sfîrşit, să-i dea traista cu pămînt, chiar aşa, e pămînt cu cea mai minunată păşune, care hrăneşte cele mai grase oi, ce dau cea mai moale lînă şi cea mai bună brînză. Chiar aşa să-i zică, repeta Mihai omului mirat de tot ce-i spunea păstorul acesta tînăr, înalt, slab şi negricios, cu cojocul mare pe umeri şi cuşma de miel trasă pe sprinceană.
Să i-o dea din partea lor, a moşnenilor mărăşeşteni şi să-i mai spună că dacă vrea pămîntul lor, să vină singur să-1 ia. Dar să fie sigur, la masa de ospeţie îi vor da să mănînce din acest pămînt !
Primind ciudatul dar, Preda pălise şi zăbovise în a pleca spre locurile acelea nesigure dar, după cum bine ştia, prea bogate. Traista ajunsă la el era o ameninţare.
Oamenii aceştia se hotărîseră să nu mai plătească nimănui, să redevină moşneni liberi. Să deie domnitorului domnescul, să-şi pască oile ca şi pînă acum, să facă spre Ardeal cărăuşie, să vîneze şi să-şi trimită băieţii la ocnele de aramă, cu alte cuvinte să-şi vadă de treabă, aşa cum şi-au văzut totdeauna.
Dar zapisul luat de la Lăturoasa spune limpede : ,,De bună voia noastră şi nesiliţi de nimeni...". Va să zică oamenii aceştia au fost în stare să-şi dea plocon
294
munţii ? ! Şi lui îi trimit traista cu pămînt ? ! Ilaida de ! Şi se mai pun şi chezaşi cu proprietăţile obştei libere pînă vor putea plăti ? ! Trebuie să fii tîmpit să crezi aşa ceva, îşi tot zicea Preda. Nu plătiseră, ştia bine acum, ce făcuse într-o zi de nebunie Tudora...
Sucise mult în mîini zapisul de împrumut furat în primăvară de la Gugiu şi îşi dăduse în cele din urmă seama de falsul făcut. Mai făcuse şi el unul, aşa că ce mare lucru... în clipa aceasta îşi chemase băiatul.
N-avea cu altcineva a se sfătui. Pe el îl lăsa urmaş şi era drept să-i spună ce-a fost, ce este şi măcar ce-1 aşteaptă.
Stoian îl ascultă fără a scoate o vorbă. Foarte înalt şi aproape gras, nu-1 atrăgea nici o femeie, spre deosebire de tatăl său care nu se da nici acum în lături cînd i se ivea prilejul.
Stoian ţintea spre bogăţie şi mărire şi va mitui, spuse el Hagiului, pe oricine şi cu oricît pentru ca actul fals făcut între Tudora şi tatăl său să aibă acoperire. Ce, doar şi boierii cei mari din jurul domnitorului puteau da astfel de întăriri... Numai să nu fie oltean, adăugă Preda. Şi încheie zicînd că puteau s-o păţească neam de neamul lor.
Fiul său nu se lăsă. îl sfătui pe Hagiu să-i lase deocamdată pe blestemaţii aceia de munteni în pace.

— Doi, trei ani n-o fi foc dacă nu le ceri dijma, spuse el. Lasă-i să se potolească. Şi-apoi, cîte prilejuri nu s-or ivi ? Constantin Vodă e hărţuit cum nu se mai poate ; de cînd merg în casele lui Petre Obcdeanu am aflat şi eu cîte ceva...
— Dar Măria Sa ţine cu prostimea, îi întoarse Preda vorba.
— Aşa e, bineînţeles. Şi îi mai are şi pe Cornea Brăiloiu şi Petre Obedeanu Ungă el. Dar nu uita, ţaţă,
că aşa cum se strecoară cu vorbe printre nemţi .şi turci, îl prindem noi cînd n-o avea vreme să-şi lămurească bine ce-i cu hrisoavele astea. Pune parafa de întărire şi gata ! Şi-apoi, ţi-am mai spus, zîmbi el larg spre negustorul care-1 asculta atent : dacă n-o fi domnul nostru Constantin, o fi altul în locul lui ! S-avem noi cu ce plăti omul şi... las' pe mine !
— Ştii de ce mi-e teamă, Stoiane ? De-o vorbă : Cine cal străin încalecă, repede-1 descăleca. Uite, de asta mi-e teamă l
Nu se sfătuiseră ce să facă dacă Manole va veni peste el şi nici Hagi Constantin nu se gîndise deocamdată, începea răzbunarea lui, marca lui răzbunare în ziua în care Gugiu, aparent calm, îi intrase în casă.
Nici tu ,,Să trăieşti, nasule !". nici tu „Vin bun mai ai ?", nimic din toate astea. Bîlbîindu-se puţin, îi spuse că are ceva de lămurit cu el, acum, cînd Preda revenise în Craiova pentru mai mult timp. Adăugă că femeia lui a fugit, că el n-o mai recunoaşte de nevastă, că a luat pe alta, dar bănuieşte că Tudora s-a mîniat şi i-a şterpelit nişte hîrtii din lada lui cu încuietoare secretă. Şi ce femeia leagă, nici dracul nu mai desleagă. Ce-o fi vrut să facă cu ele ? Că ştii cum sînt muierile : poftesc şi la urdă de curcă şi la lapte de cuc. N-are decît după el, dar în ladă era cartea... cartea de proprietate a moşiei lui ! Şi începu să strige. Preda îl lăsă să se zbuciume cît putu. Semăna cu un cotoi bătrîn oare a pus laba pe coada şoarecelui, după ce i-a pîndit nu ştiu cît timp gîtul. Nu-1 strînge mai rău ; nu-1 ia în dinţi, ci-1 lasă să se năucească singur, încer-cînd să scape ; labele, spinarea şi capul sînt libere, coada nu şi-o poate smulge. Dac-ar renunţa la

ea ! Dar ce-ar i'i pentru lumea şoricească unul fără coadă ?
Manole nu putea renunţa la Lăturoasa ! Nici măcar odată cu capul ! Atunci îi povesti celuilalt că zăcuse bolnav şi că babele îl sfătuiseră să mănînce şi să bea mai puţin. Aşa că respinse ulcica pe care Preda o întindea spre el, surîzînd viclean. E drept, arăta mai slab şi mai palid. Dar se simţea mai uşor şi mai bine, gata să cadă la înţelegere cu naşul său.
— De unde ştii Manolache, finule, că la mine-s hîrţoagele alea pentru care te zbuciumi atît ?
— Păi... păi... Manole Gugiu se îneca, nu alta. Păi n-ai trimis oameni să ridice dijma la Mărăşeşti ? ! izbucni deodată. De ce eşti hoţ '? ! Măăă !
Hagiul se stăpînea.
— Cine a fost primul hoţ dintre noi doi, ai ?
Asta era ! Gugiu simţi că mintea i se tulbură iar, aşa cum simţise cînd căzuse bolnav. Se răzbuna pentru ce-i făcuse odată ! Dar îi plătise ! ! Şi şi-1 făcuse naş ! Prieten mai apropiat ca el nu avea ! Şi acu'...
— O să-ţi dau moşia înapoi, Gugiule, aşa cum mi-ai înapoiat şi tu banii atunci. Să n-o trimiţi pe muierea asta a ta a nouă să mă întoarcă... Să ştii că pun mîna pe ea ! Zici că nu mai vrei să ştii de femeia ta... Bineee ! Se ridică încet, cu mişcări înadins încetinite, şi reveni cu un sipeţel. Aici ai cărţile moşiei tale : Lăturoasa ! Aproape scuipă cuvîntul. Să dai acatiste pentru sufletul meu bun, căci ţi le înapoiez şi, deşi puteam să le trec la mine cu orîcîţi martori ai fi venit, te las stăpîn acolo...
Insă nu-i spuse nimic de actele mărăşeştflor.
— Să ştii, nasule, că iubirea de argint o să te bage în pămînt !

— Mulţumesc, la fel !
Abia părăsise camera şi Tudora întră. Era şi mai palidă ca de obicei, iar de sub tulpan îi ieşeau dteva şuviţe de păr cărunţit, în dezordine. Preda duse un deget la buze :
— Tudoro, hai să limpezim acum ce mai e de limpezit. O măsură cu privirea ; nu, nu era bună pentru el în aşternut. N-o dorise niciodată, nici pe vremea cînd arăta mai bine. Era

prea slabă şi bălaie pe deasupra. Dar fusese înţelept s-o reţină pe lîngă casă.
— Noi doi am făcut o înţelegere în scris precum că zestrea ta a rămas în seama mea. Se înţelege că eu am drepturi acum asupra pămîntului ele acolo ; nu numai prin zestrea pe care ţi-o iei înapoi de la Gugiu, dar şi prin hrisoavele pe care mi le-ai dat.
Tăcu o clipă, aşteptînd ca femeia să spună ceva. Apoi urmă :
— în privinţa asta, nc-am înţeles încă din vară ; rămîi în casa mea toată viaţa ; nici n-ai avea un' te duce.
„Unde eşti Sava, om blînd ?" zbură gîndul chinuit al Tudorei.
— Vei lua, începînd de azi, locul chelăriţei, bătrîna e prea dărîmată ca să mai poată munci. Dar eu am trimis ca să-mi ridic dijma de „acolo" şi muntenii tăi obraznici nu mi-au încărcat carele şi s-au făcut că nu au habar de ceea ce le cer. De ce ? <
Tudora tăcea. Hagiul voise să profite de zapisul prin care mărăşeştii se împrumutaseră la bărbatul ei. Şi ea rămînea în casa lui Preda ca una ce-i vîndusc cu această condiţie. Oh ! De ce nu stătuse mai mult de vorbă cu fraţii ei ? De ce nu-1 ascultase pe Sava ? Ce-o apucase să-şi asculte bărbatul atunci ? Parcă-1 apu-
298
caseră dracii, nu alta ! Ce pierdea ea ? Lăturoasa ? ! Dar şi la Mărăşeşti ar fi fost în casa ei ! Ce e acum ? Chelăriţă în casele unui străin ? ! Şi izbucni în plîns.
Preda ridică din umeri. Aşteptase un răspuns şi primise lacrimi de muiere care-1 scoteau din sărite, căci, deşi nu arăta, se pierdea repede în faţa lor cînd plîn-geau. Dar nu-i mai păsa de ce-i va răspunde fina. Actele între ei erau făcute, actul în care-1 semnase pe Manole precum că îi cedează zestrea femeii Tudora şi zapisele şi hrisoavele mărăşeştilor era făcut, şi, cel mai bun lucru, toate dovezile stăpînirii munţilor erau la el, datorită furtului acestei femei care plîngca acum stăpînit în faţa lui.
In unul din acestea, cuvintele ,,Dc bună voie şi nesiliţi de nimeni..." erau aur, căci, presupunîndu-se că ţăranii aceia au dat în scris acest lucru lui Gugiu şi Gugiu lui, Hagiului, munţii erau oricum ai lui ! Cum s-ar zice, clar din dar... Cine-1 pusese pe Gugiu să adauge „de bună voia noastră" ? De ! Toţi vor şti că a fost aşa şi nu va bănui nimeni, niciodată, adevărul.
Martorii iscălitori ? Dar oamenii aceia nu mai aveau o bucăţică de hîrtie măcar cu care să-şi dovedească stăpînirea din strămoşi ! Ce ar mai fi trebuit martori cînd el ar fi putut aduce martori cu duiumul ? Patruzeci şi opt strîngea deodată din oamenii lui devotaţi, numai să le fi pus cîte o punguliţă grea în mînă...
Poate că boierul Lăturoasei nici nu ajunsese bine acasă la el, cînd Preda începu să facă pregătirile de plecare, căci nu ştia la ce să se aştepte din partea celuilalt. în seara aceea trimise după oameni şi, repe-tînd mereu lui Stoian că fierul trebuie bătut cît e cald, deşi acesta se împotrivea, dădu peste traista aceea de
299
cioban, în care rămăseseră uscaţi şi fărîmicioşi, bulgării de pămînt luaţi de pe malul Cernei. I se păru ciudat că nu o aruncase.
Şi acum, sculat cu noaptea în cap, dar pregetînd să se ridice din pat, retrăia ziua de ieri. Se aşează în capul oaselor ; avea o groază de treburi de făcut înainte de plecare.
în cele din urmă, Stoian îl sfătui să nu ia cu el cu nici un preţ zapisele ticluite, căci încă nu-s „terminate" de tot. Să vorbească cu ei, aşa, ca nişte prieteni, ,,aşa s-a întîmplat, oameni buni, finu-meu Gugiu mi-a cedat dreptul lui asupra obştei voastre, voi tot plătiţi, vă e totuna cui daţi..."
Tatăl îi spuse că greutatea nu va fi să-i limpezească, ci să-i găsească !
în scurtul popas pe care-1 făcu la Baia de Aramă, Hagi Constantin Preda ceru lui Milco o călăuză.
— Eu sînt de fel de la cîmpie şi nu-s obişnuit cu muntele. Oamenii ăia, nebunii ăia, or fi risipiţi pe toate coclaurile. Şi doar vin pentru drepturile mele !
Milco se încruntă, Mara, care era de faţă, îşi duse palma la gură şi ieşi repede, să nu mai audă astfel de grozăvii.
— Nu-s nebuni, boier Preda. Da'... cum des-a-ndu-rat Gugiu să-ţi dea bunătate de munte ? Mă tot întreb. Cum s-a-ntîmplat ? Eu zic să te mai gîndeşti. Lasă-i acum..., pînă la

primăvară... Nu te duce acum la<munte.
Dar în sinea lui îşi spunea : „Tot aia-i. Tot nu mori do moarte bună..."
Preda se gîndi puţin înainte de a-i răspunde.. Cu nici un chip nu va spune cum a ajuns Tudora la casa lui. Nici că-1 va fierbe pe Manole în oală seacă nu-i va spune. Ce era de fapt acest Milco, să-i dea lui soco-
300
teală ? Un băiaş mai mare peste alţii, un staroste care mai şi făcea pe deasupra negustorie cu ţîrîita.
Dar Băiaşul era un bărbat care dădea socoteală numai Banului Craiovei şi Măriei Sale. Negustoria lui, ce-i drept, nu era întinsă în toată ţara, dar avea vad bun. Cine ştie ce gîndea acest voinic bălan care vorbea atît de liniştit ?
Gîndurile acestea din urmă atîrnau destul de greu, ca Preda să se hotărască pentru o minciună, dar... dar dac-ar fi ştiut că în satul acela bălaiul are veri buni, sau, mai bine zis, da>c-ar fi cunoscut cu adevărat cine era pentru oamenii muncitori şi cinstiţi, nu i-ar mai fi cerut nici măcar călăuză, căci drumul de întoarcere îl cunoştea.
— Degeaba îmi ceri cartea ; îţi spun că n-o am la mine. Ea are întărire domnească, dar de ce s-o arăt unora ce nu ştiu a deosebi parafa lui Brîmcoveanu de cea a inelului meu ? !
— Adică, ce cauţi pe pămînt străin, să iei ce-i al altora ? Sînt starostele băiaşilor si familiile unora trăiesc la Mărăşeşti. Răspund eu pentru ei, n-ai ce căuta acolo ! O fi fals zapisul tău, negustorule, de n-ai venit cu el ! Sau credeai că aici nu găseşti ştiutori de carte ? ! Sau din cei ce ştiu ce-i nedreptatea ?
îl apucă cu amîndouă mîinile de găitane, apropiin-du-şi-1 cu putere şi îi suflă în faţă :
— Du-te, îţi dau călăuză. Dar fă-ţi testamentul înainte de asta. Te-aş putea trimite în lanţuri la Craiova, căci ştiu că minţi. Dar las oamenii si soarta să-ţi spună ai cui sînt munţii. Şi dacă scapi teafăr, deşi mă îndoiesc, la Craiova vei da socoteală Banului şi în ziua aceea la dreapta sa voi sta eu — să-ţi purice bine hrisoavele cu care te lauzi !
,301
Preda se smulse din strlnsoare şi păru mai nehotă-rît de cum venise. In schimb, starostele se hotărîse. Unul rău mai puţin, un hoţ mai puţin, cu atît mai bine !
Şi îi dădu o călăuză. Treaba negustorului ! El încercase să-1 reţină. Restul era pentru ceilalţi, pe care-i cunoştea îndeajuns. Şi în timp ce Preda cu oamenii săi înarmaţi se îndrepta spre Brebina, pe drumul de care ce duce la Mărăşeşti, pe Valea Găinii pomi în galop un călăreţ. Goni peste Boncea şi coborî în sat, scurtînd mult drumul. Strigă din răsputeri în dreptul primelor case şi oamenilor, care abia reveniseră la vetre, bănuind că vremea rea nu va mai aduce peste- capul lor si alte urgii, le fu dat să audă că Preda venea el însuşi şi că avea cu el slujitori înarmaţi.
In trei săptămîni reveniseră de două oii din munte \ Asta era bună ! Minai Hoater şi prietenii săi se sfătuiră repede.
— Muierile să stingă focul la cuhnii ! Să-şi ia copiii, vitele şi cîinii si să urce pe deal, în pădure ! Iar noi trecem de Obîrşia Cloşani şi le spunem celor de acolo să-i îndrepte după noi la Vîru' Nalt. Pe cai, fraţilor, şi să ne-ajute ăl de sus !
— Să-ţi spun drept, vorbi Ilie Tunaru către fostul băiaş Vasile, să-ţi spun drept, mai bine rămîneam la Gugiu.
— Te-ai îmbătat de dimineaţă ? De ce, Ilie Z
— Vezi... acu-i însurat cu o fată din sat. *
— Şi mult am cîştigat noi din asta ? A Paulescului a fost o lepădătură care n-a vrut decît galbenii precului.
— Taci, mă, că te-aude... Vai de viaţa bătrînilor între ciocan şi nicovală.
— Da' Tudora lui Hoater de unde era, nu din sat ? Din lună ?
302
—- Da, da1 asta-i poate face copii ; şi copiii Sinaran-clci au parte ia obştea noastră, aşa că pînă la urmă tot ne-am fi-nţeles... dacă n-am putut-o face cu Gugiu...
— Poate că ai dreptate, spuse celălalt gânditor.
— Ţi-e teamă, Hoatere ? îl întrebă Samfir.
— Mie ? De ce să-mi fie ? Călăreau alături.

— Tu ai auzit de boierul cel lacom care s-a-mbrăcat în piele de bou ca să sperie pe săracul ce avea o comoară, să i-o ia ?
— N-am auzit, zîmbi Samfir.
— Ei, să-ţi spun eu atunci. A rămas cu pielea lipită pe el. Şi tu, Ilie, prietene, te-ai speriat vreodată de vreun bou oarecare ?
Descălecară într-un loc unde înălţimile se apropiau mult, înăbuşind în roşul tomnatec cenuşiul cerului. Era foarte frig.
— He he heeei ! ! Eheheeei ! !
Strigătul răsună în dreapta lor. Un grup de călăreţi se ivi din vale.
— Nu coborî ! Ăştia iau ostateci, îl ţinu de mînă Tunaru pe Hoater.
— Lasă-mă-n pace ! li arătăm noi lui ! Asta-i ca lipitoarea ! Nu zice „Ajunge'* pînă nu cade.
„De ce nu-i Nicolae aici ? El ar fi descurcat totul", gîndi pentru o clipă Mihai. Şl-şi închipui că tot neamul trecut de pe lumea asta al Sgîndărilor îl priveşte. Apoi porni să iasă din pădure. Deodată, o piatră pe care calcă, îi schimbă ghidul. O luă şi o aruncă cu putere, spre dreapta. Răsună o împuşcătură.
— Au armele pregătite, blestemaţii, rosti careva înăbuşit.
303
— Mărăşeştilor ! strigă Preda. Am venit la voi cu gînduri paşnice. Ieşiţi la iveală, să stăm omeneşte de vpruâ, să ne-nţelegem !
— Cu flintele după tine, nu ? spuse Mihai încet. Şi mai aruncă o piatră. Era ascuţită, ca toate de pe aici, şi ea lovi piciorul unui cal ; animalul tresaltă şi necheză puternic.
Dar ceilalţi înţeleşeseră gîndul mezinului lui Hoater. O ploaie de pietre se abătu peste grupul ce sta nehotă-rît pe potecă.
Călăreţii întoarseră caii. Nu le plăceau locurile acestea pustii şi reci. Vîntul şuiera urît dinspre piscul acela înalt şi nu ştiai niciodată ce se poate întîmpla.
— Staţi pe loc, altfel vă mănîncă ocna ! zbieră Preda la ei. Se ţinea greoi în şa, încercînd să-i aducă înapoi. Deodată auzi un strigăt din pădurea de unde, aruncate de mîini nevăzute, porniseră pietrele acelea colţoase.
— Unde ţi-s drepturile, Hagiule ? Să vedem şi noi cartea !
— La Craiova am toate zapisele, zbieră el spre locul de unde bănuia că pornise strigătul. Era roşu la faţă din cauza efortului, a furiei şi a fricii totodată. îi venea să fugă ! De unde ieşise pe dos tot ce gândise să facă ? Şi cine îi adunase aici ?
— Trage, negustorule, răsună provocator glasul unuia. Mai bine o dată moarte, decît o viaţă cu ştreangul de gît.
— Care-ai vorbit ? strigă Preda din (potecă. Ia să te văd !
Atunci i-a văzut ieşind din pădure, bărbaţi înalţi şi negricioşi, sprinteni în cojoacele lor mari, bărboşi şi încruntaţi. Păşeau încet, sigur, cu ciomege în mîini.
— O să vă chem în judecată !
304
— Ia ascultă aici, vorbi unul, şi Preda nici nu putu vedea la început cine vorbise. Era bătrîn, scund, cu faţa lată şi roşu în obraz. Palma lată se sprijinea pe o bîtă scurtă şi vocea, puternică, îl ţintui pe loc.'
—■ Ia ascultă aici, negustorule ! Ce-ţi veni să oboseşti spinarea calului cu osînza ta ? Să rămîi acasă, negustorule, şi să-ţi vezi de-ale tale ! Io-s Trăilă şi-ţi spun asta cum ţi-ar spune-o toţi ceilalţi !
— Da' ce vă doare pe voi că aţi trecut de la un stă-pîn la altul ? Dac-aţi fi cuminţi, porni Hagiul să rostească pe cît putea mai liniştit, o s-o duceţi mai bine cu mine decît cu...
„Doamne, parcă altfel zicea Stoian să le vorbesc. De ce nu l-oi fi luat cu mine ? N-aş fi rămas singur". Şi îl trecu un fior.
—• Da' nouă nu ne trebuie stăpîn ! strigă Paulescu cît putu mai tare, deşi se simţea cam slab de piept în ultimul timp.
— N-ai primit ploconul ? ! Săcuiul cu pămînt ! Că ţi l-am trimis proaspăt ! A fost bun ? Ori vrei să-1 guşti acilea ? !
Începură să rîdă. Ce oameni ! Nu se poate lămuri cu ei. Şi parcă-i spusese ceva Stoian... Şi-

n faţa lor nu-şi poate mieri vorba. Ia să-i ia odată tare :
— Dacă nu-mi daţi dijma, ca rumâni ce-mi sînteţi, dau foc satului !
Vorbele din urmă, nesăbuite, îl costară viaţa. O ploaie de pietre se abătură asupra Hagiului şi nu se ştiu niciodată de cine fusese aruncată cea care îl nimeri în tîmplă.
305
Câzu greoi de pe cal şi frunzişul veşted al pădurii se întunecă, din roşiatic cum fusese. Ii mai trecu o dată prin minte că greşise cu ceva şi că Stoian va face totuşi aşa fel ca să rămînă stăpînul lor, Stoian, căruia-i izbuteau şi-i vor izbuti toate...
Acestea se petreceau în septembrie 1697.
„Vultus fortunae variatur imaginae lunae ; Crescit, decrescit, constans persistere nescit"*
PARTEA A PATRA
* „Faţa norocului se schimbă asemenea chipului lunii; creşte, descreşte, nu poate rămîne aceeaşi" (lat. în orig.)-
XVIII. CU VREREA NOASTRĂ
Luna lui rnaiu, 1699. Pe drumul ce ducea spre Cornet şi izvorul de la poalele lui era un du-te vino de oameni şi care. Se aducea var şi piatră şi zgură şi pe deal nu conteneau strigătele vesele. Băiaşii îşi ridicau biserica şi Miîco însuşi îi grăbea. Avea să se ridice albă şi mîn-dră, cu zidul lat şi tinda răcoroasă şi va zîmbi de aici, de la poalele Cornetului Băii !
— O să-i punem o şindrilă strălucitoare pe coperiş ! zicea Lungu, mărăş<?ştean, venit pentru un timp să lucreze la aramă, vesel şi transpirat, cu tot frigul.
Se anunţase vel ban Cornea Brăiloiu şi oamenii se bucurau. De la Tismana, băiatul mai mare al lui Milco, Semen, sosi şi el. învăţa acolo meşteşugul buchiilor cu călugării şi se vorbea că va fi chiar mai învăţat decît însuşi tatăl lui. în curînd, ceilalţi doi mai mici, Milco şi Gheorghi, îl vor urma. y
Sosiră de la Tismana Neagoe şi Partenie, călugării ce trebuiau să zugrăvească biserica. Stăteau la taifas la hanul lui Milco şi nu-şi ascundeau bucuria de cinstea ce li se făcuse. Şi-apoi, vin ca aici nu mai băuseră ei de cînd se ţineau minte, iar fustele ce treceau prin faţa ochilor lor îi făceau să creadă că raiul a coborît
308
po pămînt ; femei mai frumoase ca la Baia nu mai văzuseră ! „Ai îmbătrînit, sfinţia ta ? şoptise Partenie lui Neagoe. Toate muierile de la munte sînt cu vino-ncoa ! iartă-mi, Doamne, euvîntul..." In sinea lor, fiecare din cei doi îşi promitea să nu lase să-i scape nici an prilej, după postirile de toate felurile, lungi, de care aveau parte la mînăstire.
Intră în han, să se mai răcorească, zicea el, Buzerin.
— Acu' o să fie loc pentru horile miresei ! Aha ! Şi se aşează la masa călugărilor.
Tăifăsuiră un timp şi felul plăcut al băiaşului cu vorbă deschisă, privire bună şi glume pe limbă îi hotărî pe cei doi, încă ruşinaţi, să-1 întrebe dacă ştie vreo vădană..., sau vreo nevastă rea de muscă..., fiindcă ei fac slujbe şi pentru păcate de-astea, nu-s numai zugravi. Şi mult se mai mirară cînd Buzerin le spuse că pe-aici necuminţenie nu s-a mai pomenit de o sută de ani si cînd se ridică grăbit să plece. De fapt, voia să dea o fugă pe Valea Găinii, acasă, să-i spună nevestei că doi călugări de la Tismana umblă după fuste şi să se ferească clc ei ca de foc !
Neagoe era scurt în picioare şi, dae-ar fi mîncat după cît îi cerea stomacul, ar fi fost gras. Partenie era lung, lung de nu se mai termina parcă şi atît de slab de credeai c-o să-1 dai jos cînd sufli pnai tare.
Se apropie de ei tînărul Semen. Avea mersul drept şi spatele lat al tatălui său, Milco.
— Tata o să-şi întindă sigur locul de popas, zise el apropiindu-se. Să vedeţi ce-o să fie duminica aici! O să se albească de straie de sărbătoare coasta ce urcă la Cornet !
In aceeaşi clipă, Mara ieşi din: cămări şi—si văzu băiatul : ■ .
■
309
— De ce nu eşti la lucru pe Cornet ? Carele nu se descarcă singure şi nici biserica n-o să se facă cu de ia ea putere, se oţărî Mara la el. Du-te la muncă! Te-ai lenevit, învăţatule ?
Şi cînd Semen se ridică şi ieşi, privirea mamei se îndulci.

Pe măsură ce grămezile de zgură şi var se adunau la malul apei, Milco vedea înfiripîndu-se vechiul său vis. Venea de la Ponoare varul şi de pe malurile Bre-binei zgura de aramă, acea zgură pe care, cu ani înainte, sperînd mereu în înălţarea zidurilor şi fiind om gospodar, ordonase să fie adusă toată la un loc.
în acest sfîrşit de mai al anului 1699, care nu anunţa cu nimic începutul verii, tremurau de frig cei ce stăteau gură cască, privind la băieşii şi muntenii care săpau temeliile, omorînd şerpii ce mai dormitau sub stratul gros de frunze uscate. Ctitorul aşteptase destul ! Grăbea cit putea lucrul, pentru că timpul zbura acum prea repede pentru el.
în iarnă, la încheierea păcii de la Karlovitz, Cornea Î3râiloiu, de cinci ani mare ban al Olteniei, revenea în ţară, căci misiunea sa pe lingă Poartă luase sfîrşit. Şi acum, în mai, în dimineţile înnorate si totuşi tare friguroase, banul venit la mînăstirea Tismanei dorea să se abată la Baia de Aramă, căci era unul din ctitori şi dăruia moşia Apa Neagră bisericii căreia ii va da şi podoabele. 4
In acest timp, şanţul de temelie era terminat şi i se făcea sfeştania. Un şanţ adînc, săpat în dealul pietros, să ţină bine biserica lor ce se va ridica una cu dealul, crescută din pămîntul şi inima băieşenilor.
în genunchi pe marginea şanţului. Milcn Băiaşul, rugindu-se, vărsase vin sfinţit în amintirea celui ce dis-
310
păruse cU şase ani în urmă. Se cufundă în gînduri — Dochici pierise, victima a grabei sale poate —, şi fantoma uscăţivului şi negriciosului său prieten se preumbla nestingherită în şanţul din faţa lui. Simţi o ameţeală mare şi se grăbi să se ridice. Privi încă o dată în jos, nimic ; dar era sigur că, întorcînd ochii, în mulţimea adunată la sfeştanie, îl va afla şi pe Dochici.
într-un colţ se zidiseră, în acest timp, un cap do cocoş şi un ban de aur. Lui Milco nu-i trecea însă ameţeala şi se retrase. Aici, în dreapta, crucea de pe mor-mîntul lui Dochici se înnegrise, aşa cum fusese aitunci cînd l-au găsit şi trupul celui ce odihnea sub ea. „Va trebui să pun să i se cioplească cruce de piatră. N-a lăsat pe nimeni în urma lui... şi... sînt eu oare vinovat ? ! Eu l-am trimis la moarte ?"
Deşi îşi punea a mia oară această întrebare, Milco începu brusc să tremure din tot trupul şi simţi nevoia să se aşeze din nou. Căută cu ochii pe Mara şi n-o văzu. Băieţii lui erau şi ei pesemne acolo, voinici şi frumoşi — aproape bărbaţi, dar în trupul starostelui se răsuci parcă ceva.
Nu-i făcea bine să mai rămînă. Retrăi a nu ştiu cîta oară graba cu care-1 trimisese pe Dochici la Cra-iova — ce-1 apucase ? Poate Manole avusese dreptate eînd i-a strigat după aceea, furios : „Apucatule !" Apucat de ce ? De grabă ? De grijă pentru porunca domnească ? Şi totuşi... fusese cu adevărat poruncă ? Nu fusese dorinţa băieşilor şi a lui, marea lui dorinţă ?
Şi iată, ea începea să- se împlinească în luna lui florar a acestui sfîrşit de secol, aşa cum se vor împlini văzînd eu ochii zidurile late ale acestei biserici albe şi trainice.
„Măi Dochici, prietene, măi fratele meu, asta să fi fost soarta ta ? Ai să mă ierţi vreodată ?'•
311
Se înălţa biserică de zid ia Baia de Aramă, sub ctitoria vestitului Milco Băiaşul, nepotul nu mai puţin pomenitului Poznan Căpitan, se înălţa în amintirea primului dintre copii, care-i murise, iar el, ctitorul, stă rezemat de crucea de pe mormîntul unui prieten şi toate gîndurile lui sînt pentru acesta din urmă.
Ridică ochii şi încremeni.
In straiele în care, într-o dimineaţă de august, călărind vesel, părăsea hanul pentru a se întoarce pe năsă-lie, Dochici, sprijinit de crucea de alături, îl privea. Avea, cerule ! un zîmbet trist, de milă parcă pentru staroste. Sta neclintit.
Milco îşi plecă ochii. Nu rezista. Simţea o usturime uşoară pe pielea capului şi rece la inimă. Ridică privirea şi iar îl zări.
„Dochici !" îi veni să urle, dar buzele nu putură scoate un sunet măcar. Dochici... o ploaie de întrebări îi năvăliră ; i-era teamă să se mişte. Şi, dintre toţi oamenii care se risipeau acum, numai lui i se arătase ? Numai el îl zărise ?

Dar întrebarea aceasta şi-a pus-o mai tîrziu cînd, întins pe patul lui tare, deschise o clipă ochii.
Era linişte acum în cămara în care se agitaseră atîta femeile. Milco fusese ridicat in nesimţire şi dus grabnic acasă ; se răsturnase parcă lumea, nu alta. „Dar de ce să mă supăr că m-aş putea petrece ? Doar pămîntul te naşte, pămîntul te creşte, pămîntul te mistuieşte". Zîmbi Marei care-1 veghea. Apoi închise iar ochii.
Ce semn ar fi putut să fie ? Bătrînele spun că morţii se arată o singură dată celor pe care i-au îndrăgit mai mult. I se apropie lui, totuşi, zilele de capăt ? De ce apăruse ? Ce voia să spună zîmbetul lui încrucişat cu milă ? „N-aveţi voi, oamenii, stare pe pămînt... Nu staţi

locului... La ce bun ? Te zbaţi în necazuri fără sorţi de cîştig şi ridici biserica pentru o. lume care nu-i ?"
— Dar tu, de unde-ai venit ? „Cum «De unde-am venit ?»"
— Milco, stai liniştit, Mi Ic o, se repezi Mara. Am fost iiici tot timpul... ia, bea de-aici fiertura asta.
— Nu beau, femeie-, lasă-mă ! N-am nimica ! Ai văzut copac să cadă dintr-o lovitură ? Ca' orice bărbat, lui Milco nu-i plăcea să se îngrijească şi n-ave'a încredere în buruieni. Cui să spună ? Cum să spună ? A fost vedenie ? Dar i se păruse că dac-ar fi întins mîna, l-ar fi atins. Numai că n-a putut.
Mara îl întrerupse din gîndurile încîlcite :
'— Cu cmc vorbeşti, dragul meu ?
— Doar n-am vorbit cu tine, femeie. Am vorbit cu... Nu, trebuie să tacă orice-ar fi. De ce-i zîmbise aşa
trist ?
— Sărut mîna, părinte...
Intrase popa Tudose şi se aşeză pe marginea patului.
— Tot binele cu domnia ta, staroste ! E semn de sus boala asta la sfeştania temeliei ?
— O fi... trebuia s-o facem mai de mult.
— Vel ban Cornea îţi trimite sănătate şi vorbă să te înzdrăveneşti repede. Domnia Sa...
— Părinte, aş vrea să faci o slujbă. Mi-e sufletul greu, părinte...
Mara părăsi încăperea.
— Sigur, fac o slujbă. Pentru ce ? Sau... cui ?
— Să-1 pomenim pe Dochici.
— Dochici ? De-a murit atunci, la secetă ? Păi i-ai tot făcut ca să nu mai fie supărat pe domnia ta.
— Parcă numai el s-a prăpădit atunci ? Părinte, vreau să mă spovedesc. Sînt vinovat, eu tot mă simt

vinovat de moartea lui, sînt tot atît de vinovat că n-am reuşit să-1 potolesc pe Manole Gugiu cînd trebuia...
Milco se agita. Preotul îi prinse mîna prea rece şi căută să-1 liniştească.
— Mă duc să aduc cele trebuincioase. Şi nu-ţi mai face griji atîtca. Domnia ta eşti omul nostru, trebuie să dai curajul la toţi.
Fusese o vedenie, căci niciodată după aceea fantoma lui Dochici nu i s-a mai arătat. Pînă la sfîrşitul zilelor lui, Milco va aştepta cu răbdare, nădăjduind să-1 mai vadă... A pus de i s-a cioplit cruce de piatră şi a continuat, ca în fiecare an pînă atunci, să-1 pomenească.
Şi în acest timp se ridicau încetul cu încetul zidurile de cărămidă, piatră şi zgură de la aramă, iar călugării de la Tismana, Neagoc si Partenie eromonahi, o zugrăviră. Aveau cu ei vopsele de ulei, s-o facă frumos, cît mai frumos, căci va fi închinată mînăstirii Hilinda de la muntele Athos.
Veneau destui curioşi să vadă minunăţiile ce ieşeau de sub pensula celor doi călugări meşteri. Aceştia se sfătuisoră îndelung şi aleseră locul lui Cornea în pronaos, la stînga ; Jupan Cornea vel ban, sfetnic al lui Brîncoveanu. Lingă el jupîniţa lui, Stanca, din familia Buiceştilor. Meşterii o arătară ţinînd mîna pe capul copilului mai mic si va trăi, zugrăvită astfel, în amintirea celor de aici, deşi în anul începerii zidirii s-a dus de pe această lume şi

şi-a găsit liniştea în pămîntul pietros pe care o ridicată mînăstirea Tismarîei. Intre părinţii săi o arătat copilul lor, Barbu : spătarul Barbu sin Cornea vel ban.
Milco îşi spusese dorinţele în ceea ce îl privea pe el, principalul ctitor al bisericii. Neagoe şi Partenie Juaserjj arru'nte mîngîindu-şi bărbile şi încreţinrju-şi
3H
frunţile. N-ar fi vrut să-1 supere cu nimic, căci aici trăiau bine ; de la masa lor nu lipsise păstrăvul, pasărea şi vinul de cînd veniseră la Baia. Milco, privindu-i, zîmbea. Nu era om să plece flămînd de la hanul lui şi eromonahii se mai împliniseră de cînd erau aici.
— Săturat, părinte ?
— Săturat, boier Milco, săturat. O să ducem dorul bucatelor astea la mînăstiro.
— Dac-ar fi să baţi acum nişte mătănii...
Toţi cei care-1 auziră pe Milco, izbucniră în rîs. Rîdeau şi călugării.
— De mult n-am mai bătut mătănii multe, zise Neagoe. Cîteva, da, se poate. Da' altfel cum crezi c-am avea putere să suim scările pînă sus, la boltă, şi să ţinem pensula în mînă ?
— Ştiu, ştiu, continuă să rîdă şi Băiaşul. Obraznicii' mănîncă praznicu' şi ruşinosu' roade osu'. V-am chemat să ne sfătuim cum voi a-mi face chipul ; al meu şi al familiei mele.
— Dumneata, boierule, spune oricum.. ■— Că voi tot îl faceţi oricum ! Zîmbiră călugării şi starostele întrebă :
— Cum intri, în dreapta, acolo mi-aţi lăsat locul, aşa-i ?
— Aşa-i !
— Lîngă mine o zugrăviţi pe jupîniţa Mara, şi po flăcăul meu cel mai tînăr, Milco. Jupîniţa Mara .să ţină mîna dreaptă pe capul copilului. Lui îi puneţi o mistria în mînă,
— O mistrie...
— Nu mi-am învăţat băieţii cu lenea. Lîngă el aşezaţi sfinţiile voastre pe fratele lui mai mare, po Gheor-ghi. I-am crescut în credinţă şi el va ţine în mînă evanghelia.
315
— Frumos, boierule, foarte frumos. O să facem cum e mai bine şi o să fii mulţumit. .
.
Aşa s-a scurs timpul şi apoi, pe peretele dinspre miazăzi, în mina paharnicului Semen sinu Milcovu, care a întregit familia, Partenie a pictat flori. —. semnul păcii —, căci munca şi credinţa urmaşilor lui Milco Băiaşul ar fi fost în zadar dacă n-ar fi fost pace în ţară.
Milco citea tuturor, fără a se plictisi vreodată,, pisania zugrăvită pe peretele de apus al naosului, căci oamenii îi tot cereau să le citească. Apoi repetau după staroste, să spună şi copiilor lor :
,,Cu vrerea Tatălui şi cu îndemînarea Fiului şi cu săvîrşirea Sfîntului Duh au făcut această sfîntă biserică Dumnealui Jupanu Cornea Brăiloiu vel ban dimpreună cu Dumnealui Jupanul Milco Băiaşul nepot de frate lui Poznan Căpitan cu toată cheltuiala dumnealor şi fiind igumen Chiru Vasile arhimandritu în zilele prea luminatului şi bunului creştin Domnul Io Constantin Basarab Voievod. îneeputu-s-au a se zidi această sfîntă biserică la mai leat 1699 şi s-au săvîr-şitu cu toată podoaba la mai 7 leat 1703".
— Aşa, sfinţia ta, spunea Neagoe către Partenie. Noi, cu mîna păcătoasă am zugrăvit toată biserica, noi, eromonahi din Tismana, şi chiar aşa scris-am la sfîrşit, să rămînă şi amintirea noastră aicea.
— Ţi-e dor să mai urci. pe Ciclovina, nu ? Ia zi, spuse Partenie cu viclenie.
— Să ştii că mi-i dor !
— Şi să mai dai în nas cu ursu' cînd pleci cu coşu' după smeură ?
— îhî !
— N-am dus-o rău aici, dar şi cu oile toate şi cu lupul sătul, nu se poate. Să-ţi spun eu care ţi-i ăl mai
316
mare dor : după frigul din chilia ta şi după posturile alea straşnice !
— Şi-aici am ţinut posturile !
— Da, dar ce posturi au fost ? Îndulcite de zîmbe-tele Anuţei lui Stoian...
— Taci, păcătosule ! se zborşi Neagoe la el. Tu ce tot căutai la închinăciune pa Valea

Găinii ? Să baţi treizeci de mătănii pentru vorba asta !
— Şi sfinţia ta să baţi trei sute şi la fiecare să spui : „Iertare mie, lui Neagoe, că n-am ştiut şi n-am văzut ce fac : era numai noaptea !"
Străinii care poposeau la Baia de Aramă vorbeau prin 1704 despre minunea de palat ridicat lîngă Bucureşti de Constantin Brîncoveanu pentru fiul său Ştefan, îl văzuseră ? Nu-1 văzuseră, dar auziseră de el. Se înălţa la Mogoşoaia cu un măreţ foişor pe coloane de piatră, aşa cum se zice că numai veneţienii cei bogaţi au.
Băieşenii nu se lăsau mai prejos. Biserica lor de zid, daurită cu podoabe de la vel ban Cornea, nu e de colea. îi numai un an de cînd e sfinţită şi lumea luminată vine din toate satele din munte s-o vadă. Boiernaşii din împrejurimi nu lipsesc de la nici o slUjbuliţă şi toate nunţile se fac aici.
— Numai Nicolae al vostru nu vrea ! O fi pîine uitată în cuptor sau întoarsă de la mirişte» se mai însoară.
Bărbatul spre care zburaseră aceste V9r ridică din umeri. înalt şi subţire -^ ai
317
văzu
Moater gras ? — îşi strurtea calul pe poteca Boncei şi-şi clocea în tăcere gîndurile. Aşa e, Nicolae nu se însura şi ăsta era unul din necazuri. Să-1 fi picat cu ceară fierbinte şi nu se urnea să se ducă în petit. Brusc, bărbatul îşi aminti de felul în care o petise pe Ana şi, deşi avea fruntea încruntată, îl pufni rîsul. Cu carnea plină şi tare, Ana lui călărea în urmă, atentă la desagii prinşi în şa ; legătura unuia se slăbise şi dacă se rostogolea, se ducea naibii frumuseţe de grîu cumpărat la tîrgul Băii.
Al treilea călăreţ şi cel care vorbise era Stoica Hîrgot.
Cei trei coborau acum spre Mărăşeşti în tăcere, fiecare cu gîndurile lui. Iată, pe culmea asta a Boncei se întîlnise el, Minai, un copilandru pe atunci cu Măndiţa şi îi spusese că vrea să plece în lume. In loc să se ducă el, plecase fata mai tîrziu şi dusă fusese pentru ei toţi. Ana lui Hoater îşi socotea lîna pusă de o parte pentru dărăcit şi tors. O să poată începe la iarnă o scoarţă pentru Stanca, al doilea copii al lor. Acuşica creşte şi, din cîtă sărăcie au, trebuie să-i facă zestre...
Stoica Hîrgot se bucura că ajunge la Mărăşeşti. De mai bine de un an nu stătuse de vorbă cu Hoaterii, care numai acum, în toamnă, coborîseră o parte din turmă. Nicolae rămăsese cu cealaltă parte în munte, dar nu prea ştiau pe unde hălăduia.
Nu mai cobora. încet, Mihai devenise urmi din primii oameni ai obştei lor, deşi cu opt ani în urmă, la moartea lui Ion, satul îl alesese pe Nicolae în sfatul obştei. Stoica rămăsese prieten cu aceşti oameni, care în altă generaţie fuseseră 'bogaţi, şi le acorda cinstirea pe care răposatul său tată, boierul Vasile Hîrgot, o dăduse familiei Sgîndăr şi lui Ion Hoater.
318
Pînă să se ridice biserica Băii, pînă s-o împodobească şi s-o sfinţească, durase patru ani. Dochici a murit pe deal şi trupul lui învineţit de venin se odihnea acum în curtea bisericii, de lemn pe atunci. Nu se găsise la el nici un semn din care Milco ar fi putut afla răspunsul lui Cornea şi zidirea fusese atunci animată.
Aşa s-au scurs ani. în vremurile astea noi, în caro iese atît de des la iveală lăcomia şi răutatea avuţilor, oamenii munţilor, dimpotrivă, fapta Băiasului au bine-cuvîntat-o.
„Şi acum sîntem în 1704. De un an bat clopotele cele noi de aramă şi tata, Dumnezeu să-1 ierte, gîndea Mihai, nu le-a putut auzi. îmbătrînesc şi eu... 'Milco tot boleşte... Munţii noştri sînt în cărţi lot ai lui Stoian Preda şi nimic nu i-a mai putut scoate din mîna lui...'1
Mihai Hoater, bărbat acum în toată puterea cuvîn-tului la cei aproape treizeci de ani ai săi, oftă ca un copil. Ii părea bine că o însoţise pe Ana la Baia de Aramă, deşi n-ar fi trebuit să plece el ; voia să taie un copac din deal, să-şi repare gardul pe-o latură a curţii. Aşa-i cînd stai o jumătate de an la munte ; acasă se dărăpănă toate.
— Îmi pare bine că tc-ntîlnit la boier Milco, spuse pentru a doua oară Hîrgot, dînd glas şi dorinţei lui Mihai.
Ajunseră în sat puţin după prînz.
— Şi mic îmi pare bine că dumneata te-ai luat de la treburi şi griji să vii cu noi, îi întoarse acesta vorba punînd ploştile cu rachiu pe masa scundă cînd, odată sosiţi, stăteau pe prispă

la soare.
— Cum o mai duceţi, Hoaterilor ?
t- O ducem cumva, boier Stoica. Dar domnia ta ?

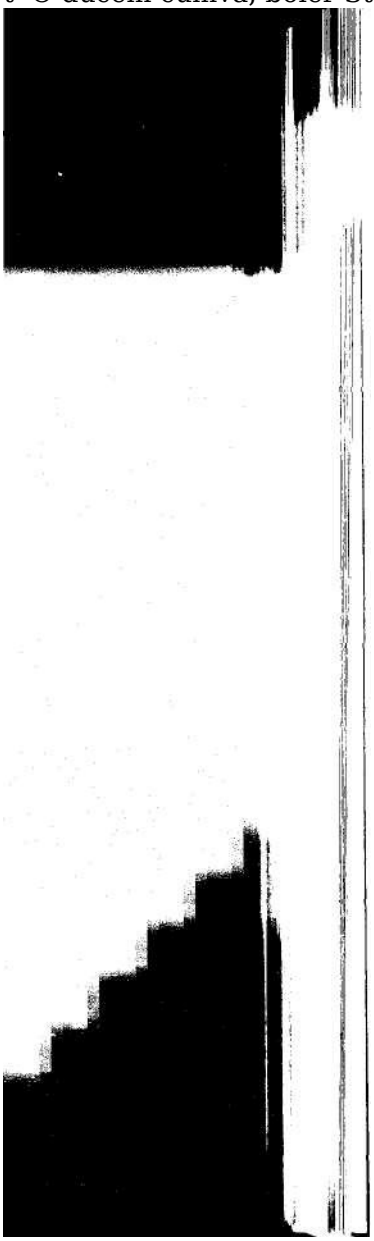

— Eu... auzi, cică iar au năvălit nişte cete de pă-gîni în Gorj. Au prădat şi-au ars satele şi bisericile, mai jos de Tîrgul Jiului.
— Ce păcate ! suspină Ana.
— Mie mi-e greu să mă gîndesc la Milco Băiaşul Spune singur că asta-i boală lungă şi că se duce.
■— Simt că înnebunesc numai la gîndul că-1 pierdem ; parcă era nemuritor. Dar se opri.
Prieteni nedespărţiţi, Ilie Samfir şi Ilie Tunaru intrau în hămăielile cîinilor, pe poartă. Mihai se ridică :
— Iartă-mă, boierule, şi se repezi ca un flăcău să-si îmbrăţişeze prietenii.
— Cînd aţi coborît ?
— Era să ne încrucişăm turmele pe vale. Io veneam din dreapta...
— Şi io din stînga. Ni s-au amestecat oile cu berbecii, lătrau dinii...
— Răgeau măgarii... Şi era s-avem mai mulţi miei, adăugă Tunaru, .mucalit.

Rîseră toţi.
— Nu totdeauna cînd rag măgarii se fac mieii, rîso şi Hîrgot de pe prispă.
— O, o, să trăieşti, boierule !
— Sănătate, sănătate şi la mai mulţi miei !
— Asta la primăvară !
Luară loc toţi patru şi Ana-1 trimise pe Tudoraşcu cu ulciorul la vale să mai aducă apă proaspătă în timp ce ea, în cuhnie, tăia frumos cu o custură budăţile de brînză şi le punea pe talgerul de lemn de brad. Apoi strigă la băiat să-i prindă o găină grasă şi să facă focul la ţest.
Privind cu plăcere trupuşorul bine legat al lui Tudoraşcu, care alerga prin curte după găini făcînd mai mare gălăgie decît orătăniile, Ilie Tunaru spuse că îna-
320
inte de Paşti văzuse pe cei doi copii ai lui Gugiu şi ai Smarandei ; un băieţel şi o fetiţă rotunji şi rumeni.
Minai tresări. îi era încă greu să audă de cele trei nume : Manole, care-i distrusese cu lăcomia lui, dar care pierduse la rîndul său munţii la care n-avusese dreptul ; Tudora, pe care nimeni n-o va ierta vreodată, căci se aflase în cele din urmă ce-a făcut şi de care uneori i-era dor, deşi n-au mai avut nici un semn de viaţă de la ea şi Smaranda, pe care abia şi-o mai amintea la chip, căci n-o mai văzuse de mai bine de zece ani... Şi ce ciudat că drumul de azi peste Boncea, făcut de atîtea ori, i-o amintise...
Smaranda îi dăruise lui Manole Gugiu un băiat şi o fată şi oamenii de la Lăturoasa povesteau că pe băiat îl cheamă tot Manole, că boierul a pus să jure că toate vlăstarele carne din carnea lui de parte bărbătească vor fi botezate cu numele lui.
Vorbise cu Smaranda, continuă, puţin cam nepăsător, Ilie. Era prietenoasă la vorbă, rîdea, îşi tot sucea copiii. De fapt, lui Tunaru îi plăcea să creadă că Smaranda se bucurase mult de întîlnirea cu el.
— Unde-ai văzut-o ?
— In tîrgul Craiovei. Arăta ca o domniţă de-alea mari. Era o lume... şi o prăfăraie... muică ! De-aia am tulit-o repede de-acolo. Da' acasă nu m-a chemat ; nici nu m-aş fi dus.
—- Aşa-i, ce să cauţi în casa spurcatului ? !
— Ai ajuns tu pînă la Craiova ? se minună Mihai.
— Da' ce, crezi că departe-i ?
Stoica începu să vorbească cu necaz despre mica obşte din tîrgul Băii, care se destrăma. Oamenii nu mai sînt ca altădată. Ce-i al lor e-al lor şi-i pus de-o parte. Fac negoţ la Craiova, ba chiar la Dunăre.
321
11 — Miţnţii şim ai noştri - cd. 53
Mihai dădu înţelegător din cap. E bine că se mişcă lumea. Şi e bine că se mai alipeşte cu ceva, de ce ne-am mira sau ne-ar fi necaz ?
Cînd oare dorise el, Mihai, să plece ? Cînd îşi dorise să vadă şi alte locuri, şi altă lume ? Parcă trecuse un veac ! Şi iată că Tunarii vinde brînză tocmai la Cra-iova şi a măritat-o pe Fica la Strehaia ; se duc el şi muierea lui s-o vadă, cîteodată. Lumea umblă. Dar de ce se mai miră el, cînd Nicolae şi Luca au bătut drumurile în lung şi-n lat ? Luca a plecat de nevoie şi s-a întors cam de voie, că se încurcase c-o nevastă prin Vîlcea şi era s-o păţească. Şi a minunat satul cu poveştile călătoriilor lui. Nicolae a fost totdeauna tăcut şi închis la fire şi cu greu îl făceai să spună cîte ceva din ce văzuse sau auzise. Şi el ? El, Mihai ? El n-a trecut decît Cerna, iar spre răsărit a ajuns doar la Tîrgul Jiului. Atît. Şi nevasta a mers cîteodată pe lîngă el, cu postava cu copiii în spate.
— Cum e Craiova, Tunare ?
— Este cum este, se grozăvi acesta. Ia, aşa, ca la vreo două sute de case daeă-s cu totul... să zic... Adică, aşa o fi, că de numărat din fundul grădinilor mari, cine-a stat să le numere ? Da' nu mai mult. Unele-s de piatră ; cum zice că e palatu' Iu' Vodă. Frumoase.
— Mai este Hanul Hurezului, mare !
— Cît de mare ?

— Ca la vreo sută de stînjeni tot mergi pe lîngă el ; şi lat de vreo douăzeci şi cinci. Da'... am văzut la Craiova oameni şi mai graşi de cum a fost Gugiu... slănină cu ochi ! Sînt mori, sînt drumuri... Pînă le-am învăţat...
— Te-ai fîţîit mult pe-acolo !
— 'Drumul Cerneţului, care vine dinspre Bucovăţ-..
323
Drumul Diului... Drumul Bucureştilor... Drumul Vîlcii, enumera Stoica, avînd privirea aţintită a amintire.
— Măndiţa noastră se lăfăia în docar cu cei doi prinţişori ai ei, că-s frumoşi de pică ! nu se lăsă Turnam.
Ana asculta lingă uşă, nemişcată. Cînd vorba se poticni pentru o clipă în frumuseţea puilor lui Gugiu, îi pofti la masă.
— Dar cu Nicolae al vostru ce mai e ? întrebă Stoica. Unde mai este ?
— Ai vreo treabă cu el, boier Hîrgot ? zise Mihai. Să ştii că nu ştiu ! Prin munţi ; îşi ţine oile şi are o parte şi din ale noastre. Zice că se descurcă singur mai bine decît noi doi. Vine şi ne-aduce din cînd în cînd partea noastră şi pe urmă iar nu-1 mai vedem nu ştiu cit timp. O şti Luca ceva. M-a-ntrebat Milco de el.
— Păi şi pe mine.
— Acu'... Mihai se scarpină în cap cu un gest ce-1 amintea foarte bine pe tatăl său ; starostele cred că are neapărată trebuinţă de el. Un' să-i trimit vorbă ?
— Te duci după el prin Retezat ? în primăvară, acolo-şi durase stînă.
— 'Unde ? In Retezat ?! ■'"'■"'r
— Păi ce, e departe ? ' -începură să rîdă toţi cinci. "
— Şi conac unde-şi făcuse ?
— Nu ştiu, răsuflă Mihai. Dar o să dau eu de el. Să-1 caut pe Luca în Cloşani, o fi coborît. îl găsim noi.
— Da' Luca ce face ?
— Stă bine şi frumos în Cloşani. Are-o casă şi-o nevastă...
Începură iar a zîmbi. ■ .->'•<.-'■'.;
823
— L-o fi pus sub papuc, ai ? Pe ăsta-1 ţine norocul de păr!
— Crezi, domnia ta ? Eu nu cred că s-a născut femeia care să-1 ţină în frîu pe frate-meu. Ştii ce face ? Zice : „Iote, acuşi vin, acuşi" şi se-ntoarce seara. Pleacă cu cojocul pe el...
— Ca să nu-i fie muierii pămîntul rece ?
— A învăţat să facă brînza aia „degerată" de-ţi lingi degetele după ce-o mănînci. Pe ăia din Călugă-reni Cloşani nu-i întrece nima la aşa ceva.
— Eu am auzit că se are bine cu una din vecini... din neamul Mitrofanilor, zise Samfir.
— Mă, pe lemnu' strîmb numai focu' îl îndrep-tează, bătu Tunaru cu pumnul în masă. Nu 1-a jumulit nevasta pînă acum ?
— Se vede că nu ! ziseră Stoica şi Mihai într-un glas.
— Nţţ... ei, cum dracu' ?
— Parcă numai el o fi vinovat ? Mihai vorbise ri-dicînd din umeri.
— Lasă... o lacom el la muieri.
— Măcar să fie lacom la ele şi nu la pămînt, ca alţii.
Cum o clădeau, cum o suceau, se-ntorceau tot la ce îi durea.
— Fiecare cum îl taie capul să facă, dar uite, tîrgo-veţii Băii nu mai sînt toţi ca unul şi ei singuri nu pot ţine piept Stoenescului al Hagiului. Le-a luat lunculiţa.
— Băieşenii au făcut doar o dată hotărnicie cu brazda pe cap, spuse Hîrgot.
824
Tunam oftă, trâgîndu-şi scaunul pe spate, în timp cc-şi lungea picioarele de cocostîrc :
— Lunculiţa lor... şi hanul e-al bisericii !
Asta era altă poveste. Odată cu sfinţirea, Milco dăruise hanul bisericii din Baia de Aramă ; continua să-1 ţină, dar venitul, cu totul, intra în chimirul popilor de la Tismana.
Samfir începu să rîdă :

— Dac-ar fi auzit-o Gugiu şi pe-asta, ar mai fi zbierat o dată !
— Crezi că n-a auzit ?
— Şi că n-a zbierat ? !
Stoica Hîrgot se ridică, scuturîndu-şi hainele :
— Mulţumesc frumos pentru masă, gospodină frumoasă. Apoi se răzgîndi şi se reaşează. Eu zic să ţineţi fruntea sus. Mihai, spunea tata că Sgîndării au fost un neam tare mîndru. Şi-apoi... eu am văzut mai multe ciocane frînte decît nicovale sparte... !
Aşa este dar, o dată mai mult, Stoica pusese degetul pe rană. Ce cîştigaseră altceva, omorînd pe Preda, decît o amînare ? După 1699, cînd pacea revenise de jur-împrejurul ţării lor, fusese timp pentru necazurile dinlăuntrul ei. Cîţiva ani nu plătiseră nimic. Apoi dijma reîncepuse a fi dată şi toamna aceasta ca în fiecare toamnă de acum încolo.
Nu zău ? ! Cine spune că poţi trăi o viaţă îngenun-chiat ? Şi ce le-ar mai putea face Stoian ? Munţii sînt ai lor şi i-ar ascunde de fiecare dată. Cine-i poate urmări în munţi ? !
— Mă, ştii ceva ? spuse în aceeaşi seară Ilie Samfir lui Mihai Hoater. Hai să rîdem o ţîră de Preda Stoe-nescul. Un an plătim şi patru nu !
325
Cu vrerea noastră vom face aşa ca sa ne simţim cu sufletul bine. A mai trimis el potere şi pedeapsă peste noi şi ce-a cîştigat ? Nici o poteră nu s-a mai întors de aici !
— Da, îl aprobă Mihai, dar vezi că noi avem pă~ mîntul şi ne lipseşte cartea. El are cartea şi n-are dijma !
— în schimb, după atîtea lipsuri în tagma... urmăritorilor, ni s-a dus buhul de oameni tari !
Voiau a se simţi liberi. Erau, dar nu voiau să se lase împilaţi. Pe Milco nu-1 lăsaseră niciodată să se amestece în acest necaz al lor. Se schimbase faţa lucrurilor la cîmpie, unde ţăranii ca ei se tîrau în bordeie şi fugeau prin tuneluri săpate în pămînt cînd veneau trimişii pentru bir. Dădeau atunci birul pe fugit şi plăteau alţii în locul lor, legîndu-i pe veci de pămînt.
Aici, sus, se înălţau drepţi spre soare, de-ar fi fost oricît de arzător, şi aveau înrădăcinată credinţa în libertatea lor, întărită de sute de ani, de mii poate, pentru că moşi din moşii lor trăiseră aici.
Din cei patru copii ai lui Milco şi Marei, cei doi mai mari, Nicolcea şi Semen, pe rînd, învăţaseră buchiile la Tismana, lăcaş ce întrupa mereu vitejia şi încrederea ce le oţeiiseră strămoşii şi-i oţelea şi pe ei ; numai aşa puteau moşteni pămîntul. Era cea mai veche mînăstire din ţară, o ştiau !
Ctitorind biserica Băii, gîndeau în aceeaşi noapte Mihai şi Samfir şi Tunaru şi poate şi alţii ea ei, Milco ştia ce face, măruntul boier atît de iubitor de cinste. Le-or învăţa copiii să desluşească buchiile pe lîngă biserica Băii, aşa cum era la Tismana. Să înveţe a-şi descifra zapisele şi hrisoavele de proprietate. Să nu-i mai poată nimenea niciodată împila !
326
Doar omul muncitor, care mai e şi învăţat, are cîştig- Numai din muncă, numai din sudoare, nu s-a îmbogăţit nimeni pînă acum !
Trecuseră cîteva luni si în plină iarnă bătrînul Luca, tatăl bun al Marei, sosi la Baia de Aramă. Ştia de cp vino. Ginerele lui nu mai avea mult de trăit. Degeaba vieţuise în munte. Degeaba îşi fermecase ochii si sufletul cu frumuseţea mereu nouă a locurilor. Degeaba trăise cumpătat. Otrava de la curatoare — oare cît îl atinsese ea ? De ce nu se îmbolnăveau băieşii pe caDete, atunci ? Fă munceau tot timpul în puţuri şi în fumul ucigător de la topitorie. De ce i-1 ia Dumnezeu pe Milco, de ce-i liraseşte pe oameni de blîndeţea şi înţelepciunea lui, de ce i-o lasă singură pe Mara ?
Nu, nu va rămîne singură. O va lua la Ercea. Acolo s-a născut, acolo să se întoarcă. Dar Mara se împotrivi în tăcere vorbelor lui Luca. Mara se încăpăţîna să tacă şi să suspine uşurel cînd nu stătea lîngă patul bărbatului ei.
Auzind de sosirea lui, apăru Luca Hoater, ca să-şi vadă naşul şi să-1 salute si să ureze însănătoşire lui Milco. Dăduse, în sfîrsit, de urma lui Nicolae şi auzise că starostele are nevoie de el. Milco pe ei doi îi avea mai apropiaţi în ziua aceea lîneă patul în care zăcea şi în acea zi Băiaşul se hotărîse să vorbească. Poate mîine va fi tîrziu. Şi starostele ţinea să pună într-un fel capăt unei vechi şi — cine ştie ? — noi ticăloşii.

Din ziua aceea îndepărtată din iarna lui 1697, cînd, la două zile după Sîn Vasîi, Sava, galben la faţă şi năduşit, îi pusese în faţa ochilor scrisoarea lui Tragopol către Gugiu, Milco nu încetase să se gîndească la ea. Trecuseră şapte ani. Arama nu se mai furase, cel puţin
327
starostele.nu mai auzise nimic. Dar nu-1 putea ierta pe Manole Gugiu. Nu~i ierta el multe altele pe lingă asta. Ar fi putut să-i spună atunci Domnitorului şi poate totul s-ar fi sfîrşit. Dar Milco aştepta un prilej nimerit. Şi după ce munţii mărăşeştilor trecuseră la Hagi Constantin Preda şi apoi la fiul acestuia, Stoenescul, se frămîntase în continuare să găsească ceva. Acum găsise. Nu se gîn-dea că va muri şi nu-1 va mai mulţumi pedeapsa ce o trimitea. îl va ustura pe Manole, primul vinovat, 'Iar nu la punga cu bani. Nu mai avea ce cîştiga de pe urma munţilor pe care, aşa cum îi luase odată, cu înşelăciune, îi pierduse tot prin înşelăciune.
Dar îl va ustura sufletul, aşa cum de ani de zile îi ustură pe oamenii de aici ; îl va ustura pînă cînd... Dar nu depindea decît de Gugiu totul. El trebuia să recunoască falsul făcut în zapis, zapis ce ajunsese la familia negustorului Preda. Dacă recunoştea, dacă devenea martor — şi un boier ca el era martor de nădejde — lucrurile s-ar fi îndreptat.
Da, lăsase totuşi să treacă atîta timp ! Nu-şi putea lămuri de ce ; şi de ce nu-1 pedepsise pe loc pentru furtul aramei şi de ce la Măria Sa nici o plîngere nu se făcuse ! Oh ! Ce încurcate începeau să fie toate... !
Aici gîndurile lui Milco îşi încetiniseră mersul şi el se afundase în toropeală. La ce bun să se răzbune ? Nu, nu era o răzbunare ; e păcat, dar îşi amintea mereu, chiar şi prin ceaţa care îi închircea sufletul, cîte nenorociri stîrnise lăcomia boierului. Şi poate că în felul acesta alina puţin sufletul celor pe care-i iubise atît : oamenii munţilor din Mehedinţiul lui.
In sipetele lui Milco exista acea copie după zapisul de ipotecă pe care îl făcuse într-o iarnă, la Lăturoasa,
328
pe furiş, înainte de a naşte Tudora. Aflase mult mai tîrziu, după primul proces, că în original — dar de unde Dumnezeu apăruse ? ! — stătea scris : „De bună voia noastră şi nesiliţi de nimeni".
Gugiu făcuse un fals ? Dacă-1 făcuse — aşa cum era convins —, atunci acesta îl costase destul. Dacă Gugiu ar fi recunoscut că făcuse falsul, zapisul n-ar mai fi avut putere în faţa judecătorului care dăduse dreptate lui Stoian al lui Preda.
Patru oameni ştiuseră de furtul aramei : Ion Hoater care murise, Sava care dispăruse, Luca, bătrînul lui socru, şi el, care se ducea acum să-şi întîlnească primul ■copil, băiatul mort de atîta timp, şi prietenul dus de pe lumea asta eu doisprezece ani în urmă.
Trimise după tatăl Marei şi bătrînul Luca sosi. Cam în acelaşi timp veni şi finul său, Luca Hoater. Se închiseră în camera lui Milco şi se sfătuiră îndelung. Şi cînd se lăsă seara, Luca cel tînăr părăsi hanul şi încalecă în grabă. Cu tot timpul rău, avea să plece în zori în munţi.
După vreo săptămînă, cînd se întoarse însoţit de fratele său, Milco îşi reveni ca prin farmec şi cei patru bărbaţi se închiseră în cameră, ca pentru sfat lung. — Vere, stai să asculţi cele ce-ţi spun, că te aşteaptă grea încercare şi poate nu voi mai fi aici cînd o vei termina. Şi chiar aşa fiind, de mine te desparţi acuma.
Milco glăsuia încet şi Mara, care nu trebuia să lase pe nimeni să intre, stătu lingă uşa grea ore în şir. Nu se auzeau decît murmure slabe, oricît îşi încorda ea auzul. Obosită, aţipi pe scaunul cu trei picioare pe care se ghemuise şi, tresărind deodată, încercă să deslu-
029
şească cele ce se petreceau înăuntru. Acum vorbea Milco, vocea i se auzea mai limpede.
— Ştiu, vere, că n-ai să te laşi pe tînjală. E spre binele întregii familii să faci bani — căci ştii să-i faci — şi spre binele obştei să-1 readuci pe băiat după zece ani aşa cum sîntem noi. Crescut de tine.
Fă-1 să înţeleagă dragostea pentru pămîntul pe care-1 va călca la înapoiere. Fă-1 să simtă iubire pentru cei ce s-au dus şi au muncit pentru ca pămîntul lor să rămînă urmaşilor lor. Să înveţe respectul pentru aproapele lui, îndeosebi dacă acesta e muncitor şi sărac, să înveţe să ierte.
Fă-1 să preţuiască munca şi pentru asta nu-1 scuti tu de muncă ! Să ţină cu obştea, nu cu

el, şi să înţeleagă că trebuie să trăiască printre oameni, pentru oameni. Să-1 faci om pentru ţara lui, deşi îl vei creşte departe.
Să înveţe a deosebi binele de rău, a judeca drept, fără părtinire, căci va fi nevoie de asta la întoarcerea voastră.
învaţă-1 să iubească oamenii obştei, arată-i că bogăţia e trecătoare şi că singurul lucru pentru care merită să trăieşti e mulţumirea sufletească de a putea fi folositor celor ce merită aceasta. Să ştie că totdeauna ai ceea ce dai. Fă-1 să simtă toate învăţăturile acestea de-a lungul anilor, încetul cu încetul, cu sîrguinţă, tot timpul. Ştiu că le vei împlini, aşa cum aş face şi eu.
Mă cunoşti — şi-şi afundă privirea în ochii celuilalt. Fă-1 să-mi semene mai tîrziu, cînd va fi nevoie să arate ce poate. Ţi-am dat bani să începi negoţ, să-1 dai la carte — în primul rînd la carte, căci pe mine iubirea pentru pămîntul colţului acesta de ţară şi învăţătura m-au ridicat, spre cinstea strămoşilor noştri.
330
Am încredere în tine, vere. Aceasta cred că e cea mai neobişnuită încredere pe care o arăt cuiva, pentru ca urmaşii noştri să trăiască liber. Tot traiul meu a fost pentru părinţii lor. Pentru totdeauna să ne luăm acum rămas bun şi să aveţi grijă de voi. Pentru totdeauna.
XIX. NESCRISA JUDECATA A LUI MILCO
Primăvara se lăsa repede si caldă peste întreaga cîmpie olteană şi-şi suliţa zilele din ce în ce mai lungi şi aurii spre munte. Cîteva ploi puternice şi calde topiseră zăpada la începutul lui martie. Pe urmă soarele zbicise pămîntul, îl încălzise şi sfîrşise prin a-1 usca. Intr-o sîmbătă de la sfîrşitul lunii era atît de cald, încît Manole Gugiu, care se întorcea cu ai săi dintr-o călătorie lungă, hotărîse să stea alături de vizitiu, afară din caleaşca unde i să părea că se înăbuşă.
Printre perdeluţele cusute cu flori tot mai pătrundea, odată cu aerul încins, şi praful, iar cei doi copii nu stăteau o clipă locului, cu toată muştruluiala jupî-nesei Smaranda. Parcă erau doi pui de păstrăvi jucăuşi într-o apă de munte ; nici o clipă de oboseală acum, la capătul unui drum atît de lung.
A ! Păstrăvii ! Peştele care cere vin ! Auzise vor-bindu-se de păstrăvii lor la Viena ! » •
331
„O, mein Herr, dac-am avea aici păstrăvii din Ţara Românească ! exclamase un hangiu cînd îl întrebase de păstrăv afumat. Ce bunătate !" Dăduse ochii peste cap şi îşi linsese buzele unsuroase. Ţinuse în tinereţe han în Ardeal şi acolo mîncase ; dar nu uită ! Nu-i vorbă, nevastă-sa e cea mai bună bucătăreasă, cum nu mai găseşti din cîte hanuri sînt în imperiu ! Dar păstrăv afumat şi învelit în cetină de brad cum gustase el, peşte din Oltenia, nicht wahr! nu se mai află.
După ce Manole îi spusese că e chiar de acolo — la aceste vorbe Smaranda ridicase sprincenele a dispreţ —, cei doi soţi începură a-1 lămuri că în apa Cerna — hangiul repeta „Terna" — în Motru şi în altele, păstrăvul e pescuit cu o săgeată cu trei dinţi ; Manole agita degetele groase cu inele care sclipeau, iar Smaranda îi spuse limpede „ostie". Dacă-1 pescuieşti noaptea, se adaugă bucăţi de pin negru aprins a cărui flacără ţine o clipită peştele nemişcat şi ostia i se înfige în spinare. Sînt peşti mari de tot, spuneau amîndoi cu mîndrie hangiului atent, căci uitase multe din cuvintele româneşti din vremea în care, plecat de acasă, venise în Ardeal, sînt peşti mari de tot, să te încingi cu ei ! Manole arăta cu gesturi largi, spre nedumerirea sau hazul ascultătorilor.
Dacă o să aibă vreodată păstrăv — deşi, ridicase hangiul din umeri a neputinţă, căci numai împăratul şi regele Franţei îi preţuiesc gustul, aşa a auzit — dacă-1 va avea vreodată, cum să-1 afume ?
Dacă Smaranda nu l-ar fi ciupit, Manole i-ar fi spus. Dar femeia ţinuse ca taina muntenilor din Mehedinţi şi a celor din Gorj să fie bine păstrată.
De acestea îşi amintea Manole acum, cînd veneau tocmai de ia Vicna, unde pk?ca:xTă clin toamnă. Sma,-
332
randa, nu şi nu, că vrea să vadă curtea şi pe împăratul. Să vadă şi altă lume şi alte locuri. Degeaba se opunea Gugiu spunîndu-i că la unguri îi pot omorî curuţii lui Rakoczi, că drumul

e, oricum, lung şi periculos. Nu şi nu !
Şi cum bărbatul rar îi sta împotrivă, căci Mărndiţa ştiuse să-i aducă fericirea ca nici o altă femeie, îi făcuse în cele din urmă pe plac şi de astă dată. Plecaseră, luînd cu ci slujitori. Odată cu frica, punea pe celălalt talger dorinţa de a vedea ce-i cu banca aceea nou înfiinţată la Viena, de care auzise prin oamenii lui. Şi apoi, după pacea de la Karlowitz, Ardealul era al hab-sburgilor şi treburile negustoreşti ale lui Manole înfloreau bine la Sibiu, unde avea chiar de gînd să deschidă casă de comerţ, după moda străină. In drumurile pe care le făcuse aflase multe şi învăţase multe. Acum se întorceau, cu cuferele Smarandei încărcate de rochii scumpe şi grele după moda nemţească, dar şi cu dorinţa de a ajunge cît mai repede acasă, la Craiova.
îşi roti fericit privirea de jur-împrejur şi atunci îl zări pe călăreţ.
Cînd şi cum îi ajunsese din urmă ? Că doar caii lor alergau cît puteau !
— Să trăieşti şi plecăciune, boierule ! Io-s de pe-a-cilea. Dacă nu vă e cu supărare, merg deodat' cu domnia ta.
Vorbise repede, privind mai mult înaintea lui şi zîmbind pe sub mustaţă. Manole Gugiu se speriase la început ; apăruse lîngă el un chip bărbos şi negru, cu trupul subţire crescut parcă din spinarea calului.
— De unde eşti, omule ?
— Mă cheamă Toma şi-s de lîngă Craiova, boierule.

— Şi mergi singur ? Nu ţi-e teamă de lotri ? ■'"■-Celălalt zîmbi viclean :
• ■ ■:''
— De-ar şti omul ce-ar păţi, nici din casă n-ar ieşi ! Am necazuri cu nişte pămînt. Am tot încercat să vă ajung, schimbă el vorba, şi-a trebuit să-mi gonesc bine căluţul. Aţi mers repede, nu glumă !
Şi una şi alta erau adevărate. Gugiu zîmbi mîndru şi-1 privi mai cu îngăduinţă. Un cal de rasă şi un om cumsecade, îl categorisi, privindu-i portul ce-1 arăta a fi om de la şes şi după ce-i spusese că are ceva gospodărie la Almaj.
— Bine, mergi cu oamenii !
Omul se lăsă în urmă şi o vreme flecari cu cei trei călăreţi, strîmbîndu-şi nasul în praful ce-i năvălea din faţă.
în acest timp Smaranda scosese capul afară. Îşi văzuse bărbatul vorbind cu un necunoscut, un om ce se ţinea în şa de parcă s-ar fi născut călare. Ii privi din spate trupul subţire, pletele negre uşor înspicate, flinta. Gînd se lăsă în urmă îl cercetă atent şi un vag sentiment de nelinişte, pe care nu şi-o putea lămuri, o cuprinse. Strigă pe fereastră să facă popas.
Drumul era limpede ca apa înaintea lor. Lui Gugiu nu-i plăceau locurile împădurite, Smaranda nu suferea hanurile. Oamenii descălecară în amiaza fierbinte, sub un soare necruţător ce ardea cîmpia olteană în această primăvară care anunţa secetoasă vara anului 1705.
— Măcar să fi fost o apă... Dacă era după Manole în ceasul acela, s-ar fi scăldat. La cai nu se gîndise.
— Colo e-un pîrîu, boierule, zise un om. I se vede malul cu tufăriş. Hai şi ne-om duce mai aproape. Dar privirile lui se ridicară spre stăpînă.
— Cum zice jupîniţa.

— Mergem întîi acolo.
Femeia frumoasă şi împlinită, cu sprîncenele negre uşor îmbinate, puţin încruntată şi buzele strînse a ho-tărîre, coborî semeaţă şi miji ochii către zare.
— Ce-i acolo, Foca ? Omul privi şi el.
— Nu-i un han ? Un sat de bordeie ? Văd fum.
— Nu-i nimica, porumbiţa mea, nu-i nimica, se grăbi s-o liniştească Gugiu.
— Şi eu îţi spun că văd fum ; or fi niscai lotri. Şi zîmbi subţire. Era plăcerea ei să-1 sperie pe boierul din care făcea acum ce voia.
Vorbea puţin şi hotărît. Glasul îi suna de cele mai multe ori a poruncă. în vorbă şi faptă, în întreaga făptură, era greu s-o mai recunoşti pe fata tăcută şi subţire care sosise cu mai mult

de zece ani în urmă la conacul lui Manole Gugiu. Devenise o stăpînă aşa cum îi trebuise de mult curţii din Lăturoasa. Gugiu nu-i ieşea din cuvînt, mai ales după naşterea primului lor copil, băiatul lor.
Străinul făcu o plecăciune în faţa femeii, cînd aceasta coborî şi-şi luă pe rînd copiii în braţe, ajutîn-du-i să se dea jos.
Smaranda rămăsese cu ochii la el. îşi amintea vag de ceva plăcut şi neliniştitor şi cald şi apoi ochii aceia o priveau ciudat... dar nu, i se păruse. Privirea lor coborî, sprîncenele stufoase o acoperiră.
Trîntit pe un maldăr de velinţi la umbra rară a cîtorva tufişuri de pe malul pîrîului aproape secat, Manole, cu mîinile sub cap, privea cu ochii mijiţi spre femeia lui.
Sava ar fi recunoscut în cea de acum tăria fetei de atunci, Sava, pe lîngă care Mândiţa stătea atîta şi care
335
poate o cunoscuse mai bine. Sava ! Ce Ciudat că se gîndea azi la el, după atîţia ani ! I-o făcuse ! I-o făcuse atunci, împreună cu nemernicul de Stoica ; nu-i mai văzuse nici pe unul, nici pe altul. îi suflaseră pe Trago-pol cu arama lui cu tot, căci grecului nu-i mai călcase pe acolo papucul şi nici nu mai auzise vreodată de el. încetul cu încetul, prinsese cu urechea cîte ceva, mai scăpase cîte un om o vorbă, dar nu putea uita că are în colţul curţii lui nişte păgîni îngropaţi. De cîte ori nu trecuse prin spaime !
îşi făcuse o cruce cu limba în cerul gurii. Ce-mi veni ? Ce gînduri... Şi toate astea pentru că jupîniţa Smaranda spusese subţire şi apăsat : „Or fi niscai lotri".
Asta ar fi fost una. Dacă se gîndea la hoţi cu teamă, obida îl cuprindea de cîte ori îşi aducea aminte de ruptura cu vechiul prieten şi familia sa — naşul primei lui cununii, Hagi Constantin. Nici unul din cei doi soţi nu mai voiseră ca micul Manole să fie botezat de Stoian Preda al Hagiului. Şi era mare păcat să schimbi naşul, dar nu putuse să se poarte altfel. îi purta pică, deşi murise şi nu putea auzi, fără să se înfurie, numele naşului mic — Stoian.
Neroada lui de femeie, Tudora, se dusese întins cu hîrtiile la Hagiu şi gata ! Dar nu, nu fusese proastă, nu fusese proastă deloc ! Cu o viclenie fără seamăn, dar ce spun eu — viclenie, cu mişelie se purtase astfel ! îl înşelase venind la el cu mîna goală şi Hagiul luase tot, tot ! !
De ceea ce urmase apoi, Manole Gugiu prefera să nu-şi amintească. Dar o luase pe Smaranda şi nu putea spune că fusese chiar păcălit. Dar, Doamne ! Transpirase, nu glumă, cînd îşi reluase moşia din mîinile fostului său naş ! Hîrtiile mărăşeştilor, zapisul de ipotecă,
336
dreptul de zestre al Tudorei, tot, tot intrase în mîna Hagiului. I le dăduse cu cvartă înapoi, dar cu ce eîştig rămînea ? ! ?
Se ridică într-un cot şi privi cu oarecare ciudă spre trupul femeii lui de acum. El îmbătrînea. Asta era, îm-bătrînea. Dacă i-ar fi spus-o altul, n-ar fi vrut să creadă, s-ar fi supărat. O moliciune, o lene pe care nu voia să şi-o recunoască punea stăpînire pe faptele lui. Smaranda preluase în mare parte frînele unei moşii greu de condus şi Ion, vrednicul lui vătaf, făcea sluj în faţa ei. Apoi îl culesese pe Foca numai ea ştia de unde şi şi-1 făcuse omul ei.
îşi aminti din nou de Sava — Ha ! ei doi ! Mândiţa şi Sava, ce pereche de stăpîni ar fi fost şi cum l-ar fi dat la o parte ! Norocul fusese că Sava nu avusese gîndul prea tare la fată ci, îi spuseseră unii şi alţii mai tîrziu, se zgîia tct timpul la Tudora şi se ţinea după ea ca un căţel, Numai că Tudora nici de lucruri de-astea nu era măcar în stare. Dac-ar fi fost însă după Mândiţa, s-ar fi schimbat calimera... Zi-i femeie si pace ! Toate-s la fel, astea focoasele. Noroc că el, Gugiu, nu se lăsase atîta pe tînjală, cum greu îi venea să recunoască uneori. Nu-şi mărturisea nici în adîncul inimii că ar fi dus-o pe Smaranda şi la han tătar dacă ar fi vrut ea. Plecaseră din toamnă trecînd prin Sibiu, dar la întoarcere se abătuseră la Bucureşti. Un ocol nedorit — Gugiu fusese chemat la domnie —, dar el nu mai putea fi vinovat de luarea cu japca a munţilor, ca odinioară. Procesul se judecase o dată, Mărăşeştii pierduseră, iar moşia lui, după ce Stoian Preda îi recedase dreptul, se întorsese între

hotarele din 1693.
Iar Smaranda nu-i lăsase să tîndălească pe drum. Viena şi cu asta basta ! Amarnică femeie ! "lotuşi, în
atnllrgul ce nU voia încă sâ coboare, Gugiu se simţea neliniştit. Dar drumul era ca în palmă, iar dealuri!,, molcome ce se desfăşurau în depărtare începeau să albăstrească ; cobora parcă ceaţa peste ele.
Măndiţa se odihnea cu Dumitrana, fetiţa lor, lingă pieptul plin şi ţinînd cu o mînă băiatul de cinci ani Manolache, care tot nu voia să mai adoarmă odată lîngă ea. Pe trăsăturile lui micuţe şi vioaie Gugiu recunoştea ceva, ca un început din frumuseţea de fată a Smarandei, iar în trupuşorul lui mic şi îndesat, ceva din începutul puterii pe care el o avusese în tinereţe. îl copleşi din nou un val de duioşie şi mîndrie, ca de fiecare dată cînd îşi privea fecioraşul şi moştenitorul. Apoi aţipi.
Manolache n-avea astîmpăr. Se sculă pe picioarele-i scurte şi grăsuţe şi se depărta uşurel de Smaranda care-şi strîngea în somn fata la piept, trecînd temător pe lîngă tatăl său ce sforăia cu zgomot. Omul cu barba neagră se ridicase într-un cot şi-1 chema cu degetul, zîmbind în tăcere. Şovăi. Dar bărbatul se ridică şi se îndreptă spre cal şi Manolache alergă mărunt într-acolo. Oho, ce mai cal ! Pe el nu-1 lăsaseră niciodată să călărească singur. Nici măcar pc-un mînz !
— Vrei să încerci ? Necunoscutul vorbea în şoaptă.
— Da !
îl urcă pe calul ce-şi frămînta nervos picioarele subţiri şi pe care-1 linişti, bătîndu-1 uşurel eu palma pe grumaz. Abia cînd îl văzu cocoţat sus, privind speriat cu ochii mari, negri şi dulci ca ai mamei lui, îl întrebă cum îl cheamă.
Află că se numeşte Manolache Gugiu, că la munte au cai mulţi, că tata îl iubeşte mai mult pe el decît

ne sora lui şi atunci de ce nu-1 lasă să meargă singur ru calul ? ! Toate astea le spuse frămîntînd cu minutele coama calului, care mişca din urechi.
__ N-ai vrea să te plimbi acum, cînd mama şi tata
dorm ? Mergi pînă la tufa aia si înapoi. Şi eu am să merg Pe lîngă cal, să nu păţeşti ceva. Doar trebuie odată şi odată să mergi singur !
Glasul cald şi prietenos îl făcu pe micul Manole sg rostească neaşteptat de tare :
— Da, da ! Hai ! Diii ! Diii, calule !
Smaranda tresări din somn şi zvîcni în picioare cu repeziciune. Se auzi un strigăt :
— Manole ! !
Gugiu se deşteptă transpirat, la timp ca să vadă îngrozit, cum copilul lui mergea pe cal, iar străinul îşi săltase flinta pe spate. Apoi, deodată, se petrecu ceva îngrozitor. Străinul se aruncă dintr-o săritură în spatele copilului, îl prinse în braţele tui lungi şi-1 strînse la piept. Calul cabra, nechezînd puternic.
Nevasta ţipă. Ţipă din răsputeri, iar ţipătul se transformă într-un răget de groază.
Dar apucase să vadă ceea ce nici unul din oameni nu putuse pricepe în prima clipă : bărbatul îşi întoarse calul spre răsărit şi dispăru cu o viteză uluitoare, într-un galop nebun.
Aiuriţi, oamenii treziţi toţi deodată înţelegeau parcă abia acum ce s-a întîmplat. De la depărtare, în imensitatea cîmpului peste care coborau primele umbre ale amurgului, se ridică un glas puternic şi înalt :
— Boier Gugiu ! ! Ţi-oi vedea băiatul înapoi cînd vei recunoaşte că noi n-am dat munţii de bună voie precum ai scris în hrisov, ci de nevoie ! ! !
Apoi se lăsă liniştea.

Cît timp strigase, nu se mişcase nimeni. Pe urmă, urlînd, oamenii întoarseră caii spre Olt. După trei zile se întoarseră întunecaţi la Craiova. Nu-1 găsiseră. Nimeni nu-1 văzuse, nimeni nu-1 cunoştea, înnebunit, Gugiu trimise cercetaşi spre Dunăre, spre Bucureşti, spre munte, spre Vîlcea. Şi mereu, mereu, aceleaşi vorbe : „Nu-1 ştie nima, boierule !"
Parcă strigaseră din tot pieptul, unite, cerul şi dropia. Smaranda umbla de parcă era bătută cu leuca. Slăbise, se urîţise, înnegrise la faţă. Manole Gugiu se gîndea tot timpul la vorbele

strigate. Era o răzbunare
a mărăşeştilor, dar a cui ? Ii cercetase şi pe ei. Şi îi cunoştea pe toţi.
Şi într-o zi de august, stînd la masa pe care bucatele în faţa lor se răceau fără a fi atinse, îi cuprinse pe amîndoi aceeaşi bănuială :
■— Eu am mai văzut omul ăsta undeva, rostise gîn-ditor bărbatul.
— Şi eu... eu... glasul acela... nu-mi iese din minte...
— Hoater ! ! zbieră deodată, ca luminat, Gugiu.
— Nicolae Hoater ! ţipă Smaranda.
Pînă atunci se ţinuse tare. Acum îşi pierdu cunoştinţa.
N-aveau nici o vină Pauleştii, părinţii Mândiţei, după care grabnic trimisese ea. Erau acum cu. toţii din nou la Lăturoasa, ei doi bătrîni gîrboviţi care ascultau cu ochii lăcrimoşi jeluirile fiicei lor. Ceea ce era mai amarnic era faptul că ei nu fuseseră niciodată mîndri de ce şi cum ajunsese fata şi că acum, simţindu-se mai legaţi de satul şi nevoile lui, se credeau a fi acuzaţi de a fi fost părtaşi la răpirea copilului.
340
Da, cu adevărat, pe băieţel îl priveau ca pe soare şi-1 mîngîiau cu cîte nume le trecea prin cap, numai „Manole" nu-i ziceau. Le era urît.
în capetele lor albite şi tremurătoare îşi făcea încet, încet cale gîndul că această nouă năpastă avea să se abată iar peste ce fusese odată obştea liberă Mărăşcşti. Boierul urla tot timpul : „îi omor ! Fac praf pe Hoateri cu satul lor cu tot ! !"
Paulescu ştia că Mihai nu mai pomenise niciodată de cei de aici. Cit despre Nicolae, acesta stătea mai tot timpul în munte. Milco bolea şi Mara n-avea ochi şt gînd decît pentru omul ei. Cît despre Trandafir din Padeş, acela pierduse orice legătură cu neamurile.
Paulescu se tot gîndea la astea. Mai rămînea Luca Hoater, dar Luca îşi vedea de nevasta lui şi de ale altora, căci păcătosul nu se lăsase de obiceiurile lui proaste. Odată şi odată o s-o păţească : dac-ar fi trăit Ion, i-ar fi cîrpit cîte o palmă, aşa bătrîn cum era acum Luca, şi poate l-ar fi astîmpărat.
Toate astea le spusese ginerelui său de nu ştiu cîte ori. Dar Manole clătina din cap. El rămînea la ale lui, că era o răzbunare a Hoaterilor pentru că luase atunci pămîntul, la care se adăuga şi gîndul că Mihai nu 1-a iertat că i-a luat-o pe Smaranda. Cu anii, Gugiu auzise cîte ceva despre dragostea celor doi în tinereţe.
Dar într-o seară destul de caldă pentru toamna care venise, un olăcar sosi cu calul în spume la curtea din Lăturoasa, anunţînd că starostele ocnelor domneşti, Milco Băiaşul, e pe moarte şi-1 cheamă pe boier la patul lui. •<«:,
341
Bătrîn şi gîrbovit de ani, popa Tudose îşi scoase încet patrafirul. Să fi fost mai tînăr, ar fi plîns în hohote. Aşa, de sub pleoapele zbîrcite se scurgeau pe obrazul scofîlcit, afundîndu-se în barbă, lacrimile, dar nici un suspin nu se auzi.
Milco zăcea pe spate şi se simţea după spovedanie şi împărtăşanie cu totul în putere. Ca altădată... De ce însă nu se putea ridica din pat... ? Ciudat de nemişcat, chiar şi pentru liniştitul staroste.
S-ar fi zis că e împăcat cu soarta. Şi chiar aşa era. Ştiuse în sinea lui că va muri curînd din dimineaţa aceea rece de mai cînd Dochici i se arătase aevea. Aşteptase totuşi şase ani. Acum îl va lua. Milco nu credea în apariţia nemaipomenită a unor oase îmbrăcate în giulgiu înarmate cu coasa ; de-ale babelor ! Dar în puterea prieteniei lui cu Dochici şi în învinuirea ce-şi făcea pentru moartea lui, credea.
în clipele acestea, privind printre gene gesturile de om bătrîn ale preotului, Milco se silea să se întărească, să-i revină puterile din urmă pentru ultima luptă pe care o mai avea de dat : întîlnirea cu boierul Lăturoa-sei. Făcu un semn mic şi preotul se aplecă spre el :
—• Gugiu... a venit ?
■— Să văd, boier Milco, să văd, se grăbi bătrînul spre uşă. Familia era acolo, iar afară erau strînşi oameni. Şi se mira în sinea lui că vestitul staroste nici nu se gîndise să cheme vreo vindecătoare şi nici n-o lăsase pe Mara să aducă vreuna. Numai că blînda şi înţeleaptă Mara de data asta îi călcase cuvîntul : Sam-
342

firoaia de la Mărâşeşti nu mai trăia, dar Luca, tatâl ei, îi trimisese una şi balsamurile acesteia. îi fuseseră date în mîncare. Ce folos ? !
Intră Manole Gugiu. Departe de a păşi fălos, se apropie tiptil şi puţin cocîrjat de patul suferindului. Tresări văzîndu-1 sculat în capul oaselor, ca după un somn odihnitor, cu faţa palidă, dar privirea vioaie.
— Aşa... şezi aicea.
Milco se străduia să vorbească limpede. îl ajutaseră calmul şi voinţa lui de totdeauna. Manole se aşeză.
— Acum, boierule, să mă laşi să vorbesc. Nu mai am mult.
— Nuuu... se molcoşi cu vorba Gugiu. Arăţi bine, domnia ta. Ce...
•—■ Eu pun întrebări şi trebuie să-mi răspunzi, nu se înduplecă Milco. Eu te judec. Şi e păcat să minţi, sau să mă înşeli, căci m-am grijit şi mă vei împovăra cu minciunile dumneatale, colo, sus. Şi ochii bolnavului priviră spre tavanul pe care bîrne groase şi afumate se încrucişau. Unde-i Tudora ? ! Vara mea şi femeia ta ?
— Nu ştiu, se grăbi Manole cu răspunsul. îl apucase aşa, ca un tremur. Ba, cred că am aflat ; pe lingă casa răposatului Hagi Preda s-a aciuiat şi ea.
— Femeia nu e cîrpă, să o descoşi şi s-o lepezi. De cînd n-ai mai văzut-o ?
— De... de atunci.
Gugiu minţea, dar nu cu mult. O singură dată mai intrase în casele Hagiului... cînd cu cearta. Intrase supărat pe el şi ieşise şi mai supărat. Dar o umbră furişată semăna cu Tudora ; nici nu se dezmeticise bine, că femeia slabă dispăruse. Preda nu-1 condusese, ca să-1 mai poată întreba ceva. Şi nici n-ar mai fi avut chef.

— Ai mai furat aramă în ultima vreme ? întrebarea îl aruncă pe Gugiu de pe jeţul în care stătea. Apoi căzu la loc, prostit. începu să transpire. Aramă ? Dumnezeule mare, ce-i cu Milco ? Cît ştie ? ! Ce ştie ? ! Âsta-i diavol, nu om ! A aflat ceva, dar de unde putea să afle ? Răscolind în ladă după hrisoavele moşiei lui în ziua cînd, înnebunit, le constatase lipsa, pierduse din vedere că i-ar fi lipsit vreo scrisoare... Dacă ştia, de ce nu 1-a pedepsit ? Trecuseră atîţia ani de cînd „se cuminţise" căci, odată cu moartea lui Tur-gai, nici de Tragopol nu mai aflase nimic. Fricosul ! Laşul! Grecul dispăruse fără urmă. Apoi încercă să se liniştească.
— Nu vrei să răspunzi, Manole... Ce să răspundă ? Că a fost hoţ ?
— L-ai furat pe domnitor şi ai furat munca oamenilor. Te-ai cîrdăşit cu omul acela fără ţară... Tragopol... Milco se înecă şi tuşi puţin.
Gugiu se turtise de tot. Şiroaie de sudoare îi curgeau pe trupul gras. Faţa i-era leoarcă, dar Milco părea să nu bage de seamă.
în realitate, îl observase atent. Pentru staroste, timpul şi suferinţa lăuntrică se opriseră în loc. Nu simţea nici slăbiciune mai mare. Vorbea încet şi parcă fără efort ; trebuia să-şi ducă la îndeplinire ce-şi promisese şi mintea îi ajuta trupul. .
— Te-ai împăcat pînă la urmă cu Hagi Preda ? Sau s cu Stoenescul, băiatul lui ?
— Nu, suflă Gugiu.
Pe cuvîntul lui de staroste al ocnelor domneşti că, dacă ar fi fost în puteri, s-ar fi înveselit aşteptînd răspunsul. Ştia că avusese loc o ceartă, apoi proces în urma căruia deveniseră duşmani de neîmpăcat, apoi

procesul mărăşeştilor din acest an, dar, deşi bănuia, despre relaţiile lui Manole cu familia Hagiului, nu ştia totuşi multe. Sigur, Tudora îi făcuse bine bucata şi încercase să se răzbune şi pe fraţii care n-o reprimiseră.
— Manole... ascultă aici, glăsui încet Băiaşul. Va trebui să te împaci cu fiul Hagiului.
Dacă şi-ar fi dat seama cît de încordat stătea cel din faţa sa ! Obrazul buhăit, roşu şi transpirat tresărea involuntar şi Gugiu făcea oforturi să se stăpîncască, să nu sară spre bolnav, urlînd : „De ce ? ! Dar de copilul meu ştii ?"
— Te împaci cu fiul lui Preda, Stoenescul, spuse starostele cu ceva putere în vorbă. Te duci la el frumuşel şi-i ceri iertare. De ce, oi găsi tu un motiv. Bănui că în cele din urmă te va ierta. îi cazi în genunchi, îi faci şi-un dar bogat şi—1 rogi să-ţi împrumute niţel unul din

hrisoavele pe care Tudora i le-a făcut plocon lui taică-său. Acela în care bănuiesc că ai făcut un fals scriind cu mînă păcătoasă că moşnenii ţi-au dat munţii de bună voie. Ştii bine, ca oricine de aici, că nu-i adevărat. Nu ţi-a trecut niciodată prin mintea aia isteaţă gîndul că, descoperind falsul tău, a făcut şi el cu Tudora unul ? Că Tudora i-a cedat hîrtiile şi drepturile de pămînt în numele tău ? Şi-o fi luat el pedeapsa, dar fiul lui e în drepturi depline şi aşa rămîne. Din păcate, o fi avînd întărire domnească şi basta !
Obosise. Tăcu, aşteptînd parcă ceva, dar Gugiu nu se mişcase. Continua să privească spre Milco ca în ceaţă ; ochii stăteau să iasă din orbite.
— Gugiule, reluă Băiasul, din cîte păcate ai, po patru din ele Dumnezeu n-o să ţi le ierte niciodată. Ai omorît un om nevinovat... ţiganul acela... Milco făcu
945
o sforţare să-şi amintească numele lui, dar nu putu ; îl uitase, doisprezece ani nu sînt glumă. Nu, stai, zise încet, văzînd gestul pe care-1 făcu cel din faţa sa. Bătrîna lui te-a bănuit totdeauna.
,,îi scăpa ceva diavolului de Milco ? ! Drace !", gîndi Manole.
— Da' fugise !
— Nu fugise de la tine. Fugise de la celălalt grec. Nu mai aveai drept asupra lui.
— Pentru un rumân...
■— Era om ca şi alţii. Ca tine şi ca mine. Şi-aşa, e păcat că ţii robi. La noi, aici, în munte, aproape nu s-a pomenit aşa ceva. Muntenii au fost şi trebuie să rămînă oameni liberi.
— Şi de unde ştii că l-am vîndut ? îndrăzni să se sumcţească Manole.
—■ De la frate-său...
— Acum e liber, împuţinat la trup şi bolnav, în lumea largă. L-am rugat de mult pe Luca, socrul meu bun, de 1-a cumpărat de la grec. Şi i-a dat libertatea... Vezi tu, degeaba ai primit atîţia bani pe el. Banul e făcut rotund, lesne se rostogoleşte...
Manole Gugiu vru ca bolnavul să moară în clipa asta ! Şi totuşi, avea o curiozitate nestăpînită pentru ce-i spunea Milco. Ştia că acesta, pînă nu-şi /va goli sacul, nu-1 va lăsa să plece. Mamă, măiculiţă, da' ce-o mai avea în el ?!
Starostele se odihnise puţin în timpul acestei tăceri. Apoi reluă, cu glas slăbit, dar egal :
— Al doilea păcat e că ţi-ai gonit femeia. Te cununaseşi cu ea în faţa lui Dumnezeu şi-a oamenilor..,
346
N-aveai voie... Nici asta n-aU mai pomenit-o muntenii de aici.
Fără ca celălalt să-i fi răspuns, Milco, după o pauză, adăugă :
— Apoi ai făcut un fals. Acum sînt sigur de asta. Păcat că numai acum. Nu ţi s-a descoperit, Preda Hagiul n-a ştiut de el, sau... cine mai ştie ? Lui i-a dăruit Tudora hrisoavele şi a devenit atunci stăpîn. Ai făcut lucrătură frumoasă. Oricîţi martori ar fi adus ei —■ patruzeci şi opt pînă la urmă — ţii minte ? cartea lui Preda a fost carte, partea lui a rămas parte.
Manole Gugiu ar fi preferat să cadă în genunchi în faţa banului Craiovei sau chiar a neînduplecatului Brîncoveanu, să-şi mărturisească păcatul, decît să mai
suporte această judecată înceată şi usturătoare. Căci fiecare cuvînt era ca lovitura de topor — topor de piatră ? îl străfulgera o amintire —, lovituri în tîmplă şi ceafă. îl dureau tare.
— Acum, în urmă, mi-am dat seama de asta. Am făcut acea copie pe furiş ; trebuia s-o fac cu martori şi atunci te dădeam peste cap ! De n-ar fi fost aşa, se dovedea la proces falsul tău urît. Şi mărăşeştii...
„De bună voie şi nesiliţi de nimeni" glăsuia zapisul. în baza lui şi a celorlalte Hagi Constantin Preda preluase pămîntul cu ape repezi, păşuni, brazi şi calcar. De atunci încercase să strîngă dijmele, căci se presupunea că boierul Lăturoasei îi dăruise toate acestea odată cu hîrtiile.
„Dăruise ! !" Ha ! Manole pufni pe nas. Dar de mişcat pe scaun nu se mişca, nici nu scotea vreun
cuvînt. îngăimă doar, pierit :
— Al patrulea ? i ^isnn'-i'
047

Milco oftă din rărunchi. „Cîata !" îşi spuse în sine;;.-Aluneca în somn şi vis, patul se legăna, puterile îi piereau, slabele lui puteri care-1 susţinuseră, printr-o minune, pînă în clipa asta.
— Al patrulea păcat, spuse cu glasul slab, e furtul de aramă de acum cîţiva ani. N-ai voie să furi pe Domn... N-ai voie să furi ţara noastră. Lăcomia îşi fură neamul şi moşia. E la fel de mare păcatul ca şi celelalte trei. îţi pun condiţia : recunoşti că ai făcut fals şi oamenii ăştia amărîţi de nevoia secetei s-au îndatorat şi domnitorul va putea face dreptate. Abia atunci îţi vei recăpăta copilul. Altfel, cartea lui Tragopol către tine care te dovedeşte părtaş la hoţia aramei va ajunge la Brîncoveanu şi-o să te roadă lanţul robiei la ocnele de sare !
.
Manole Gugiu simţi deodată o plesnitură în cap. ' Fulgere roşii îi trecură pe dinaintea ochilor ; picioarele : îl lăsară şi, încereînd să se ridice, se prăbuşi de pe ; scaun. Nu mai putu vorbi. Simţea un rău în tot corpul », şi se prăbuşi greoi, mişeîndu-şi doar buzele. Apoi nu mai ştiu de sine.
Norul cobora mult sub creasta muntelui şi oamenii de la poalele lui nu mai zăreau soarele. Era şi frig, un frig nefiresc pentru zilele acelea tot nefiresc de calde la Baia. Bulba îşi purta valul mic, tulbure şi fără sclipiri unduinde. Apa Brebinei era ca plumbul. Devenea cenuşie piatra albă a stîncilor colţate ce se ivfeau din pămîntul de un roşu stins...
Dispărea soarele de pe cerul Băii de Aramă. Milco Băiaşul murea. în ochii băieşenilor nimic nu mai înverzea, nimic nu mai strălucea.
Munca la ocne se oprise. Se oprise parcă totul. De la Bratilov şi Tarniţa, de la Ponoare şi de peste Bărăiac,
348
opincile muntonilor călcau potecile uşurel, şovăinde şi totuşi grăbite, spre Baia ; dar cei mai mulţi plecaseră călare, să fie acolo cît mai curînd.
Milco Băiaşul murea. Dispărea omul de omenie din ţinut, dreptul, bunul, credinciosul Milco. Credincios sieşi şi altora. Bun cum nu mai găseai, dar..." dar ce puteai spune mai mult ? Parcă tuturor le pierea tatăl, fratele şi prietenul laolaltă. Voinicul şi bălaiul staroste nu va mai fi văzut niciodată în preajma cuptoarelor în flăcări. Niciodată nu-ţi va mai întinde, zîmbind prietenos, ulceaua cu viu bun. Nimeni, niciodată, nu va mai auzi la han : „Poftă bună, fraţii mei, mîncaţi sănătoşi cît este !" Nimeni nu-1 va mai vedea revenind de la Craiova, cu felurite pricini ale lor dezlegate în bine.
Cîrmaciul liniştii lor murea. Nici unul din zecile de oameni care umplură imediat curtea hanului nu-şi fereau ochii în lacrimi de privirea celuilalt. Caii, căruţele, carele cu boi fură lăsate în piaţa din faţa bisericii, mai departe de hanul lui Milco. Aşa îi spuneau oamenii şi acum, deşi îl dăruise.
Mulţimea de oameni creştea. Venind de la Ponoare şi de peste Boncea, Cioaca Mărăşeştilor cum i se mai spunea, de peste Dealu' Mare şi de la Padeş — cine dusese oare atît de repede zvonul ? — toţi priveau în tăcere spre casa înaltă de bîrne şi piatră în care se stingea încet lumina singurului cu adevărat soare de pe cerul ultimilor ani.
Murea în timp de pace un luptător a cărui armă sădise dreptatea şi lăsase să înflorească nădejdea. Şi se ducea la numai patruzeci de ani cel ce ştiuse despre aramă tot ce trebuia ca metalul să aducă faimă ţinutului lor.
349
„Plînge masa, plînge casa, că pleaeâ stâpîn de-acasâ ; nu pleacă să stupîncască, ci pleacă să putrezească. Plîngeţi uşi, plîngeţi fereşti, că eu nu mai stăpînesc, mă duc ca să putrezesc..."
Manole Gugiu nu-şi revenise cînd Mara cu Semen, Gheorghi şi Milco intraseră grăbiţi în cameră. Gugiu nu ştia cine-1 scosese de acolo, cine-1 adusese pînă la Lăturoasa. Nu mai ştia de nimic. Era moale, picioarele nu-1 mai ţineau şi bolborosea cuvinte neînţelese. Şi doar îl amenințase numai, un om ca toţi oamenii, care între timp poate murise. Dar Gugiu căzuse într-o stare de prostraţie şi nu-şi mai reveni.
Milco Băiaşul dăruise vorbelor către fostul bărbat al Tudorei tot ce mai era vlagă în el. Ele fuseseră picătura care revărsase din ulceaua vieţii lui totul. Acum zăcea abia suflînd, cu mîna Marei într-a lui. Doar ochii săi căutau neliniştiţi prin încăpere. Ghiorghi crezu că vrea luminarea, dar tatăl său întoarse capul.

— Mara... şopti abia. Să ai... grijă... de tine... şi să trăiţi... drept... Săru... tă...
Mara a Băiaşului, femeia aceasta înaltă şi voinică cu păr castaniu închis şi faţa albă, cu ochi căprui a căror privire liniştită şi zîmbitoare îl cucerise pe tînă-rul Milco atunci cînd nu împlinise nici şaisprezece ani, se aplecă spre trupul uriaş neclintit sub velinţă şi spre faţa lui nemişcată cu trăsături destinse acum, să-1 sărute. Obrajii ei, de obicei roşii, erau palizi, femeile plîngeau. Milco ducea cu el mulţumirea toată a lui şi a celorlalţi. Se liniştea el, dar se ducea liniştea lor. Mara, îmbrăcată ca totdeauna în culori închise, care-i scoteau în relief pieptul plin şi mijlocul subţire, se rugase în spatele uşii să aibă tăria să nu plîngă. Acum
350
avea ochii uscaţi şi zîmbetul pe buze, căci o credinţă mai tare decît ea îi spunea că-1 va revedea pe Milco.
Ce rost ar mai fi avut şederea aici fără el ? Ce rost ar mai fi avut grijile şi treburile de fiecare zi dacă nu mai era dragul ei puternic ce-i dăruise, prin căsătorie," cea mai frumoasă dintre vieţi ? Unde putea să se roage în linişte pentru el, unde s-ar fi putut adinei în gînduri dacă nu în pacea unei mînăstiri ? Mar a hotărîse să se călugărească.
Nu vărsă o lacrimă în faţa bărbatului pe care o putere neînţeleasă îl mai ţinea în viaţă. Prin uşa deschisă intrau oamenii casei, dar ochii aproape închişi ai lui Milco priveau acum aproape tot timpul într-acolo.
Deodată, o adiere uşoară păru că străbate încăperea şi, zîmbind cu bucurie, în straie albe, uscăţivul şi dragul lui Dochici păşi înăuntru. Pe el îl aşteptase Milco mereu.
,,Hai şi-om merge sus, pe munte, spuse vesel. Scoală ! Scoală odată !" *
■,,■■,
— Iaca, viu, se forţă Milco să se ridice... „,
Si Dochici îl luă cu el. ,,
XX. TUDORA HOATER A SGÎNDĂRILOR
După ce se jeluise destul, nevoită fiind să plîngă numai între cei patru pereţi ai camerei ei, după ce-si înghiţise cît putuse din amar, Tudora lăsase restul pe dinafară şi altora. Vorba „Dă românului, cît nu poate duce" începu să n-o mai sîcîie şi, încet, chelăriţa casei lui Stoian îşi îndreptă spatele ce se gheboşase puţin şi-şi aduse aminte că ştia să şi zîmbească.
351
Slugile mai vechi din casă îi mirosiseră povestea. O ştiau de fină a răposatului Preda, apoi deodată parcă dăduseră peste ea ielele : parcă înnebunise. Plîngea, suspina şi ofta cit era ziulica de lungă, zdrăngănind^ legătura mare de chei de la brîu. Nici nu i se auzeau paşii. Pe urmă aceştia se făcură din ce în ce mai apăsaţi, suspinele încetară, glasul îi deveni poruncitor şi faţa numai zîmbet în faţa naşului mic, umerii se îndreptară, slujitorii tremurau în faţa ei şi Stoian putea jura cu mîna în vatra încinsă că în toată Craiova nu mai găseşti o cheiăriţă ca ea.
în anul în care Milco murise, Tudora era o femeie trecută de treizeci de ani ; rămăsese dreaptă şi slabă. Două cute adînci porneau din dreptul nasului subţire spre bărbie şi în ochii ei citeai hotărîre şi poruncă.
Schimbarea aceasta, înceată totuşi, venea din adîncurile închise cu şapte lacăte ale inimii ei de femeie. Nu se ştie dacă aşa ar fi devenit şi de ar fi rămas femeia lui Manole. Dar pe Stoian ştiuse acum cum să-1 ia. Era alături de el în dorinţele lui de îmbogăţire spuse sau nu, îi lua totdeauna partea, asuprea pe slujitori şi Sava ar fi rămas cu gura căscată dacă ar mai ii întîlnit-o acum.
Sava ! Un zîmbet resemnat adumbrea faţa femeii cînd se gîndea la ci. Şi se gîndea, căci în urmă cu ani îi dăduse dreptate deşi era tîrziu. îl dorise lîngă ea şi-i venise să-si pună custura la gît într-un timp,' pentru că nu-1 ascultase.
într-o noapte, cînd nu putu adormi de oboseală, se zvîrcoli în pat pînă spre dimineaţă. Abia atunci aţipi. Visă o apă galbenă, o apă cum mai văzuse pînă atunci şi nu se putea dumiri în vis, unde. Şi malul apei era verde şi ea plutea uşor peste iarba fragedă. Bătea vîn-
$52
tul şi-i umfla fustele largi. Păşea pe malul anei mari şi tulburi şi de dincolo de ea se auzi strigată : „Tu-doro... Tudoro ! Vino aici, căci aici este norocul tău !" De două ori strigase glasul şi-n vis se făcea că era al surorii ei de lapte, Mara. Tresări. Se isprăvise.

Dac-ar fi să stea pe malul acela verde toată viaţa şi tot şi-ar aştepta norocul, care odată se va întoarce la ea.
Cîteva zile fu gînditoare. Uită să mai suspine. Din cîte auzise, o apă aşa tulbure era Dunărea cea lată şi tare ar fi vrut s-o vadă. O şi văzu, cu prilejul unei călătorii la Calafat cînd, la rugămintea ei către Stoian, întovărăşi oamenii acestuia cu caravana de prîne.
De atunci deveni tăcută. Oricum, nu mai ofta, nu se mai strecura neauzită prin casă. îi încolţise o idee sub fruntea albă ; încet, se transformă în chelărHa stăpînă a cămărilor mari şi pline ale lui Hagi Preda Stoenesculuí, cum începuse lumea a-1 numi. In cele din urmă trăi cu el.
Trecură ani. După ce-i căpătase toată încrederea, după ce-1 făcuse pe acesta să nu se mai poată lipsi de ea, îl aşteptă într-o seară ca de obicei, în iatac.
Stoian se sfătuia mereu cu ea şi, dacă n-ar fi fost burlac convins, ar fi luat-o de mult de nevastă. Dar în cele din urmă trăiseră împreună căci, pentru a-si atinge scopul, Tudora nu se mai dăduse în lături de la nimic ; cel puţin atîta lucru învăţase de la Manole Gugiu. Şi pentru bărbat era comod acest fel de-a o avea şi femeie în pat şi credincioasă casei. Tudora îl rugase să se însoare, dar el rămînea nepăsător la sfaturile ei. Pînă în această seară.

începu prin a-i aminti cum ajunsese în casa lor şi cît de îndatorată era tatălui său —■ cel de sus să-1 odihnească şi să-1 ierte, că era om bun ! îi spuse cît de mult ţinea la el, Stoian, ce blînd şi omenos este şi drept cum nu se mai află, geaba spun răii altele, şi ce fericită o face în nopţile pe care le petrec împreună şi în toate zilele, de cînd e ea aici. Continuă plîngîndu-se de dureri mari de cap şi de şale, de bătrîneţea care se apropie şi cît de mult îşi doreşte liniştea. Avu grijă în acest timp să facă aşa că pînă şi Stoian începu să o creadă că e pe cale de a deveni o bătrînă bolindă.
O întrebă dacă vrea să se întoarcă la ai săi.
— Niciodată ! strigă Tudora. Doar nu-s nebună !
— Atunci ce vrei să faci ? Să te călugăreşti ? N-ar fi mai bine să rămîi în casă mai departe ? îţi datorez mult, Tudoră, se aplecă el luîndu-i mîinile. Sînt de atîţia ani stăpîn acolo şi chiar dacă am mai avut necazuri cu ai tăi, aşa trebuie să fie.
Dar nu adăugă unde şi cîte pungi dăduse pentru a rămîne stăpîn, cu toată împotrivirea şi procesul pornit pînă la urmă de mărăşeşteni. Ba, în ultimii ani, putea spune că e stăpîn doar cu numele. Dar aştepta cu răbdare şi vremea lui. Tatăl său, Hagiu, se pripise ; şi plătise pripeala cu viaţa. Brîncoveanu, domn pe viaţă, n-o trăi cît hăul. Şi el, Stoian, e încă tînăr. îşi înăbuşea turbarea de cîte ori dijma nu se ridica şi obştea Mărâ-şeşti, care-şi spunea din nou „liberă", se făcea că habar nu are ce vor oamenii lui. Ba-i mai omorîseră şi urmăritorii trimişi. Rîdeau de el, dar se va vedea pînă la urmă cine rîde mai bine.
Tudora era o caraghioasă. îi ardea ci de pat şi de bărbat cum îi arde cîinelui turbat de apă ! îşi da seama de ce se culcase cu el. După un timp, îi ceruse să redea

libertatea acelor oameni, pe eâre-i niirheâ nevinovaţi. îl rugase, îl certase, îl implorase, îl ameninţase, dar nu plecase de la casele lui şi nici nu-i ocolise patul. Uneori se gîndea că nu profita cu nimic de pe urma stăpînirii cu hîrtii false a acelor munţi pentru care tatăl său murise. Dar el, fiul său Stoian, e tînăr şi deşi Tudora încerca poate să spele o ruşine şi o trădare prin cererile ei repetate, Stoian simţea umflîndu-se în el riiîn-dria de a fi proprietar atît de bogat — şi cu munţi în Mehedinţi pe hîrtie — rîdea, şi mai rîdea în sinea lui de ce-i spunea ea ; ori patul şi libertatea alor ei, ori nimica din astea două !
— Stoiane, murmură Tudora în acea seară. Acum cîţiva ani m-a chemat în vis un fel de soră de-a mea. M-a chemat la Dunăre. Dac-ar fi pe acolo vreun schit... Nu, nu-ţi cer nimica, se grăbi să adauge. Doar... două căruţe cu butii de vin. Ţi-am dat altă dată mult mai mult. La cît ai, nu s-o cunoaşte. Şi-o să-ţi întorc banii pe el. Şi niscai lemn, să-mi fac acolo o casă. Atît. Să nu te superi, dar deşi mi-e bine aici, din... din pumni străini nu te saturi niciodată cînd bei apă.
Se învoiră. Din cîte viclenii folosise şi din cîte rele pricinuise, Hagi Preda Stoenescul făcu şi el de data aceasta un meritat bine. La plecare, Tudora-1 sfătui din nou să se însoare. îi

trebuie moştenitor ; şi Stoenescul sfîrşi prin a o asculta.
Tudora Hoater părăsi casa lui Stoian pentru totdeauna, încercase să-1 determine să renunţe la blestematele de hîrtii falsificate pe care nu le putea distruge, căci nu le ştia nici măcar locul în casă. Dar n-ar fi făcut-o nici să fi ştiut. Odată dispărute, dispărea proprietatea nedreaptă a lui Stoian asupra munţilor, dar
855
dispărea şi orice dovadă că ale celor din Mărâşeşti şi Baia de Aramă au fost înălţimile acelea vreodată. De aceea, plecă.
La ieşirea din Calafat îţi aţine calea un han mic. Stă pe marginea drumului, cu un umbrar mare în faţă. Prin uşă intri într-o încăpere largă şi răcoroasă din care cobori în pivniţa rece şi uscată, cu nisip presărat pe jos. în spate, două cămăruţe. O altă încăpere adăposteşte noaptea de-a valma pe călătorii obosiţi şi pe cei ce s-au întrecut seara prea mult cu vinul. O adăpătoare pentru vite în stînga, un grajd mic în dreapta. Totul e înecat în praful iscat de care şi căruţe, de turme, de galopul călăreţilor ce intră sau pleacă din Calafat vara, ploile şi noroiul toamnei înnegresc an de an lemnul încă nou al zidurilor şi iarna zăpezile înalte şi lupii din bălţi înconjoară din toate părţile hanul.
Hangiţa e o femeie înaltă şi slabă, de nu-i poţi ghici anii. Are faţa albă şi părul, odată bălai, e aproape alb şi el. Pielea gîtului s-a zbîrcit. Se ţine dreaptă, aproape ţeapănă cînd merge, dar aplecîndu-se să pună cănile cu vin pe masă, se mlădie toată şi zîmbeşte frumos. Are buzele subţiri şi nasul drept, iar ochii de un albastru cenuşiu privesc pe băutorii mai îndrăzneţi fără teamă, fie ei negustori, oameni ai domniei sau lotri.
Tudora Hoater a Sgîndărilor poartă junghier la
brîu şi printre călători i s-a dus vestea de cinstită şi curajoasă. Unul şi altul au cerut-o de nevastă, căci era plăcută şi hanul avea vad bun, dar nici n-a vrut să audă. Începuse cu ceie cîteva butoaie cu vin şi o căsuţă
ridicată în pripă din bîrne, nu din pămînt, cum erau cele de pe aici. Dar cine spune că olteanul — fie el
S56
bărbat sau femeie — nu-şi descurca singur viaţa, chiar dacă tot el şi-a încurcat-o, spune prost. Datoria ei către Stoian era de mult plătită, casa crescuse devenind un han, iar Tudora avea căderea acum să-şi aleagă negustorii de vin şi peşte. Cocea singură pîinea, ţinea bine socotelile, iar pentru treburile mai grele avea un băie-ţandru rătăcit, asupra căruia revărsase toată duioşia femeii lipsită de copil şi care-i va lua locul cînd ea n-o mai putea să-şi mişte picioarele la bătrineţe.
Avea acum patruzeci şi patru de ani. Se simţea bine pe acest pămînt de şes şi n-o mai supărau căldura şi praful lunilor de vară şi nici viscolele iernilor de la cîmpie. Vecinătatea Dunării îndulcea toate acestea. Cunoscuse atîta lume de cînd trăia lîngă Calafat. Mereu vedeai chipuri noi, mereu aflai poveşti noi. Oameni din patru zări se întîlneau în jsortul aşezării.
Ca şi astăzi, bunăoară. Venise toamna şi odată cu ea ciobanii îşi aduceau spre Dunăre turmele de oi îngrăşate cu iarba păşunilor la munte. Se zăpăcise puţin. Nu-şi găsea locul. Pusese pe masa unui străin o ulcică cu vin şi o bucată de pîine caldă cu brînză, dar cînd călătorul ridicase ochii spre ea, simţise un fior. Unde-1 mai văzuse ? în casa Hagiului ? Aici ? Unde ? Nu îndrăznea să-1 întrebe, dar de undeva, din adîncuri, o nelinişte greu de înţeles urca din ea, chiar după ce se depărtase de masa lui, să-1 privească mereu pe furiş. Apoi, deodată, pentru întîia oară de cînd era aici, vorba înmuiată şi atît de familiară a unor păstori opriţi la han îi atrase Tudorei luarea aminte. Vorbeau cu glas scăzut, dar nu se putea înşela : erau din Mehedinţi. Şi încă sigur din Călugăreni Cloşani, după cum spuneau „şale" şi „fruntie" şi Tudora începu să tremure. Era toamnă, dar cald, foarte cald, şi totuşi un frig in-
157
terior porni s-o străbată. Le puse vinul pe masa cli scînduri negeluite şi se aşează, pentru întîia oară de mulţi ani, cu sfiiciune, pe un colţ de bancă alături. Oamenii n-o băgau în seamă. Vorbeau de treburile, drumurile, cîştigurile sau pierderile lor, pînă cînd unul o zări şi-1 lovi pe cel de lingă el cu cotul : hangiţa avea ochii măriţi şi gura întredeschisă. Asculta

lacomă, cu toată fiinţa parcă la ceea ce tăinuiau ei şi sta nemişcată, de teamă ca nu cumva să scape ceva din vorbele lor.
— Io nu ştiam pînă acu' că muierile se bagă în su-fletu' omului cînd se răcoreşte şi el o ţîră, mormăi cel ce-o văzuse întîi.
Tudora tresări :
— Ascult şi eu la vorba domniilor voastre, cinstiţi călători. îmi aduce aminte de ţinutul meu.
— Da' de unde eşti, dacă nu-ţi face suparărie întrebarea mia ?
— Din Mehedinţi sînt. Din satul Mărăşeşti. Brusc tăcură toţi. Se lăsă atîta linişte, de se auzea
zbîrnăitul muştelor. Apoi întoarseră capul încet, unul spre altul. Pe faţa celor trei păstori se citea atîta nedumerire, încît Tudora, deşi simţea că aproape se îneacă şi-i părea rău că vorbise, rosti, toată roşie în obraz, cum nu mai fusese de mult : 4
— M-am născut acolo ; în casa lui Hoater. Da' am plecat de mult... tare de mult...
„Păzeşte-ţi vorba a nu zbura din gură, că nu o vei mai prinde cu nici o alergătură...". Fi-va oare aşa după cum o învăţase bătrîna ei bunică Sgîndăr în copilărie ? Simţea că o îneacă plînsul. Se ridică şi intră puţin gîr-bovită în casă.
S58
Ciobanii continuau să tacă. Să dai de unul de pe meleagurile tale atît de departe de casă, e deosebit de plăcut şi prilej de bucurie ; şi de cinstire cu vin. Dar ca acesta să fie o femeie singură şi ciudată pe deasupra, o femeie uscată parcă de tristeţe şi care să nu se repeadă măcar să te întrebe de ăla... de ălălalt... de ce-a făcut... şi unde mai este... asta-i chiar nemaipomenit !
Deodată, unul din ei trînti ulcica pe masă, strigînd :
— Măăă ! Da' Luca al nostru nu-i Hoater ? ! Din Mărăseşti ! Măăă ! Asta-i Tudora, soră-sa, de-a fost a boierului damblagit din Lăturoasa !
Tovarăşii lui săriră în picioare. Pe urmă se aşezară cam pe-o dungă, căci curiozitatea şi nerăbdarea îi trimetea după hangiţă, s-o întrebe, iar buna judecată le poruncea să stea jos. Apoi începură să vorbească toţi deodată, uţieori în şoaptă, alteori strigînd, în timp ce străinul ce atrăsese luarea-aminte a Tudorei, bărbat înalt şi spătos cu faţa roşie şi pletele mai mult albe decît galbene, cum fuseseră în alte vremi, se apropie şovăind, cu ulcica.în mînă, de cei trei. Portul lui era străin şi vorba, cînd li se adresă, ciudată ; un străin care ştie româneşte, gîndiră cu toţi.
— Bună ziua, oameni buni, şi mult noroc ! vorbi el. Mă primiţi la masa domniilor voastre ?
— Da' cum nu ! zise unul din ciobani. Celorlalţi nu le prea ardea de vorbă cu străinul. Prea îi năucise descoperirea surorii lui Luca Hoater, rnoşnean în obştea lor. Dar după ce străinul începu iar să vorbească, se îndreptară cu trup cu tot spre el.
— V-am auzit vorbind de Mărăseşti, de Luca, de Hoater, de Tudora. îi ştiţi ? Sînteţi de-acolo ? Şi zîmbi, arătînd spre portul lor, care-1 făcea să fie sigur. Nu puteau fi confundaţi cu nimeni.
359
— Da... Da' domnia ta de unde-i cunoşti ?
— In tinereţele mele am trecut pe-acolo, oftă străinul. Am călătorit la viaţa mea mult şi...
Ii secase cheful de vorbă. Aflase cam ce voia să afle şi nerăbdarea îl cuprinse de nu se mai putea recunoaşte pe sine. Dar tovarăşii de masă, dornici de poveşti, nu-1 mai lăsară. începură să vorbească cu toţii, să-1 iscodească, şi pentru un timp uitară de Tudora.
Aceasta intrase în casă împleticită şi se trîntise pe pat. N-aveau decît să sugă toate butiile dacă voiau, nu-i mai trebuia nimic. Fusese de ajuns o singură întâlnire cu oameni de pe meleagurile ei, ca să-şi dea repede seama cît de strîns o legau în lanţuri amintirile şi locu-rile de unde plecase.
Crezuse că a uitat ? Crezuse că şi-a găsit norocul şi fericirea aici, în cîmpia asta îmbîcsită de praf şi veşnic în miros de vin acru ? Crezuse că şterge, cum rîcîi semnele de pe răboj, dintr-o dată, toată viaţa ei de început ? Ce crezuse ? î
Ce proastă a fost ! Tremură, suspină, dîrdîie, se înăbuşă, ameţeşte doar cînd vede portul şi aude vorba mehedinţeană de la munte şi... Doamne ! Dar atunci pentru ce s-a zbătut atît să fugă ? De ce a încercat să uite ? Ca să se întoarcă acum de unde a plecat ?i

Unde e ura ei pentru Gugiu a cărui faţă se pierdea parcă în fum de cîte ori încerca să şi-1 reamintească cum arăta ? Cum de n-o pedepsise Cel de sus, se întrebase de multe ori, pentru că luase cu mînă păcătoasă satului ei şi moştenitorilor orice drept de a se mai libera vreodată ?
Şi-acum o copleşea deodată ruşinea şi jalea, de o sută de ori mai puternice, pentru ce făcuse. Crezuse că, fugind aici, scapă de tot ? ! Dreptatea şi adevărul lo-
160
cuiesc împreună, îşi spunea amărîtă ; de cauţi pe unul dai şi peste eoiăîalt. Ce nebună fusese ! Trebuia să-1 fi sugrumat pe Preda cu mîinile ei, după ce şi-a dat seama de răul făcut prin furtişag. Se mulţumise însă în cuib călduţ şi nici măcar nu simţise vreo bucurie cînd fraţii ei de obşte îşi făcuseră singuri dreptate, de mult, acum vreo şaptesprezece ani. Ia te uită, acum îşi aminteşte şi de socoteala anilor ? Cînd trecuseră ? Cum trecuseră ? Ce gol îi fusese traiul !
Intoarce-te în sat cu oamenii ăştia, îi spunea judecata. Intoarce-te în munţii tăi pe care cu mînă păcătoasă i-ai dat şi mîna cum de încă nu ţi s-a uscat ? ! Cum ar primi-o ? Dar ar mai recunoaşte-o ? N-ar omo-rî-o ? Da, da, s-o omoare ! Dar s-o omoare acolo, lîngă Brebina copilăriei ei, mai bine aşa, decît să se stingă aici singură, puţin cîte puţin. Căci va muri dacă nu-şi revede meleagul !
Cum de-a plecat de la masa acelor străini — oh, nu, nu-i pot fi străini ! Cum de-a plecat fără să-i întrebe de fraţii ei... de tot ? !
Tudora Hoater se frămînta, gemea, se zbuciuma fără oprire şi aşa o găsi străinul care pătrunse încet în cameră. închise uşa după el şi se opri s-o privească.
Lungă, atentă, poate tristă, pătrunzătoare, privirea lui şi prezenţa lui tăcută sfîrşiră prin a o ridica de pe marginea patului ; femeia îmbătrînise parcă deodată cu cîţiva ani. Privi la bărbatul din faţa ei, neînţelegînd ce
caută acolo şi ce vrea de la ea. Uitase că are lume afară, că unii vin şi alţii pleacă ; parcă niciodată pînă acum, de cînd era aici, nu mai avusese timp să gîn-deascâ şi voia acum să fie lăsată în pace. De ce n-o lasă
161
In pace ? ! S-o lase în pace sâ plîngâ ! Doar trebuie acum să plîngă pentru toţi cei şaptesprezece ani în care n-a plîns pentru ce trebuia. Ce vrea ăsta ? !
Dar străinul nu scoase o vorbă şi nici nu se mişcă. Continua s-o privească uimit şi parcă spunea : „Acum -ştiu cine eşti".
Ochii Tudorei rămaseră aninaţi de el. Ceva depărtat, foarte depărtat venea să-i tragă de pe ochi perdeaua uitării tocmai acum, cînd tot pămîntul pe care călcase, fată şi tînără nevastă fiind, se grăbea să se vâlurească deasupra ei şi s-o doboare.
Şi deodată ştiu cine e. Ştiu mai limpede decît ar fi putut spune acum că o cheamă Tudora. Timp îndelungat plecase şi el odată cu tot ce era tinereţea ei. Dar ultimii patru ani ai traiului la Lăturoasa nu puteau fi uitaţi, căci începuseră cu seceta şi sfîrşiseră cu izgonirea ei, dar în aceşti patru ani niciodată nu-i ascultase atentă vorba. Fusese un bărbat tăcut şi răbdător, atent şi iubitor în felul lui şi ea nu-1 ascultase !
Sava ! Dar cît se schimbase !
Un al şaselea simţ al Tudorei îi spusese pînă la urmă că el este. Dar a rămas, în ciuda vîrstei, frumos. Şi ochii — oh, învăluiţi în creţurile pielii, ochii lui totuşi aceiaşi sînt.
Sava înclină uşor capul şi făcu un pas înainte. Ceva mai presus de el îl împinsese pe uşa hanului, căci la orice s-ar fi aşteptat în toţi aceşti ani de cînd se întorsese acasă, la sudul Dunării, numai la o astfel de întîl-nire cu cea pe care o iubise, nu se aştepta.
Se dovedise pînă la urmă călătorilor de sub umbrar că multe îşi puteau spune cu sîrbul ce călătorea atît de departe de casă şi care venise la masa lor. Numai că de el n-aveau cum să-şi aducă aminte. Apoi vorbiseră
662
de altele şi Sava aflase despre fiecare din cei de care-şi amintea, cîte ceva. Nu-1 mirase însă soarta Smarandei. Şi nici a Tudorei Gugiu. Simţise însă că nu mai poate cînd vorba se întorsese la Tudora. Atunci îi părăsise şi venise s-o vadă. Totul se putea pe lumea asta, chiar şi această întîlnire a lor.

Sava înainta spre ea şi se aşează pe un scaun :
— Jupîniţă Tudora... Mîndra noastră jupîniţă Tudora... cum de-ai ajuns aici ? Te rog, povesteşte !
Vorbea egal şi nimic în glasul lui nu mai păstra căldura cu care i se adresase pe vremuri. Tudora îşi revenise puţin cîte puţin. „Jupîniţă", cînd altă dată îi spusese cu atîta dragoste pe nume ! Dar ce, îl lăsase să-i spună ? ! Proastă ce fusese ! Ar fi fost acum nevasta acestui bărbat încă frumos şi în putere, care-o iubise şi, din cîte îşi putuse da seama, cu punga plină.
Nu era, e drept, prima oară, cînd îi părea rău că nu-1 lăsase s-o iubească... că nu voise să-1 înţeleagă... că nu-1 urmase... căci o mică îndrăzneală la vreme se ştie că poate aduce izbîndă mare...
Află la rîndul ei că s-a întors mai tîrziu la el acasă, că a plecat din nou şi că locuieşte acum pe lîngă o apă mare de-i spune Morava de sud, că din munca lui din-tr-un an îşi face negustoria toamna şi că a mai trecut Dunărea în Ţara Românească dar, spre munte, poate ştie şi domnia ei de ce, n-a mai urcat.
„Poate urcă acum ! Cu mine !"
Ce fericire ar fi să devină, în sfârşit, a lui şi să se întoarcă acasă alături de el. Sava ar ierta-o şi ar apăra-o. O, dar nici nu i-a spus încă limpede ce-a făptuit. Nu 1-a lăsat să înţeleagă chiar totul ; i-o va spune cu timpul.
. i 363
„Sava !" Tudora aproape că rîdea. Şi ce aproape fusese de deznădejdea fără leac ! „Nu e tîrziu să te îa-torci la mine şi cu mine. Oamenii noştri te iubeau şi-or să-şi amintească bucuroşi de tine !"
Sava !
— Nu e tîrziu să... să ne întoarcem pe drumul Băii de Aramă, vorbi răguşit şi încercînd un zîmbet strîmb. Nu mai sîntem tineri ; şi am greşit atunci că nu te-am ascultat şi urmat şi mi-a părut pe urmă totdeauna rău. Ştii... azi am văzut nişte oameni de la noi. Pentru prima oară de... de atunci. Şi voi să mă întorc acasă ! Acasă la mine ! ţipă deodată ascuţit. Nu mai rămîn aici ! Să ne întoarcem, Sava ! Şi mîinile cu degete subţiri se ridicară spre el, încleştate a rugă.
Dar rămaseră aşa.
Sava nu-şi îmblînzise privirea, nu se ridicase, nu înaintase spre ea. N-o încurajase cu nici un cuvînt. Dar ochii lui spuneau : „Dacă doreşti atîta, du-te acasă la tine". O lăsă să-şi verse focul, tot focul care, pîrjo-lind-o, fu prea puternic pentru Tudora şi se revărsă din plin spre el. Dar nu-1 atinse.
— Plec de aici pe drumul Bechetului, spuse bărbatul, spre Corabia. Acolo mă întâlnesc cu cei doi băieţi ai mei, sosiţi cu o caravană a unor cunoscuţi, înaintea mea. li învăţ să cunoască lumea de tineri. Se spune că e foarte bine aşa.
Tudorei îi pierise graiul. Privea cu ochi ficşi, fără să mai clipească. Sava rămase şi el tăcut, măsurfnd cu o privire critică stana do piatră din faţa lui, nemişcată şi mută. Clipi nedumerit, dădu din mîini şi, făcînd o plecăciune scurtă, merse cu spatele spre uşă şi ieşi. Afară răsuflă uşurat. El avusese destule dureri : nu mai voia să se încarce cu ale altora. El îşi refăcuse
364
viaţa. Altceva nu-1 mai interesa. Oprirea lui în ţinutul Băii fusese popasul trecător, necesar unicului scop pe care-1 avusese pe atunci : răzbunarea. Apoi vremurile se schimbaseră, păgînii, deşi îi asupreau, nu mai aveau parcă nasul atît de sus după tratatul acela din iarna lui 1699.
Tudora ? Crezuse la un moment dat că vrea să-1 ia în braţe ! Şi Sava care nu uitase cum, cu ani în urmă, îi arătase uşa, continuă să se mire, încă un timp, de cît de schirnbăcioasă poate fi femeia. Slavă domnului că nevasta lui de acum îi arăta, ca şi prima, mereu aceeaşi dragoste. La ce lăsase în urmă în micul han, nu se mai gîndi.
Tudora Hoater rămăsese mult timp nemişcată pe scaun. Fusese într-o zi prea mult pentru ea. Seara tîr-ziu, dîrdîind sub pături, pricepu greu că Sava plecase şi că oamenii din Cloşani erau de mult duşi în calea lor. Putere să revină la ai ei acasă singură nu mai avea. Nu

avusese, de fapt, niciodată. Aceasta era pedeapsa pe care o primise, această zi care-o răscolise cît nu putuse duce, căci acum zăcea bolnavă de-a binelea.
Ciobanii aceia din munţii de acasă veniseră parcă să-i amintească de tot ce furase ea vieţii. Trecerea lui Sava, în aceeaşi zi, fusese ca şi stelele care călătoresc pe cer în nopţile calde de vară..
De mult timp nu mai aşteptase nimic, dar îşi dădea acum seama că de fapt aşteptase tot timpul o astfel de zi. Va lăsa cu limbă de moarte s-o ducă pentru îngropăciune acasă. Măcar la sfîrşitul sfîrsitului să fie printre ai ei. Apa tulbure şi malul ei verde din îndepărtatul vis era Bulba sau Brebina, Motru sau Cerna în zilele ploilor la munte, oricare din acele ape cu iarba
! S65
pe malul lor mai verde ca oriunde în lume... Acolo era norocul ei, acasă la ea, acolo fusese de fapt tot timpul şi ea-i dăduse brînci cu opinca.
Oamenii aceia vor fi aflat sau nu cine este. Şi Nicolae şi Luca şi Mihai vor fi auzit de la ei sau de aiurea de soarta ei şi de pctecuţul de pămînt pe care s-a tras să-şi lingă rănile, ca un animal fugărit şi rănit. N-au căutat-o şi n-o vor căuta niciodată. Nu vor fi vorbit, nu vor fi pomenit-o niciodată.
Cîţiva ani mai tîrziu, cînd Sava va reveni în Oltenia, nu va mai găsi la micul han pe nimeni.
XXI. LUMEA NU SE SCHIMBĂ
— Io nu ştiu ce aştepţi, aiurit ce eşti, zise Mihai Hoater îndreptîndu-şi spinarea şi dînd un vîrf de opincă buturugii p-j care crăpase lemne. Nu ştiu, suflă el, ştergîndu-se cu o mînă de sudoare, în timp ce cealaltă se sprijinea pe coada toporului.
Tudoraşcu se oprise şi el din lucru. Ştia ce voia să-i spună părintele său, dar se făcea că n-are habar.
— Ce să aştept, tată ? 4
Mihai îşi privea feciorul. Zău dacă nu semăna mai mult în partea lui Luca în purtări ! Nu era înalt. Mai mult scund şi vînjos, se-arunca în partea Trăileştilor ; amintea de tatăl Anei cel iute la mînie. Iute la horă. Dar cînd odată jucase o fată, apoi pe alta, cu a treia se întîlnise jos la apă şi pe a patra o strînsese seara în
36f
braţe în poarta casc!, cam să nu-1 asemuieşti cu Luca ? şi pe drept cuvînt Mihai se neliniştise. Şi timpul trecea. Tudor al lui împlinea vara aceasta douăzeci de ani şi, dacă nu se grăbea, intra în rîndul flăcăilor bătrîni. Fetele se vor feri de el, dar... nici una, oare, nu-i căzuse la suflet ? De petit se ferea. Luca, fratele său, si acum la bătrîneţe rămăsese un muieratic. Vorba ceea : cît e moşul de bătrîn, tot doreşte măr din sîn. El nu fusese chiar aşa... El... zîmbi unor aduceri aminte.
Apoi redeveni serios. De n-ar mai semăna şi cu Nicolae, încăpăţînat. Prea le făcuse numai cum voise el. Dar erau atiţia ani de cînd nu mai ştia nimic de Nicolae. Umblaseră fel de fel de zvonuri : că el l-ar fi furat pe băiatul lui Gugiu ■—■ boierul afirmase că-1 recunoscuse —, că ar fi intrat în armata împăratului, sau că s-ar fi făcut negustor la talieni, oare pe unde-or fi şi aceia ?
Dar toate păreau a fi zvonuri. Obştea fusese mult timp frămîntată în acea vreme. Totul începuse de la plecarea părinţilor Smarandei val vîrtej la Lăturoasa, apoi potecile satului lor se umpluseră de potere. La fel şi în munţi. Sosise vornicul în sat şi fuseseră cercetaţi şi răscercetaţi, scuturaţi, nu glumă.
Gugiu parcă se mutase la ei în sat înrăirfd pe oameni ; apoi îşi făcuseră drum pe la ei fel de fel de străini, vezi doamne, negustori în popas spre Ardeal, dar nu păcăleau pe nimeni ; erau iscoade.
Fusese rău, dar mai rău fusese de Smaranda, îşi spuseseră Ana şi Mihai şi alţii odată cu ei. Îşi pierduse băiatul — nădejdea şi fala ei şi a Gugiului.
Apoi venise moartea lui Milco, dar ea nu fusese neaşteptată. Starostele bolea de cîtva timp şi lăsase un gol în urma lui pe care, în cei nouă ani scurşi de
367
atunci, nimic nu-1 mai putuse umple. Pe atunci le păruse chiar rău că nu-1 ascultaseră şi nu făcuseră pîră la domnitor ; cînd o făcuseră şi procesul era deja pornit, fusese tîrziu, căci

Milco era pe patul de moarte şi ei erau convinşi că numai el i-ar fi putut totuşi scăpa. Mara se călugărise şi băieţii lui erau oameni la casele lor. Numai arama îşi continua drumul ei din adîn-cul negru al pămîntului spre lumina şi căldura cuptoarelor, căci ceea ce durase Băiaşul, munca rodnică, rezista, chiar dacă el dispăruse.
Punînd toporul cu grijă de o parte, Mihai se aşează pe butuc, zgribulindu-se în răcoarea după-amiezii. Plecaseră cu oile la timp, azi, mîine, vor începe ploile toamnei, doar a trecut Sînta Măria. Tudoraşcu dăduse vitelor nutreţ şi revenise lîngă tatăl său. Pe umerii aplecaţi ai acestuia, părea că apasă ceva greu, nevăzut; umeri slabi, ascuţiţi şi aduşi, ca ai moşului Nicolae. Băiatul îşi amintea puţin de el; avea cîteva oi cu care hălăduia prin munţi pe vremea cînd Tudoraşcu era un copil. Se spunea că şi el, Nicolae, ca şi tatăl său, seamănă mult cu Ion, bunicul. Şi mai spunea lumea că aşa-i neamul Hoaterilor : înalţi, slabi ca plopii, bruni şi ascuţiţi, că-i cunoşti de departe.
El semăna cu maică-sa, Ana. Nici Luca, celălalt unchi al lui, nu mai „aducea" cu Mihai : se îngrăşase. Se gîndi la ce ar fi vrut să-i spună tata ; să se-însoare, sigur ! Ana îl boscorodea mereu. Mihai îi spunea din cînd în cînd cîte o vorbă despre asta — ca azi, bunăoară — dar vocea n-o ridica la el niciodată.
Tudoraşcu îşi amintea şi de lungile absenţe ale tatălui, timp în care Ana se zbuciuma în nelinişte pe

care o transmitea şi lor, celor doi copii. Dar soră-sa, Stanca, era doar o copilită pe atunci şi nu pricepea ea prea multe.
La proces plecaseră oamenii din sat călări, mîndri şi îndîrjiţi şi reveniseră cu capul plecat dar şi mai aprigi parcă. îşi amintea, fusese în anul morţii lui Milco. O, Doamne ! Să fi făcut numai o năzdrăvănie ! Vorba era în casă tot mai aspră, palma de două ori mai grea. Mai tîrziu, cînd le pricepuse pe toate, cînd auzise de răzbunarea oamenilor pe Hagi Preda, neînţelegerea copilului de zece ani dispăruse. Al doilea proces cu Stoian Preda, cît timp era domnitorul în scaun, nu mai putea avea loc. Aşa era legea. Clocea şi el, Tudoraşcu, au mintea înfierbîntată, gînduri de răzbunare împotriva lui Stoian ce le rămăsese stăpîn ; dar avea pe atunci doar cîţiva ani.
Deodată, tatăl şi fiul tresăriră. Clopotul nou de aramă al măruntei biserici de pe malul cel înalt al Brebinei, bătea. Bătea în amurgul rece, rar, trist, solemn şi dangătul lui, lovindu-se de deal, se întorcea mai stins, se strecura în văioage şi tremura pe unda vîntului mic şi rece ce cobora peste sat dinspre'calea Obîrşiei.
Amîndoi se săltară :
— Bate a mort !
— Cine-o fi...
Numai rele ! Numai role ! Niciodată nu aflai parcă vreo bucurie !
Alergau pe poteca ce cobora spre apă dar, înainte de a trece puntea, îl zăriră pe Ilie Samfir. Mergea gîr-bovit şi împiedecat. Parcă-i beat, îl scrută Mihai cu privirea. Mîna dreaptă, ciuntită în tinereţe de cele trei degete, o ţinea în despicătura cămăşii de in. Sumanul îi

sta să cadă de pe umeri, dar omul nu lua seama la asta. De bună seamă, venea spre casa lor. La doi paşi în spate, Lazăr al lui Petrea, Lungu şi Vasile, cel ce fusese în tinereţe băiaş şi-şi vindecase tuşea redevenind cioban, veneau pe cărăruie, ferindu-se parcă de o primejdie nevăzută.
Ilie îşi văzu prietenul şi se opriră toţi patru la un capăt al punţii ; Minai şi fiul său la celălalt. îi despărţea doar trilul mic al valurilor peste pietre. Şi-n liniştea amurgului rece, se auzi :
— L-au tăiat paginii pe Brîncoveanu !
Mihai făcu fără voia sa un pas în lături. Fu atît de surprins şi speriat, îneît grozăvia celor auzite îl doborî. Se lăsă în genunchi în firul de margine al apei, cu genunchii udaţi şi palmele strînse a rugă. „Nu, nu-i adevărat !'• îşi spunea. Se cocîrjă de tot şi, după un timp, lacrimi mari porniră pe obrazul smead şi supt.
Domnul nostru ! Constantin ! Indurare ! Pentru el !
Clopotul continua să bată rar, rar, puternic, trist, bătea în ritmul inimii lor şi nu mai era loc în inima muntelui şi a ţării decît pentru sunetul lui.

Biserica se golise. Curtea mînăstirii se golise şi ea. Nimic nu mai arăta ce slujbă fusese acolo, poate doar urmele de care şi fîn şi tăciunii pe locul unde muntenii îşi făcuseră popasul. Ca şi cu patru ani în urmă, la înmormîntarea lui Cornea Brăiloiul vel ban.
Poate că toţi cei de faţă gîndeau la fel : băieţii răposatului Milco, băiaşii şi femeile lor, tărnicenii, glo-
870
govenii, apoi oameni din Mărăşeşti, Cloşani, Comă-neşti, Crainici, Ponoare, Obîrşia, Peştişani, Tîrgu Jiu, Vădeni... Craiova...
Aşa fusese acum patru ani. Atunci era însă în plină vară şi însuşi egumenul Atanasie şi eromonahul Paho-nie îi aşezaseră trupul în tron şi la Tismana îl aduseseră. Cornea făcuse acest ultim drum al lui urmat de fiii săi Barbul spătar, postelnicul Dumitraşcu, spătarul Matei, Constantin, Cornea şi Vasilie monah, de fiicele sale Marica şi Neacşa.
Sosise pentru îngropăciune cu toată cinstirea şi omenire din Dolj, Gorj şi Mehedinţi. Sosiseră pentru bunul rămas.
Murise într-o vineri şi marţi l-au îngropat şi cît timp ţinuse slujba pogrebaniei, deasupra trupului lui, în cer, mare şi luminoasă stea s-a văzut şi, după ce l-au astrucat în pămînt, nici steaua nu s-a mai văzut. „Pămînte, pămînte, nu te lăsa greu pe trupşorul mieu ; de azi înainte tu mi-oi fi părinte ; şi tu, ţărînioară, mi-oi fi surioară. Bucură-te mînăstire, că frumos plocon îţi vine ; nu vine să stăpînească, ci vine să putrezească".
Aşa se petrecuse sfîrşirea de pe pămînt a lui Cornea, a bunului şi blagocestivului boier, care în viaţa sa cu multă slujbă dreaptă şi cu mare osîrdie credincioasă slujise domnului său.
„Pentru pomenirea celui ce apărat-au săracii de creştini şi pre a sa nevoinţă... multe bunătăţi s-au arătat şi multe uşurări ţării au făcut... şi de mulţi vrăjmaşi bine ţara au păzit... Veşnica pomenire..."
Aşa cîntase, cu obrazul şi barba ude de lacrimi, egumenul mînăstirii şi atunci, şi aşa slujbuia şi acum, încît Mihai Hoater îşi desprindea cu greu gîndul că nu
871
s-a întors anul 1710. Numai că... trupul Măriei Sale era în apa mării şi peştii muşcau din el, în loc să fie împresurat de ţărîna ţării lui.
Stoica Hîrgot se stăpînea cit putea să nu dea drumul lacrimilor. încerca să-şi mute gîndul la lucruri înălţătoare... de-o pildă, la această mînăstire în care s-a stins Nicodim... cîţi ani să fie... peste trei sute... da, trei sute opt ani ! Tismana... e apărătoarea Olteniei ; nici nu se poate altfel... stă mîndră pe creasta unei prăpăstii drepte, are porţi mari legate în fier şi ţine nu numai ştiinţă, ci şi arme... Dar gîndindu-se la arme, Stoica văzu aevea nimic altceva decît satirul gîdelui lucind urît în drumu-i scurt şi păcătos la capătul căruia se înroşea de sînge.
Numai după această scurtă vedenie pricepu că nici o scăpare nu mai putuse avea domnitorul mazilit la Paşti şi că slujba la care asistă e adevărată. Aşa e la vijelii : copacii cei mari cad, buruienile rărnîn. Şi se hotărî, ca şi alţii, să povestească copilului său, încă atît de tînăr, despre Brîncoveanu ca despre un sfînt care trăieşte încă... trăieşte mereu...
— Nu. se poate să nu trăiască ! hotărî Stoica Hîrgot cu glas tare. Oamenii din jur întoarseră .miraţi capul.
„Aşa este, are dreptate boierul de la Tarniţa", gîn-dea fiecare. ,,Constantin Brîncoveanu Basarab Voievod, chiar dacă din primăvară nu mai e domn, şi acuma... şi acuma stau la slujba de înmormîntare a Măriei Sale, trăieşte !
Nu poate muri cel ce a împodobit atît de frumos palate trainice şi biserici. Nu poate muri cel care a dat ţării atîţia ani de pace şi a făcut Ţara Românească atît de cunoscută în lume ! Ca si Mircea, Vlad .şi Mihai... nu ! Oameni ca aceştia nu pot să moară !"
872
...Acum, toţi se împrăştiau în cele patru zări, dar fără veselia cu care se întorceau de aici după marele hram din 15 august.
Printre toţi cei ce plecaseră sau înălţaseră fruntea la auzul cuvintelor nesfîrşit de triste : „Veşnica lui pomenire", în Tudoraşcu Hoater se învălmăşeau gîn-duri ciudate. Undeva, departe, atît de departe, că nici nu-şi putea închipui, capul strălucitului domnitor căzuse sub satirul păgîn. Dar destul de aproape de flăcău, se ridica pe gîtul strălucitor de alb un cap frumos şi mîndru de fată şi Tudor Hoater nu-şi mai putuse lua ochii de la ea.

„O ştii ?" şoptise, înghiontindu-şi tatăl. Mihai mor-măise supărat „Nu", dar, văzuse băiatul, şi privirea lui rămăsese aninată de fruntea albă şi boltită a fetei. Nu-şi mai spuseseră atunci nimic.
Şi acum, călărind alături pe drumul împădurit, spre Celei, băiatul îl privi mai atent pe Mihai. Era negru la faţă. Dar părintele său era de multe ori morocănos. O luă puţin înainte să nu-i mai vadă obrazul şi-şi aminti cu plăcere de cel rotund al fetei pe care o văzuse în timpul slujbei şi căreia-i pierduse repede urma. „Parcă poţi face ce vrei cu bătrînul alături ?" gîndi ca un nerecunoscător ce era, uitînd cît îşi făcea de cap de obicei, fără ca Mihai să-1 ţină de rău.
„Unde-o fi dispărut ? De unde-o fi ? A cui o fi ?"
Cu orice chip era de prin părţile lor după port. Mică. Ba nu, tînără. „N-are nici paisprezece ani". Trase de frîu, întorcîndu-se în şa.
— Tată... fata aia... hai s-o găsim... şi s-o peţim, tată!
Se sperie singur de ce-i ieşise din gură, dar se nelinişti mai tare cînd nu văzu nici o urmă de bucurie la
373
Hoater, el, care-1 rugase cu cerul şi pămîntul să meargă la fete în petit şi-i tot spunea ; „Nu te hotărăşti să te mai însori odată ? !"
Nu mai putea. De ce se ţinuse de ai lui, în loc să vadă ce-i şi cum e cu fetişcana aceea ? Cine-o ştia ? Nu văzuse pe nimeni cunoscut în preajma ei, să-1 poată întreba, iar părintele său era veşnic cu gîndul la ale lui.
Mama ! Ana o să-1 ajute. A ! Şi cit mai au pînă acasă ! Dacă nu se grăbeau, îi prindea noaptea pe drum şi nici făclii nu mai aveau la ei. Să vezi că tata o să le spună celor din Brebina şi Mărăşeşti să meargă împreună ; dacă merg să înnopteze la Baia, la vărul Gheorghe, poate află ceva...
Tudoraşcu manifesta nerăbdarea obişnuită a oricărui băiat în întîmplări de felul acesta, cînd vorba sau gîndul devin repede faptă. Cînd erau încă mult mai tineri şi se adunau la un loc băieţi si fete şi întrebarea unui joc era : ştii să săruţi ? nu mai stăteai să spui da, te repezeai la codana de lîngă tine şi arătai că ştii !
Acum simţea că nu mai are putere să facă un pas înainte pînă nu ia o hotărîre. De aceea, abia catadicsi să arunce spre Mihai un ,,lo o iau mai repede ; te aştept la Apa Neagră", că şi dădu pinteni calului mic, dar iute. In mers, gîndea ; „Oricum, drumul e unul. Cel puţin mă asigur dacă-i din părţile astea sau nu !". Dacă va da zor, va ajunge la Apa Neagră înaintea primilor plecaţi şi-o să se uite in răscruce de n-o vede cumva... Dar dacă-i din Gorj şi a luat-o cu ai ei înapoi ? O s-o căutăm şi-acolo ! O să răscolesc ţara după ea !
între timp, privea atent la cei pe lîngă care trecea.
Rădvanul boierilor din Comăneşti, cu perdelele lăsate, îşi făcea loc printre căruţele muntenilor şi vizitiul se arăta grăbit. Tudoraşcu călări o vreme alături de el,
374
fără a îndrăzni sâ-1 întrebe ceva, apoi avu deodată presimţirea că nu e singur şi întoarse capul : Mihai venise după el tot atât de repede, despărţindu-se de oamenii din satul lor. ,,Ce-o fi cu tata de mă păzeşte ? Ha !" Simţi o stingherealâ şi necazul îl copleşi aşa, ca o amărăciune.
— Tudore ! Glasul suna a poruncă. Hai prin lunca Brebinei.
Parc-ar fi vrut să-1 ţină pe lîngă el. Alţii din sat îşi continuau calea prin Tarniţa, Baia şi peste Cioaca Mărăşeştilor, peste Boncea, cum i se mai spunea, acasă. Dar ei doi, de dus la Baia, nici pomeneală !
Cu gîndul că Ana Hoater îl va înţelege şi îl va ajuta, resemnat, băiatul lăsă drumul drept şi coborî spre satul Brebina pe scurtătură, în urma tatălui. Eh, mare scofală ? Scurtau doar cu puţin înapoierea.
— Ascultă băiete, începu Mihai cînd se găsiră singuri. Apoi tăcu. Mormanele de zgură ale topitoriei priveau şi ele tăcut spre ei, iar pămîntul, mustos, pe malul apei, se lăsa sub copitele celor doi cai. Ce linişte era !...
Hoater nu se opri. Pentru ce avea el să spună băiatului, nu va putea să-1 privească în faţă. Mihai, atent la drum, urmă cu voce puţin răguşită :

— Cînd eram ca tine, flăcău... ba, mai tînăr încă, a fost la noi aici o secetă. Da' ce secetă ! Doi ani la rînd ! Aşa ceva nu se mai pomenise pînă atunci. Şi nici pe urmă... iaca... sînt mai bine de douăzeci de ani şi n-am mai avut parte de aşa ceva...
— Am mai auzit asta, tată.
Nu, nu era bine. Nu începuse bine. Cum să-i spună... şi pe urmă, Tudoraşcu ştia bine de cînd era copil, din povestirile lor, de secetă, de Manole Gugiu, de tot ce
375
Urmase. Crescuse cu ele. Dar de Mândiţa lui, ştia ? Poate că auzise cum o luase el pe Ana. Poate ştia şi cine era Smaranda Paulescului. Dar nu putea să ştie şi să simtă ce însemnase vara şi toamna aceea pentru el şi Mândiţa. Şi nici nu putea să simtă durerea de atunci a sufletului lui, chiar şi cînd se despărţise de ea. Şi nici dorul lui, cîteodată, după fata aceea minunat de frumoasă răsărită în munţi, nu-1 cunoştea...
A fost tare. N-a arătat atunci păreri de rău. L-au însurat repede şi drept fusese şi ce hotărîse în sinea lui. Dar, de ce să ne minţim... ochii lui tînjiseră s-o mai vadă lîngă el şi gura nu-i uitase mult timp dulceaţa sărutărilor. Blînda, dulcea şi alba lui Mândiţă ! Cîteodată se întrebase cum şi cit o fi suferit ea... dacă 1-a iertat vreodată...
Nu s-au mai văzut. Nu s-au mai văzut niciodată. Imaginea fetei lipită de stîlpul pălimarului în noaptea rece de iarnă a fost ultima...
Dar de ce, de ce n-a mai văzut-o ? Cît a iubit-o mai pe urmă ? Dragostea lui a fost ca focul ; s-a stins cînd n-a mai fost scormonit. Cînd i s-a stins acea primă dragoste şi cînd a început de fapt s-o iubească cu adevărat pe Ana ? De cîte ori nu se întrebase la început acest lucru... Apoi, totul se învălmăşise, se ştersese. Dar de uitat n-o uitase.
Dar ea ? Ea ? Poate se ferise şi Smaranda să-1 mai vadă, sau viaţa îi despărţise urît ? îi despărţise ceva mult mai supărător decît răutatea ei de o clipă sau voinţa lui... Acest ceva se numise rumânie...
Tudoraşcu al lui ştia doar ce era pe deasupra. Dar ce era în sufletul lui poate şi în primii ani de viaţă ai copilului, nu avea cum să bănuiască măcar. Mândiţa nu mai venise în sat în ultimii ani sau el n-o mai vă-
676
zuse... da, aşa era, iar părinţii nu-i mai trăiau. Şi acum... nici la slujba pentru moartea domnului lor nu venise, cînd sate întregi umpluseră curtea mînăstirii...
Venise însă fata ei cu cei din Comăneşti şi Mihai o privise cu ochii băiatului de şaptesprezece ani cu care se uitase pe vremuri la mamă. Simţise că înnebuneşte ! Nu putea fi decît ea ! Şi ce frumoasă ! Cei mai frumoşi ghiocei se găsesc de fapt printre mărăcini. Şi după ce Tudor îl întrebase : „Cinc-i ?" cercetase, cum să nu, pe furiş şi, desigur, i se răspunsese : „E Dumitrana jupî-niţei Smaranda din Lăturoasa".
I se făcuse frig. Bănuia că Tudoraşcu nu se va lăsa pînă nu va şti, nu va afla, n-o va găsi... Pe urmă ? „Hai, tată, în petit", sau tot atît de afurisit se va purta ? O va amăgi şi pe fata asta ca şi pe altele ? Şi între timp, cum joacă el pe degete atîtea, va lăsa pe alta cu burta mare şi ce a făcut tatăl lui va face şi el ? Şi inima Smarandei, prin fiica sa, iar va suferi ? Vor cădea blestemele pe ei, Hoateri şi Sgîndări, aşa sînt ei făcuţi să rupă inima acestor femei ?
Pe de altă parte, nici pomeneală nu poate fi de petit! Nu ! ! Nici măcar nu trebuia s-o mai vadă. Chiar dacă vrea s-o peţească, nu poate. Nici Smaranda nu i-o va da. Cuscru cu Mândiţa şi cu Gugiu... Ce vorbă a fost asta la el, la Tudor, cu peţitul ? Cum o arăta după atîţia ani ? Dar cum îl va putea privi ea, Smaranda, în ochi, ea, care nu-1 îndreptase pe vremuri pe Manole Gugiu nici un pic pe drumul cel bun ! Ea ar fi putut să-1 hotărască atunci să le dea înapoi ce era al lor ! De cîte ori nu se gîndise satul la asta ! Ea ar fi putut atîtea ! N-a vrut ? Nu i-a mers ? A venit trădarea Tudorei, Hagiul din Craiova, şi totul s-a dus de rîpă ? Cine mai
ştie ? Cum să-i spună băiatului lui toate astea ? !
377
Şi-apoi, îşi cunoştea băiatul ? Ar fi trebuit să-1 cunoască pînă acum foarte bine şi să-şi descopere tainele.
Dacă nu i le spunea, dacă nu-şi deschidea acum inima în faţa lui Tudor, nu şi-o va mai putea deschide niciodată ! Simţea că acum era clipa să-şi poată uşura sufletul — şi doar băiatul lui

nu era preot ! Şi poate putea împiedica în felul acesta o nelegiuire, un păcat... Tudoraşcu, dacă i te puneai în cale, era în stare s-o fure ! Oare era un păcat ? El de ce n-a furat-o pe fata aceea dragă lui atunci ? îşi aducea aminte că nu 1-a lăsat, deşi el ar fi luat-o, că a dorit-o atîta... şi vremea... vremea le-a vindecat în urmă pe toate. Da, îi va spune acum totul...
...Tînărul care intră în casa scundă şi albă din Mă-răşeşti era cu totul altul decît cel ce plecase cu Mihai Hoater, tatăl lui, la Tismana. Tăcut, morocănos, clocind în capul acoperit cu păr creţ castaniu cine ştie ce gîn-duri, zile întregi Tudoraşcu aproape nu vorbi. Muncea cît putea şi nu-şi privea tatăl în ochi. Se ferea să ră-mînă singur cu el.
Veni iarna, acoperi dealurile satului cu zăpadă şi primăvara tîrzie o topi. Tudor Hoater se schimbase. Slăbea. Era tras de părinţi la sărbători sau clacă. Mergea în silă... Nici una din fete nu mai fu jucată de el în hore. Nu mai plecă nici pînă la Baia de Aramă. Ştia că cine culege trandafiri se înghimpă. Ştia că primul pas făcut afară din sat îl va duce imediat la Laturoasa. Se ţinea tare. Dar lucrurile se petrecură altfel.
După Paşti, băiatul lui Samfir făcu nuntă cu fata lui Vasile zis Băiaşul. Slujba cununiei se ţinu în biserica Băii şi tîrgul se umplu o dată mai "">ult de lume.
37*
Moaterii traserâ la casele nejJotului lor, Gheorghe, băiatul lui Milco. Erau veseli, căci în curînd Milco II, fratele său mai mic, avea să se însoare domneşte cu o fată din neamul vestit al lui Brăiloiu şi vorbiră un timp despre asta. Dar fiica Anei şi-a lui Mihai, Stanca, se plimbă toată seara pe luncă cu un văr din Padeş, de-ai lui Trandafir, şi în acea sîmbătă seară se întoarse semeaţă şi cu nasul în vînt şi-i spuse mamei cu glas tare că dacă nu o dă după vărusău, o să fugă cu el şi gata !
Mihai se îngălbeni şi bătu cu pumnul în masă. Doamne, ei erau mai ruşinoşi la vîrsta copiilor lor. Uitaseră şi el şi Ana ce spusese aceasta din urmă tatălui său în seara cînd revenise de la claca Pauleştilor, ce senină îşi anunţase părinţii că Mihai era omul ei acum...
— Nu mai ai nici o ruşine ? !
— Dacă stau după nenea Tudoraşcu, să-1 procopseşti pe el întîi, rămîn fată bătrînă ! se zburli, chiar fără pic de ruşine, Stanca. Era brună şi faţa avea o deosebită dulceaţă chiar cînd se supăra. Era frumuşică foc, dar Mihai nu se mai putu înfuria pe ea. Cele ce-i spusese despre Tudor erau adevărate.
„Dacă face puiul aripi, nu-1 mai găseşti la cuib", îşi spunea acum în gînd. Se sfătuise cu Luca, dar Luca rîsese de nepotu-său. îmi seamănă, spusese mîndru, dar acum şi-a găsit beleaua. Tudore, nepoate, ascultă icia, îi zicea eîteodată. Să oftezi după fete şi în faţa lor cit poţi, asta le place ; să oftezi, dar să nu te întristezi, că oftatul uşurează şi întristarea vatămă !
— Stăncuţo, nepoată, cum vorbeşti cu părinţii tăi ? Gheorghe, de faţă fiind, nu-şi credea urechilor.
379
•—- N-am bâtut-o destul, asta e, zise Ana. De unde pînă unde vorbeşti aşa şi ne faci de rîsul lumii ? ! Cine te-a-nvăţat ? Şi nici nu-i slobod să te măriţi cu un neam de-al tău, e păcat !
— Da' să te măriţi cu prunc în burtă nu-i păcat ? ! Ana răcni şi se repezi spre fată.
— I-ai dat să mănînce peşte cînd era copil, aia ai făcut, mormăi de lîngă vatră soacra lui Gheorghe. Peşte mut, copil limbut.
Tudoraşcu se ridică fără o vorbă şi ieşi. Era noapte bine, dar găsi drumul spre şoprul unde erau caii, fără şovăială. Parcă aşteptase numai răzvrătirea surorii mai mici. Dezlegă calul, se asigură că traista pusă sub bot era golită şi merse să descuie poarta. Dacă se-ntoarce o singură dată sau dacă-1 strigă acum cineva din prag, e pierdut. N-ar avea putere să mai plece. Dar nimeni nu se ivi.
Era foarte frig în dimineaţa următoare şi velinţa de pe cal nu-i prea ţinuse de cald în păduricea de pe dealul Comăneştilor unde-şi făcuse în cele din urmă culcuş, aşteptînd zorii. In faţa porţilor mari ale curţii din Lăturoasa abia, îşi dădu seama de nebunia pe care o făptuia. Nebunie ? Dar din toamna trecută, el nu era ca nebun ? Nebun de dor ! Şi cu capul zăpăcit de tot ce-i spusese tata Minai ! Nici el, nici fata aceea dulce nu aveau nici o vină că părinţii se despărţiseră, că ai lui sărăciseră, că făceau parte dintr-o obşte răzvrătită, că se întîmplaseră atîtea...

O socotea rea pe jupîniţa Smaranda a lui Manole Gugiu, fără s-o fi văzut sau auzit vreodată, dar fata ei nu avea nici o vină.
In dimineaţa aceea, privind casa şi curtea cu acareturile ei, Tudoraşcu Hoater ajunse acolo unde Minai
180
HP
nu ajunsese niciodată : va fura pe Oumitrana — nici nu-i trecea prin minte că nu-1 va place, şi las' părinţii să se descurce ! întîi o va cere jupîniţei. Ştia doar că ea conducea de atîţia ani casa şi moşia. De bărbatul ei, pe unde umbla şi ce făcea, habar nu avea. Se povestea că-1 lovise damblaua, dar dacă se făcuse bine sau nu, asta nu privea capul înfierbîntat al flăcăului.
Dacă tatăl lui nu vrusese să meargă în petit, dacă unchiu-său Luca se holbase cu ochi mari la el cînd îl rugase, va veni el singur să-şi descurce -treburile. Du-mitrana avea un frate care fusese răpit cu ani în urmă. Nu era aici, deci nu-i putea fi teamă de el. Unchiu' Luca îi spusese odată că urma vulturului în vînt, a şarpelui pe piatră şi a corăbiei pe apă anevoie se cunoaşte, dar a femeii, nici pe-atît.
O s-o fure şi gata ! Şi cu aceste gînduri se ridică de pe iarbă şi, ţinînd calul de căpăstru, bătu în poartă.
XXII. REVEDERI
Casa de la Lăturoasa se schimbase prea puţin din zilele în care o Tudoră subţire şi palidă trăia între zidurile ei. La intrare, aceeaşi viţă de vie umbrea vara cerdacul larg la care ajungeai urcînd cele cîteva trepte şi războiul de ţesut îşi făcea şi acum auzită bătaia în iatacul pe care Smaranda îl împărţea cu Manole. Un Manole — grămadă informă de carne în fundul unui pat mic aşezat lîngă cel al femeii lui — la care doar ochii înfundaţi în orbite mai arătau că era viaţă în el.
881
în ziuă în" care revenise de la fiaia de Arama, adus cu grabă de-a latul calului de oamenii ce-1 însoţiseră la plecare, mai îngăimase cîte ceva : „Preda... Hagi Preda...", bolborosea cu ochii închişi, din care-i curgeau lacrimi. Apoi, rămăsese doar plînsul lui mut şi continuu... Damblagise. Mînca, dormea, gemea, iar mînca, iar adormea şi tot ce-ar fi vrut să spună rămînea în ochii mereu umezi şi rugători.
Nimeni nu ştia ce se petrecuse. înnebunită, Sma-randa pusese locuitoare şi vrăjitoare să-1 caute, plătise slujbe şi acatiste. Cu timpul, credinţa că Cel de sus o pedepseşte fiindcă a luat locul celeilalte o făcu să sufere ca un cîine. Apoi se resemna.
Destul că băiatul lor dispăruse, ca şi Nicoîae Hoa-ter, şi nimeni nu mai auzise nimic despre fiul ei. îl credea mort şi—i făcea slujbele. Dar nu mai era mîndra jupîniţă Smaranda. Se schimbase într-o femeie în-frîntă ; totuşi, umerii îi rămăseseră drepţi, dar vocea i se asprise. Conducea ca un bărbat treburile moşiei şi toţi o ascultau, mai mult decît pe vremea cînd Gugiu era în putere. Numai scara, retrasă în iatac, plîngea stins, încet, cu grijă să n-o audă fata.
Fiica ei, Dumitrana, împlinea paisprezece ani şi semăna leit cu Măndiţa de odinioară ; doar privirea ochilor se deosebea de cea a mamei ei în tinereţe. Cu toate necazurile — un tată mototol de cîrpe în pat şi un frate de care nici nu-şi mai aducea aminte — nu trăise sărăcia şi lipsurile şi neliniştea pentru ziua de mîine. Avea vîrsta ieşitului la horă, dar crescuse mai mult în casa frumoasă de piatră de la Craiova şi nu ştia ce înseamnă veselirea la o nedeie în sat. De Probojenii, la începutul lui august, mergeau totdeauna la Comăneşti.
382
Stătea pe un scaun înalt la masa cea mare şi alerga apoi cu ceilalţi copii jucîndu-sc prin încăperi sau printre tufele grădinii.
Smaranda îi spusese că o fată ca ea trebuie să ştie să conducă o casă mare şi că o va mărita în Craiova cu un boier de neam. De fapt, se gîndea la unul din nepoţii răposatului Constantin Hagi Preda, neam bogat, şi prilej ar fi fost de împăcare, acum, cînd Gugiu nu mai însemna nimic. Jupîniţa Smaranda a lui Manole nu ţinea deloc, pentru mai multe pricini, să se întoarcă, prin fata ei, în vreunul din satele de munte. Pentru nimic în lume ! în această dimineaţă de duminică, stăpîna şi fiica ei se pregăteau să meargă la biserică.

Găteala lor nu dura de obicei mult. în pofida a tot ce ar fi gîndit, Smaranda se îmbrăca încă în straie ţărăneşti şi aruncase de mult în fundul cuferelor rochiile nemţeşti pe care le adusese de la Viena în acea nenorocită călătorie, iar pe Dumi-trana o purta asemeni ei. E drept, borangicul cel mai fin şi iile cele mai frumoase le împodobeau umerii, în timp ce salbe grele cădeau pe pieptul Smarandei şi străluceau în cozile negre cum e cărbunele ale fetei. Purtau cu mîndrie costumul obişnuit ca şi cel de sărbătoare, pe care de secole îl purtaseră şi străbunicele lor, şi portul sta mîndru pe cele două femei cu mersul drept.
Inima Smarandei rămînea închisă oricărei căutări, oricărei iscodiri. Nu rîdea, dar nici faţa nu i se mai încrunta. Era o stăpînă dreaptă şi-şi învăţa fata să fie la fel, să nu arate dispreţ oamenilor din popor ; păcat ar fi fost, spunea ea, căci plecase din rîndul lor. Din timpul în care JVlanole pornise să zacă în pat şi Hagi Constantin Preda căzuse sub răzbunarea muntenilor ei, nu mai
683
zîmbea decît rar, căci prezenţa permanentă a bărbatului nevolnic îi aducea aminte că nu făcuse nimic pentru cei din mijlocul cărora se ridicase.
Nu durerea pierderii lui Milco îl doborîse pe Gu-giu ! Punea, dacă ar fi putut, mîna în foc pentru asta ! îl chemase la căpătâiul lui înaintea morţii şi se întorsese bolborosind : „Hagi...". Bănuia că Milco îl judecase sau îl ameninţase, sau că aflase ceva de băiat. Zile şi nopţi se frămîntase în izolarea ei, dar nu putuse găsi nimic.
Şi apoi, în toţi aceşti ani se ferise să-1 mai vadă pe Mihai Hoater, acesta era adevărul. Luase locul surorii lui. Se simţea vinovată. Dar se răzbunaseră ; îi luaseră copilul ! Erau chit ! Pe vremea cînd Tudora era femeia lui Manole, încă îl iubea ; aşa credea acum. în privirea ocrotitoare a lui Sava văzuse tot timpul pe cea a lui Mihai ? Pe urmă... se lăsase în voia lui Manole. Era singură. Se lăsase ameţită şi încercase să uite sau o plesnise mîndria că a ales-o pe ea ?! Veniseră copiii, traiul împlinit şi deodată... trăsnetul !
In disperarea şi ura ei, Mihai şi Nicolae Hoater intraseră împreună, deşi nimic nu li s-a putut dovedi. Atîta că Nicolae dispăruse — oh ! ce limpede îl vedea şi acum în faţa ochilor în clipa cînd îi luase copilul !
Acum i-era frică de ei. I se păruse de necrezut că tocmai cineva din neamul din care ar fi putut să facă parte pe vremuri, să-i rupă bucăţi, cu cruzime, inima de mamă. Şi doar ar fi fost prima în drept să rheargă în sat să le ceară socoteală. Dar la nimic din ce ordonase atunci Manole nu luase parte. Şi era adevărat că pe atunci durerea ei fusese mai puternică decît ura şi nicidecum că dorise, cum se spunea, ca Mihaî şi ai lui să fie lăsaţi în pace.
384
Cu ce s-a ales ? Cu avere şi o fată leită poleită ei în tinereţe. Aşa spuneau toţi. Dar ea, cît se schimbase ? în casa lor din Mărăşeşti, pe vremuri, se oglindea destul de des în putina cu apă. în casa din Craiova ţineau o oglindă de argint. Aici nu voia aşa ceva. N-avea vreme. N-avea poftă. Nu avea decît pe Dumitrana care nu trebuia să treacă în viaţă prin întâmplările prin care ea, fiică de muntean sărac, trecuse. „Norocul şi-1 face omul cu mîna lui. Să nu uiţi asta" îi spusese odată Sava. Şi-1 făcuse ea oare, sau îl lăsase să vină si să plece ?
Dar Dumitrana judeca altfel. La fire semăna tatălui său ; ce e apucat, e bine apucat. Fusese o fetiţă foarte zglobie şi „cu privighetori în gît", aşa se spunea. Cînta toată ziua. Era scundă şi mlădioasă, cu faţa albă şi părul negru bine strîns în cozi şi cu sprîncenele desenate frumos, ca într-o icoană. Fiind de felul ci curioasă şi băgăcioasă, aflase destul de multe pentru tînăra ei' viaţă. Spunea oricui, sus şi tare, că ştie totul şi chiar acum, legîndu-şi strîns opincile noi de piele de porc, dădea din cap în semn că „da, ştiu, ştiu", cînd Smaranda o sfătuia să nu tragă atît de tare de nojiţe că le rupe.
Foca bătu la uşă :
— Jupîniţă ! Veni un flăcău. Zice că are o vorbă cu dumneavoastră.
— Cine e ?
— Un băiat. N-arată bine...
— Dă-i ceva şi să plece.
— Nu... nu-i un prost. Parcă-i nedormit, aşa...
— E cumva băut ? Stai să văd, îşi foi Mândiţa fustele spre uşă. Dumitrana se strecură după maieă-sa.

în cerdac aştepta Tudoraşcu Hoater. Dacă picioarele lui stăteau locului, inima îi bătea nebuneşte. Cu ceaţă

pe ochi văzu două siluete apropiindu-se de el ; a doua, furişată, se contura în fata pe care o visase în toate aceste luni şi pe care imaginaţia lui aprinsă aşezase toate podoabele lumii. Se îndreptă direct spre ea :
— Sănătate dumitale şi mamei dumitale... Io-s Tu-doraşcu...
înghiţi, deşi gura îi era ca iasca, pentru a putea vorbi.
-— Cu mine ai treabă sau cu fata mea ? Că văd că la ea te uiţi. Fugi de-acilea, Trano !
Un val de roşeaţă acoperi faţa şi gîtul băiatului. Mîinile i se răciră şi izbuti doar s-arate cu capul spre fată. £1, bărbat în toată firea, ce-i cu el de s-a pierdut aşa ? Ce copilărie făcuse... dar era tîrziu.
— Păi... Smaranda se cruci. Cum...
I se păru atît de caraghios totul, încît începu să zîm-bească. Doamne, ce mai flăcău !
— Al cui eşti, zmeule ?
In sinea ei se veselea nespus. îi spusese odată Dumi-tranei că dragostea lesne se-ncrede în ceea ce doreşte şi că pe cine răneşte, acela nu se mai tămăduieşte. S-o ferească Cel de sus de-o asemenea rană. Dar fata ei se vede că era nerăbdătoare, se vede că încă nu ştia că unei fete mari şi un măgar îi zbiară la uşă.
Deodată se înduioşa în faţa tinereţii neştiutoare şi sincere a acestui băiat necunoscut, care arătase, roşu ca para, spre fata ei, în loc să umble cu viclenii pentru a o vedea. Va să zică pe Trana ei o place un1 flăcău de pe aici, dar unde a putut-o vedea ? Nu-i din satele vecine. Şi se simţi bătrînă, fără să ştie de ce. Vru să-l întrebe ceva, dar Trana ţîşni pe lîngă ea :
— Lasă-l mamă în pace ! Nu mai rîde ! Nu mai rîde ! ! se zburlea fetişcana cu vocea hotărîtă a lui Ma-

nole de odinioară, uitînd de orice ruşine. Dacă are a
sta de vorbă cu mine, înseamnă că n-a venit degeaba.
„Poate că a venit", îşi spuse deodată Smaranda.
| — Şezi, dacă ai făcut drumul pînă aici. Ce ai de
i spus domniţei mele ? Dar spune repede, că întîrziem de
ţ la slujbă.
% Şi-Şi rniji ochii.
Tudor rămăsese în picioare, stînjenit, cum nu mai fusese în viaţa lui. Auzi, „Domniţa" ! Ce aşteptase venind aici ? Să stea cu ea de vorbă în poartă în timp ce mama aţîţa focul în vatră ? Ce crezuse ? Nu se aşteptase la glasul ei binevoitor, dar reţinut; prefera acum să-1 ia la goană. Nu se aşteptase nici ca prima lui întîlnire cu fata să se desfăşoare în faţa jupîniţei. Pe femeia asta deci o iubise tatăl lui ? Ce-o fi văzut la ea ? Tudor judeca cu mintea tînără a oricărui flăcău. Se trezi privind-o cu un interes aparte.
Simţindu-i privirea, surprinsă, Smaranda încetase să rîdă, deşi simţea ce bine îi făcea rîsul. Cu gura căscată, privi pe rînd la cei doi. Văzu arzînd privirea băiatului şi pe fata ei gata să se arunce în braţele unui necunoscut. De-asta o păzise ? De-asta o ferise ? Cui semăna ? !
I Mai uşor ţineai locului o rază de soare decît pe ea.
— întîrziem la slujbă, Trana, spuse neobişnuit de liniştită deodată.
Trebuia doar să vorbească cu fata ei, trebuia ! Băiatul ăsta ciudat, ciufulit şi nedormit parcă, ale cărui trăsături nu-i aminteau de nimeni, n-avea decît să aştepte, dacă nici măcar nu spusese al cui e ! Al unor amărîţi de pe-aci, care încă nu l-au învăţat ce este buna creştere. între timp, ea va putea să-şi liniştească şi orînduiască gîndurile. Dar pe cine să întrebe ? Cu cine să se sfătuiască ? Să-1 pună pe Foca să-1 tragă de limbă,

să-1 iscodească... Acum ar fi fost nevoie de un bărbat în casă, dar de zece ani ea era la Lăturoasa şi Craiova femeie şi bărbat totodată ! Dacă băiatul avea ceva de grăit şi nu era de ruşine, trebuia să grăiască, îi spuse aspru. Ii spune Tudor, Tudor şi mai cum ?
Dacă Dumitrana n-ar fi început să chicotească, poate că Tudoraşcu ar fi vorbit. în ultimele

clipe îşi adunase tot curajul. Rîsul fetei îl nelinişti.
— Zăltato !
Furioasă, jupîniţa Smaranda smuci pe Dumitrana de mînă şi se îndreptă spre docar. După slujbă nu se vor întoarce imediat. Va trebui să se lămurească cu fata pînă nu se întoarce acasă şi poate că-1 găseşte pe nebun plecat ! Dar dacă e nebun de-adevărat şi le aşteaptă ? !
— Azi nu-i nevoie de tine, Foca. Mîn eu docarul. Vezi ce-i cu el, iscodeşte-1, spuse printre dinţi urcîn-du-se şi luînd hăţurile în mîini sigure. Se liniştise şi nu prea. Dacă era un lotru ?
La Baia, în casa nepotului său de văr Gheorghe al Băiaşului, Mihai nu ştia nimic. 11 neliniştise şi nu prea lipsa lui Tudoraşcu, căci asta însemna că îşi reia obiceiurile de plimbăreţ de altă dată, înainte de...
Şi în timp ce mergea alături de Ana pe uliţa tîrgu-şorului duminică dimineaţa, cu Stăncuţa bosumflată încă în urma lor, se feri de un călăreţ ce venea rîzînd drept spre el.
— Hehei ! Hoatere ! Frate ! I
— ? !
— Mihai ! ! Şi descălecînd sprinten, cu toate că nu părea deloc tînăr, se repezi spre el.
Mihai înţepeni. Credea că i se năzare. Apoi deodată se avîntă, strigînd şi el :
— Niculai ! ! Nicolae, frate, dragule drag ! Trăieşti !

Eşti aici ! De unde vii ? ! Nicolae ! Şi se desprinse puţin din îmbrăţişare, să-1 poată vedea.
— Doamne, Nicolae, da' nu te-ai schimbat... decît puţin, şi izbucniră în rîs, luîndu-se iar în braţe.
Lumea se aduna în jurul lor.
— E Hoater ăl mare, strigă unul din Mărăşeşti. Nicolae !
Restul familiei se înghesuia, îmbrîncind oamenii, să se apropie, să-1 îmbrăţişeze pe vârstnicul înalt şi slab care se înapoiase parcă din lună, mai negru la faţă, cu barba şi părul mult albite tăiate scurt. Purta haine străine şi avea un cal tare arătos. Dacă avusese curajul să revină, atunci nu putea fi vinovat de ceea ce fusese acuzat în lipsă. Cizme înalte şi lucioase, din cea mai fină piele, îi încălţau piciorul pînă dincolo de genunchi.
Intrară buluc, înapoindu-se din drum, în casa lui Gheorghe şi lumea rămase să mai vorbească în faţa porţii. Apoi porniră spre han să se mai cinstească, chiar dacă o făcuseră mai înainte, ca să afle mai multe despre acest bărbat despre care se vorbise destul acum cîţiva ani. Puţini însă îl mai cunoşteau cu adevărat, căci mai bine de douăzeci de ani fusese mereu călător. Dar şi aceştia puţini preferau să tacă. Nimeni nu putuse dovedi că Nicolae Hoater fusese furul copilului de la Lăturoasa, deşi boierul Gugiu şi nevasta lui de-a doua îl acuzaseră din plin. Dispăruse, ce-i drept, în acelaşi timp în care avusese loc întâmplarea aceea, dar el lipsise din sat atît de mult...
Veselia Hoaterilor cam rămăsese însă în pragul casei lui Gheorghe. Intre zidurile încăperii pentru oaspeţi, Mihai şi ai lui aflară, în sfîrşit, adevărul. Da, Nicolae îl luase pe copilul lui Manole. Ordinul fusese al lui Milco. Cine mai ştia ? ! Bătrînul din Ercea, -tatăl Marei, şi fratele nostru, Luca.

-— Luca ? ! I-auzi, al''naibii, cîţi ani a putut să tacă ?! . v . ■. ■ .
— Şi dacă nu reveneam, ar mai fi tăcut.
— Vrei să zici că...
— Voi să spun că pe tine, Mihai, nu puteam să mă sprijin. Şi înţelegi bine de ce...
Da, înţelegea. Deşi îi dorise lui Gugiu toate relele, Măndiţa nu trebuia să sufere. El unul n-ar mai fi avut putere s-o facă să sufere.
— Şi băiatul ?
— Tînărul Manole ? E cu mine aici, la han. L-am lăsat să doarmă, doar dacă nu l-o fi trezit zgomotul tîr-gului. Am ajuns aseară tîrziu de tot.
— L-ai adus ? ! Săriră cu toţii în picioare.
— L-am şcolit în străinătate. Milco a dat ordinul şi banii pentru asta. A vrut să-1 facă pe

boier să schimbe totul, căci numai el putea s-o facă. A făcut-o, nu ?
— A damblagit în ziua morţii lui Milco...
Nicolae strînse pumnul şi fălcile i se albiră. Nu se aştepta. Dar reuşi, ca de fiecare dată, să se stăpînească. Mai erau încă speranţe.
— Băiatul nu era vinovat cu nimic, spuse într-un tîrziu. Milco mi-a dat ordin să-1 aduc după zece ani, învăţat şi... cu alt suflet şi altă minte decît taică-său. Doar înţelepciunea este mai fără de moarte decît toate averile.
După zece ani ieşea adevărul la iveală * şi umbra tăcută a starostelui se apropie parcă de ei. După zece ani se lămureau atît de multe, încît Mihai se simţi cu totul zăpăcit. Numai despre ce fusese vorba în ultimele clipe ale lui Milco nu se putea şti şi nu se va mai şti niciodată. Şi nici de ce Manole Gugiu căzuse din picioare...

r
— Şi ce-a învăţat tînărul boier ?
— întîi şi-ntîi a-nvăţat să se poarte. Să nu fie ca... Ştie... i-am spus despre ce este vorba, i-am tot spus. A promis să îndrepte răul, dacă între timp nu s-a îndreptat.
— A jurat ?
— Nu l-am pus să jure, dar cred în cuvîntul lui. Dar credeam că între timp...
— Ei, ai auzit doar că nu. Vezi să nu semene cu taică-său !
Nicolae află apoi despre sfîrşitul lui Hagi Preda.
— A găsit ce-a căutat ; pămînt pe degeaba a vrut, pămînt a muşcat pînă la urmă ; şi doar îl prevenisem. Ne credea proşti.
— Şi a rămas fiu-său, mai afurisit. Asta-i ! se bătu Gheorghe cu palmele pe genunchi. Mihai privea spre uşă, tăcut. „Unde-o fi Tudor ?" Dar de pe buze îi scăpă altceva :
— Cum arată ? Şi făcu un semn cu capul în direcţia hanului.
— Aa ! Frumoos ! se mîndri ca un tată fratele lui mai mare. La trup... o fi ca Manole, dar la faţă şi în gesturi seamănă cu maică-sa în tinereţe. Cum o fi fost ea pe la şaptesprezece ani.
Era aşa, ca o stînjeneală, i se păru doar lui Hoater mezinul. Ana şi fata ei se traseră mai la o parte în timp ce ceilalţi trimiseră vorbă în tîrg să fie anunţat prin vreun consătean şi Luca ; apoi vorba se întinse. Călătorul povesti despre drumurile sale şi şederea la Braşov şi Viena. învăţase limba nemţească bine şi era cît p-acl să se însoare !
— De ce n-ai făcut-o, mă... meşule ? Ai aproape cincizeci de ani ! Ce mai aştepţi ?

— Dar ce, s-au terminat romăncele ? Şi ce ochi dulci îmi făceau femeile lor... Se prăpădeau bălanele după ţigănoşi ca mine ! Ehe... !
Dintr-odată, cel mai în vîrstă dintre Hoateri se dovedi că devenise cu totul altul decît plecase. Era şi foarte vesel că s-a întors, le povesti că făcuse negoţ cu ce mărfuri nu gîndeşti şi nu-i mersese rău şi o mică flacără îi ardea în privirea pe care ceilalţi i-o ştiau de obicei atît de închisă şi întunecată.
Vorbiră pînă cînd îşi deteră seama că nunta la biserică se terminase ! Atunci, Mihai Hoater, care de mult stătea ca pe ghimpi, se sculă brusc :
— Haidem cu băiatu' la Lăturoasa ! E vorba de Mândiţa — jupîniţa Smaranda am vrut să zic, se înecă el, fără a privi spre Ana. Dar aceasta rîdea.
Acum ar fi zîmbit Tudor să-1 vadă grăbit. Mihai puse vorba în faptă. Ieşi afară înfrigurat dintr-odată, iar Gheorghe şi Nicolae îl urmară spre han. După un timp, cînd soarele era la chindie, patru călăreţi goneau spre Lăturoasa.
Manole Gugiu, Manolache, băiatul Smarandei, aşteptase cu răbdare la hanul bisericii din Baia, ştiind că acesta este ultimul popas în drum spre casă şî revederea cu părinţii săi, de care îşi aducea prea puţin aminte, învăţase de mult să-şi stăpînească sentimentele şi imboldurile. Ani de zile se obişnuise să vadă în Nicolae Hoater pe prietenul şi ocrotitorul lui, căci bătrînul nu-1 tratase nici cu asprime şi nici nu-1 linguşise. Era prea mic cînd intrase în şcoala pentru fiii de nobili din Bra-

şov şi aproape uitase limba de acasă. I se spunea' „ciuta valahă", căci ajunsese vestit pentru agilitate, şi, odată Cu adolescenţa, cînd băieţii se lungesc nefiresc şi faţa se umple de

coşuri, el nu-şi pierduse înfăţişarea de copil frumos, cu pielea neobişnuit de fină şi ochii mari, negri şi catifelaţi sub fruntea înaltă şi bombată, aducînd prea bine cu cea a mamei lui. Nicolae, cu ajutor de bani de la Milco, pornise negoţ stabilindu-se în cele din urmă ■ la Viena şi, întovără-şindu-se cu macedoneni întreprinzători, ajunsese pînă la Veneţia. în răstimpuri, sosit la Viena, unde-1 adusese In cele din urmă pe Manolache, observase nemţeasca corectă vorbită de băiat precum şi faptul că, odată cu trecerea anilor, îşi uitase aproape graiul natal. Cum banii daţi de Milco rodiseră alţii, Hoater rămase din ce •în ce mai mult „acasă". Dar niciodată nu-1 ispiti rămî-nerea definitivă aici, deşi nu putea şti ce pedeapsă îl aşteaptă la capătul drumului de întoarcere. Şi apoi, el avea un cuvînt dat. Milco spusese „zece ani" şi zece ani avea de gînd să stea.

Nicolae nu ieşi din învăţămintele date de Milco, căci altfel l-ar fi învăţat să-şi urască tatăl. Dar n-o făcu. începuse prin a-i spune poveşti micului Manolache, poveşti şi legende „de acasă". Apoi poveştile deveniră adevărate şi copilul află istoria pămîntului Băii de Aramă învăţînd s-o creadă ca pe istoria alor săi şi să respecte cuvîntul şi pecetea unui domn atît de mare cum fusese Vodă Mihai. începu să nu-1 mai surprindă bogăţia palatelor vieneze şi învăţă să vadă cît de săraci erau unii.

Manolache atîta ştia : că fusese trimis la învăţătură cu un prieten al tatălui său. Dar cu vreun an înainte de plecare, începu Nicolae să-i spună băiatului povestea

393

înrilcită a adevărului despre îndelungata lor călătorie. Manole fiul află, deci, totul cu timpul. Era un tînăr liniştit, serios şi studios. Primise totul cu calm nefiresc pentru vîrsta lui şi începuse să întrebe de data reîntoarcerii.

„Oricum, spusese el lui Nicolae mai tîrziu, eu voi căuta să îndrept ceea ce a greşit părintele meu, fără a-i răni mîndria. Sper să-1 găsesc sănătos şi în putere. Şi cu acel Hagiu se va lămuri totul ; bănuiesc că e bătrîn, după cîte spui, şi deci cu voinţa slabă. Am gînduri mari şi ţinutul nostru va deveni altul, voi fi eu stăpîn, mein Lieber".

Dacă Nicolae ar fi fost mai atent, ar fi observat că, la intonarea cuvîntului „stăpîn", vocea băiatului căpăta o notă de mîndrie si asprime care ar fi trebuit să-1 pună pe gînduri şi să-şi aducă aminte că sîngele apă nu se face. Dar1 poate spunea „stăpîn la Lăturoasa" şi asta era altceva.

Apoi, băiatul de numai cinsprezece ani nu mai vorbise niciodată despre acest lucru, oricît îl provocă Nicolae.

Erau Ia Monastir — Bitule a vlahilor —, cînd le parveni vestea morţii lui Constantin Brîncoveanu. Nicolae îşi lichida acolo, în drum spre ţară, sucursala casei de comerţ pe care o avusese cu sediul la Veneţia. Au fost nevoiţi să rămînă în oraş pînă la începutul primăverii, cînd un neastîmpăr greu de deseris puse stăpînire pe amîndoi. Şi într-un foarte scurt timp ajunseră prin Uskub, apoi de-a lungul cursului inferior al Moravei, la Dunăre. De aici pînă la Cerneţi şi apoi la Baia de Aramă, li s-a părut o aruncătură de băţ faţă de drumul ocolit pe care-1 parcurseseră plecînd din Veneţia.

394

Şi astăzi, îmbrăcat în haine frumoase de catifea, cu manta scurtă albastră, cisme înalte şi plete lungi, negre, căzînd în bucle pe umeri, tînărul Manolache Gugiu răsărea ciudat de luminos în întunecimea camerei hanului.

Nicolae veni să-1 ia şi văzu pe cei doi bărbaţi : Mihai şi Gheorghe al Băiaşului. Toţi patru se aşezară să bea pentru revenire, pentru sănătate, pentru viitorul tînă-rului stăpîn al Lăturoasei. Mihai, surprins si albit la faţă de cînd revăzuse copia Smarandei şi în băiatul ei, îl întreba cîte ceva şi primea răspunsuri stăpînite şi cuviincioase, dar cu o notă distantă în glas, lucru pe care Nicolae nu i l-ar fi recunoscut cu un an înainte. Se în-ţeleseseră să nu-i spună nici că tatăl este bolnav, şi nici Smarandei, de la început, cine este, doar dacă inima de mamă nu i-o va spune înaintea lor.

Ulceaua cu vin din faţa lui Manolache Gugiu rămase goală doar de vreun deget. Tînărul nu bea, căci fusese una din primele griji ale lui Hoater cel mare să-1 scîrbească de băutura multă. Părea cumpătat în gesturi şi-şi măsura tot aşa vorba. Unele cuvinte sunau ciudat, altora le dădea înţelesuri adinei şi se părea că un Milco Băiaşul tînăr, sub altă înfăţişare, revenise în sala de han cu bîrne afumate, peste care privirea nostalgică a lui Gheorghe se

plimba, de cîte ori intra aici.
Manole mîncă puţin şi se lăsă pe spate, surîzînd. Dar inima tînăruku de cinsprezece ani bătea neliniştită. Nerăbdarea, graba de întoarcere acasă şi frîul pus de-a lungul anilor prin învăţătură oricăror nelinişti, se luptau acum în el. Ultimul învinse, căci pe faţa cu piele albă şi în ochii negri, mari şi un pic visători nu se oglindea nimic din toate astea. '<:■■
iw ua■i-wât. uu -
395
— Eu ştiu ce vreţi şi voi aştepta să mai.cresc puţin, rosti el deodată, încercînd să vorbească simplu. Vor aştepta ca toată moşia Lăturoasa să-mi revină. Şi cînd voi fi stăpîn, tînăr stăpîn, eublinie el ultimele cuvinte, voi face proces celui ce v-a luat pămîntul. Am învăţat, deşi nu într-atît cît ar fi trebuit, dar am. ceva învăţătură şi nu mă voi opri aici. Trebuie să. vi se dovedească dreptatea. Mama mea e fată din satul, vostru şi în tinereţea ei mi s-a spus că a fost ca. oricare, săracă, faţă de ce are tatăl meu acum. Mi-o voi alia. Şi părintelui meu, după bucuria reîntoarcerii mele, îi voi dovedi cu vorba şi fapta că a greşit. De fapt, odată cu revenirea mea, nu ştiu ce i-ar mai putea lipsi boierului Manole Gugiu. Ultimele cuvinte le rosti cu mîndrie.
Tăceau toţi şi ochii lor măriţi ;nu se deslipeau de pe buzele lui Manolache. Băiatul se simţi deodată mai sigur pe sine. învăţătorii lui, dascălii lui buni şi printre ei îl aşeza şi pe bătrînul Nicolae, făcuseră din el poate ceea ce Milco dorise de fapt. Aşa gîndeau ascultătorii lui. Manolache punea înaintea lui adevărul şi, socotind încă la vîrsta aceea că totul în viaţă se îndreaptă, păşea după el cu siguranţa celui ce nu cunoscuse încă ticăloşia.
Dar Manole Gugiu fiul avea ceva ce le lipsea în aceste timpuri celorlalţi : învăţătura şi dorinţa de a nu se opri aici cu ea. Dacă va fi aşa, îşi spunea Mihai Hoater cu uimire, atunci nu va întîrzia să se izbească de necazuri în cazul cînd nu va folosi ce a învăţat. Tinereţea este şi în acelaşi timp nu este o armă*. Dar o întovărăşesc curajul, marea dorinţă de adevăr, lipsa de lăcomie, iubirea şi încrederea în oameni. Adevărata înţelepciune şi viaţa în cinste se dovedesc mai tîrziu, cînd pasul nu mai e vioi şi părul încărunţeşte. Milco Băiaşul fusese un astfel de om şi va mai trebui să-şi murmure
398
Bulba încă mult timp de acum înainte valul mărunt, ca să se poată dovedi că şi fiul Smarandei a rămas înţeleptul şi dreptul ce se arăta acum în cuvinte.
In acest timp, Tudoraşcu Hoater nu se mişcase din cerdac. Slujba se sfîrşise, auzise clopotele bătînd, dar stâpînele casei nu apăreau. Veni prînzul şi o femeie îl întrebă ce ar dori să mănînce, poftindu-1 în casă, dar flăcăul, cu fălcile încleştate, nici nu putuse deschide gura să-i mulţumească măcar. La un moment dat se gîndi să-şi satisfacă curiozitatea de a-1 vedea pe cel ce fusese odată teribilul Gugiu, apoi se stăpîni. Se întrebă în cele din urmă de ce întîrzie atîta fata — dar nu, nu puteau şti deocamdată cine este. Nu voise să spună de la început, de teamă să nu fie privit cu mai multă răceală, ba chiar respins, ca să nu spun gonit, îşi zicea.
Dar boieroaica îl tratase ca pe un copil. Un copil de oameni sărmani. Păi, avea dreptate ! îl întrebase de două ori al cui este ! Aşa se vine la o fată ca Dumi-trana ? Ca golanii ? Ce nume frumos avea ! Plecase de capul lui — dar zîmbi la amintirea vorbelor şi gesturilor fetei. Venise spre el. îl plăcea. Simţea de pe acum că ei doi se potriveau, că ei doi se vor înţelege altfel decît au făcut-o părinţii.
Foca trecu pe lîngă el, îl văzu zîmbind cu toată faţa şi îl lăsă în pace ; n-avea îndrăzneala să-1 întrebe nimic, fără să ştie de ce, poate din cauza zâmbetului larg ce lumina faţa băiatului. Tudoraşcu zîmbea încă fericit cînd se trezi cu tatăl său înainte. Alături de el zări încă pe alţii, dar zăpăceala care-1 cuprinse îl făcu să nu-i deosebească dintr-odată. Vărul Gheorghe, apoi... unul care... dar ce bine îi semăna tata !
397

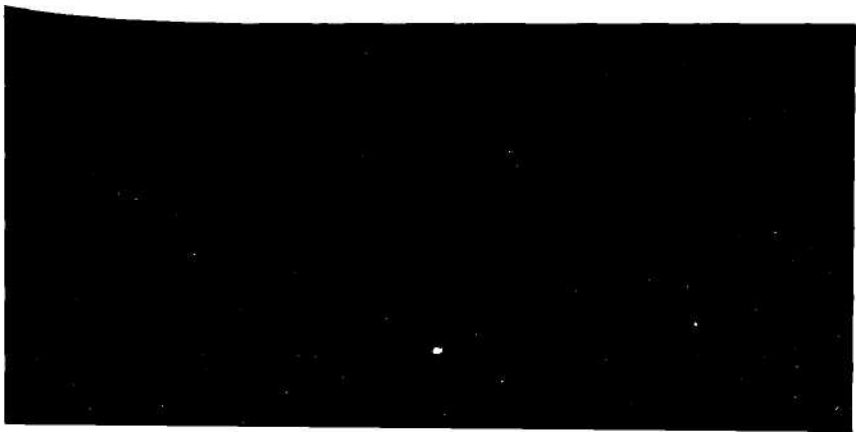

— E unchiu-tău, Nicolae !
Tudor făcu un pas — ce căutau aici ? ! Şi a venit Nicolae ! Ca prin vis văzu un tînăr îmbrăcat ciudat şi frumos şi se aruncă în braţele rudei venite de departe.
Minai îl întreba pentru a doua oară ce căuta aici, părîndu-i pentru prima oară rău că nu-i dase vreo două palme, cum 1-a zărit, căci copilul nepedepsit rămîne nepricopsit. Dar în liniştea lăsată o clipă, se auzi clar :
— Ştii bine că o iubesc. Am venit s-o văd... că nu se mai putea, tată, şi... şi-o să mi-o peţeşti, tată ! Tot eşti aici !
începură să se adune oamenii de pe lingă casă. Priveau curioşi şi simţiră că se petrece ceva neobişnuit.
Mihai îşi cocîrjă umerii. Peste nedumerirea lui, peste însăşi amintirea ce-1 copleşise o clipă, venea încet, dar sigur, un val mare de nelinişte. Se răsuci după Manolache, dar acesta se îndrepta tocmai spre uşa de la intrare şi dispăru în casă. Vag, îşi aducea aminte băiatul de unele lucruri — uite, de masa asta mare cu picioare groase după care se ascundea cînd îl chema tatăl său — ah, tata ! Unde-o fi ?
Deschise o uşă şi înlemni. în fundul iatacului, pe un pat, un bătrîn cu pielea flască şi ochi lăcrimoşi se holba la el. Cum nimeni nu-i spusese de la venirea în Baia şi pînă aici despre ce era vorba, vru să închidă uşa la loc. Dar gemetele înfundate îl readuseră în încăpere.
Bătrînul Manole Gugiu simţi în adîncul fiinţei lui neputincioase ceva ca o revenire spre viaţă şi numai Cel de sus ar fi putut spune dacă îşi recunoscuse sau nu fiul.
— Dar... tata ! Tată ! ! Şi se repezi spre el. Ce-i cu dumneata, tată, aşa ai ajuns ?!

Nu se putea înşela. Era părintele lui, boierul Manole Gugiu, căruia îi păstrase o amintire luminoasă; întreţinută de poveştile lui Nicolae ; îl credea puternic şi voios, plin de viaţă, aşa cum îi fusese descris de multe ori, căci firea păcătoasă a acestuia, Nicolae o trecuse sub tăcere.
Bolnavul începu să geamă mai tare ; acum plîngea de-a binelea.
— Tată, sînt Manolache, băiatul tău ! M-am întors acasă ! Aşa mă primeşti ? Ce-ai ajuns în toţi anii mei de lipsă, tată ? !
îi venea să plîngă. Deodată îşi dădu seama că pe părintele său nu se va putea sprijini niciodată. Şi mama —■ ea cum o fi ajuns ? şi sora lui îi vor cere lui sprijinul. Era acum un tînăr învăţat, dar cît ştia el despre cei în mijlocul cărora se întorsese ? Cît ştia despre moşia pe care o va stăpîni şi în realitate, cît despre valahii din care făcea parte ?
Trebuia să studieze foarte bine totul — şi Manole se adînci în gînduri. Nicolae îi spusese în întregime adevărul ? El era în primul rînd fiul tatălui său — acest tată a cărui voinţă nu se mai exprima decît prin gemete şi lacrimi.
îşi aminti ce i se povestise despre Milco Băiaşul. Banii acestuia îi înlesniseră studiile, dar tot ei îl îndepărtaseră de părinţi şi de pămîntul pe care îl moştenea.
Povestea aceasta cu munţii ! Da, putea fi adevărată aşa cum o gîndeau muntenii ; părintele său însă nu-i mai putea spune nimic. Se întîmplase ceva care-1 adusese în starea asta... o căzătură de pe cal., obiceiul unor mese prea bogate... Dar nu ! Cel puţin fratele lui Nicolae, acest Mihai, nici el nu-1 prevenise. Probabil că situaţia dura de prea mult timp. Şi apoi, se

albise de
399
tot la faţă cînd îşi văzuse băiatul aici, parcă aşa înţelesese. Şi acela o iubea pe sora lui ? Era curat, dar ce simplu îmbrăcat ! După cit era mama lor de bogată, sora lor merita desigur ceva mai bun. Va trebui să se ocupe şi de asta.
Bineînţeles, va cerceta tot ce dusese la acest conflict a cărui ascuţime era departe totuşi de a o bănui. Va cerceta singur, nu se va mai lua după nimeni. Va încerca să şi îndrepte cit poate ceva pentru muntenii aceştia, căci ei sînt de fapt cei mulţi şi năpăstuiţi, alături de ei va trăi de acum înainte şi va mai avea nevoie de ei. îmmm ! Unde erau zilele cînd călărea senin prin parcurile Vienei şi singura grijă era să nu se umple de praf ? Parcă viaţa de abia acum începea şi ea nu i se anunţa simplă.
Va trebui să cunoască în primul rînd familia acelui Stoian, îşi încreţi el fruntea mai departe stînd pe patul tatălui său şi mîngîindu-i mina slabă şi moale. Va trebui să meargă să cerceteze pe actualul stăpîn — parcă îi spune Craiova oraşului acela ? — actualul stăpîn al celor din satele de munte... Dar el ? Şi el e stăpîn aici şi ca stăpîn va trăi !
îşi dădea seama că e încă prea tînăr pentru fapte atît de însemnate, dar cu sufletul curat al vîrstei tinere hotărî că nu va putea măsura pe alţii cu palma lui, cum s-ar spune, şi că lucrurile nu vor rămîne aşa. Judecătorul drept trebuie să judece şi stăpînitorul drept să poruncească. îl aştepta greul şi nu era pregătit pentru asta. Dacă mama lui ar fi vrut, ar fi refăcut de mult ce stricaseră alţii. Eh ! Răbdare ; pînă n-ajung la sfîrşit, nu mă socotesc a fi izbîndit, spuse.
Nicolae Hoater îl îndemnase mereu să înveţe şi să gîndească ce învaţă şi să muncească cu judecată. „în-
400
văţătura este comoara omului şi munca e cheia ei, îi spunea adesea negriciosul lui tovarăş. Păzeşte cheia, ca să nu pierzi comoara !" Vei fi un boier mare, i se spusese, dar cu cît vei sui mai sus, cu atît mai multe furtuni vei găsi. Ca şi cum urci pe munte... pe munţii de acasă pe care el încă nu-i cunoştea. Şi cînd te gîn-deşti că aceştia ar .fi putut fi munţii lui ! De ce să-i lase acelui Stoian ? Trase aer cu sete şi-şi umflă pieptul, simţindu-se deodată puternic. Repeta, fără să ştie, un gest pe care adeseori îl făcuse tatăl său atunci cînd lua o hotărîre
De pe marginea patului lui Gugiu, se ridică un cu totul altul decît cel ce poposise acolo. îl opriră în loc un ţipăt slab şi apoi cîţiva paşi tropăiţi. Vru să vadă ce s-a întîmplat în casa lui, dar şoapte grăbite dincolo de uşă îl ţintuiră în cameră ;
— Mama m-a întrebat de unde te cunosc... I-ana spus că nu... Şi m-a certaaaat...
Aha ! Sora lui... ? !
— Fată dragă, te-am văzut la Tismana astă toamnă. Ştii cînd...
Vorbeau prea repede ! Manolache îşi încorda auzul şi renunţă să mai iasă.
— Io-s Tudor. Băiatul Anei şi al lui Mihai Hoater din Mărăşeşti. Ştii, tatăl meu şi cu maică-ta...
Aici vorbele deveniră atît de încete, încît Manolache nu mai auzi nimic.
— Şi mie-mi place de tine, rosti apoi, ceva mai tare, glasul fetei. Şi dacă nu ne-o lăsa, fugim ! îmi place, rosti nechibzuită, eşti îndrăzneţ !
— Să vedem ce hotărăsc bătrînii şi dacă nu, te fur ! O uşă se deschise în spatele lor şi Dumitrana îşi
desprinse mîinile din ale lui Tudor. Aceasta era deci
401
sora lui ! Manole vru să întindă braţele spre ea, căci bucuria era mai puternică decît mînia ce-1 stăpînise o clipă la auzul celor spuse în dosul uşii.
Dar fata se sperie îngrozitor. Fugi spre sala în care intraseră mama ei şi cei trei străini şi Manolache alergă după ea.
Smaranda era albă ca varul la faţă. Stătea în jilţul ei din capul mesei şi nu-şi revenea. Sosise acasă liniştită şi veselă, căci fata se jurase că nu-1 cunoaşte pe cel care sosise atît de neaşteptat de dimineaţă. O fi ' văzut-o undeva, o fi plăcut-o, doar avea ce place. Şi gîndca că, dacă-1 mai găsea acasă, să-1 trateze cu blîn-deţe şi, odată aflat al cui e, să stea de vorbă cu părinţii lui. Părea fiul unor oameni cumsecade, dar nu era ceea ce trebuia fiicei sale.

Tocmai de-asta, îl va trimite acasă şi va avea grija ca părinţii săi, aflînd, să-i deschidă ochii asupra purtării lui nechibzuite şi nepotrivite, să nu care cumva să facă fetei vreun rău.
Spera să-1 găsească plecat, iar Dumitrana îşi făcuse tot timpul cruce cu limba în cerul gurii, rugîndu-se să-1 găsească încă acolo.
Dar sosind acasă, Smaranda înţelese că liniştea ei se ducea. Ţipase la vederea celor doi Hoateri, pe care-i recunoscuse de data aceasta imediat. Semănau acum atît de bine cu răposatul Ion ! Minai ! Dar cît se schimbase ! Dar ce... ce căuta aici ? Băiatul, oare, era al lui ? Ii trimesese el? îl întrebă, necrezîndu-şi., urechilor.
Da, era al lui, auzise ameţită vocea lui slabă.
Pînă în ultima clipă a vieţii ei, pînă la moarte, Smaranda nu va uita această zi. De-a lungul anilor, iubirea pentru Mihai, ocrotirea mută a lui Sava, dragostea cu Manole şi primii ani după cununie, cînd cei doi copii erau cu ea, se amestecaseră într-o lumină şi
462
căldură continuă. Clipe de întuneric şi gheaţă fuseseră îndepărtata seară de clacă de la Mărăşeşti şi ziua cînd i-a dispărut băiatul. Atunci se despărţise de tot ce-i era mai drag. Acum se adăuga această după-amiază fantastică de primăvară tîrzie cînd oamenii nu urcaseră încă la munte cu oile şi deci băiatul lui Mihai putuse veni să-i vadă fata în casa ei chiar !
Mihai Hoater tremura. Cit era de stăpînit, tremura şi ochii săi nu o părăseau pe Smaranda, care ar fi trebuit să fie Măndiţa lui. N-o recunoştea. In cei douăzeci şi doi de ani, deveniseră amîndoi atît de străini, încît, întîlnindu-se în altă parte, poate, nu s-ar fi recunoscut.
Brusc, din nou Smaranda îşi dădu seama de prezenţa lui Nicolae alături de Mihai.
Nicolae ! ! Hoţul băiatului ei ! Dar dacă venise el, atunci, copilul ei... copilul... ? !
Ca într-un vis se ridică de pe scaunul înalt şi porni spre cel care plecase de lîngă ea cu puiul ei mic în braţe şi revenise acum singur. Dori să-1 sugrume şi mîiniie i se întinseră spre el. Avea să-i omoare pe toţi ! Tot rîul de lacrimi pe care-1 vărsase în aceşti ani se prăvăli în cascada unei uri sălbatice în care trebuia să se zdrobească şi să se înece tot ce era Hoater, dragoste, Mărăşeşti sau munţi !
Deodată, cineva intră alergînd în încăpere.
Masa începu să se rotească şi duşumeaua de piatră săltă, sub paşii ei încordaţi. Lumina venită prin uşa ce da afară scăzu şi cel mai puternic vînt fierbinte care trecuse vreodată peste ea începu să bată.
Din întunericul ce pornea s-o înconjoare din toate părţile, se înălţa strălucitoare icoana unui tînăr şi mama nu se va mai închina decît lui.
SFIRŞIT
Redactor : FLOREA MIU Tehnoredactor : MARILENA LUNGULESOU
Bun de tipar : 31.111.1988 Coli de tipar : 12,625
CRAIOVA, 1987 4
întreprinderea poligrafică „Oltenia",
str. Mihai Viteazul nr 4, Craieva
Comanda nr. 52/1987